C.G. JUNG

Personalitate și transfer

Teora

colecția 3 archetypos

Carl Gustav Jung s-a născut în 26 iulie 1875 la Kesswil (Elveția). A studiat medicina și a lucrat, din 1900 până în 1909, în Clinica de psihiatrie a Universității din Zürich. Între 1905 și 1913 este docent la Universitatea din Zürich, din 1933 până în 1943 profesor titular și din 1943 profesor de psihologie la Basel.

Carl Gustav Jung, împreună cu Sigmund Freud și Alfred Adler, face parte dintre inițiatorii psihologiei abisale moderne.

A creat, după despărțirea de Sigmund Freud (în 1913), propria școală de psihologie analitică.

C. G. Jung a murit în 6 iunie 1961 la Küsnacht.

Opera: Zur Psychologie und Pathologie sogenannter occulter Phänomene (1902); Wandlungen und Symbole der Libido (1912); Psychologische Typen (1921); Psychologie und Religion (1940); Psychologie und Alchemie (1944); Die Psychologie der Übertragung (1946); Aion (1951); Symbole der Wandlung (1952); Mysterium Coniunctions (1955 și 1956, 2 volume)

C. G. Jung

Personalitate și transfer

Traducere de Gabriel Kohn

Teora
Colecția Archetypos

Titlul original: **Persönlichkeit und Übertragung**

Copyright © 1984 Walter Verlag AG, Solothurn/Schweiz

Copyright © 1996 **Teora**
Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparțin Editurii Teora. Reproducerea integrală sau parțială a textului sau a ilustrațiilor din această carte este posibilă numai cu acordul prealabil scris al Editurii Teora.

Teora
CP 79-30, cod 72450 București, România
Tel: 619.30.04
Fax: 210.38.28

Distribuție
București: B-dul Al. I. Cuza nr. 39; tel./fax: 222.45.33
Sibiu: Șos. Alba Iulia nr. 40; tel: 069/21.04.72;
fax: 069/23.51.27

Teora - Cartea prin poștă
CP 79-30, cod 72450 București, România
Tel./fax: 635.14.41

NOT: 1593 AT Personalitate și transfer
ISBN 973-601-647-1
Printed in Romania

Cuprins

Relațiile dintre Eu și inconștient

Prefața lui C.G. Jung la ediția a doua 9

I. Efectele acțiunii inconștientului asupra conștinței

Inconștientul personal și cel colectiv 11
Consecințele asimilării inconștientului 22
Persona ca fragment al psihicului colectiv 40
Încercările de eliberare a individualității din psihicul colectiv 46

II. Individuația

Funcția inconștientului 56
Anima și animus 70
Tehnica diferențierii între Eu și figurile inconștientului 95
Personalitatea-mana 110

Psihologia transferului

Prefață 127

Introducere 130

Seria de ilistrații din Rosarium Philosophorum ca suport al prezentării fenomenelor de transfer 160

Încheiere 257

Note 265

Index 296

Acest mic volum își are originea într-o prelegere pe care am publicat-o sub titlul *La Structure de l'Inconscient*[1] în *Archives de Psychologie* în decembrie 1916 (vol. XVI, pag.152). Acesta a mai fost publicat cu titlul: *The Concept of the Unconscious* în ale mele *Collected Papers on Analytical Psychology*[2]. Amintesc acest lucru pentru a declara astfel că scrierea de față nu constituie o apariție izolată, ci expresia unui efort de decenii ce urmărește surprinderea și prezentarea - cel puțin în liniile sale generale - a caracterului particular și a derulării specifice a acestei „drame intérieur", a procesului de transformare a psihicului inconștient. Această idee a autonomiei inconștientului, care deosebește principial concepția mea de cea a lui FREUD, s-a născut încă în anul 1902, pe când studiam evoluția psihică a unui tânăr pacient somnambul[3]. În cadrul unei prelegeri ținute la Zürich - *Der Inhalt der Psychose*[4] - m-am apropiat de această idee dintr-o altă perspectivă. În 1912 am prezentat câteva etape esențiale ale procesului cu ajutorul unui caz particular, arătând în același timp paralelele istorice și etnice ale acestui fenomen psihic universal[5]. În eseul amintit mai sus, *La Structure de l'Inconscient*, am încercat pentru prima oară să ofer o sinteză a procesului. A fost o simplă tentativă de a cărei insuficiență eram cât se poate de convins. Dificultatea materialului era însă atât de mare încât îmi era imposil să cred că ar putea fi tratat satisfăcator, fie și aproximativ, în cadrul unui singur studiu. M-am mulțumit de aceea cu un „studiu provizoriu", având intenția hotărâtă de a reveni ulterior asupra temei. Doisprezece ani de experiențe suplimentare au făcut în cele din urmă posibilă, în 1928, reelaborarea temeinică a celor formulate în anul 1916. Rezultatul acestui efort a fost volumul de față. Am încercat de această dată să descriu în special relația dintre conștiința Eului și procesul inconștient. Pentru aceasta am studiat mai ales acele fenomene ce pot fi tratate ca reacții ale personalității conștiente în fața acțiunilor inconștientului. Încercam astfel să mă apropii indirect de procesul inconștient propriu-zis. Aceste cercetări nu au dus însă la un

rezultat mulțumitor, căci răspunsul la problema centrală a naturii și esenței procesului inconștient se lasă încă așteptat. Nu am îndrăznit să iau asupra mea această sarcină deosebit de dificilă fără a acumula în prealabil o cât mai vastă experiență. Îl rog, de aceea, pe cititorul acestei cărți să o considere - dacă o va citi - drept o încercare serioasă a autorului de a conceptualiza un domeniu experimental nou și încă neexplorat. Nu este vorba despre un sistem ideatic elaborat, ci despre formularea structurilor unor evenimente psihice ce nu au făcut încă niciodată obiectul unei abordări științifice. Deoarece sufletul este un dat irațional și nu poate fi identificat cu o rațiune mai mult sau mai puțin divină, nu trebuie să ne mire faptul că întâlnim de-a lungul experienței psihologice o serie de procese și trăiri ce nu corespund așteptărilor noastre raționale și sunt prin urmare respinse de către conștiința noastră a cărei atitudine este una raționalistă. O astfel de atitudine este firește inadecvată observației psihologice, căci este în mare măsură neștiințifică. Nu putem să manipulăm natura atunci când dorim să o urmărim acționând liber.

Încerc aici să rezum 28 de ani de experiență psihologică și psihiatrică, fapt ce motivează pretenția acestei cărți de a fi luată în serios. Nu am putut desigur să spun totul într-o singură expunere. Cititorul poate găsi o continuare a ultimului capitol în volumul *Das Geheimnis der goldenen Blüte*[6]. Aceasta a fost redactată împreună cu răposatul meu prieten RICHARD WILHELM. Am dorit să fac această trimitere deoarece filozofia orientală studiază deja de multe secole procesele interne ale psihicului și are de aceea o importanță inestimabilă pentru cercetarea psihologică, tocmai din cauza materialului comparativ atât de necesar pe care îl pune la dispoziție.

Partea întâi

Efectele acțiunii inconștientului asupra conștiinței

1. INCONȘTIENTUL PERSONAL ȘI CEL COLECTIV[1]

După cum se știe, conținuturile inconștientului se limitează, conform perspectivei FREUDiene, la tendințele infantile, *refulate* datorită caracterului lor incompatibil. Refularea constituie un proces care se inițiază în copilăria timpurie sub influența morală a mediului și persistă de-a lungul întregii vieți. Prin analiză, refulările sunt suprimate, iar dorințele refulate devin conștiente.

Conform acestei teorii, inconștientul ar conține, ca să spunem așa, doar acele părți ale personalității, care ar putea la fel de bine să fie conștiente și care sunt reprimate de fapt numai datorită educației primite. Cu toate că tendințele infantile ale inconștientului sunt cele mai proeminente pentru o anumită perspectivă, ar fi incorect să definim sau să evaluăm întreg inconștientul în funcție de aceasta. Inconștientul mai are și o altă latură. El nu cuprinde doar conținuturile *refulate*, ci și acel întreg material psihic care nu atinge pragul valoric al conștiinței. Caracterul latent al acestui întreg material nu poate fi explicat cu ajutorul principiului refulării, căci altfel omul ar trebui să dobândească prin suprimarea refulării o memorie fenomenală ce n-ar mai uita nimic.

Subliniem că, în afara materialului refulat, întregul psihic devenit latent se situează de asemenea în inconștient, incluzând percepțiile senzoriale subliminale. În afară de aceasta știm nu numai dintr-o experiență bogată, ci și în baza argumentelor teoretice, că inconștientul conține și acel material psihic care nu a atins încă pragul valoric al conștiinței. Acesta cuprinde germenii conținuturilor conștiente ulterioare. Avem de asemenea motive să presupunem că inconștientul nu se află nicidecum într-o stare de repaos - în sensul că ar fi inactiv - , ci este permanent ocupat de

gruparea și regruparea conținuturilor sale. Această activitate nu poate fi concepută ca fiind complet independentă doar în cazurile patologice. În mod normal ea funcționează în coordonare cu conștiința, în sensul unei relații compensatorii.

Este probabil că aceste conținuturi sunt de natură personală în măsura în care ele reprezintă achiziții ale existenței individuale. Dat fiind caracterul limitat al acestei existențe, ar urma ca și numărul achizițiilor inconștientului să fie la rândul lor limitate, drept pentru care ar trebui să fie posibilă și o epuizare a inconștientului prin analiză, sau prin redactarea unui inventar al conținuturilor inconștientului, admițând că inconștientul nu ar mai putea produce decât ceea ce este deja cunoscut și adoptat în conștiință. Ar urma de asemenea, după cum am observat deja, să tragem concluzia că producția inconștientă a fost paralizată prin faptul că suprimarea refulării a putut să stopeze imersiunea conținuturilor conștiente în inconștient. Experiența ne spune că acest lucru este posibil doar într-o măsură extrem de redusă. Îi îndemnăm pe pacienții noștrii să-și noteze și să introducă în proiectul existenței lor conținuturile refulate și reasociate apoi conștiinței. Însă - după cum ne putem convinge zilnic - acest procedeu nu afectează în mod deosebit inconștientul, căci acesta continuă liniștit să producă vise și fantasme care - conform concepției FREUDiene originare - ar trebui să derive din refulări personale. Dacă ne vom continua observația în astfel de cazuri într-un mod consecvent și lipsit de prejudecăți, vom descoperi un material psihic care, deși se aseamănă formal cu conținuturile psihice personale anterioare, pare să posede sugestii ce depășesc cadrul personal.

Căutând un exemplu pentru a ilustra cele spuse, îmi vine în minte amintirea deosebit de vie a unei paciente cu o nevroză isterică nu foarte gravă, derivând în principal - conform unei expresii folosite încă la începutul acestui secol - dintr-un „complex patern". Prin aceasta se încercă circumscrierea existenței unei relații speciale cu personajul patern ce obstrucționa evoluția psihică a pacientei. Legătura cu tatăl (care a murit între timp) era una foarte bună și fusese în primul rând una de natură afectivă. Într-un asemenea caz are loc deseori o dezvoltare a funcției intelectuale, care mai apoi devine din această cauză puntea de legătură cu

lumea. Pacienta a devenit, în consecință, studentă la filozofie. Vigurosul ei apetit de cunoaștere a devenit motivul care urma să o desprindă de atașamentul afectiv față de tată. Această operație are sorți de izbândă în cazul în care emoția devine la rândul ei manifestă pe noua treaptă creată de către intelect, producând, de exemplu, o relație afectivă, echivalentă celei anterioare, față de un bărbat potrivit. Tranziția a eșuat însă în cazul nostru, deoarece afectul a rămas blocat, șovăind între tată și un bărbat nu tocmai potrivit. Evoluția naturală a vieții a fost astfel stopată, ceea ce a dus la survenirea acelei stări de dezacord interior, atât de caracteristică nevrozelor. Așa-numitul om normal va putea să se descătușeze printr-un act volitiv energic din înlănțuirea emoțională față de una din părți, sau - și acest lucru se întâmplă de regulă - poate să gliseze în mod inconștient pe panta alunecoasă a instinctului în cealaltă parte, fără să-și dea seama de natura conflictului derulat în spatele unor banale dureri de cap, sau al altor stări de indispoziție psihică. Este însă suficientă o anumită slăbiciune a instinctului (ce poate avea variate cauze) pentru ca această tranziție inconștientă facilă să fie împiedicată. Evoluția psihică va rămâne atunci blocată în conflict, iar stagnarea vitală care rezultă de aici este identică cu apariția nevrozei, căci în urma stagnării energia psihică se revarsă în toate direcțiile - uneori aparent lipsite de sens. Astfel apar, de exemplu, inervații excesive ale sistemului nervos simpatic, provocând afecțiuni stomacale și intestinale pe bază nervoasă, hiperexcitații ale nervului vag (afectând astfel inima), sau supraevaluarea unor fantasme sau reminiscențe irelevante în sine, care ajung să obsedeze conștiința (țânțarul devine armăsar! etc.). Această stare reclamă un motiv suplimentar care să ducă la anularea acestui echilibru maladiv. Natura însăși ne conduce inconștient și indirect într-acolo cu ajutorul fenomenului de transfer (FREUD). Pacienta transferă în timpul terapiei imaginea paternă asupra medicului, transformându-l astfel oarecum într-un tată, sau - în măsura în care acesta *nu* este nici tatăl - cel puțin într-un echivalent al bărbatului inaccesibil ei. Astfel medicul devine într-o oarecare măsura tată și iubit, sau cu alte cuvinte *obiect al conflictului*. Contrariile se unesc în persoana acestuia, motiv pentru care el reprezintă quasi soluția ideală a conflictului. Prin acest lucru

își atrage involuntar o supraestimare - incomprehensibilă observatorului extern - din partea pacientei, care îl transformă într-o figură mesianică, un zeu. Această metaforă nu este chiar atât de ridicolă pe cât pare. Este într-adevăr prea mult să fii tată și iubit în același timp. Nimeni nu poate satisface un timp îndelungat această exigență tocmai pentru că este o lipsă de măsură. Ar fi într-adevăr nevoie cel puțin de un semizeu pentru a juca nesincopat acest rol, căci el presupune situarea permanentă în postura celui care dăruiește. Această soluție provizorie îi apare deocamdată pacientului aflat în stadiul de transfer drept ideală. În timp însă ea va duce la o stagnare la fel de gravă ca și conflictul nevrotic. În fond nu s-a avansat deloc în direcția unei rezolvări reale. Conflictul a fost doar transferat. Cu toate acestea, un transfer fericit poate duce la dispariția, fie și temporară, a întregii nevroze și de aceea transferul a fost înțeles în mod just de către FREUD drept un factor curativ esențial și în același timp o stare provizorie care, deși conține promisiunea unei posibilități de vindecare, nu reprezintă în nici un caz vindecarea în sine.

Această analiză mai detaliată mi s-a părut indispensabilă pentru înțelegerea exemplului meu, deoarece pacienta mea atinsese deja stadiul de transfer și limita dincolo de care stagnarea psihică devine incomodă. Apăruse întrebarea: ce se va întâmpla în continuare? Mă transformasem bineînțeles în mod radical într-un Messia, iar gândul că ar trebui să renunțe la mine era pentru pacientă desigur nu numai extrem de antipatic, ci și unul de-a dreptul înspăimântător. Așa-numitul „bun simț" obișnuiește în asemenea situații să dezgroape întregul său repertoriu al enunțurilor de genul: „trebuie pur și simplu", „ar trebui să ...", „nu poți să ...". Cât timp bunul simț se întâlnește, din fericire, destul de des, sau nu este ineficace (știu că există și pesimiști) poate să apară - tocmai în acest stadiu de transfer potențat de o stare de confort - un motiv rezonabil care declanșează entuziasmul suficient asumării unui sacrificiu dureros decis printr-un act volitiv energic. În caz de succes (iar acesta se întâmplă într-adevăr uneori), roadele binefăcătoare ale sacrificiului îl determină pe cel care era până atunci un pacient să facă saltul către stadiul vindecării reale. Medicul este de obicei atât de

bucuros în acest caz, încât uită de problemele teoretice legate de acest mic miracol.

Dacă saltul eșuează - pacientei mele nu i-a reușit - atunci suntem confruntați cu problema desprinderii din transfer. Aici teoria „psihanalitică" ajunge să bâjbâie într-o beznă totală. Se pare că suntem conduși de o obscură credință fatalistă. Treaba trebuie să se rezolve cumva, de exemplu dacă „încetează de la sine, atunci când pacientei i se termină banii", cum mi-a replicat odată un coleg ceva mai cinic. Exigențele neîndurătoare ale vieții pot face și ele într-un fel sau altul imposibilă cantonarea în transfer, *forțând* - uneori cu prețul unei recidive mai mult sau mai puțin complete - sacrificiul ce nu a fost adus voluntar. (Descrierile unor asemenea cazuri nu trebuiesc însă în nici un caz căutate în textele de elogiere a psihanalizei!)

Există desigur cazuri lipsite de speranță în care nimic nu ajută. Există însă și cazuri în care împotmolirea nu are loc, pacientul nefiind obligat să părăsească transferul cu amărăciune și mutilat. Mi-am spus - tocmai în cazul pacientei mele - că trebuie să existe o cale rezonabilă și limpede care să facă posibilă individului părăsirea acestei experiențe păstrându-i integritatea și conștiența. Pacientei mele i se *terminaseră* de mult banii (dacă avusese vreodată bani), însă eram curios să aflu ce fel de căi va urma natura pentru a aduce o rezolvare satisfăcătoare a stagnării transferului. Cum nu mi-am închipuit niciodată că aș dispune de acel bun simț care știe exact ce este de făcut în orice situație încurcată, iar cum pacienta mea știa acest lucru la fel de puțin ca și mine, i-am propus să iscodească măcar acele impulsuri care provin dintr-o sferă psihică sustrasă „deșteptăciunii" și intenționalității noastre. Acestea sunt în primul rând *visele.*

Visele conțin imagini și conexiuni mentale pe care nu le producem cu o intenție conștientă. Ele iau naștere spontan, fără contribuția noastră, și reprezintă astfel o activitate psihică sustrasă arbitrarității. Visul este de aceea de fapt un produs natural al psihicului, ca să spunem așa, în cel mai înalt sens, obiectiv. Din această cauză ne putem aștepta din partea lui să ne ofere cel puțin indicații și aluzii referitoare la anumite tendințe fundamentale ale proceselor sufletești. Cum însă procesele vitale psihice - asemenea

oricărui proces vital - nu constituie doar o succesiune cauzală, ci și un proces orientat către o finalitate, ne putem aștepta din partea visului - care nu este altceva decât un autoportret al proceselor vitale de natură psihică - să ofere unele indicii legate de o cauzalitate obiectivă, cât și de tendințele obiective.

Pornind de la aceste considerații am supus visele unei observații atente. Ar dura prea mult să prezentăm literal toate visele care au urmat din acel moment. Este suficient să schițăm caracteristica lor principală. Majoritatea viselor se refereau la persoana medicului, ceea ce înseamnă că actanții erau în mod inconfundabil cea care visa și medicul acesteia. Cel din urmă apărea însă rareori sub înfățișarea sa firească, aceasta fiind dimpotrivă de cele mai multe ori deformată într-un mod bizar. Înfățișarea sa era când a unui uriaș, când a unui moșneag, redevenind apoi asemănătoare cu cea a tatălui ei, în timp ce totul era întrețesut într-un mod ciudat cu natura, așa cum ne arată visul următor: tatăl ei (care avea în realitate o statură mică) stătea împreună cu ea pe un deal acoperit cu lanuri de cereale. Era mică în comparație cu el, care apărea asemenea unui uriaș. O ridica de la pământ și o ținea în brațe ca pe un copil mic. Vântul adia deasupra lanurilor, iar el o legăna pe brațe precum acestea erau legănate de vânt.

Din vise de acest fel și altele asemănătoare am reușit să deduc câteva lucruri. Înainte de toate am avut impresia că inconștientul ei rămânea de neclintit la ideea că eu eram pentru ea tatăl-iubit, fapt prin care legătura fatală ce trebuia desfăcută părea să fie în mod evident reconfirmată într-un mod accentuat. Mai departe era inevitabilă constatarea că inconștientul punea un accent deosebit pe natura supraomenească, „divină", ca să spunem așa, a tatălui-iubit, fapt prin care se sublinia, din nou, fenomenul de supraevaluare ce însoțește transferul. M-am întrebat, de aceea, dacă nu cumva pacienta nu și-a dat nici acum seama de caracterul fantastic al transferului efectuat și dacă în cele din urmă inconștientul nu este complet inaccesibil prin comprehensiune, urmărind orbește și în chip idiot ceva lipsit de sens și imposibil. Gândul lui FREUD, conform căruia inconștientul „nu știe decât să dorească", voința originară oarbă și lipsită de țintă a lui SCHOPENHAUER, demiurgul gnostic, creatorul orb al unei

imperfecțiuni deplorabile și mărginite care se închipuia perfect în vanitatea sa, apropiau în mod periculos - pe un fundal existențial, respectiv sufletesc esențialmente negativ - această bănuială pesimistă. Acesteia părea într-adevăr că nu-i poate fi opus nimic altceva decât bunul sfat „trebuie să ...", întărit cu o lovitură de secure care să dărâme pentru totdeauna întreaga ficțiune.

Examinând însă din nou temeinic visele, am întrezărit o altă posibilitate. Mi-am spus următoarele: este de netăgăduit că visele continuau să vorbească în aceleași metafore, care erau binecunoscute atât pacientei cât și mie din discuțiile noastre. Pacienta însăși este fără îndoială conștientă de caracterul fantastic al transferului. Știe că îi apar sub înfățișarea semidivină de tată-iubit, lucru pe care îl poate distinge cel puțin intelectual de realitatea mea adevărată. Visele reiau deci în mod evident conținuturile inconștiente, însă nu în totalitate, ci impunând perspectiva fantastică în fața „bunului simț". .

Mi-am pus desigur întrebarea: de unde vine această îndărătnicie și ce urmărește ea? Eram convins că trebuiau să posede o semnificație finală, căci nu există lucruri cu adevărat vii fără un scop anume și care ar fi, cu alte cuvinte, explicate prezentându-le drept rămășițe ale unor fapte anterioare. Energia transferului este însă atât de mare, încât produce impresia unei pulsiuni vitale. Care este deci finalitatea unor astfel de fantasme? Din observația și analiza minuțioasă a viselor, îndeosebi a celui relatat literal, rezultă tendința explicită - contrară criticii conștientului, care încearcă să restabilească măsura firescului - de a atribui persoanei medicului calități supraomenești (el apare uriaș, de vârstă matusalemică, mai înalt decât tatăl, asemănător vântului ce adie deasupra pământului). N-ar fi de mirare să devină un zeu! Ori poate lucrurile stau până la urmă cu totul altfel. Să încerce oare inconștientul să transforme medicul într-o divinitate, urmărind oarecum eliberarea de învelișurile personalității a unei contemplații a divinității? Este prin urmare transferul asupra persoanei medicului o confuzie comisă în inconștient, o festă jucată de către „bunul simț"? Să vizeze oare imboldul inconștientului doar în aparență persoana, tinzând într-un sens mai adânc către o divinitate? Ar putea fi dorul de divinate o *pasiune* ce izvorăște din cel mai întunecat fond pulsional, lipsit de

determinări? Mai adâncă și mai puternică poate decât dragostea față de o persoană umană? Sau poate sensul cel mai înalt și mai adevărat al acestei iubiri inadecvate numită transfer? O componentă a acelei adevărate „iubiri cavalerești față de Dumnezeu" („Gottesminne", nota trad.) dispărută din conștiință din secolul al XV-lea?

Nimeni nu se îndoiește de autenticitatea unei dorințe pătimașe îndreptată către o persoană umană, dar apariția nemijlocită a unui fragment de psihologie a religiei devenit material istoric, a unei rarități medievale, ca să spunem așa - ne gândim la MECHTHILD DIN MAGDEBURG - în cadrul unei consultații și ipostaziată în figura prozaică a medicului, pare desigur mult prea incredibilă la început pentru a fi luată în serios.

O atitudine cu adevărat științifică trebuie să fie lipsită de prezumții. Singurul criteriu al validității unei ipoteze este existența sau inexistența unei valori euristice sau explicative. Întrebarea este, deci, dacă ipotezele prezentate mai sus pot fi considerate drept valide. Nu există în mod aprioric nici un argument care să contrazică posibilitatea situării dincolo de subiectul uman a țelului tendințelor inconștiente, sau pe cea ca inconștientul să nu fie capabil „doar să dorească". Experiența este singura care poate decide care dintre ipoteze este mai adecvată.

Pacienta mea foarte critică nu a reușit să înțeleagă cu adevărat această ipoteză nouă căci teoria anterioară - conform căreia îndeplineam rolul de tată-iubit, reprezentând astfel soluția ideală a conflictului - i se părea mult mai atrăgătoare. Cu toate acestea, intelectul ei era destul de clar pentru a putea recunoaște posibilitatea teoretică a acestei ipoteze. Între timp visele continuau să dizolve figura reală a medicului, atribuindu-i proporții din ce în ce mai mari. Legat de acest fenomen s-a produs un lucru pe care l-am luat la cunoștință mai întâi cu uimire și anume apariția unei cavități subterane, ca să spunem așa, în corpul transferului efectuat de către aceasta. Relația cu un prieten câștiga vizibil în profunzime, deși continua să mențină în conștiință gândul transferului. Apoi, când a sosit în cele din urmă momentul despărțirii de mine, aceasta n-a mai marcat o catastrofă, ci o despărțire firească. Am avut privilegiul de a fi singurul spectator al procesului de desprindere.

Am putut să observ cum punctul fix situat suprapersonal a evoluat în direcția unei - nu o pot numi altfel - *funcții de conducere*, reorientând pas cu pas asupra sa toate supraestimările personale anterioare, dobândind prin aceasta afluență de energie psihică și o influență asupra conștiinței pacientei, în ciuda împotrivirii conștiinței, fără ca aceasta să-și dea prea bine seama de acest lucru. Am aflat astfel că visele nu reprezentau doar fantasme, ci autoreprezentările unor evoluții inconștiente care au purtat treptat psihicul pacientei dincolo de inadecvarea atașamentului ei personal[2].

Această schimbare s-a produs, așa cum am arătat, prin apariția inconștientă a unui reper suprapersonal fix, a unei ținte virtuale a cărei formă de exprimare simbolică nu poate fi numită decât contemplație a divinității. Visele au distorsionat contururile persoanei umane a medicului, conferindu-i proporții fabuloase, înfățișându-l ca un tată uriaș și foarte bătrân care este în același timp vântul și în ale cărui brațe subiectul oniric se odihnește asemenea unui sugar. Dacă am dori să facem din reprezentarea conștientă a divinității elaborată de pacienta - educată în tradiție creștină - cauza responsabilă de producerea imaginii divine ce apăruse în vise, atunci suntem nevoiți să scoatem încă odată în evidență atitudinea generală a acesteia. În ceea ce privește problema religiei pacienta mea adopta o atitudine critică și agnostică, iar ideea unei posibile ființe divine evoluase de mult în sfera inimaginabilului, adică a abstracțiunii pure. Spre deosebire de acest lucru, imaginea divină apărută în vise corespunde reprezentării arhaice a unui *demon al naturii* (*Naturdämon*) cum ar fi poate Wotan. Θεὸς τὸ πνεῦμα semnifică, în retroversiune, „Dumnezeu este spirit", unde πνεῦμα înseamnă „vânt": Dumnezeu este vântul, mai mare, mai puternic decât omul și un duh invizibil. Ca și în ebraică, *ruh* înseamnă în arabă suflare și spirit[3]. Visele elaborează din tiparul personal o *reprezentare arhaică a divinului*, infinit diferită de noțiunea conștientă de divinitate. S-ar putea obiecta că este vorba doar despre o reprezentare infantilă, o reminiscență a copilăriei. Aș fi de acord cu această ipoteză dacă am avea de a face cu un moșneag așezat pe un tron de aur în ceruri. Tocmai despre acest gen de sentimentalitate nu este vorba, ci

despre o viziune *primitivă*, ce nu poate corespunde decât unei mentalități arhaice. Viziuni primitive similare - exemplificate abundent în cartea mea *Metamorfoze și simboluri ale libidoului* - îndeamnă la o diferențiere în cuprinsul materialului inconștient, o diferențiere ce se deosebește de cea dintre „preconștient" și „inconștient", sau dintre „subconscious" și „unconscious". Justificarea acestor clasificări diferite nu interesează însă aici. Ele își au valoarea lor specifică și merită să fie reținute ca puncte de vedere. Diferențierea impusă de către experiență nu-și revendică decât statutul unui alt punct de vedere. Din cele spuse până aici rezultă că trebuie să delimităm în cadrul inconștientului un strat ce poate fi numit *inconștient personal.* Materialul psihic situat la acest nivel poate fi caracterizat drept personal în măsura în care poate fi privit ca, pe de o parte, produsul acumulărilor existenței individuale, iar, pe de alta, ca un factor psihologic care poate fi în aceeasi măsură și conștient. Este desigur explicabil faptul că elementele psihologice incompatibile sunt supuse refulării; există însă cu toate acestea posibilitatea conștientizării și conservării caracterului conștient al conținuturilor refulate odată ce au fost identificate. Putem recunoaște aceste materiale ca fiind *conținuturi personale* demonstrând apariția lor parțială sau originea acestora în trecutul nostru personal. Este vorba despre părți integrante ale personalității, părții care fac parte din inventarul acesteia. Sunt componente a căror absență constituie un handicap dintr-un punct de vedere sau altul și anume nu un handicap psihologic echivalent unei mutilări organice sau unui defect înnăscut, ci mai degrabă având *caracterul unei omisiuni în locul căreia se impune un resentiment moral.* Handicapul resimțit în plan moral indică întotdeauna faptul că elementul absent este ceva despre care simțim că n-ar trebui să lipsească sau care, cu alte cuvinte, ar putea deveni conștient dacă am fi dispuși să facem acest efort. Sentimentul de inferioritate morală nu provine din coliziunea cu legea morală generală, arbitrară într-un anumit sens, ci rezultă din conflictul cu propriul sine („Selbst", nota trad.), care reclamă compensarea deficitului din motive de păstrare a echilibrului psihic. Oriunde apare acest sentiment de inferioritate, el indică și faptul că nu este prezentă doar cerința asimilării unui fragment

inconștient, ci și posibilitatea asimilării. Calitățile morale ale omului îl obligă doar în ultimul rând - fie prin recunoașterea necesității, fie pe calea unei nevroze chinuitoare - la asimilarea sinelui său inconștient și la o atitudine conștientă. Cel care pășește pe acest drum al realizării propriului sine inconștient transferă conținuturile inconștientului personal în conștiință, realizând astfel o expansiune a personalității. Aș dori să adaug de îndată, că această expansiune afectează în primul rând conștiința morală, autocunoașterea, căci conținuturile inconștientului eliberate prin analiză și transferate în conștiință sunt de regulă înainte de toate conținuturi incomode și refulate din această cauză, prin care înțelegem dorințe, amintiri, tendințe, planuri, etc. Este vorba despre conținuturi pe care le aduce la lumina zilei într-un mod asemănător de exemplu o spovedanie generală, însă într-o proporție mult mai redusă. Restul rezultă apoi de obicei în urma analizei viselor. Este deseori extrem de interesant de urmărit modul în care visele aduc la suprafață, unul câte unul și selectându-le minuțios, elementele esențiale. Întregul material adăugat conștiinței determină o lărgire considerabilă de orizont, o aprofundare a autocunoașterii, despre care ar fi de crezut că este mai potrivită decât orice altceva pentru a conferi omului modestie și a-l umaniza. Dar chiar și autocunoașterea - al cărei efect benefic este scontat de către toți înțelepții - acționează diferențiat asupra diferitelor caractere. Acest fapt ne poate confrunta în cursul analizei practice cu cele mai ciudate experiențe. Dar despre acest lucru voi discuta în capitolul al doilea.

Așa cum arată exemplul viziunii arhaice asupra divinității, inconștientul pare să conțină și alte lucruri decât achiziții și experiențe personale. Derivația „spiritului" din „vânt" și paralelismul celor două noțiuni îi erau complet necunoscute pacientei mele. Acest conținut nu a fost nici imaginat de către aceasta și nici nu i-a fost comunicat vreodată. Pasajul decisiv din Noul Testament (τὸ πνεῦμα πνεῖ οπου θελει) îi era inaccesibil, deoarece nu citea în greacă. Ar putea fi vorba - în cazul în care am avea într-adevăr de a face cu achiziție personală - despre o așa numită *criptomnesie*[1], adică despre reamintirea inconștientă a unei idei pe care cel care visează a citit-o cândva, undeva. Această

posibilitate nu poate fi infirmată în acest caz particular. Am întâlnit însă destule alte cazuri - un număr mare dintre acestea este prezentat în cartea mea amintită mai sus - în care chiar și criptomnesia poate fi cu certitudine exclusă. Chiar dacă în acest caz ar fi vorba de un fenomen de criptomnesie - fapt ce mi se pare foarte puțin probabil - ar rămâne totuși de explicat dispoziția preexistentă care a dus la fixarea tocmai acestei imagini „ecforate" (SEMON) ulterior. Este vorba în orice caz - cu sau fără criptomnesie - despre o veritabilă reprezentare primitivă a divinității care se dezvoltă în conștientul unui om modern și care provoacă un efect viu, efect care ar putea da de gândit din perspectiva psihologiei religiei. Nu aș putea numi nimic „personal" în această reprezentare. *Este o reprezentare complet colectivă*, a cărei ocurență etnică ne este de mult cunoscută. Această reprezentare istorică și de largă răspândire a luat din nou ființă datorită unei funcțiuni psihice naturale, fapt deloc surprinzător dacă ne gândim că pacienta mea s-a născut cu un creier ce funcționează probabil în același mod ca și la vechii germani. Este vorba despre un *arhetip* revitalizat, după cum numeam altundeva aceste imagini originare[5]. Modul de gândire primitiv și analogic al visului este cel care reproduce imaginile străvechi. Nu este vorba despre o reprezentare moștenită, ci despre trasee[6] moștenite.

Având în vedere acestea putem presupune de bună seamă faptul că inconștientul nu conține doar elemente personale, ci și impersonale, colective, sub forma unor *categorii moștenite*[7] sau arhetipuri. Am formulat deci ipoteza conform căreia inconștientul posedă în straturile sale cele mai adânci conținuturi relativ vii și colective. Vorbesc din această cauză despre un *inconștient colectiv*.

2. CONSECINȚELE ASIMILĂRII INCONȘTIENTULUI

Procesul asimilării inconștientului duce la fenomene dintre cele mai ciudate. Astfel, unii construiesc cu ajutorul acestuia o conștiință de sine inconfundabilă și chiar neplăcut potențată, sau un orgoliu. Sunt atotcunoscători, tot timpul la curent cu condiția propriului

inconștient, convinși că au cunoștință de tot ceea ce se ivește din inconștient. În orice caz, aceștia nu încetează să o ia ceas cu ceas tot mai înaintea medicului. Ceilalți însă devin deprimați, și sunt striviți chiar de-a dreptul de conținuturile inconștientului. Conștiința lor de sine se diminuează și privesc cu resemnare toate produsele neobișnuite ale inconștientului. Primii preiau cuprinși de exuberanța conștiinței de sine o responsabilitate mult prea mare, dincolo de orice posibilitate reală, asupra propriului inconștient, în timp ce aceștia din urmă își declină orice responsabilitate, confruntați fiind cu recunoașterea strivitoare a neputinței eului în fața destinului ce acționează prin intermediul inconștientului.

Analizând mai îndeaproape aceste reacții extreme vom observa că în spatele optimismului celor dintâi se ascunde o neajutorare la fel de profundă - mai bine zis, una cu mult mai profundă - față de care siguranța de sine a optimismului conștient apare ca o imagine a unei compesări nereușite. În spatele resemnării pesimiste a celorlalți se află însă o îndărătnică voință de putere, cu mult mai sigură de sine decât optimismul conștient al celorlalți.

Aceste două moduri de reacție nu fac decât să schițeze în linii generale două extreme. O privire mai nuanțată ar fi mult mai adecvată situației reale. Așa cum am afirmat în altă parte, fiecare, analizând, abuzează inconștient mai întâi de informațiile nou dobândite conform atitudinii sale nevrotice abnorme, dacă nu cumva acesta se va elibera încă dintr-o fază incipientă de simptomele pe care le prezintă, astfel încât să poată renunța la continuarea terapiei. Un factor decisiv în acest context îl constituie interpretarea *la nivel obiectual* (*Objektstufe*), adică una în care lipsește distincția dintre imago și obiect, referirea la obiect fiind una directă. Cei al căror obiect preferențial de analiză sunt „alții" vor trage următoarea concluzie din cunoștințele despre sine înghițite până în aceasta etapă a analizei: „Așa sunt deci ceilalți!". Se va simți de aceea obligat să deschidă ochii asupra lumii într-o manieră personală - tolerantă sau intolerantă. Celălalt însă, cel care se considera mai mult obiectul decât subiectul semenilor săi, se va lăsa împovărat de aceste cunoștințe și va sucomba în consecință. (Las aici bineînțeles deoparte numeroasele naturi superficiale care trec doar tangențial prin aceste dificultăți). În ambele cazuri survine

o intensificare a relației cu obiectul: una în sens activ, în primul caz, și în sens reactiv, în cel de-al doilea. Se produce de asemenea și o intensificare a elementului colectiv. Primul tip își va lărgi domeniul de acțiune, cel de-al doilea sfera suferinței sale.

ADLER a folosit aici termenul de „asemănare cu Dumnezeu" („Gottesähnlichkeit") pentru a denumi anumite trăsături fundamentale ale psihologiei puterii. Dacă voi întrebuința la rândul meu acest concept întâlnit în „Faust" al lui Goethe, o voi face mai mult în sensul celebrului pasaj în care Mefisto scrie câteva rânduri în albumul studentului[1], adăugând apoi pentru sine următorul comentariu:

> „Ascultă tu de vechiul sfat,
> și-urmează șarpelui, strămbunul meu,
> Și sigur ai să te-ngrozești
> de-asemănarea ta cu Dumnezeu!"[(la)]

Această asemănare cu Dumnezeu se referă, după cum se vede, la cunoașterea binelui și a răului. Analiza și conștientizarea conținuturilor inconștiente aduc cu sine o toleranță superioară, prin intermediul căreia vor fi acceptate chiar și fragmentele destul de greu digerabile ale caracterologiei inconștiente. Această toleranță se înfățișează foarte „superioară" și înțeleaptă, nefiind de multe ori altceva decât un gest frumos care atrage însă după sine o varietate de consecințe, fapt explicabil dacă avem în vedere că avem totuși de a face cu reunirea a două sfere păstrate separate cu grijă. Concilierea perechilor de opoziții a reușit - cel puțin la un nivel abstract - în urma înfrângerii unei rezistențe considerabile. Înțelegerea mai cuprinzătoare, alăturarea a ceea ce era înainte separat și afirmarea pe această cale a depășirii aparente a conflictului moral dau naștere unui sentiment de superioritate ce poate fi exprimat bine prin „asemănarea cu Dumnezeu". Aceeași alăturare a binelui și răului poate avea însă și un alt efect asupra

---

[1] Nota trad.: am utilizat traducerea oferită de Ștefan Aug. Doinaș, în GOETHE, *Faust. Partea I și Partea a IIa*, Traducere, introducere, tabel cronologic, note și comentarii de Ștefan Aug. Doinaș, Editura Univers, București, 1982, pag.101, 2049-2050.

unui temperament diferit. Cel care se închipuie un supraom nu va putea ține în mod necesar în mâinile sale balanța binelui și a răului, ci ar putea să se simtă dezorientat, prins între ciocan și nicovală. El nu va fi deci un Hercule aflat la răspântie de drum, ci asemenea unei corăbii navigând lipsită de cârmă între Scilla și Caribda. Și cum acesta se situează, fără să o știe, în mijlocul străvechiului conflict al umanității, victimă a corelației principiilor eterne, se va simți prin urmare crucificat, sau asemenea lui Prometeu înlănțuit de stâncile Caucazului. Aceasta este „asemănarea cu Dumnezeu" în pătimire. „Asemănarea cu Dumnezeu" nu este ce-i drept un concept științific. Totuși, expresia circumscrie perfect această situație psihologică. Nu cred nici că toți cititorii ar înțelege fără dificultate starea de spirit specifică a „asemănării cu Dumnezeu". Expresia este mult prea poetică. Ar fi cu siguranță mai potrivit să descriu mai îndeaproape starea pe care o descrie. Cunoștințele dobândite de către analist îi înfățișează de regulă multe elemente rămase până atunci inconștiente. El va aplica bineînțeles astfel de cunoștințe și asupra mediului în care trăiește, observând (ori închipuindu-și că observă) astfel lucruri ce îi erau înainte invizibile. În măsura în care cunoștințele s-au dovedit utile, va fi înclinat să presupună că acestea le-au fost de folos și altora. Va deveni astfel - mânat poate de cele mai bune intenții - ușor arogant, neagreat însă de ceilalți. El are sentimentul că deține o cheie care ar putea deschide multe, dacă nu chiar toate ușile. „Psihanaliza" însăși posedă această inconștiență naivă a propriilor limite, fapt ce devine vizibil cu claritate în modul în care expediază de exemplu problema operelor de artă.

Deoarece firea umană nu are doar părțile sale luminate, având din belșug și zonele ei de umbră, cunoștințele dobândite pe parcursul analizei practice sunt deseori destul de jenante, cu atât mai jenante cu cât era mai puternică înainte angajarea într-un sens contrar. Există de aceea oameni puternic afectați - chiar prea puternic - de cunoștințele nou dobândite, uitând astfel că nu sunt singurii care au părți umbrite. Aceștia vor deveni prea deprimați, având din această cauză tendința de a pune la îndoială și de a fi nemulțumiți de orice este legat de propria persoană. Există de aceea analiști de-a dreptul admirabili, cu idei excelente, care nu se

disting publicistic deoarece problema sufletească observata este atât de copleșitoare, încât pare aproape imposibil de abordat într-o manieră științifică. Exuberanței optimiste a unuia îi corespunde de cealaltă parte timorarea și descurajarea pesimistă a celuilalt. Aceștia sunt termenii aproximativi în care se manifestă marele conflict. Esențialul este totuși recognoscibil și la această scară redusă. Aroganța celui dintâi și lipsa de curaj a celui de-al doilea au un element comun, și anume *incertitudinea asupra propriilor limite.* Unul se extinde nepermis de mult, celălalt se retrage peste măsură. Limitele lor individuale se șterg oarecum. Dacă luăm însă în considerare faptul că în urma compensării psihice trufia se înclină puternic către umilință și că „trufia precede căderea", atunci vom putea descoperi cu ușurință îndărătul aroganței trăsăturile timorate ale unui sentiment de inferioritate. Vom putea vedea limpede chiar și modul în care un fel de nesiguranță îl împinge pe cel exuberant către un elogiu al adevărurilor de care nu este foarte convins și la declanșarea unei campanii de prozelitism care să garanteze importanța și seriozitatea convingerilor sale. Mai există și disconfortul acestei abundențe de cunoștințe pe care individul nu o poate suporta singur. Se simte în fond izolat, iar teama secretă de a fi părăsit în confruntarea cu acestea îl determină să-și exprime cu orice prilej ce se ivește opiniile și tălmăcirile sale pentru a fi astfel oriunde protejat de îndoieli sfâșietoare.

În cazul celui descurajat lucrurile stau tocmai invers! Cu cât se va retrage și se va ascunde mai mult, cu atât va spori în el pretenția ascunsă de a fi apreciat și recunoscut. Deși vorbește despre inferioritatea sa, nu crede totuși în fond în acest lucru. Venind din interior, se impune cu tărie convingerea îndărătnică a propriei valori rămasă nedescoperită. De aceea el va reacționa sensibil față de cel mai mic gest dezaprobator, afișând atitudinea cuiva neînțeles și lezat în afirmarea unor pretenții justificate. Va dezvolta o mândrie patologică și o nemulțumire arogantă pe care cei din jurul său le vor resimți din plin, deși el s-ar lipsi de ele cu orice preț.

Ambii sunt în același timp prea mici și prea mari. Măsura medie a individualității lor - incertă și până acum - devine și mai instabilă. A denumi această stare drept „asemănare cu Dumnezeu"

sună aproape grotesc. Însă cum amândoi își depășesc proporțiile umane pe o cale sau alta, ei sunt întrucâtva „supraumani" și de aceea, în sens figurat, „asemănători lui Dumnezeu". Dacă nu dorim să folosim această metaforă, aș propune în schimb să vorbim despre *inflație psihică*. Acest concept mi se pare adecvat deoarece starea în discuție semnifică o expansiune a personalității dincolo de limitele individuale, într-un cuvânt o *înfumurare*. Această stare duce la umplerea unui spațiu ce nu ar putea fi acoperit în mod normal. Acest lucru devine posibil numai prin însușirea unor conținuturi și caracteristici care ar trebui să existe ca atare dincolo de limitele noastre. Ceea ce se află în afara noastră aparține fie altcuiva, fie tuturor, fie nimănui. Deoarece inflația psihicului nu este nicidecum un fenomen rezultat doar în urma analizei, ci unul a cărui manifestare este la fel de frecventă și în viața obișnuită, ea poate fi cercetată și în alte cazuri. Unul obișnuit este identificarea, lipsită de umor, a multor bărbați cu ocupația sau cu titlul lor. Funcția pe o ocup reprezintă desigur o activitate ce îmi aparține, ea este însă totodată și un factor colectiv, constituit istoric prin contribuția multora și al cărui rang își datorează existența exclusiv unei sancționări colective. De aceea, dacă mă identific cu funcția sau titlul meu, mă comport de parcă aș fi eu însumi întregul factor social complex reprezentat de către o funcție și de parcă nu aș fi doar cel care îndeplinește o funcție, ci încorporarea sancțiunii societății. Mă extind astfel în mod neobișnuit, uzurpând calități ce nu se află nicidecum în mine, ci în afara mea. L'Etat - c'est moi, acesta este motto-ul unor astfel de oameni.

În cazul inflației prin cunoștințele dobândite este vorba despre ceva principial similar, însă mai subtil din punct de vedere psihologic. Nu rangul unei funcții, ci fantasmele relevante sunt cele ce provoacă această inflație. Aș dori să ilustrez sensul celor spuse cu ajutorul unui exemplu concret. Pentru aceasta am ales cazul unui bolnav psihic pe care l-am cunoscut personal și care este amintit de MAEDER[11] într-o publicație. Cazul se distinge printr-o inflație ridicată. (În cazul bolnavilor psihici pot fi observate în forme îngroșate și la scară mărită toate acele fenomene ce sunt prezente doar aluziv în cazul persoanelor normale[2].) Bolnavul suferea de demență paranoică combinată cu megalomanie. Se afla

în legătură „telefonică" cu Fecioara Maria și alte figuri de aceeași mărime. În realitatea sa omenească fusese ucenic lăcătuș ratat, bolnav psihic incurabil de la vârsta de 19 ani. Nici nu fusese binecuvântat vreodată cu calități intelectuale. Descoperise însă printre altele ideea extraordinară conform căreia *lumea ar fi un album pe care el l-ar putea răsfoi după bunul său plac*. Lucru foarte ușor de demonstrat: trebuia doar să se întoarcă și vedea o nouă pagină.

Aceasta este *Lumea ca voință și reprezentare* a lui SCHOPENHAUER în plasticitatea sa primitivă, nudă. Un gând în fond cutremurător, născut din mijlocul unei lipse de priză la realitate și al unei izolări profunde, exprimat însă atât de naiv și de simplu, încât ne face să zâmbim în primul moment, gândindu-ne la grotescul lui. Și totuși această viziune primitivă cuprinde elementul esențial care se află la temelia genialei viziuni despre lume a lui SCHOPENHAUER. Cineva care nu este nici genial, nici nebun nu se va putea desprinde niciodată într-atât din păienjenișul lumii către adevărul ei, încât să o poată privi ca pe o imagine a sa. Să fi reușit oare bolnavul să creeze și să desăvârșească o asemenea viziune? Sau să-i fi venit de la sine? Ori să fi căzut până la urmă de-a dreptul în capcana ei? Disoluția personalității și inflația sa patologică demonstrează ultima ipoteză. Nu mai este *el* cel care gândește și vorbește; este *ceva* care gândește și vorbește în el. De aceea aude voci. Deosebirea dintre el și SCHOPENHAUER constă de aceea în faptul că în cazul său viziunea a rămas în stadiul unei plante simple, apărută spontan, în timp ce SCHOPENHAUER a ridicat aceeași viziune la un nivel abstract, exprimând-o într-un limbaj cu valabilitate generală. A ridicat-o astfel din incipiența sa subterană în strălucirea diurnă a conștiinței colective. Ar fi în consecință complet greșit să presupunem că viziunea bolnavului ar fi avut un caracter și o valoare personală, sau, cu alte cuvinte, că ar fi bucata care i-ar aparține. Căci atunci ar fi un filozof. Însă numai cel căruia i-a reușit ridicarea viziunii primitive și pur naturale la rangul de idee abstractă, transformând-o într-un bun comun conștient, este un filozof genial. Abia această performanță constituie o *valoare personală* pe care și-o poate atribui fără să cadă pradă inflației. Viziunea bolnavului reprezintă însă o *valoare impersonală*.

dezvoltată natural, față de care acesta nu s-a putut apăra fiind chiar înghițit de aceasta și „dus" („verrückt") și mai departe de realitate. Măreția neîndoielnică a viziunii i-a provocat *lui* o expansiune patologică a personalității, în loc să fie el cel care pune stăpânire pe idee, aducând-o pe *ea* la dimensiunile unei viziuni filozofice asupra lumii. Valoarea personală se află doar în performanța filozofică, nu însă în viziunea primară. Aceasta este și pentru filozof un dat simplu, care se trage dintr-un bun comun întregii omeniri la care participă în principiu fiecare. Merele de aur provin de la același pom, indiferent dacă sunt culese de către un ucenic lăcătuș imbecil sau de un SCHOPENHAUER.

Acest exemplu ne învață însă și altceva. Și anume faptul că, conținuturile psihice suprapersonale nu sunt doar materiale indiferente sau moarte, pe care ni le putem însuși arbitrar. Este mai degrabă vorba despre valori vii, de care conștientul se simte atras. Identificarea cu funcția și rangul social posedă chiar ceva seducător, fapt pentru care atât de mulți bărbați nu sunt nimic altceva decât rangul care le-a fost conferit de societate. Ar fi zadarnic să căutăm o personalitate în spatele acestei coji. În spatele acestui decor am găsi doar un omuleț jalnic. Din această cauză este rangul (sau oricare alt înveliș exterior) atât de seducător: pentru că reprezintă o compesație ieftină a insuficiențelor personale.

Nu există însă numai atracții exterioare, cum ar fi funcțiile, titlurile sau alte roluri sociale ce determină inflații ale psihicului. Acestea sunt doar valorile exteriorului, ale societății și ale conștiinței colective. Dar așa cum există o societate dincolo de individ, există și dincolo de psihicul nostru personal un psihic colectiv, și anume inconștientul colectiv, care ascunde la rândul său valori seducătoare după cum ne arată exemplul de mai sus. După cum în primul caz cineva poate fi aruncat brusc în lume datorită rangului său („Messieurs, á présent je suis Roy"), acesta poate la fel de bine să dispară pe neașteptate din ea, și anume atunci când i s-a întâmplat să vadă una din acele mari imagini care transfigurează lumea. Este vorba despre acele magice „représentations collectives" ce stau la temelia „slogan"-ului americanilor, a cuvântului de spirit și - la nivelul cel mai înalt - a limbajului poetic și religios. Îmi amintesc de un pacient alienat mintal, nesemnificativ nici ca poet și

nici dintr-un alt punct de vedere. Era doar o fire mai tăcută, un tinerel înclinat spre exaltare. Se îndrăgostise de o fată fără să se convingă - după cum se întâmplă de atâtea ori - dacă aceasta îi împărtășește la rândul ei dragostea. Primitiva sa „participation mystique" l-a făcut să creadă că emoția sa era bineînțeles și a celuilalt, ceea ce este în mod firesc de cele mai multe ori cazul în ceea ce privește straturile adânci ale psihologiei umane. Își construise astfel o exaltată fantasmă erotică, care însă s-a destrămat brusc atunci când a descoperit că fata nu mai voia să știe nimic despre el. Era atât de disperat, încât s-a dus de-a dreptul la râu cu gândul de a se îneca. Era târziu în noapte, iar stelele scânteiau reflectându-se în apa întunecată. I se păru că vedele stelele scurgându-se perechi, purtate de apă, și îl cuprinse o senzație miraculoasă. Uită de intențiile sale sinucigașe și privi fascinat ciudatul și fermecătorul spectacol. Începu să-și dea seama încetul cu încetul că fiecare stea era un chip și că aceste perechi erau îndrăgostiți ce treceau pe firul apei îmbrățișați, visând. Atunci îi miji un gând cu totul nou; totul se schimbase din temelii, chiar și destinul său, dezamăgirea și dragostea îl părăsiră, amintirea fetei era departe și indiferentă. În schimb i se promitea - simțea asta cu claritate - o bogăție nemaiauzită. Era convins că o comoară fabuloasă era pentru el într-un *observator astronomic* aflat în apropiere. Astfel ajunse să fie arestat de poliție dimineața la ora 4, în timpul unei tentative de a pătrunde în observator.

Ce se întâmplase cu el? Bietul om a zărit o imagine dantescă a cărei frumusețe exprimată într-un vers n-ar fi putut s-o surprindă de bună seamă niciodată. Dar o privise, iar ea îl metamorfozase. Ceea ce tocmai fusese durere profundă se afla acum departe. O lume nouă, a stelelor ce-și urmează calea tăcută cu mult dincolo de acest Pământ demn de milă, i se deschisese în clipa în care păși dincolo de „pragul Proserpinei". Presimțirea unei avuții nemaiauzite îl străbătu asemenea unei revelații - și cine n-ar putea înțelege în adâncul său acest sentiment? Era prea mult pentru biata sa minte de contopist. Se înecase nu în râu, ci într-o imagine eternă, a cărei frumusețe se stinse odată cu ea.

La fel cum cineva poate să dispară înghițit de un rol social, tot astfel, un altul poate să dispară într-o viziune, pierzându-se astfel

pentru cei din jurul său. Unele modificări de neînțeles ale personalității, cum ar fi convertirile bruște sau alte schimbări profunde de mentalitate derivă din atracția exercitată de o imagine colectivă[3] care poate - așa cum ne arată exemplul anterior - provoca o inflație atât de puternică, încât să ducă la disoluția întregii personalități. Această disoluție constituie o boală psihică de natură temporară sau permanentă, o „scindare a sufletului" sau „schizofrenie" (BLEULER[4]). Inflația patologică este determinată bineînțeles de o slăbiciune de regulă înnăscută a personalității în fața autonomiei conținuturilor colectiv-inconștiente.

Ne vom apropia probabil mai mult de adevăr dacă ne vom imagina că psihicul nostru personal și conștient se sprijină pe fundamentul mai larg al unei dispoziții spirituale moștenite și cu caracter universal și că raportul dintre psihicul personal și cel colectiv este similar celui dintre individ și societate.

Dar așa cum individul nu este numai pur și simplu o ființă unică și izolată, ci și o *ființă socială*, psihicul reprezintă la rândul său nu doar un fenomen particular și în întregime individual, ci și unul colectiv. Și în același mod în care unele pulsiuni sau funcțiuni sociale se opun intereselor indivizilor, spiritul uman manifestă anumite funcțiuni sau tendințe care se opun datorită naturii lor colective necesităților individului. Această situație se explică prin faptul că orice ființă umană este dotată congenital cu un creier extrem de diferențiat, care îi asigură posibilitatea exercitării unor funcțiuni spirituale vaste ce nu sunt nici dobândite și nici dezvoltate ontogenetic. Corespunzător gradului de diferențiere al creierelor umane, funcțiunea spirituală devenită astfel posibilă va fi la rândul ei colectivă și universală. Această circumstanță explică de exemplu faptul că inconștientul celor mai îndepărtate popoare și rase posedă concordanțe extrem de ciudate, care se manifestă printre altele în faptul, evidențiat în mai multe rânduri, al concordanțelor formelor și structurilor mitice autohtone. Din această asemănare a creierelor rezultă posibilitatea universală a existenței unei funcțiuni spirituale similare. Această funcțiune este psihicul colectiv. Dacă există diferențieri de tip rasial, tribal sau chiar familial, atunci va exista și un psihic colectiv restrâns asupra rasei, tribului, sau familiei, în afara nivelului psihicului colectiv

„universal". Folosind cuvintele lui P. JANET[5] vom putea spune că psihicul colectiv cuprinde acele „parties inférieures" ale funcțiunilor psihice, partea aflată pe un fundament solid care se derulează, ca să spunem așa, automat, moștenită și ubicuă, deci suprapersonală și impersonală a psihicului individual. Conștiința și inconștientul personal cuprind acele „parties supérieurs" ale funcțiunilor psihice, deci partea dobândită și dezvoltată ontogenetic. Individul care anexează posesiunilor sale dobândite ontogenetic psihicul inconștient oferit aprioric de parcă ar fi un element integrant al acestora nu face deci altceva decât să extindă în mod nejustificat perimetrul personalității, suportând efectele ce decurg firesc de aici. Reprezentând aceste „parties inférieures" ale funcțiunilor psihice și constituind astfel nivelul de bază subordonat oricărei personalități, psihicul colectiv împovărează și anulează personalitatea, fapt ce se manifestă fie prin inflația psihică, fie prin acea strivire a conștiinței de sine, ori prin potențarea accentuării eului ce poate duce până la o dorință patologică de putere.

Transformând inconștientul personal într-un material psihic conștient, individul conștientizează prin analiză lucruri de care era conștient în ceea ce îi privea pe alții, dar nu și atunci când era vorba de el însuși. Această descoperire nu îl va face mai puțin deosebit, ci mai *colectiv*. Această devenire către dimensiunea colectivă nu progresează doar în sens negativ ci uneori și într-unul pozitiv. Căci există și oameni care își refulează calitățile, cedând, în mod conștient, complet în fața dorințelor infantile. Abolirea refulărilor personale transferă în conștiință mai întâi conținuturi pur personale. De acestea sunt agățate însă elementele colective ale inconștientului: pulsiunile, calitățile și ideile (imaginile) general prezente, precum și toate acele rate „statistice" de virtuți și vicii obișnuite. „Fiecare poartă în el ceva dintr-un criminal, un geniu și un sfânt", după cum se spune. Se alcătuiește astfel până la urmă tabloul viu a ceea ce conține aproximativ tot ceea ce se mișcă pe tabla de șah a lumii: atât binele cât și răul, atât frumosul cât și urâtul. Pe această cale se conturează treptat o asemănare - resimțită de multe firi ca fiind pozitivă - cu lumea, care poate semnifica în condițiile date un moment decisiv al tratamentului nevrozei. Am întâlnit unele cazuri în care pacientul aflat în această condiție a

reușit pentru prima oară în viață să trezească sau să simtă dragostea cuiva, sau să îndrăznească în vreo altă privință să facă saltul în necunoscut care l-a unit cu destinul croit pe măsura sa. Am întâlnit și puțini pacienți care - considerând această stare definitivă - s-au menținut ani de zile într-un gen de euforie a inițiativei. Am auzit bineînțeles deseori elogii care prezentau și astfel de cazuri drept rezultate ale terapiei analitice. Este necesar de aceea să arăt că aceștia - euforicii și spiritele întreprinzătoare - suferă atât de mult în urma separării insuficiente față de lume încât nu pot fi considerați de către nimeni într-adevăr vindecați. Părerea mea este că aceștia sunt în egală măsură vindecați și nevindecați. Am avut ocazia să urmăresc evoluția vieții unor astfel de pacienți și sunt nevoit să mărturisesc că manifestau simptome de inadaptare, iar în cazul menținerii pe această traiectorie a apărut acea sterilitate și monotonie caracteristică tuturor celor „deposedați de eu" („Ent-Ichten"). Mă refer aici bineînțeles din nou la cazurile extreme și nu la persoanele mai puțin valoroase, normale și mediocre, pentru care chestiunea adaptării este mai mult de natură tehnică decât problematică. Dacă aș fi mai mult terapeut decât cercetător, n-aș putea desigur să ascund un anume optimism al judecății gândindumă la *numărul* celor vindecați. Însă conștiința mea de cercetător urmărește nu numărul, ci calitatea oamenilor. Căci natura este aristocratică, iar un om valoros compensează alți zece. Privirea mea urmărea oamenii valoroși și cu ajutorul lor am cunoscut ambiguitatea unei analize pur personale, învățând pe deasupra să fiu îngăduitor față de cauzele acestei ambiguități.

Dacă în urma asimilării inconștientului vom introduce în mod eronat psihicul colectiv în inventarul funcțiunilor psihice, va avea loc *disoluția personalității în perechile ei de opoziții.* În afara perechii de opoziții discutate deja, megalomanie - sentiment de inferioritate -, atât de evidentă tocmai în cazul nevrozei, există și multe altele dintre care doresc să o remarc pe cea specific morală, și anume cea dintre bine și rău. Psihicul colectiv conține virtuțile și viciile specific umane în egală măsură cu orice altceva. Unii își vor atribui drept urmare fie virtutea colectivă ca merit personal, fie viciul colectiv ca vină personală. Ambele gesturi sunt la fel de iluzorii ca și măreția și inferioritatea deoarece atât virtuțile cât și

defectele imaginare constituie doar perechi de opoziții devenite sesizabile sau conștientizate în mod artificial. Măsura în care aceste opoziții sunt conținute în psihicul colectiv ne este indicată de exemplul populațiilor primitive, a căror virtute exemplară este elogiată de unii observatori în timp ce alții relatează despre același trib cele mai proaste impresii. În cazul omului primitiv, a cărui diferențiere personală este după cum se știe într-un stadiu incipient, sunt adevărate ambele variante căci psihicul său este esențialmente colectiv și de aceea în mare măsură inconștient. Acesta este mai mult sau mai puțin identic cu psihicul colectiv, purtând astfel virtuțile și viciile colective fără o atribuire personală și fără a resimți o contradicție interioară. Contradicția intervine abia în momentul în care începe o *evoluție personală* a psihicului în cursul căreia rațiunea descoperă natura incompatibilă a contrariilor. Consecința acestei descoperiri este conflictul de refulare („Verdrängungskampf"). Individul vrea să fie bun, fapt care pretinde refularea răului, pe această cale fiind desființat și paradisul psihicului colectiv. Refularea psihicului colectiv reprezintă pur și simplu o condiție necesară a dezvoltării personalității. Dezvoltarea personalității sau, mai bine zis, *dezvoltarea persoanei* constituie în cazul primitivilor o problemă de prestigiu magic. Figuri ca vraciul sau căpetenia sunt exemplare. Ambii se remarcă prin singularitatea podoabelor și a modului de viață, adică prin forma de exprimare a rolului lor. Particularitatea însemnelor exterioare creează o delimitare a individului, iar posesia tainelor rituale accentuează și mai puternic această separație. Omul primitiv construiește în jurul său prin astfel de mijloace și altele similare un înveliș ce poate fi numit o *persona* (mască). Este cunoscut faptul că măștile reale servesc în cazul popoarelor primitive drept instrumente ale înălțării și modificării personalității - de exemplu în cazul ritualurilor totemice. Individul astfel distins pare să dispară pe această cale din sfera psihicului colectiv, fapt ce se produce cu adevărat în cazul în care acesta reușește să se identifice cu persona sa. Această dispariție semnifică un prestigiu magic. S-ar putea afirma firește cu ușurință că motivul determinant al acestei evoluții este de fapt intenția de a obține puterea. Se uită însă complet faptul că, constituirea prestigiului este întotdeauna produsul unui compromis

colectiv, ceea ce înseamnă că aceasta pretinde existența unui aspirant la prestigiu și a unui public aflat în căutarea individului căruia să-i poată fi atribuit acest prestigiu. În această situație ar fi deci greșit să afirmăm că obținerea prestigiului magic este motivată de o intenție individuală de dominare. Este mai degrabă vorba despre o chestiune pe deplin colectivă. Manifestând această nevoie a prezenței unei figuri cu influență magică, societatea exploatează voința de putere a individului și disponibilitatea majorității de a se subordona, determinând astfel constituirea prestigiului personal. Aceasta din urmă reprezintă - așa cum ne arată istoria începuturilor formelor politice - un fenomen de importanță maximă pentru viața comunitară a popoarelor.

Din cauza importanței incontestabile a prestigiului personal, posibilitatea unei disoluții regresive în psihicul colectiv înseamnă un pericol nu doar pentru pentru individul astfel distins, ci și pentru adepții săi. O astfel de posibilitate se conturează mai ales atunci când este atins scopul urmărit prin acest prestigiu, și anume recunoașterea generală. Acest moment marchează întotdeauna începutul sfârșitului. Crearea prestigiului reprezintă o performanță pozitivă nu numai pentru individul distins, ci și pentru clanul său. Acesta se distinge prin faptele sale, pe când cei mulți se disting prin renunțarea la putere. Performanța va rămâne benefică cât timp această atitudine trebuie cucerită prin luptă și conservată în fața unei influențe ostile. Însă de îndată ce obstacolele dispar, iar consacrarea deplină este atinsă, prestigiul pierde această valoare pozitivă devenind de regulă un caput mortuum. Apoi se declanșează o mișcare schismatică, ceea ce face ca întregul proces să fie reluat de la început.

Deoarece personalitatea este atât de importantă pentru viața comunității, tot ceea ce ar putea stânjeni dezvoltarea acesteia va fi resimțit ca un pericol. Pericolul cel mai mare este însă destrămarea prematură a prestigiului datorită intruziunii psihicului colectiv. *Ocultarea* absolută este unul din cele mai cunoscute mijloace primitive de exorcizare a acestui pericol. Gândirea și sensibilitatea colectivă, precum și performanța colectivă sunt relativ facile în comparație cu funcția și performanța individuală, drept pentru care tentația cedării locului diferențierii personalității în favoarea

funcțiunii colective este mare. Prin banalizarea și disoluția finală în psihicul colectiv a personalității distinse și protejate de către prestigiul magic (renegarea lui Petru), individul „își pierde sufletul" din cauza neglijării sau a anulării unei performanțe importante. De aceea încălcarea unui tabu atrage după sine pedepse severe ce corespund întru totul gravității situației. Cât timp aceste lucruri sunt privite dintr-o perspectivă pur cauzală, drept reziduuri istorice ale metastazelor ținând de tabuul incestual[6], utilitatea acestor măsuri nu va fi în nici un caz înțeleasă. În cazul în care vom concepe problema dintr-o perspectivă finală vor fi lămurite multe lucruri rămase neclare.

Pentru dezvoltarea personalității, diferențierea riguroasă de psihicul colectiv este deci cerința absolută, căci orice diferențiere deficientă determină o dizolvare imediată a individualului în colectiv. Există aici pericolul contopirii psihicului colectiv cu cel individual în cursul analizei inconștientului, ceea ce atrage după sine toate efectele neplăcute indicate anterior. Aceste efecte dăunează fie sentimentului de viață al pacientului, fie semenilor săi în cazul în care acesta are o oarecare influență asupra celor din jur. El va încerca inevitabil, dată fiind identitatea sa cu psihicul colectiv, să impună altora pretențiile inconștientului său, căci identitatea cu psihicul colectiv provoacă sentimentul unei valabilități generale („asemănări cu Dumnezeu") ce ignoră pur și simplu psihicul personal al semenilor săi. (Acest sentiment derivă bineînțeles din universalitatea psihicului colectiv.) O atitudine colectivă presupune în mod firesc în cazul celuilalt același psihic colectiv. Acest lucru înseamnă însă ignorarea lipsită de scrupule a diferențelor individuale și a celor cu caracter general ce există chiar și în interiorul psihicului colectiv, cum ar fi de exemplu diferențele rasiale. Această ignorare a individualului înseamnă desigur o sufocare a individului, ceea ce duce la exterminarea elementului diferențierii în cadrul unei comunități. Elementul diferențierii este individul. Toate performanțele supreme în materie de virtute, precum și cele mai grave crime sunt individuale. Cu cât o comunitate este mai mare și cu cât este mai puternic sprijinul favorabil individului acordat însumării - specifice oricărei comunități mari - a factorilor colectivi în virtutea unor prejudecăți

conservative, cu atât va fi mai accentuată anihilarea morală și spirituală a individului, obturând astfel și unica sursă a progresului moral și spiritual al societății. Cea care va cunoaște o dezvoltare deosebită va fi bineînțeles societatea și elementele colective. Tot ceea ce este individual este condamnat la dispariție, adică să fie refulat. Individualul ajunge astfel în inconștient, transformându-se acolo în mod legic în ceva principial negativ, în elementul destructiv și anarhic care, deși se exprimă social în cazurile izolate ale unor indivizi cu har profetic prin crime exemplare (cum ar fi regicidul), rămâne în rest retras, indirect sesizabil în declinul moral ineluctabil al societății. Este un fapt oricum notoriu că morala unei societăți luată ca întreg este invers proporțională cu mărimea ei, deoarece cu cât se adună mai mulți indivizi, cu atât mai mult vor fi anihilați factorii individuali și împreună cu aceștia și morala care se sprijină în întregime pe simțul moral și libertatea indispensabilă a individului. În consecință orice individ este - atunci când face parte dintr-o societate - în mod inconștient un om într-un anumit sens mai rău decât în cazul în care acționează solitar, căci el este purtat de către societate și dispensat astfel de responsabilități individuale. O societate mare compusă exclusiv din oameni minunați se aseamănă în ceea ce privește morala și inteligența unui animal mare, nerod și violent. Căci cu cât organizațiile sunt mai mari, cu atât mai fatale sunt imoralitatea și prostia ei oarbe. (Senatus bestia, senatores boni viri.) În cazul în care societatea accentuează așadar în reprezentanții ei individuali automat calitățile colective, ea recompensează astfel mediocritatea, tot ceea ce se pregătește să vegeteze într-un mod facil și lipsit de responsabilitate. Individualul va fi fatalmente strâmtorat. Acest proces începe în școală, se continuă în universități și domină peste tot acolo unde este implicat statul. Cu cât un corp social este mai mic, cu atât individualitatea membrilor săi va fi mai sigură. Libertatea lor relativă va fi cu atât mai mare, iar odată cu aceasta, șansa unei responsabilități conștiente. Fără libertate nu poate exista nici un fel de morală. Admirația noastra față de marile organizații se va diminua când ne vom da seama de cealaltă față a minunii, și anume de acumularea și accentuarea monstruoasă a tot ceea ce este primitiv în om, precum și de distrugerea inevitabilă a individualității sale în

favoarea monstrului pe care îl reprezintă în definitiv orice organizație mare. Omul zilelor noastre care corespunde mai mult sau mai puțin idealului moral colectiv și-a ascuns gândurile - lucru ușor de demonstrat prin intermediul analizei inconștientului său - chiar dacă el însuși nu este deloc tulburat de acest lucru. „Adaptat[8] normal mediului în care trăiește, nu îl va deranja nici marea ticăloșie a societății sale cât timp majoritatea își menține credința în morala înaltă a formei sale de organizare socială. Ei bine, cele afirmate aici în legătură cu influența societății asupra individului sunt valabile în egală măsură și pentru influența inconștientului colectiv asupra psihicului individual. Însă așa cum reiese din exemplele mele, cea din urmă formă de influențare este la fel de invizibilă, pe cât este de evidentă cea dintâi. De aceea nu este de mirare că influențele interioare sunt considerate ininteligibile, iar cei care pățesc așa ceva sunt caracterizați drept singuratici patologici, dacă nu chiar nebuni. Dacă a fost vorba despre un geniu autentic, faptul este observat abia de generația următoare sau de cea de-a doua. Pe cât de firesc ni s-ar părea ca cineva să se înece în propriul rang, pe atât de neînțeles ni se pare cazul cuiva care se află în căutarea a ceva diferit de obiectul râvnei majorității și dispare definitiv în acest ceva diferit. Ceea ce le lipsește ambilor este *umorul*, acea calitate cu adevărat „dumnezeiască" a omului dupa părerea lui SCHOPENHAUER, singura care îl face capabil să-și păstreze sufletul în libertate.

Pulsiunile și formele fundamentale active ale gândirii și sensibilității umane identificate în urma analizei inconștientului constituie o achiziție a personalității conștiente, care nu le poate prelua fără perturbări semnificative. Supravegherea integrității personalității este de aceea foarte importantă în timpul terapiei practice, deoarece interpretarea psihicului colectiv drept un accesoriu personal al individului reprezintă o tentație sau o suprasolicitare aproape imposibil de dominat a personalității. Se impune din această cauză de urgență diferențierea clară între conținuturile psihice personale și cele ale psihicului colectiv. Această distincție se dovedește totuși destul de dificilă deoarece elementul personal crește din psihicul colectiv și este strâns legat de acesta. Este de aceea extrem de greu de spus care dintre

conținuturi pot fi numite personale și care colective. Este neîndoielnic că simbolismele arhaice, de exemplu, - atât de frecvente în fantasme și vise - reprezintă factori colectivi. Toate instinctele primare și formele fundamentale ale gândirii și sensibilității sunt colective. Orice este - conform unei convenții - general, este colectiv, la fel ca tot ceea ce este general inteligibil, prezent, rostit și înfăptuit. La o privire mai atentă vom fi mereu uimiți să constatăm cât de multe elemente ale psihologiei noastre așa zise individuale sunt în realitate colective. Sunt atât de multe încât individualul dispare complet în spatele acestora. Însă deoarece individuația[9] reprezintă o pretenție psihologică absolut indispensabilă, observarea superiorității elementului colectiv permite aproximarea atenției speciale ce trebuie acordată acestei plante fragile numită „individualitate" pentru a nu fi complet sufocată de către elementul colectiv.

Omul are o capacitate, în același timp extrem de utilă intenției colective și extrem de nocivă individuației, și anume *capacitatea mimetică*. Aceasta este absolut indispensabilă psihologiei sociale, căci fără imitație organizațiile de masă, statul și ordinea socială devin imposibil de imaginat. Nu legea produce ordinea socială, ci mimesisul, concept care include sugestibilitate, sugestie și contagiunea spirituală. Putem însă observa zilnic și utilizarea și mai ales abuzul acestor mecanisme mimetice în scopul diferențierii personale. În acest scop se imită pur și simplu o personalitate excepțională, o calitate sau o confirmare rară, stabilindu-se astfel o diferențiere superficială față de mediul cel mai restrâns. Drept pedeapsă - am putea spune - are loc însă o accentuare a asemănării totuși prezente cu spiritul mediului social, care duce la un atașament inconștient și obligatoriu față de acesta. Tentativa de diferențiere personală falsificată prin imitație rămâne încremenită într-o poză, iar individul rămâne pe aceeași treaptă pe care se găsea și până acum, însă și mai steril decât înainte. Pentru a descoperi ceea ce este cu adevărat individual în noi este nevoie de o meditație temeinică în urma căreia ne vom da dintr-o dată seama cât de dificilă este descoperirea individualității.

3. PERSONA CA FRAGMENT AL PSIHICULUI COLECTIV

În acest capitol ajungem la o problemă capabilă de a crea maximum de confuzie în cazul în care este trecută cu vederea. Am amintit deja că prin analiza inconștientului personal sunt anexate conștiinței mai întâi conținuturile personale și am propus ca fragmentele refulate dar accesibile conștiinței să primească denumirea de *inconștient personal.* Am adăugat în continuare că prin înlănțuirea straturilor adânci ale inconștientului, pentru care am propus termenul de *inconștient colectiv,* are loc o expansiune a personalității ce duce la starea de inflație. Acest stadiu este atins în urma simplei continuări a efortului analitic, așa cum ne arată exemplul prezentat mai sus. Prin continuarea analizei anexăm conștiinței personale și caracteristici umane fundamentale de tip general, producându-se astfel inflația deja discutată, ce poate fi considerată un efect neplăcut al conștientizării[1]. Personalitatea conștientă constituie un fragment mai mult sau mai puțin arbitrar al psihicului colectiv.

Aceasta se compune dintr-o sumă de realități psihice percepute ca *personale.* Atributul „personal" exprimă apartenența exclusivă la *această* persoană anume. O conștiință *doar* personală accentuează cu o anumită timorare dreptul de proprietate și paternitatea asupra conținuturilor proprii, încercând astfel crearea unui ansamblu. Însă toate acele conținuturi inadecvate acestui întreg sunt fie ignorate și uitate, fie refulate și renegate. Și acest fenomen reprezintă un anumit gen de autoeducare însă unul arbitrar și violent. Imaginea ideală spre care tinde automodelarea pretinde sacrificarea unui material general omenesc mult prea mare. De aceea astfel de oameni „personali" sunt întotdeauna sensibili, căci poate surveni foarte ușor un eveniment care să ducă la conștientizarea unui fragment indezirabil al adevăratului caracter („individual").

Acest fragment elaborat deseori cu greutate al psihicului colectiv a fost denumit *persona.* Termenul *persona* este unul într-adevăr adecvat, deoarece persona semnifica originar *masca* purtată de actor și care caracteriza rolul pe care acesta îl întruchipa pe scenă. Dacă ne încumetăm să facem o diferențiere riguroasă a ceea

ce poate fi considerat material psihic personal și a ceea ce poate fi considerat material psihic colectiv, atunci trebuie să afirmăm în fond același lucru despre conținuturile persoanei ca și despre inconștientul colectiv, și anume faptul că are un caracter universal. Numai datorită împrejurării conform căreia persona constituie un decupaj mai mult sau mai puțin aleatoriu sau arbitrar din psihicul colectiv am putea să cădem pradă erorii de a o privi și in toto drept ceva „individual". Ea este însă - așa cum ne indică numele - doar o mască a psihicului colectiv, *o mască ce simulează individualitatea*, făcându-i pe ceilalți și individul însuși să creadă în individualizare, în vreme ce ea rămâne totuși un rol, recitat de către psihicul colectiv.

Analizând persona înlăturăm masca și descoperim că ceea ce părea a fi individual este în fond colectiv, cu alte cuvinte că persona era doar o mască a psihicului colectiv. Persona nu este de fapt ceva „real". Ea reprezintă un compromis între individ și societate având ca obiect „aparența cuiva". Acesta își însușește un nume, dobândește un rang, reprezintă o funcție, fiind una sau alta. Acest lucru este într-un anumit sens real și totuși similar unei realități secunde față de individualitatea persoanei respective, o simplă formă de compromis, la care alții participă într-o măsură mai mare decât el. Persona este o aparență, o realitate bidimensională, cum am putea să o numim în glumă.

Ar fi însă nedrept să ne mulțumim cu acest nivel al descrierii acestei stări de fapt, fără a recunoaște în același timp că selecția specifică și definirea persoanei conțin deja un element individual și că, în pofida unei identități exclusive între conștiința eului și persoană, sinele inconștient - individualitatea propriu-zisă - este totuși o prezență constantă care, deși nu se manifestă nemijlocit, o face totuși indirect. Deși conștiința eului este inițial identică cu persona - această formă de compromis prin care cineva se înfățișează colectivității jucând astfel un rol - sinele inconștient nu poate fi totuși atât de puternic refulat încât să nu se facă remarcat. Influența sa se manifestă mai întâi în specificul contrastant și compensatoriu al conținuturilor inconștientului. *Atitudinea exclusiv personală a conștiinței provoacă din partea inconștientului reacții ce conțin alături de refulările personale începuturile unei evoluții*

individuale. Prin analiza inconștientului personal, materialul colectiv este condus odată cu elementele individualității către conștiință. Sunt conștient de faptul că acest rezultat este aproape de neînțeles cuiva nefamiliarizat cu concepțiile și tehnica mea, și de neconceput mai ales pentru cel obișnuit să privească inconștientul din perspectiva teoriei FREUDiene. Dacă însă cititorul își va aminti de exemplul studentei la filozofie, își va putea alcătui o imagine aproximativă a ceea ce am intenționat să spun. Pacienta nu era conștientă la începutul tratamentului de faptul că relația ei cu tatăl reprezenta un atașament față de acesta și că se afla din această cauză în căutarea unei figuri masculine similare celei paterne, pe care a întâmpinat-o însă cu intelectul ei. Acest lucru n-ar fi constituit o greșeală ca atare dacă intelectul ei n-ar fi adoptat o ciudată atitudine protestatară, din păcate des întâlnită în cazul femeilor intelectuale. Un astfel de intelect urmărește mereu să demonstreze greșelile celuilalt și are o atitudine predilect critică cu o neplăcută nuanță subiectivă, deși pretinde în același timp a fi considerată obiectivă. Acest lucru indispune întotdeauna bărbații, mai ales atunci când această critică atinge - așa cum se întâmplă nu arareori - un punct vulnerabil, preferabil de evitat în favoarea unei discuții utile. Este însă o particularitate a acestui intelect feminin de a căuta în mod nefericit mai puțin discuțiile utile și mai mult punctele slabe, stăruind asupra lor și iritând astfel bărbații. Acest lucru nu constituie nici pe departe o intenție conștientă, ci o finalitate inconștientă ce urmărește impunerea forțată a unui statut de superioritate al bărbatului, pentru a-l face astfel demn de admirație. Bărbatul nu sesizează de obicei intenția de a i se atribui forțat un rol eroic, iar aceste „împunsături" îl incomodează atât de mult, încât va căuta să evite în viitor contactele cum această doamnă. Acesteia îi rămâne în cele din urmă doar bărbatul care cedează de la început, și care nu mai este de aceea demn de admirație.

Existau aici foarte multe lucruri care-i dădeau de gândit pacientei mele, căci nu avusese nici cea mai vagă bănuială despre acest joc. Dincolo de asta mai avea de analizat un adevărat roman legat de evoluția relațiilor cu tatăl, începând din copilăria ei. Ar dura prea mult să relatez aici modul în care pacienta a adoptat

inconștient o atitudine plină de îngăduință încă din cea mai fragedă copilărie față de latura ascunsă a personalității tatălui, distanțată față de mama, pe care a înfruntat-o astfel - depășindu-și cu mult vârsta - în calitate de rivală. Toate acestea constituiau conținuturi ale analizei inconștientului personal. Deoarece eu nu puteam să-mi permit, chiar și numai din motive profesionale, să mă las iritat am devenit inevitabil un erou admirat și tatăl-iubit. Transferul era la rândul său înainte de toate un conținut al inconștientului personal. Rolul meu eroic era o simplă aparență și precum eu ajunsesem o simplă fantomă, astfel își juca și ea rolul tradițional de mamă-fiică-iubită, deșteaptă foc, extrem de matură, omniscientă și atoateînțelegătoare. Un simplu rol, o persona în spatele căreia se afla încă ascunsă adevarata ei ființă, sinele ei individual. Într-adevăr, cât timp se identifica în întregime cu rolul ei era complet inconștientă de sine înseși. Se mai afla încă în ceața lumii ei infantile și nu descoperise încă deloc adevărata lume. Pe măsură însă ce natura transferului îi devenea conștientă în timp ce analiza înainta au apărut și acele vise despre care am vorbit în capitolul întâi. Acestea au adus cu sine bucăți ale inconștientului colectiv și astfel s-a destrămat și universul ei infantil împreună cu întregul spectacol eroic. *Și-a revenit, revenind în același timp la posibilitățile ei reale.* Cam acest lucru se întâmplă de regulă în majoritatea cazurilor expuse într-o măsură suficientă analizei. Faptul că, conștiința individualității coincide tocmai cu reînsufletirea unei imagini arhaice a divinității nu este nicidecum o întâmplare izolată, ci un eveniment foarte frecvent ce corespunde după părerea mea unei legități inconștiente.

Dar să ne întoarcem după această digresiune la gândul de mai sus!

Refulările personale odată suspendate își vor face apariția, , individualitatea și psihicul colectiv, contopite înlocuind fantasmele personale refulate odinioară. Fantasmele și visele care vor apărea de acum încolo vor avea o înfățișare puțin diferită. O caracteristică neîndoielnică a imaginilor colective pare a fi „cosmicitatea", și anume raportarea unor imagini onirice și fantasmatice la unele dimensiuni cosmice, cum ar fi: infinitatea temporală și spațială, vitezele enorme și expansiunea colosală a mișcării, conexiunile

„astrologice", analogiile telurice, lunare și solare, modificările semnificative ale proporțiilor corporale etc. Prezența evidentă în vise a motivelor mitologice și religioase indică acțiunea inconștientului colectiv. Elementul colectiv se anunță des prin simptome[2] particulare, de exemplu prin vise în care se zboară prin spațiul cosmic asemenea unei comete, în care individul devine Pământul, Soarele sau un astru, are o statură colosală sau gnomică, apare mort, se află în locuri necunoscute, străin sieși, confuz sau alienat ș.a.m.d. În mod similar apar senzații de dezorientare, ameteli și altele asemănătoare împreună cu simptomele inflației.

Multitudinea posibilităților de manifestare a psihicului colectiv are un efect deconcertant și alienant. Căci odată cu disoluția personei are loc o descătușare a imaginarului involuntar, ceea ce se pare că nu reprezintă altceva decât activitatea specifică a psihicului colectiv. Această activitate aduce în conștiință conținuturi despre a căror existență nu se bănuise nimic până atunci. Însă pe măsură ce sporește influența inconștientului colectiv, conștiința își pierde forța conducătoare. Ea devine pe nesimțite dirijată, pe măsură ce conducerea este preluată de către un proces inconștient și impersonal. Personalitatea conștientă devine astfel - fără să sesizeze - o figură manipulată pe tabla de șah a unui jucător invizibil. Acesta este cel care decide această partidă fatală, iar nu conștiința și intențiile ei. Pe această cale s-a realizat în exemplul amintit anterior desprinderea aparent imposibilă din transfer.

Survenirea acestui proces este inevitabilă oriunde există necesitatea depășirii unei dificultăți aparent irezolvabile. Subliniez că această necesitate nu este firește prezentă în toate cazurile de nevroză, deoarece probabil în majoritatea cazurilor intră în discuție doar eliminarea unor dificultăți momentane de adaptare. Oricum, cazurile grave nu pot fi vindecate fără o profundă „modificare de caracter", respectiv o schimbare de atitudine. În majoritatea covârșitoare a cazurilor adaptarea la realitate este atât de solicitantă, încât adaptarea către interior, față de inconștientul colectiv, rămâne mult timp neluată în considerare. Dacă însă această adaptare către interior devine o dificulatate, inconștientul va exercita o atracție irezistibilă care influențează substanțial evoluția parcursului conștient. Predominanța influenței

inconștiente, împreună cu disoluția personei de care este legată și diminuarea forței conducătoare a conștiinței exprimă o tulburare a echilibrului psihic, provocată artificial de către medic în cursul terapiei analitice cu intenția de a depăși o dificultate inhibantă pentru evoluția ulterioară. Există desigur nenumărate obstacole ce pot fi depășite de către pacient cu ajutorul unui sfat bun, cu puțin sprijin moral, prin înțelegere sau bunăvoință. Și astfel pot fi obținute multe succese terapeutice. Nu sunt rare cazurile în care nu trebuie rostit nici măcar un cuvânt despre inconștient. Există însă și destule dificultăți a căror rezolvare satisfăcătoare nu poate fi în nici un fel anticipată. Dacă în aceste cazuri nu a intervenit o tulburare psihică încă înainte de începerea tratamentului, atunci aceasta va apărea cu siguranță pe durata tratamentului, deseori chiar fără intervenția medicului. Pare de multe ori că acești pacienți nu așteaptă decât apariția unei astfel de persoane pentru a capitula, prăbușindu-se astfel. O asemenea dezechilibrare este similară în principiu unei tulburări psihotice, ceea ce înseamnă că se deosebește de stadiile incipiente ale unei boli psihice doar prin faptul că duce la diminuarea sănătății, în timp ce boala psihică duce la stricăciuni mai mari. Este vorba despre o stare de panică, de abandon în fața unei complicații aparent inextricabile. În majoritatea cazurilor au existat desigur înainte încercări disperate ale voinței de a controla dificultatea, după care a urmat colapsul, care a dus la descompunerea voinței dominante până atunci. Energiile astfel eliberate dispar din conștiință și se prăbușesc într-un anumit sens în inconștient. Cert este că în astfel de momente apar primele indicii ale unui travaliu inconștient. (Fac aici trimitere la exemplul tânărului bolnav psihic.) Este evident deci că energia care a părăsit conștiința a stimulat inconștientul. Consecința următoare este o *schimbare de atitudine.* Este ușor de presupus că în cazul tânărului amintit un creier mai echilibrat ar fi zărit în acea viziune a stelelor o iluminare tămăduitoare, contemplând suferința umană sub specie aeternitas și reușind astfel revenirea la un stadiu de reculegere[5].

Pe această cale s-ar fi putut înlătura un obstacol insurmontabil în aparență. De aceea eu consider dezechilibrul ca un fapt util, căci el substituie eșecul conștiinței prin travaliul automat și instinctiv al

inconștientului, care urmărește instalarea unui nou echilibru și își va atinge scopul, *condiția fiind capacitatea conștiinței de a asimila conținuturile produse de inconștient, de a le înțelege și de a le prelucra.* În cazul în care inconștientul se impune pur și simplu în fața conștiinței va apare o stare de psihotică. În cazul în care acesta nu poate realiza străpungerea completă și nu poate fi înțeles, va lua naștere un conflict paralizant pentru orice progres ulterior. Cu problema comprehensiunii inconștientului colectiv ajungem însă la o dificultate majoră care constituie obiectul capitolului următor.

4. ÎNCERCĂRILE DE ELIBERARE A INDIVIDUALITĂȚII DIN PSIHICUL COLECTIV

A. Reconstituirea regresivă a personei

Prăbușirea atitudinii conștiente nu este o problemă minoră. Ea reprezintă întotdeauna un mic dezastru în care totul revine la starea inițială de haos. Individul se simte dezorientat și abandonat, ca o corabie fără cârmă părăsită în voia capriciilor elementelor. Așa pare cel puțin. În realitate însă a avut loc o revenire în inconștientul colectiv care preia de acum încolo conducerea. S-ar putea aduna o mulțime de exemple de cazuri în care în momentul critic s-a ivit un gând „salvator", o viziune, s-a auzit o „voce interioară" cu o persuasivitate irezistibilă, dând vieții o nouă turnură. Ar putea fi citate de asemenea la fel de multe cazuri în care colapsul a însemnat o catastrofă care a distrus o viață, căci în astfel de momente se fixează convingerile patologice, sau se năruiesc idealurile în sine, ceea ce este la fel de grav. În primul caz se produce o anomalie psihică sau o psihoză, în cel de-al doilea o stare de dezorientare și demoralizare. Dacă însă conținuturile inconștiente pătrund în conștiință, umplând-o cu ajutorul extraordinarei sale forțe de persuasiune, apare întrebarea legată de reacția individului față de acest fenomen. Va fi copleșit de aceste conținuturi? Le va credita doar, sau le va respinge? (Nu iau aici în considerare cazul ideal al receptării critice.) Primul caz semnifică

paranoia sau schizofrenie. În cel de-al doilea vom avea un individ straniu cu aere profetice, sau o persoană infantilă, care însă se retrage din comunitatea culturală umană. Cel de-al treilea caz semnifică *reconstituirea regresivă a personei.* Dacă va ține seama de aceste formulări tehnice, cititorul va fi îndreptățit să creadă că este vorba despre o reacție complicată, observabilă în cursul unei tratament analitic. Ar fi însă gresit să credem că această situație apare doar în cursul unui tratament psihic. Acest proces poate fi urmărit la fel de bine și deseori chiar mai bine în alte circumstanțe de viață decât în cadrul unui tratament psihic, și anume în toate cazurile în care traiectoria unei vieți este devastată de un destin brutal. Oricine are desigur de înfruntat vicisitudinile destinului, dar în majoritatea cazurilor este vorba răni ce se vindecă fără a mutila. Aici este însă vorba despre *evenimente distructive* care ar putea frânge complet, sau cel puțin mutila un om. Să luăm exemplul unui om de afaceri care a riscat prea mult și a dat în cele din urmă faliment. Dacă nu se va lăsa descurajat de această experiență deprimantă ci își va păstra intactă îndrăzneala - poate totuși ușor diminuată - . atunci rana se va vindeca fără a lăsa în urmă sechele. Dacă însă va ceda, prăbușindu-se și renunțând la orice altă cutezanță și va încerca să-și cârpăcească o reputație socială în cadrul unei personalități mult mai îngrădite - având mentalitatea unui copil îngrozit - executând o muncă subalternă aflată fără îndoială sub nivelul capacității sale, înseamnă că individul *și-a reconstituit persona pe cale regresivă*, ca să ne exprimăm tehnic. Ca urmare a sperieturii a alunecat pe o treaptă evolutivă anterioară a personalității, s-a restrâns și se preface că se află încă înaintea experienței critice, însă complet incapabil fie doar să se gândească la repetarea unui asemenea act de curaj. Și-a dorit poate mai mult decât a putut realiza; acum nu îndrăznește nici măcar să-și valorifice capacitățile reale.

Astfel de experiențe pot fi constatate în orice domeniu al existenței [Lebensgebiet], deci și în cursul unui tratament psihic. Și aici este vorba despre o expansiune a personalității, o cutezanță de natură interioară sau exterioară. Experiența critică din cadrul tratamentului ne este indicată de către exemplul studentei noastre la filozofie: este vorba despre *transfer.* După cum s-a arătat deja

mai sus, pacientul poate luneca inconștient dincolo de dificultăți. În acest caz transferul nu mai devine o experiență și nu se întâmplă nimic temeinic. Medicul și-ar dori firește astfel de pacienți, fie și doar din pură comoditate. Dacă însă sunt destul de inteligenți, pacienții vor descoperi singuri existența acestei probleme. Medicul ridicat apoi - ca în exemplul de mai sus - la rangul de tată-iubit și expus unei maree de exigențe va fi silit să caute căile și mijloacele de a întâmpina acest iureș pentru a nu fi pe de o parte atras el însuși în acest vârtej, iar pe de altă pentru ca pacientul să nu aibă de suferit. Amputarea violentă a transferului poate provoca recidive totale și alte consecințe mai grave, drept pentru care problema trebuie abordată cu mult tact și prudență. Următoarea posibilitate o reprezintă speranța ca „nonsensul" să înceteze de la sine „cu timpul". Sigur că totul încetează odată cu timpul, dar acest lucru poate să dureze un timp îndelungat, iar dificultatea poate să devină insuportabilă pentru ambele părți, astfel încât în aceste cazuri ar fi bine să se renunțe de la început la factorul curativ „timp".

Un instrument cu mult mai util în „combaterea" transferului pare să-l ofere teoria FREUDiană asupra nevrozelor. Dependența pacienților este explicată ca o pretenție infantil-sexuală, care substituie aplicarea rezonabilă a sexualității. Un avantaj similar este oferit de către teoria ADLERiană[1] care explică transferul printr-o intenție de dominare infantilă și printr-o „tendință de securizare". Ambele teorii se adecvează atât de bine mentalității nevrotice, încât orice caz de nevroză poate fi explicat concomitent cu ajutorul ambelor teorii[2]. Circumstanța care explică acest fapt extrem de ciudat - confirmat inevitabil de orice persoană lipsită de prejudecăți - este dată de faptul că „erotismul infantil" al lui FREUD și „tendința de dominare" a lui ADLER sunt unul și același lucru, indiferent de polemica dintre școala FREUDiană și cea ADLERiană. Este vorba pur și simplu despre fragmentul neîngrădit și deocamdată incontrolabil al unei naturi pulsionale originare („Triebnatur") ce iese la lumină în fenomenul de transfer. Formele imaginarului arhaic care ating treptat suprafața conștiinței nu reprezintă altceva decât o dovadă în plus a acestui fapt. Putem încerca cu ajutorul ambelor teorii să lămurim pacientul cât de infantile, imposibile și absurde sunt pretențiile sale - iar acesta va reveni în cele din urmă la o atitudine

rațională. Pacienta mea însă nu a fost singura care *nu* a făcut acest lucru. Este adevărat: medicul își poate salva prin astfel de metode reputația și va putea să iasă într-un mod mai mult sau mai puțin uman din aceasta situație jenantă. Există într-adevăr pacienți în cazul cărora un efort mai mare se dovedește inutil (sau aparent inutil); există însă și cazuri în care o astfel de metodă înseamnă în mod direct o vătămare inutilă a sufletului pacientului. În cazul studentei mele am simțit nelămurit așa ceva și am renunțat din acest motiv la tentativele mele raționaliste pentru a-i oferi - cu o neîncredere în orice caz prost tăinuită - naturii posibilitatea să-și corecteze propria absurditate. Am aflat - după cum am amintit deja - cu această ocazie un lucru extraordinar de important, și anume de *existența unui autoreglaj inconștient. Inconștientul nu este capabil doar să „dorească", ci și să-și suspende propriile dorințe.* Această cunoștință extrem de importantă pentru integritatea personalității rămâne inaccesibilă celui care crede în continuare că este vorba doar despre un caz de infantilism. El va face cale întoarsă din pragul înțelegerii acestui lucru, spunându-și: „Totul a fost firește lipsit de sens. Sunt un fantast bolnav psihic, care ar îngropa sau s-ar descotorosi de inconștient și de tot ceea ce se leagă de acesta". Va recunoaște în ceea ce și-a dorit atât de mult doar un nonsens infantil. Va înțelege că dorința sa era absurdă și va deveni mai tolerant față de sine însuși și se va resemna. Ce-i rămâne de făcut? Se va retrage *din fața* conflictului și își va reconstrui - pe cât posibil - pe cale regresivă persona îngropată sub dărâmături, eliminând toate speranțele și așteptările înflorite cândva în cadrul transferului. Va deveni mai mărunt, mai îngust în vederi, mai raționalist decât înainte. Nu s-ar putea spune ca acest deznodământ înseamnă pentru toți oamenii eo ipso o nenorocire, căci există destui oameni care, din cauza inaptitudinii lor notorii, progresează mult mai bine într-un sistem raționalist decât în libertate. Aceasta din urmă face parte din categoria lucrurilor mai dificile. Cel capabil să suporte cu bine acest deznodământ va putea rosti cuvintele lui Faust:

„Întregul glob l-am cunoscut de-ajuns,
Ce-i Dincolo, rămâne nepătruns;

Smintit - cel ce-și mijește-n nori privirea,
Urzând semeni de-ai săi, cu-nchipuirea!
Aici să stea, privind înjur; nu-i mut
Pământul, pentru omul priceput.
La ce s-o ia hoinar prin veșnicie?
Nu stăpânește ferm, decât ce știe.
Așa să-și treacă ziua lui acum;
Printre vedenii vadă-și calm de drum, ..."[5]*

Soluția aceasta ar fi într-adevăr fericită dacă individul ar reuși să se debaraseze de inconștient astfel încât energia acestuia să fie secătuită până la ineficacitate. Experiența ne învață însă că inconștientului îi poate fi sustrasă energia doar parțial. Acesta rămâne permanent activ, căci conține și este chiar sursa libidoului din care se revarsă către noi elementele psihice. Ar fi de aceea iluzoriu să credem că ar fi posibil să-i smulgem - cu ajutorul unei teorii ca să spunem așa magice - inconștientului definitiv libidoul, eliminându-l astfel într-o oarecare măsură. Ne putem astfel hrăni un timp cu aceasta iluzie, ajungând într-o zi să fim obligați să rostim împreună cu Faust:

„Acum, văzduhul de năluci e plin,
Și nu-i scăpare câtuși de puțin.
Chiar dacă-o dreaptă zi senin surâde,
În mreji de vise noaptea ne închide!
Venim voioși din câmpul plin de zvon:
Cobește-un corb. A ce? A ghinion!
În zori și-amurg, tentați de superstiții,
Ne-apar vedenii, semne, premoniții!
Ne temem, ne ferim de ipochimeni:
O poartă scârție, nu intră nimeni.".[6]**

Nimeni nu este în stare să smulgă conștientului forța sa activă în mod *voluntar*. Putem doar în cel mai bun caz să ne amăgim cu acest lucru. Este așa cum spune GOETHE:

---

* Nota trad.: Șt. Aug. Doinaș, ibidem, pag. 367, 11441-11450.

** Nota trad.: Șt. Aug. Doinaș, ibidem, pag. 366, 11410- 11419.

„Chiar când nu pătrund de-a dreptul
În ureche, tulbur pieptul;
Sub diverse-nfățișări
Vântur marile-mi puteri."[5]*

Există un singur lucru care se opune cu eficacitate inconștientului, iar acesta este o *nevoie* externă indubitabilă. (Cel care știe ceva mai mult despre inconștient va recunoaște chiar și în spatele nevoii externe același chip care îl privea înainte din interior.) O nevoie internă se poate transforma în una externă, iar cât timp există o nevoie reală și nu doar una trucată, problematica psihică rămâne de obicei inactivă. Iată de ce Mefisto îi dă lui Faust, dezgustat „de-atâtea vrăji smintite", următorul sfat:

„Perfect! E gratuit,
De doctori, și de vrăji te scapă:
Ieși repede pe câmpul înflorit
Și-apucă-te de greblă și de sapă;
Îți vezi de tine și de rostul tău
În strâmtul cerc al treburilor tale:
Consumi doar alimente naturale;
Trăiești ca vita-n turmă, fără să-ți pară rău,
Că-ți gunoiești tu singur recolta de cereale;"*

Se știe că „viața simplă" nu poate fi trucată și de aceea lipsa de griji a unei vieți sărace, lăsată în voia sorții, nu poate fi răscumpărată niciodată printr-o astfel de maimuțăreală. Nu cel care poartă în sine *potențialul* unei astfel de vieți, ci cel care resimte *nevoia* ei, va fi obligat prin natura sa la o asemenea existență, trecând fără să o observe pe lângă problema ridicată aici, pentru a cărei sesizare doar, inteligența sa este insuficientă. Dacă însă va zări problema faustică, calea de scapare către „viața simplă" îi va fi deja blocată. Nimeni nu îl impiedică firește să se mute la țară într-o căsuță, să-și sape grădina și să mănânce morcovi cruzi. Dar

---

* Nota trad.: Șt. Aug. Doinaș, ibidem, pag. 110, 23512 - 2359.

sufletul său își va râde de acest vicleșug. *Doar ceea ce cineva este cu adevărat are putere de vindecare.*

Reconstituirea regresivă a personei este numai atunci o alternativă existențială, dacă eșecul critic se datorează propriei înfumurări. Individul va reveni prin reducția personalității la măsura capacităților sale reale. În orice alt caz însă, resemnarea și autoreducția reprezintă o *evitare* ce nu poate funcționa durabil decât printr-o îndelungată suferință nevrotică. Din perspectiva conștiinței celui în cauză, starea sa îi apare nu atât ca o evitare, cât mai degrabă ca o imposibilitate de a aborda problema. El rămâne de regulă singur și doar puține lucruri sau chiar nimic din cultura noastră de azi nu îi vine în ajutor; chiar și psihologia îi opune deocamdată numai teorii reductive, subliniind suplimentar caracteristica infantilă inevitabilă și arhaică a acelor stări de tranziție, făcându-le astfel intolerabile. Faptul că o teorie medicală ar putea servi și medicului pentru a ieși din strânsoare nu îl privește. De aceea astfel de teorii reductive sunt atât de adecvate esenței nevrozei pentru că sunt utile medicilor înșiși.

B. Identificarea cu psihicul colectiv

A doua posibilitate ar fi identificarea cu psihicul colectiv. Aceasta ar însemna același lucru cu acceptarea inflației, ridicată de acum la rangul de sistem, adică a fi fericitul posesor al *acelui* mare adevăr ce trebuia descoperit, al cunoașterii ultime care înseamnă mântuirea popoarelor. Această atitudine nu este în mod necesar identică cu megalomania în forma ei directă, ci cu megalomania în forma ei temperată binecunoscută, ilustrată de reformatori, profeți și martiri. Spiritele slabe, care, așa cum se întâmplă de atâtea ori, sunt cu atât mai ambițioase, vanitoase și de o naivitate prost plasată, riscă să cedeze în fața acestei tentații. Deschiderea accesului la psihicul colectiv semnifică o reînnoire a vieții individului, indiferent dacă această reînnoire este resimțită drept ceva plăcut sau nu. Conservarea acestei reînnoiri este dorită fie pentru că se intensifică astfel sentimentul vital, fie deoarece aceasta conține promisiunea unui spor de cunoaștere, sau pentru că astfel este oferită cheia transformării propriei vieți. Din această cauză, cei

care nu sunt dispuși să renunțe la valorile majore care zac în psihicul colectiv vor tinde să mențină contactul cu cauzele primordiale ale vieții". Identificarea pare să fie calea cea mai la îndemână, căci disoluția personei în psihicul colectiv invită practic la contopirea cu acest abis și la mistuirea într-o uitare completă. Acest element mistic este propriu fiecărui om tot astfel cum „dorul de mamă" este înnăscut fiecăruia, ca un fel de scrutare a locului din care am izvorât odinioară.

Așa cum am arătat pe larg, în nostalgia regresivă - pe care FREUD o interpretează ca „fixație infantilă", sau ca „dorință incestuală" - rezidă o valoare și o necesitate deosebite, scoase în evidență de exemplu în mituri prin faptul că tocmai cel mai puternic și mai bun membru al comunității, eroul exemplar, este cel care parcurge traseul nostalgiei regresive, expunându-se voluntar pericolului de a fi înghițit de monstrul ce sălășluiește în spațiul matern al cauzelor primordiale. Acesta devine însă un erou numai pentru că nu se lasă înghițit definitiv, ci învinge monstrul, și nu doar *o singură dată*, ci de mai multe ori. Abia din victoria asupra psihicului colectiv rezultă valoarea adevărată, cucerirea tezaurului, a armei invincibile, a amuletei magice, sau a oricărui bun demn de râvnit imaginat de mit. De aceea, cel care se va identifica cu psihicul colectiv - sau, în limbaj mitic: cel care se va lăsa înghițit de monstru - dispărând astfel în acesta, se va afla la rândul său lângă comoara păzită de zmeu, însă împotriva voinței sale și spre marea sa pagubă.

Bineînțeles că niciunul dintre cei conștienți de ridicolul acestei identificări n-ar avea curajul să o ridice la rangul de principiu. Însă pericolul acestei situații constă în faptul că multora le lipsește tocmai aici umorul necesar. Aceștia sunt cuprinși de patos, de un fel de graviditate a importanței care anulează orice autocritică eficientă. Nu vreau să neg în general apariția profeților autentici; cu toate acestea însă doresc să pun la îndoială în mod preventiv fiecare caz particular, căci este un lucru mult prea îngrijorător pentru a fi declarat cu ușurință drept unul autentic. Orice profet veritabil se împotrivește mai întâi atribuirii inconștiente a acestui rol. Acolo deci unde un profet apare cât ai bate din palme, e de presupus mai degrabă un dezechilibru psihic.

Pe lângă posibilitatea de a deveni profet surâde însă și o altă bucurie, mai subtilă și aparent legitimă, cea de a deveni *ucenicul unui profet*. Aceasta constituie pentru cei mai mulți o tehnică de-a dreptul ideală. Iată avantajele acesteia: „otium dignitatis", exigențele supraomenești [legate de rang] cu care este confruntat profetul se transformă într-o cu atât mai dulce „otium indignitatis" [cerință a nevredniciei], individul este nevrednic, se află, modest, la picioarele „maestrului", ferindu-se de vreun gând propriu. Lenea spirituală devine virtute, se obține însă permisiunea de a se bucura lumina răspândită de o ființă cel puțin semidivină. Arhaismul și infantilismul imaginarului inconștient sunt satisfăcute fără un preț prea mare, căci toate obligațiile sunt puse în seama „maestrului". Divinizarea acestuia duce - după câte se pare, pe neobservate - la propria înălțare, iar în afară de aceasta mai există și marele adevăr care, deși nu a fost descoperit singur, a fost cel puțin primit din chiar mâinile „maestrului". Bineînțeles că ucenicii se reunesc întotdeauna nu atât din dragoste, ci datorită interesului bine înțeles de a fi întăriți în mod facil în propriile convingeri prin producerea unei armonizări colective.

Aceasta este deci o cale de identificare cu psihicul colectiv ce pare mult mai recomandabilă: un altul are privilegiul de a fi profet și poartă astfel și responsabilitatea periculoasă. Individul însuși rămâne un simplu ucenic, participând însă astfel și la administrarea marelui tezaur dezvăluit de maestru. Simte întreaga demnitate și sarcină a unui astfel de rang, iar discreditarea tuturor celor care au o altă opinie, prozelitismul și nevoia sa de a deschide ochii unei întregi umanități constituie datoria sa supremă și o exigență morală absolută, de parcă ar fi el însuși profetul. Și tocmai cei aciuiți în spatele unei persone aparent modeste sunt cei care - plini de sine în urma identificării cu psihicul colectiv - își fac brusc intrarea în lume. Căci, așa cum profetul reprezintă prototipul psihicului colectiv, ucenicul profetului reprezintă la rândul său un prototip.

În ambele cazuri intervine o inflație determinată de inconștientul colectiv, iar cea care are de suferit este autonomia individualității. Cum însă individualitățile nu dispun nici pe departe toate de forța necesară obținerii autonomiei, fantasma ucenicului este probabil cea mai bună realizare a acestora. Plăcerile inflației

psihice care derivă din aceasta vor reprezenta în consecință cel puțin o modestă despăgubire pentru pierderea propriei libertăți. Nu trebuie subapreciat nici faptul că existența unui profet autentic sau închipuit este plină de suferințe, deziluzii și privațiuni, astfel încât ceata ucenicilor cântând osanale dobândește o valoare compensatorie. Toate acestea sunt omenește atât de înțeles, încât ar fi aproape de mirare să existe vreo menire aflată dincolo de acestea.

Partea a doua

Individuația

1. FUNCȚIA INCONȘTIENTULUI

Există o hotărâre și o posibilitate a depășirii etapelor tratate în prima parte. *Aceasta este calea individuației.* Individuația înseamnă a deveni o ființă particulară și, dacă înțelegem prin individualitate specificitatea noastră cea mai profundă și incomparabilă, înseamnă *a deveni sine* însuși. Am putea de aceea traduce „individuația" și prin „sineificare", sau „autorealizare".

Posibilitățile de dezvoltare discutate în capitolele anterioare reprezintă în esență *depersonalizări,* și anume denegări în favoarea unui rol exterior sau a unei semnificații închipuite. Sinele trece pe un plan secund în primul caz în fața de recunoașterea socială, în cel din urmă față de semnificația autosugestivă a unui model. În ambele cazuri predomină deci colectivul. Denegarea propriului eu în favoarea elementului colectiv corespunde unui ideal social. Ea este considerată chiar o datorie și o virtute, cu toate că astfel există și posibilitatea unui abuz egoist. „Ego-ismul" nu are bineînțeles nimic de a face cu conceptul de „Sine" pe care îl utilizez aici. Împlinirea de sine pare însă în schimb să se opună denegării Sinelui. Această confuzie este generală deoarece nu se desparte suficient individualismul de individuație. Individualismul reprezintă o reliefare și o accentuare voluntară a unei particularități caracteristice opusă considerentelor și exigențelor colective. Individuația înseamnă însă de-a dreptul o mai bună îndeplinire a menirilor colective ale persoanei, căci o mai bună apreciere a particularităților individului ne poate face să sperăm la o performanță socială mai bună, decât dacă particularitatea este neglijată sau chiar reprimată. Specificitatea individului nu trebuie înțeleasă deloc ca o bizarerie a propriei substanțe sau a componentelor sale, ci mai curând ca o combinație specifică, sau ca o distincție graduală între funcțiuni și capacități universale în

sine. Orice chip omenesc are un nas, doi ochi, ș.a.m.d., dar acești factori universali sunt variabili și aceasta variabilitate este cea care face posibilă existența particularității individuale. Individuația nu înseamnă nu poate să semnifice din această cauză decât un proces psihologic evolutiv care satisface determinările individuale, care - cu alte cuvinte - face ca omul să devină *aceea* anumită ființă care este. El nu devine astfel „egoist" în înțelesul obișnuit al cuvântului, ci își satisface doar particularitatea, iar între acest lucru și egoism sau individualism există, după cum am spus, o diferență ca de la cer la pământ.

Dacă individul se compune ca unitate exclusiv din factori universali, atunci acesta este în întregime colectiv și nu se opune de aceea în nici un fel colectivității. O accentuare individualistă a particularității intră din acest motiv în contradicție cu acest dat fundamental al ființelor vii. Individuația tinde în schimb tocmai către o cooperare eficientă a tuturor factorilor. Cum însă factorii universali în sine sunt prezenți întotdeauna sub o formă individuală, a ține seama în întregime de aceștia va avea drept consecință un *efect individual* ce nu poate fi supralicitat prin nimic altceva, cu atât mai puțin prin individualism.

Scopul individuației nu este altul decât de a elibera Sinele, pe de o parte de sub învelișul fals al personei, iar pe de alta de forța sugestivă a imaginilor inconștiente. A reieșit probabil destul de clar semnificația psihologică a personei. În ceea ce privește cealaltă latură, și anume acțiunea inconștientului colectiv, aici ne mișcăm într-un întunecat univers interior, cu mult mai greu de înțeles decât psihologia general accesibilă a personei. Oricine știe ce înseamnă „a lua un aer oficial", sau „a juca un rol social", etc. Prin persona se dorește *aparitia* sub o înfățișare sau alta, ne ascundem cu plăcere în spatele unei *măști*, ba chiar facem din persona un zid de apărare. De aceea problema nu ridică dificultăți de înțelegere.

Cu totul altceva înseamnă însă a prezenta într-un mod general inteligibil procesele interioare subtile care afectează cu o forță sugestivă inconștientul. Cel mai ușor ne putem face o imagine despre aceste influențe cu ajutorul unor exemple înfățișând alienări mentale, cazuri de inspirație creatoare și convertiri religioase. O prezentare excelentă, o felie de viață, ca să spunem așa, se găsește

în *Christina Albertas Father*[1] al lui H.G.WELLS. Schimbări similare sunt descrise în cartea demnă de a fi citită a lui LÉON DAUDET, *L'Hérédo*[2] . Un material cuprinzător poate fi găsit la WILLIAM JAMES, *Varieties of Religions Experience*[3]. Cu toate că în multe cazuri asemănătoare sunt prezenți și factori externi, care fie condiționează schimbarea în mod direct, fie o favorizează cel puțin, factorii externi nu oferă totuși un temei suficient pentru explicarea apariției unei modificări de personalitate. Trebuie să recunoaștem mai degrabă faptul că datorită unor motive, opinii și convingeri interioare, subiective, pot apărea modificări de personalitate, în timp ce motivațiile exterioare nu joacă fie nici un rol, fie doar unul complet nesemnificativ. Așa se întâmplă de regulă în cazul modificărilor patologice de personalitate. Acele cazuri de psihoză care reprezintă o reacție clară și simplă la un eveniment extern copleșitor constituie excepții, drept pentru care factorul etiologic esențial pentru psihiatrie este reprezentat de predispozițiile patologice ereditare sau dobândite. Același lucru este valabil pentru majoritatea cazurilor de intuiție creatoare, căci este greu de presupus o conexiune pur cauzală între un măr aflat în cădere și teoria gravitației a lui NEWTON. În același mod, toate cazurile de convertire religioasă ce nu pot fi explicate direct prin sugestie sau forța unui exemplu contaminant derivă din procese interne independente, a căror evoluție culminează într-o modificare de personalitate. Acestea posedă de regulă particularitatea de a fi la început procese subliminale, adică inconștiente, care ating doar treptat conștiința. În orice caz, momentul survenirii poate fi unul foarte neașteptat în cazul în care conștiința este inundată instantaneu de conținuturi extrem de ciudate și aparent nebănuite. Astfel ar putea fi privite lucrurile de către un laic sau chiar de cel în cauză, în ochii specialistului nu există însă astfel de evenimente subite. Căci în realitate această repeziciune neașteptată este pregătită de regulă timp de mulți ani, deseori aproape o viață întreagă, iar în copilărie ar fi putut fi observate tot felul de ciudățenii care indicau deseori mai mult sau mai puțin simbolic evoluții ulterioare anormale. Îmi amintesc de exemplu de un bolnav mintal care refuza mâncarea împotrivindu-se cu o înverșunare deosebită hrănirii artificiale prin sonda nazală. A fost

adecvate, cu atât mai mult se va șterge acel strat al inconștientului personal depus pe inconștientul colectiv. Prin aceasta se naște o conștiință care nu mai este prizoniera universului unui eu meschin și irascibil, ci participă la un univers mai larg, obiectual. Această conștiință mai largă nu mai este acel nod sensibil și egoist de dorințe, temeri, speranțe și ambiții personale ce trebuie compensate sau poate și corectate prin tendințe personale inconștiente contrare, ci reprezintă o funcție relațională legată de obiect, de lume, care plasează individul într-o relație de comuniune necondiționată, obligatorie și indisolubilă cu lumea. Complicațiile ce apar la acest nivel nu mai sunt conflicte egoiste între dorințe, ci dificultăți care mă privesc atât pe mine cât și pe celălalt. Este vorba la acest nivel despre probleme colective care pun în mișcare inconștientul colectiv deoarece necesită o compensație colectivă și nu una personală. În acest punct putem observa cum inconștientul produce conținuturi valabile nu numai pentru cel în cauză, ci și pentru ceilalți, ba chiar pentru mai mulți și poate pentru toată lumea.

Elgonii care trăiesc în jungla Elgonului mi-au declarat că există două feluri de vise: visul banal al omului mărunt și „marea viziune" pe care n-o are decât omul de seamă, de exemplu vraciul sau căpetenia tribului. Visele minore sunt neimportante. Dacă însă vreunul avea un „vis mare", atunci convoca tribul pentru a povesti tuturor visul.

Dar de unde știe cineva dacă visul său este „mare" sau „minor"? Știe în virtutea unui simț instinctiv al semnificativului. Se simte atât de copleșit de impresie, încât nici nu se gândește să păstreze visul pentru sine, *simte nevoia* să-l povestească, plecând de la presupunerea, corectă din punct de vedere psihologic, că el este relevant pentru toți. Visul colectiv are și pentru noi o importanță afectivă care îndeamnă la comunicare. Acesta rezultă dintr-un raport conflictual și trebuie din această cauză introdus în relația conștientă pentru că o compensează pe aceasta, nefiind doar o ciudățenie interioară personală.

Procesele ce au loc în inconștientul colectiv nu vizează însă doar raporturile mai mult sau mai puțin personale ale unui individ cu familia sau grupul social mai larg din care face parte, ci și

visăm încă. Deși sunt mulți cei care susțin că nu visează niciodată, este foarte probabil că doar nu-și amintesc visele pe care le au. Este chiar izbitor faptul că cei care vorbesc în somn nu-și amintesc în majoritatea cazurilor de un vis care să corespundă acelei vorbiri, sau nu-și pot aminti însuși faptul de a fi visat. Nu trece cu siguranță nici o zi în care să nu rostim ceva greșit, în care să nu ne scape din memorie ceva de care în alte dăți ne amintim în mod firesc, în care să nu ne cuprindă o toană a cărei origine ne este necunoscută etc. Acestea sunt simptomele unui travaliu inconștient coerent care noaptea devine vizibil direct și care ziua străpunge doar uneori inhibițiile ce pornesc din conștiință.

Plecând de la experiența noastră actuală putem afirma că *procesele inconștiente se află într-o relație compensatorie cu conștiința.* Folosesc în mod expres cuvântul „compensatoriu" și nu „contrastant" deoarece ceea ce este conștient și ceea ce este inconștient nu se opun în mod necesar, ci se completează reciproc formând un întreg: *Sinele.* Conform acestei definiții, Sinele este deci o mărime supraordonată eului conștient. El include nu numai psihicul conștient ci și pe cel inconștient și reprezintă o personalitate care este *și ea* a noastră. Ne putem prea bine imagina că avem mai multe suflete parțiale. Astfel putem de exemplu să ne privim fără greutate ca persona. Puterea noastră de închipuire este însă depășită dacă încercăm să ne lămurim ce suntem ca Sine, căci pentru această operație ar trebui ca partea să înțeleagă întregul. Nu există nici speranță de a atinge vreodată fie și o conștientă aproximativă a Sinelui, căci oricât am putea conștientiza va rămâne întotdeauna o cantitate nedeterminată și indeterminabilă de inconștient care aparține totalității Sinelui. Și astfel Sinele va rămâne permanent o mărime supraordonată nouă.

Procesele inconștiente care compensează eul conștient conțin toate acele elemente care sunt necesare autoreglării totalității psihicului. La nivel personal acestea sunt reprezentate de motivațiile personale nerecunoscute de conștiință care apar în vise, sau de semnificațiile care ne-au scăpat ale unor situații cotidiene, de concluziile pe care le-am tras, de consecințele, afectele pe care nu ni le-am permis, sau criticile de care ne-am cruțat. Cu cât devenim mai conștienți de sine prin autocunoaștere și actiuni

necesară chiar o narcoză pentru a introduce sonda. Bolnavul era în mod straniu capabil să-și înghită - ca să spun așa - limba, apăsând-o înapoi de gâtlej, ceea ce era pe atunci ceva complet nou și necunoscut pentru mine. Într-un interval de luciditate am aflat de la bolnav următorul lucru: băiat fiind îl preocupase mult ideea de a găsi un mod de a-și lua viața, chiar dacă s-ar încerca prin toate mijloacele imaginabile împiedicarea acestui lucru. A încercat mai întâi reținându-și respirația până când a observat că, ajuns într-o stare de semiconștiență, începea să respire totuși din nou. A renunțat de aceea la aceste tentative, gândindu-se că ar putea să reușească prin refuzarea hranei. Acest gând l-a mulțumit până când a aflat că hrana îi putea fi turnată prin spațiul rinofaringian. De aceea se gândi la o cale de a bloca acest acces. Astfel i-a venit ideea de a-și apăsa limba înapoi. Acest lucru însă nu-i reușea la început, motiv pentru care începu să facă exerciții regulate, reușind să-și înghită limba aproximativ în modul în care se întâmpla uneori acest lucru pe durata narcozelor, evident printr-o relaxare completă, artificială a musculaturii linguale.

Băiatul se pregătea în acest mod ciudat pentru viitoarea psihoză. Boala sa mintală a devenit incurabilă după al doilea acces. Acest caz exemplar dorește să arate că survenirea ulterioară aparent subită a conținuturilor străine nu a fost nicidecum într-adevăr neașteptată, ci mai degrabă rezultatul unei evoluții inconștiente de mai mulți ani.

Marea întrebare este deci: În ce constau procesele inconștiente? Și cum sunt ele alcătuite? Cât timp sunt inconștiente nu se poate afirma bineînțeles nimic despre ele. Câteodată însă acestea se manifestă în parte prin simptome, în parte prin acțiuni, opinii, afecte, fantasme și vise. Cu ajutorul unui astfel de material de observație suntem capabili să tragem indirect concluzii referitoare la stadiul și structura proceselor și evoluțiilor inconștiente. Nu avem însă voie să cădem pradă iluziei conform căreia am fi aflat astfel *natura reală* a proceselor inconștiente. Noi nu depășim niciodată aproximările de genul: ca-și-cum-de-parcă.

„În sânul naturii nu pătrunde nici un spirit făurit" și nici în inconștient. Știm însă că inconștientul nu se află niciodată în repaos. Pare a fi întotdeauna activ; chiar și atunci când dormim,

relațiile sale cu societatea în general. Cu cât este mai generală și impersonală circumstanța care provoacă reacția inconștientă, cu atât va fi mai semnificativă, mai stranie și mai covârșitoare manifestarea compensatorie. Aceasta nu îndeamnă doar la o comunicare privată, ci și la destăinuiri, la mărturisire, ba chiar obligă la asumarea unui rol descriptiv.

Modul în care inconștientul compensează raporturile poate fi ilustrat printr-un exemplu. Am tratat cândva un domn cam arogant. Acesta conducea o mică prăvălie împreună cu fratele său mai tânăr. Relația dintre frați era încordată, fapt ce constituia o cauză majoră a nevrozei pacientului meu. Din cele relatate de către el nu reieșea în mod limpede motivul adevărat al tensiunii. Avea tot timpul ceva de criticat la adresa fratelui, schițând astfel o imagine nu prea favorabilă despre aptitudinile acestuia. Fratele apărea des în visele sale și anume tot timpul sub înfățișarea unor figuri ca: Bismarck, Napoleon sau Iulius Caesar. Casa lui apărea drept Vaticanul sau Pavilionul Yildiz. Inconștientul său simțea în mod evident nevoia de a ridica simțitor rangul fratelui mai tânăr. Am dedus de aici că pacientul se supraevalua pe sine, în timp ce-și desconsidera fratele. Evoluția ulterioară a analizei a dat întru totul dreptate acestei concluzii.

O tânără pacientă atașată de mama ei până la exaltare avea tot timpul vise foarte defavorabile despre aceasta. În visele ei apărea ca vrăjitoare, fantomă, ca prigonitoare. Mama își răsfățase peste măsură fiica, orbind-o într-atât prin tandrețea ei, încât aceasta era incapabilă să realizeze conștient influența dăunătoare a mamei, fapt pentru care inconștientul a exercitat o critică compensatorie la adresa mamei.

Mi s-a întâmplat mie însumi odată să subapreciez o pacientă atât din punct de vedere intelectual cât și moral. În vis am văzut un castel pe o stâncă înaltă. În cel mai înalt turn se afla o logie, iar acolo ședea pacienta mea. N-am ezitat să-i relatez imediat acest vis; cu cele mai fericite rezultate bineînțeles.

După cum se știe ne facem de râs de cele mai multe ori tocmai în fața oamenilor pe care îi subapreciem în mod nejustificat. Se poate întâmpla firește și invers, cum de exemplu i s-a întâmplat unuia dintre prietenii mei. Tânăr student fiind a solicitat o audiență

la „Excelența Sa" VIRCHOW*. Vrând să se prezinte, iată ce zise el tremurând de frică: „Mă numesc VIRCHOW!". La care Excelența Sa răspunse zâmbind malițios: „O, și dumneavoastră vă numiți VIRCHOW?". Sentimentul propriei nulități i se păru inconștientului prietenului meu cu siguranță exagerat, motiv pentru care îl determină deîndată să și-l închipuie pe VIRCHOW drept egalul său.

Aceste relații mai curând personale necesită firește compensări nu tocmai colective. Figurile utilizate de inconștient în primul caz amintit au dimpotrivă o natură foarte colectivă: este vorba despre figuri eroice. În acest caz există două posibilități de interpretare: fie fratele mai tânăr al pacientului meu este un bărbat cu o importanță colectivă de largă recunoaștere, fie pacientul meu suferă de o supraevaluare proprie față de toată lumea și nu doar față de fratele său. Nimic nu susținea prima ipoteză, în timp ce pentru cea de-a doua vorbeau deja aparențele. Cum marea aroganță a pacientului meu era îndreptată nu doar personal împotriva de fratele său. ci și împotriva unui grup social mai extins. compensația a folosit o imagine colectivă.

Același lucru este valabil și în cel de-al doilea caz. „Vrăjitoarea" este o imagine colectivă și trebuie de aceea să tragem concluzia că atașamentul necondiționat al tinerei paciente se îndrepta nu numai către mamă. ci și către un grup social mai larg. Acest lucru era corect în măsura în care tânăra trăia încă într-o lume complet infantilă. pe care o reprezentau încă părinții ei. Exemplele arătate se referă la relații de tip personal. Există însă și relații impersonale ce necesită uneori o compensație inconștientă. În astfel de cazuri apar imagini colective care au un caracter mai mult sau mai puțin mitologic. Problemele morale, filozofice și religioase sunt cele care obișnuiesc înainte de toate să provoace compensații mitologice, din cauza caracterului lor universal. În cartea amintită a lui H.G.WELLS întâlnim o compensație de-a dreptul clasică: Preemby, un exemplu de personalitate minusculă, descoperă că este de fapt reîncarnarea lui Sargon, Regele Regilor. Din fericire, geniul autorului său l-a salvat pe bietul Sargon de blestemul unui ridicol patologic,

---

* Rudolf VIRCHOW (13.10.1821 - 5.9.1902), patolog german, întemeietor al patologiei celulare (n.t.).

oferindu-i chiar cititorului posibilitatea de a recunoaște sensul tragic și etern al acestei absurdități lamentabile: domnul Preemby - o nulitate - s-a descoperit pe sine ca punct de intersecție al tuturor epocilor trecute și viitoare. O ușoară nebunie nu este un preț prea mare pentru o astfel de cunoaștere, cu condiția ca măruntul Preemby să nu fie înghițit definitiv de monstrul unei imagini originare, ceea ce era cât pe ce să i se întâmple.

Un alt aspect al relației noastre personale cu lumea este problema generală a Răului și a Păcatului. Această problemă produce de aceea compensații colective ca aproape nici o alta. Ca simptom originar al unei grave nevroze obsesionale, unul din pacienții mei a avut la vârsta de 16 ani următorul vis: *Merge pe o stradă necunoscută. Este întuneric. Aude pași venind din spatele său. Mărește pasul, făcându-i-se ușor teamă. Pașii se apropie, iar teama sa sporește. Începe să alerge. Însă pașii par să-l ajungă din urmă. În cele din urmă se întoarce și atunci îl zărește pe Diavol. Speriat de moarte sare în sus și rămâne atârnat în aer.* Acest vis s-a repetat de două ori, semn al importanței lui deosebite.

După cum se știe, nevroza obsesională - datorită scrupulozității și obsesivității ei rituale - nu are doar aparența unei probleme grave, ci și conține o doză mare de inumanitate, elemente criminale și de Rău, căruia personalitatea organizată în rest i se opune cu disperare. Din acest motiv trebuie efectuate atâtea lucruri „corect" din punct de vedere ceremonial, ca o contrapondere a Răului care se ascunde amenințător în fundal. După acest vis se declanșă nevroza care consta în principal în faptul că pacientul se menținea, după o expresie a sa, într-o stare pur „provizorie" sau „necontaminată" prin anularea oricărui contact cu lumea și cu orice amintea de vremelnicia ei. Acest lucru era obținut printr-o meticulozitate demențială, ceremonialuri scrupuloase de purificare și supravegherea grijulie a unor porunci nenumărate și extrem de complicate. Încă înainte ca pacientul să bănuiască existența infernală care îl aștepta, visul îi arătase că în cazul lui se punea problema încheierii unui pact cu forțele Răului dacă dorea să se reîntoarcă pe pământ.

Am amintit în altă parte de un vis care înfățișa compensarea unei probleme religioase în cazul unui tânăr student la teologie[1].

Era vorba în cazul lui despre tot felul de dificultăți legate de credință, lucru nu tocmai neobișnuit pentru un om al epocii moderne. În vis el era discipolul „Magului Alb", care era însă îmbrăcat în negru. Acesta l-a inițiat până la un anumit punct, după care i-a spus că de aici încolo ei ar avea nevoie de „Magul Negru". Magul Negru a apărut însă în straie albe. Acesta a afirmat că el posedă cheia Paradisului, dar că are nevoie de înțelepciunea Magului Alb pentru a afla ce ar putea face cu ea. Acest vis conține evident problema contradicției pentru care în filozofia taoistă este oferită o soluție atât de diferită de concepțiile noastre occidentale. Figurile utilizate de către vis sunt imagini impersonale, colective, în concordanță cu natura problemei religioase impersonale. În opoziție față de viziunea creștină, visul scoate în evidență relativitatea Binelui și a Răului într-un mod ce amintește fără doar și poate de simbolul taoist al lui Yang și Yin.

Ar fi fără îndoială greșit să deducem din astfel de compensări că inconștientul ar produce compensări cu atât mai vaste cu cât conștiința se pierde mai mult în probleme de natură universală. Căci există, dacă se poate spune așa, o preocupare *legitimă* și una *ilegitimă* legată de probleme impersonale. Astfel de incursiuni sunt legitime numai dacă derivă dintr-o necesitate profundă și autentică și, dimpotrivă, ilegitime dacă exprimă fie o simplă curiozitate intelectuală, fie tentative de evadare dintr-o realitate inconfortabilă. În cazul din urmă inconștientul produce compensări mult prea omenești și exclusiv personale, cu scopul evident de a readuce conștiința în cotidian. Astfel de persoane ce visează pierdute în infinit au deseori vise ridicol de banale care încearcă să estompeze această exuberanță. De aceea putem deduce fără probleme din natura compensației seriozitatea și justetea aspirațiilor conștiente.

Nu sunt desigur puțini cei care se tem să accepte ipoteza conform căreia inconștientul ar fi capabil de idei „mari". Mi se va spune: „Credeți într-adevăr că inconștientul este capabil să producă o critică, ca să zicem așa, constructivă a structurii noastre spirituale occidentale?". Sigur că acest lucru devine absurd dacă abordăm problema pe calea intelectului, imputând inconștientului intenții raționaliste. Ar fi cu siguranță greșit să atribuim inconștientului o psihologie a conștiinței. Mentalitatea sa este una instinctivă; nu are

funcțiuni diferențiate; nu *gândește* așa cum înțelegem noi „gândirea". El plăsmuiește doar o imagine în replică la o stare a conștiinței ce conține în aceeași măsură idei și sentimente și este orice altceva decât produsul unei reflecții raționaliste. O astfel de imagine ar putea fi numită mai degrabă *viziune artistică*. Se uită ușor faptul că o problemă ca cea care se află la baza ultimului vis prezentat nu constituie nici în conștiința celui care visează o problemă intelectuală, ci una profund emoțională. Problema morală este pentru un om moral o întrebare pasionată ce-și are rădăcinile în cele mai adânci procese pulsionale și în cele mai înalte aspirații ale sale. Problema este pentru el cutremurător de reală. De aceea nu este de mirare ca răspunsul la această vine și din străfundurile firii sale. Faptul că toată lumea crede că psihologia sa dă măsura tuturor lucrurilor și că - dacă acel careva este din întâmplare o minte obtuză - o astfel de problemă trece în întregime neobservată, este irelevant pentru psiholog, căci el trebuie să ia lucrurile existente în mod obiectiv drept ceea ce sunt, fără a le deforma în favoarea unei presupoziții subiective. Așa cum astfel de caractere mai bogate și mai vaste pot fi afectate de o problemă impersonală, la fel de bine poate și inconștientul lor să răspundă în același mod. Și precum conștiința își poate pune întrebarea: de ce există acest conflict teribil între Bine și Rău?, inconștientul poate răspunde astfel: „Privește cu atenție: cei doi au nevoie unul de celălalt. Și în Bine, ba tocmai în Bine, se află sămânța Răului și nimic nu e atât de rău, încât să nu poată da naștere și la ceva bun.".

Cel care visează ar putea să-și dea cu timpul seama că acest conflict aparent insolubil reprezintă poate un praejudicium al unui tip spiritual condiționat istoric și geografic. Imaginea onirică complicată în aparență s-ar putea dovedi cu ușurință un lucru de bun simț, limpede și instinctiv, o simplă tentativă a unui gând rezonabil pe care un spirit mai matur l-ar fi putut concepe la fel de bine în mod conștient. În orice caz, filozofia chineză l-a conceput deja demult. Formularea plastică, ciudat de potrivită a acestui gând este o prerogativă a acelui spirit primitiv și natural care trăiește în noi toți și care este umbrit doar de către o conștiință formată unilateral. Dacă privim compensațiile produse de inconștient din această perspectivă, i-am putea imputa acesteia pe drept cuvânt

faptul că judecă inconștientul prea mult plecând de la punctul de vedere al conștiinței. În judecata mea am pornit într-adevăr de la un punct de vedere conform căruia, oarecum, inconștientul ar reacționa doar la conținuturile conștiente, în orice caz într-un mod inteligent, dar lipsit de o inițiativă proprie. Ei bine, intenția mea nu este nicidecum de a crea impresia că aș fi într-adevăr convins de faptul că inconștientul ar avea *în toate cazurile* doar un comportament reactiv. Există dimpotrivă multe experiențe ce par să dovedească faptul că inconștientul nu poate fi doar spontan, ci chiar capabil să preia conducerea. Există nenumărate cazuri în care oamenii se menținеau într-o stare de inconștiență obtuză pentru a deveni în cele din urmă nevrotici din cauza acesteia. Aceștia sunt izgoniți din letargia lor de către nevroza provocată de inconștient, lucru care se intâmplă deseori împotriva propriei lor trândăvii și în ciuda rezistenței lor înverșunate.

Oricum, am lua-o pe o cale greșită, după părerea mea, dacă am porni de la ipoteza că inconștientul procedează în asemenea situații urmând un plan general bine chibzuit și urmărind realizarea unor anumite scopuri. N-am găsit nimic ce ar putea confirma această ipoteză. Motivul inițial - în măsura în care suntem capabili să identificăm unul - pare a fi în principal doar un instinct de autorealizare. Dacă ar fi vorba despre un plan general (ce trebuie conceput teleologic), atunci de bună seamă că toți indivizii care se bucură de o inconștiență excesivă vor fi mânați de un imbold irezistibil către o conștiență superioară. Lucru care evident nu corespunde realității. Pături întregi ale populației nu ajung să devină nevrotice în ciuda unei inconștiențe notorii. Cei puțini loviți de această soartă sunt de fapt oamenii „superiori", rămași însă dintr-un motiv oarecare pe o treaptă primitivă. Caracterul lor n-a suportat în timp menținerea într-o nefirească apatie. Ca urmare a îngustimii conștiinței și a caracterului limitat al existenței și vieții lor au economisit o energie acumulată treptat în mod inconștient care erupe în cele din urmă sub forma unei nevroze mai mult sau mai puțin acute. Nu trebuie să existe neapărat un „plan" în spatele acestui mecanism simplu. Un impuls perfect inteligibil de autorealizare este perfect satisfăcător ca explicație. Am putea vorbi și despre o maturizare tardivă a personalității.

Dacă este foarte probabil că ne aflăm încă destul de departe de a fi escaladat piscul conștienței absolute, atunci înseamnă că oricine este capabil de o conștiență suplimentară, drept pentru care se poate presupune că procesele inconștiente conduc în permanență către conștiință conținuturi psihice care, odată identificate, lărgesc cuprinsul conștiinței. Privit astfel, inconștientul apare ca un domeniu experimental cu o expansiune nedeterminată. Dacă ar reacționa doar față de conștiință, inconștientul ar putea fi numit *un univers psihic reflectat*. În acest caz, sursa principală a tuturor conținuturilor și acțiunilor s-ar afla în conștiință, iar în inconștient nu s-ar afla absolut nimic altceva, în cel mai bun caz reflecții distorsionate ale conținuturilor conștiente. Procesul creator ar fi închis în conștiință, iar tot ceea ce este nou n-ar reprezenta nimic altceva decât o invenție conștientă sau o născocire. Faptele empirice contrazic acest lucru. Orice om creativ știe că involuntarul constituie caracteristica principală a gândului creator. Deoarece inconștientul nu reprezintă doar o reflecție reactivă, ci o activitate productivă autonomă, domeniul său este format de o lume proprie, o realitate proprie despre care putem afirma că acționează asupra noastră după cum acționăm noi asupra ei - adică același lucru pe care îl afirmăm despre domeniul de experiență al lumii exterioare. Și așa cum în acesta obiectele materiale sunt elementele ei constitutive, tot astfel factorii psihici vor fi obiectele celeilalte.

Ideea obiectualității psihice nu este nicidecum o descoperire recentă, ci dimpotrivă una din cele mai vechi „cuceriri" universale ale umanității: credința existenței concrete a *lumii spiritelor*. Lumea spiritelor n-a fost în orice caz niciodată o descoperire comparabilă cu cea a sfredelului pentru foc. A fost vorba despre experimentarea sau conștientizarea unei realități care n-a cedat cu nimic în fața realității lumii materiale. Am îndoieli să cred că există un primitiv care să nu cunoască „efectul magic" sau „substanța magică". („Magic" este aici doar un alt cuvânt pentru „psihic".) Pare de asemenea că toți au cunoștință de existența spiritelor.[5] „Spiritul" este un fapt psihic. Așa cum noi deosebim propria materialitate de corpurile străine, primitivii fac la fel - în măsura în care știau ceva despre „suflet" - o deosebire între sufletele lor și spirite, acestea din urmă fiind resimțite ca ceva străin și impropriu. Ele constituie

obiectul percepției exterioare, în timp ce propriul suflet (sau unul din diferitele suflete, dacă socotim că există mai multe), considerat înrudit cu spiritele, nu constituie de regulă obiectul unei pretinse recepții senzoriale. Sufletul (sau unul din diferitele suflete) devine după moarte un spirit ce supraviețuiește, și anume dovedind o deteriorare caracterologică care contrazice ideea nemuririi individuale. Batakii[6] susțin chiar că cei care erau buni în timpul vieții devin, ca spirite, dușmănoși și periculoși. Cam tot ceea ce primitivii îi relatează lui von Schabernack - în opera căruia spiritele joacă rolul ființei vii -, întregul tablou pe care îl compun despre acei „revenants" corespunde în detaliu fenomenelor constatate de experiența spiritistă. Și așa cum mesajele „spiritelor" arată că este vorba despre activitățile unor fragmente psihice, spiritele primitive vor fi la rândul lor manifestările unor complexe inconștiente. Importanța pe care psihologia o acordă „complexului părinților" reprezintă continuarea directă a experienței primitive legată de eficiența periculoasă a spiritelor părinților. Chiar și eroarea de judecată pe care primitivii o comit pornind de la ipoteza implicită că spiritele reprezintă realități ale lumii exterioare își găsește continuarea în presupunerea noastră (doar parțial corectă) conform căreia părinții reali sunt răspunzători pentru apariția complexului lui Oedip. Această ipoteză era considerată în vechea teorie asupra traumatismelor a psihanalizei FREUDiene și chiar în afara ei drept o explicație științifică. (Pentru a evita această confuzie am propus termenul de „imago a părinților"[7].)

Omul naiv nu este bineînțeles conștient de faptul că rudele cele mai apropiate, care îl influențează direct, produc în interiorul său o *imagine* care nu este decât parțial identică cu aceștia, restul imaginii fiind făcut dintr-un material ce provine din subiectul însuși. Această *imago* ia naștere din acțiunile părinților și din reacțiile specifice ale copilului. Ea redă de aceea doar o imagine puternic condiționată a obiectului. Omul naiv crede desigur că părinții sunt așa cum îi vede el. Imaginea este proiectată inconștient și, în cazul în care părinții mor, proiecția rămâne în continuare activă de parcă ar fi un spirit propriu-zis. Primitivul vorbește aici despre spiritele părinților care se întorc noaptea

(„revenants"). Omul modern însă numește acest lucru un complex patern sau matern.

Cu cât câmpul conștiinței unui om este mai limitat, cu atât apar mai multe conținuturi psihice („imagines") quasi în exterior, fie ca spirite, fie sub formă de potențe magice proiectate asupra celor vii (vraci, vrăjitoare). Pe o anumită treaptă superioară de evoluție, unde sunt prezente reprezentări ale sufletului, toate aceste imagini nu mai sunt pur și simplu proiectate (iar acolo unde acest lucru se întâmplă discută chiar și copacii și pietrele). Unul sau altul dintre complexe este apropiat conștiinței cel puțin până în faza în care acesta nu mai este resimțit ca element străin, ci mai curând drept ceva propriu („zugehörig"). Acest sentiment al apartenenței nu este totuși atât de pronunțat încât complexul respectiv să fie considerat un conținut subiectiv al conștiinței. El rămâne într-un fel între conștient și inconștient - în penumbră, ca să spunem așa - și, deși aparține sau este apropiat subiectului conștiinței, are totuși o existență autonomă care se împotrivește conștiinței sau în orice caz nu se supune în mod necesar intenției subiective, fiindu-i dimpotrivă poate chiar supraordonată. Este deseori sursa inspirației, a avertismentelor sau a informației „supranaturale". Un astfel de conținut poate fi explicat din punct de vedere psihologic ca un complex parțial autonom neintegrat încă în totalitate în conștiință. Sufletele primitive, cum ar fi Ba și Ka, sunt astfel de complexe. Pe o treaptă mai înaltă și anume la toate popoarele civilizate occidentale, acest complex este reprezentat - cu siguranță nu fără un motiv profund și semnificativ - de un element feminin (anima și ψυχη).

2.ANIMA ȘI ANIMUS

Dintre spiritele posibile practic cele mai importante sunt spiritele părinților, de unde se trage și universal răspânditul *cult al strămoșilor*, care servea inițial îmbunării acelor „revenants", dar care a devenit pe o treaptă superioară o instituție preponderent morală și educativă (vezi China!). Pentru copil părinții sunt rudele cele mai apropiate și mai influente. La o vârstă matură însă are loc desprinderea de această influență. De aceea aceste „imagines" ale

părinților sunt pe cât posibil și mai puternic reprimate de către conștiință și primesc cu ușurință o marcă negativă datorită influenței lor persistente, poate chiar opresive. Astfel, aceste „imagines" ale părinților rămân, străine fiind, într-o „exterioritate" psihică. Ceea ce ia însă de acum pentru bărbatul matur locul părinților în calitate de influență a mediului este *femeia*. Ea este cea care însoțește bărbatul, ține de el, în măsura în care conviețuiește cu acesta și este mai mult sau mai puțin de aceeași vârstă cu el. Nu îi este superioară nici prin vârstă, nici prin autoritate sau forță psihică. Ea constituie însă un factor influent care dă naștere asemenea părinților unei imago relativ autonome, dar nu unei imago de care - asemenea celei a părinților - trebuie să se desprindă, ci dimpotrivă uneia care trebuie menținută în asociere cu conștiința. Datorită psihologiei sale atât de diferită de cea a bărbatului, femeia este (și va fi mereu) o sursă de informații despre lucruri față de care bărbatul se dovedește insensibil. Ea poate să-l inspire; capacitățile ei premonitive, deseori mult superioare celor masculine, pot să-i ofere avertismente utile, iar sensibilitatea ei orientată personal este capabilă să-i indice căi nebănuite sensibilității sale orientată mai puțin personal. Ceea ce spune TACITUS despre femeile germanilor în acest sens este în întregime valabil[1].

Aici se află fără îndoială una din sursele principale ale calității feminine a sufletului. Se pare însă că nu este singura sursă. Căci nici un bărbat nu este în întregime doar masculin, fără a conține ceva feminin. Cert este, dimpotrivă, că tocmai bărbații foarte masculini au (e drept că bine păzită și ascunsă) o viață sufletească foarte fragilă (caracterizată deseori pe nedrept ca „feminină"). Refularea pe cât posibil a trăsăturilor feminine este considerată a fi o virtute a bărbatului, după cum - până acum cel puțin - era destul de dezavantajos pentru o femeie să aibă un caracter masculin. Refularea trăsăturilor și înclinațiilor feminine duce firește la o acumulare a acestor revendicări în inconștient. Imago femeii (sufletul) devine la fel de firesc un receptaculum al acestor revendicări, motiv pentru care bărbatul va ceda în opțiunea sa erotică ispitei de a obține femeia care corespunde cel mai bine caracterului particular al feminității sale inconștiente. Deci o femeie

capabilă să asimileze pe cât posibil fără dificultate proiecția sufletului său. Cu toate că o astfel de alegere este considerată și resimțită deseori ca un caz ideal, se poate întâmpla la fel de bine ca bărbatul să se căsătorească pe această cale cu cel mai mare defect al său. (Acest lucru ar putea explica unele din căsniciile cele mai ciudate.)

Mi se pare așadar că, pe lângă influența femeii, propria feminitate a bărbatului explică și ea caracterul feminin al acestui complex sufletesc. Nu poate fi vorba aici despre o „întâmplare" pur lingvistică - cum ar fi faptul că cuvântul german pentru „soare" („die Sonne") este în germană un substantiv feminin, pe când în celelalte limbi el este de genul masculin. Pentru aceasta dispunem de mărturii ale artei din toate timpurile - dincolo de acestea existând și faimoasa întrebare: habet mulier animam [Are femeia suflet]? Probabil că toți bărbații capabili de o judecată psihologică știu ce vrea să spună RIDER HAGGARD când vorbește despre „She-who-must-be-obeyed", sau ce coardă a sufletului le este atinsă când citesc descrierea Antineei făcută de BENOIT[2]. Și mai știu foarte bine ce gen de femeie întruchipează cel mai bine această misterioasă însă prea bine intuită stare de lucruri.

Larga recunoaștere de care se bucură astfel de opere este tocmai cea care ne indică faptul că această imagine a animei feminine trebuie să conțină ceva supraindividual, ceva ce nu-și datorează existența efemeră doar unei particularități individuale, ci este mai ales tipic, ceva ce are undeva rădăcini mai adânci decât conexiunile superficiale la care ne-am referit. Atât RIDER HAGGARD, cât și BENOIT exprimă fără echivoc această presimțire prin *aspectul istoric* al figurilor lor cu rol de anima.

După cum se știe, nu există nici o experiență umană și nici un fel de experiență în general fără alăturarea unei disponibilități subiective. În ce constă însă disponibilitatea subiectivă? Aceasta constă în fond într-o structură psihică înnăscută care îi dă omului posibilitatea generală a unei astfel de experiențe. Astfel, întreaga ființă a bărbatului presupune prezența, atât fizică, cât și spirituală a femeii. Sistemul său este adecvat a priori femeii, așa cum este pregătit pentru un anumit univers în care există apă, lumină, aer, sare, hidrați de carbon etc. Forma universului în care se naște îi

este deja înăscută ca *imagine virtuală*. Și astfel sunt date ca imagini virtuale, ca disponibilități psihice, părinții, soția, copiii, nașterea și moartea. Aceste categorii apriorice au desigur o natură colectivă, reprezentând imagini generale ale părinților, soției și copiilor și nu predestinări individuale. De aceea și aceste imagini trebuie concepute ca lipsite de conținut și de aceea inconștiente. Ele dobândesc un conținut, influență și devin în cele din urmă conștiente abia când întâlnesc fapte empirice care afectează și trezesc la viață disponibilitatea inconștientă. Într-un anumit sens ele constituie *precipitatul tuturor experiențelor șirului de strămoși, dar nu înseși aceste experiențe.* Așa par cel puțin în lumina limitatelor noastre cunoștinte actuale. (Trebuie să mărturisesc că n-am găsit încă niciunde dovezile indubitabile ale unei eredități a imaginilor amintirii, dar nu cred că este absolut exclus să existe - pe lângă acele precipitate colective ce nu conțin o specificitate individuală - și amintiri ereditare determinate individual.)

Există în inconștientul bărbatului o imagine colectivă moștenită a femeii, cu ajutorul căreia acesta înțelege natura femeii. Această imagine moștenită este cea de a treia sursă importantă a feminității sufletului.

După cum cititorul va fi înțeles deja, aici nu este vorba nicidecum despre un concept filozofic sau chiar religios al sufletului. ci despre recunoașterea psihologică a existenței unui complex psihic semiconștient cu o funcțiune parțial autonomă. Bineînțeles că această constatare are de a face la fel de mult sau de puțin cu un concept filozofic sau religios, cât are de a face psihologia cu filozofia și religia. Nu doresc să intervin aici într-o „ceartă a facultăților" încercând să dovedesc unui filozof sau unui teolog ce este de fapt ceea ce el înțelege prin „suflet". Trebuie însă să-i opresc pe amândoi să prescrie psihologului ceea ce *ar trebui* să înțeleagă prin „suflet". Proprietatea nemuririi personale, pe care viziunea religioasă o atribuie cu plăcere sufletului, poate fi recunoscută de știință numai ca un indicium psihologic conținut din perspectiva ei în conceptul de autonomie psihică. În viziunea primitivă proprietatea nemuririi personale nu aparține nicidecum întotdeauna sufletului, nici măcar nemurirea în general. Lăsând la o parte această viziune complet inaccesibilă științei, „nemurirea"

semnifică mai întâi doar o activitate psihică ce depășește granițele conștiinței. „Dincolo de mormânt" înseamnă, psihologic vorbind, „dincolo de conștiință" și nu poate însemna nimic altceva căci nemurirea este afirmată întotdeauna de către un om viu, care, în viață fiind, nu este oricum capabil să vorbească de „dincolo de mormânt".

Autonomia complexului sufletesc sprijină firește ideea unei entități personale, invizibile, care trăiește aparent într-o lume diferită de a noastră. Dacă deci activitatea sufletului este considerată ca aparținând unei entități autonome, se poate naște ușor o reprezentare conform căreia această entitate există ca atare, poate într-o lume a lucrurilor invizibile. Oricum nu este prea ușor de înțeles de ce invizibilitatea acestei entități autonome ar trebui să semnifice în același timp și nemurirea ei. Proprietatea imortalității se datorează probabil unui fapt deja amintit, și anume caracterului istoric specific al sufletului. RIDER HAGGARD a dat de bună seamă una dintre cele mai bune descrieri ale acestui caracter în *She*. Când budhiștii spun că desăvârsirea progresivă prin interiorizare produce reamintirea încarnărilor precedente, aceștia se referă de bună seamă la aceeași situație psihologică, cu diferența că factorul istoric este atribuit nu sufletului ci Sinelui. Atitudinii spirituale occidentale pe deplin extravertite de până acum îi corespunde în întregime gestul de a atribui emoțional (și în mod tradițional) nemurire unui suflet mai mult sau mai puțin diferențiat față de *eul* său și care este despărțit de eu și prin calitățile sale feminine. Ar fi perfect logic ca prin aprofundarea unei culturi introvertite a spiritului, neglijată până acum, să se producă o transformare care să ne apropie de structura spirituală orientală, deplasând proprietatea nemuririi de la figura ambivalentă a sufletului (anima) către Sine. Căci înainte de toate, supraevaluarea obiectului exterior, material este cea care plăsmuiește în interior constelația unei figuri spirituale și nemuritoare (firește cu un scop compensatoriu și de autoreglaj). În fond factorul istoric ține nu numai de arhetipul femininului, ci și de toate arhetipurile în general, adică de toate elementele moștenite, atât spirituale cât și fizice. Căci viața noastră este de o veșnicie aceeași. În orice caz, nu este vorba în acest sens de ceva trecător, pentru că aceleași procese psihologice și fiziologice care îi sunt

proprii omului de sute de mii de ani durează și în continuare și oferă sentimentului interior intuiția cea mai profundă a unei continuități „eterne" a ceea ce este viu. Sinele nostru, ca esență a sistemului nostru viu conține însă nu numai precipitatul și suma întregii vieți trăite, ci este și punctul de plecare, solul fertil al întregii vieți ulterioare a cărei intuiție este dată simțului intern cu aceeași claritate ca și aspectul istoric. Ideea nemuririi rezultă în mod legitim plecând de la un asemenea fundament psihologic.

În viziunea orientală lipsește conceptul de anima așa cum l-am elaborat aici. Lipsește de asemenea, în mod logic, și conceptul de persona. Acest lucru nu este nicidecum întâmplător căci - așa cum am sugerat deja - între persona și anima există o relație compensatorie.

Persona constituie un sistem de relații mai complex între conștiința individuală și societate, sau, mai potrivit, un fel de mască menită pe de o parte să producă o anumită impresie în fața celuilalt, iar pe de alta să ascundă caracterul adevărat al individului. Caracterul superfluu al acesteia din urmă poate fi afirmat doar de cel a cărui identificare cu persona sa este atât de puternică, încât nu se mai cunoaște pe sine, iar faptul că cea dintâi este inutilă poate fi imaginat doar de cineva care nu-și dă seama de caracterul adevărat al semenilor săi. Societatea așteaptă - și chiar trebuie să facă acest lucru - din partea fiecărui individ performarea pe cât posibil perfectă a rolului care i-a fost destinat. Unui preot i se pretinde prin urmare nu numai îndeplinirea obiectivă a atribuțiilor sale oficiale, ci și performarea necondiționată, permanentă a rolului de preot, în toate timpurile și în orice împrejurare. Societatea pretinde acest lucru ca un fel de garanție; fiecare trebuie să stea la locul lui; unul e pantofar, celălalt poet; nu i se pretind ambele lucruri. Nu este nici recomandabil să fi ambele, căci lucrul ar fi destul de neliniștitor. O astfel de persoană ar fi „altfel" decât ceilalți și nu tocmai de încredere. În mediul academic ar fi un „diletant", din punct de vedere politic un element „imprevizibil", iar religios un „liber-cugetător". Pe scurt, asupra sa ar cădea bănuiala de neseriozitate și incapacitate, căci societatea este convinsă că doar pantofarul care nu mai este pe deasupra și poet face pantofi de calitate. Lipsa de echivoc a apariției personale

este un lucru cu importanță practică, pentru că singurul model cunoscut social al omului obișnuit este cel căruia îi stă capul la *o singură* treabă dacă vrea să facă un lucru de ispravă. Două ar fi deja prea mult pentru el. Societatea noastră este orientată în funcție de astfel de tipuri ideale. Nu este de aceea de mirare că oricine este dornic să ajungă departe trebuie să țină cont de aceste expectanță. Firește că nimeni nu poate epuiza ca individualitate în totalitate aceste expectanțe, motiv pentru care construirea unei personalități artificiale devine o necesitate irecuzabilă. Cerințele bunului simț și ale bunelor moravuri contribuie mai mult decât necesar la motivația creării unei măști avantajoase. Înapoia măștii i-a naștere apoi ceea ce numim „viață particulară". Această prea cunoscută diviziune a conștiinței în două figuri deseori ridicol de diferite constituie o operație psihologică radicală ce nu poate rămâne fără consecință asupra inconștientului.

Construirea unei persona acceptată colectiv înseamnă o concesie mare făcută lumii exterioare, un adevărat sacrificiu de sine care obligă de-a dreptul eul la o identificare cu persona. Există astfel în realitate oameni care cred că sunt ceea ce ei reprezintă. Această atitudine este însă doar în aparență „lipsită de suflet" căci inconștientul nu tolerează în nici un caz o astfel de deplasare a centrului de greutate. Dacă examinăm critic astfel de cazuri descoperim că masca excelentă este compensată în interior printr-o „viață particulară". Cuviosul DRUMMOND se plângea odată de faptul că: „Proasta dispoziție este păcatul celor smeriți.". Bineînțeles că cel care își va construi o persona bună se va alege în schimb cu stări de irascibilitate. BISMARCK avea accese isterice de plâns, WAGNER purta o corespondență despre panglicuțe de halat, NIETZSCHE scria scrisori către o „lamă drăgălașă", GOETHE purta convorbiri cu ECKERMANN etc. Există însă și lucruri mai rafinate decât „lapsusurile" banale ale eroilor. Am cunoscut odată un domn respectabil care putea fi declarat fără probleme un sfânt. L-am iscodit timp de trei zile fără a-i putea descoperi slăbiciunea de muritor. Sentimentul meu de inferioritate crescu amenințător și începusem să mă gândesc serios să mă corijez eu însumi: În a patra zi însă m-a consultat soția sa ... . De atunci nu mi s-a mai întâmplat ceva asemănător. Am învățat însă din această experiență că cel care

devine una cu persona sa, face astfel încât tot ceea ce este deranjant pentru el să fie reprezentat de către soția sa, fără ca acesta să observe acest lucru, plătind însă sacrificiul de sine cu o nevroză gravă.

Aceste identificări cu rolul social sunt în general surse productive de nevroze. Omul nu se poate totuși debarasa - fără a fi pedepsit - de sine însuși în favoarea unei personalități artificiale. Chiar și doar o astfel de tentativă declanșează în toate cazurile obișnuite reacții incoștiente, capricii, dispoziții schimbătoare, afecte, timorări, obsesii, slăbiciuni, vicii etc.. „Omul forte" în plan social este deseori în „viața particulară" un copil în fața propriilor stări emoționale. Disciplina sa în public (pe care o pretinde cu hotărâre din partea celorlalți) eșuează lamentabil în spațiul privat. „Entuziasmul său profesional" arată acasă un chip melancolic; morala sa publică „fără pată" arată ciudat în spatele măștii. Nu vorbim aici despre fapte, ci doar despre fantasme și aici soțiile unor astfel de bărbați ar avea destule de povestit. Iar în privința altruismului său - ei bine, aici copiii sunt de cu totul altă părere.

În măsura în care lumea invită individul la o identificare cu masca, acesta este astfel expus și influenței venind din interior. „Înaltul se sprijină pe adâncuri", spune LAO-TSE. Din interior se impune contrariul, de parcă inconștientul ar reprima eul cu aceeași forță cu care acesta din urmă este atras către persona. Lipsa rezistenței în exterior, față de seducția exercitată de persona, semnifică o slăbiciune similară în interior, față de influențele inconștientului; devin astfel treptat dominante toane, capricii, timorarea, ba chiar o sexualitate feminizată (culminând în impotență).

Persona, ca imagine ideală a bărbatului, a ceea ce ar trebui să fie, este compensată interior prin slăbiciune feminină, iar pe măsură ce individul joacă în afară rolul omului forte, el se transformă intern în femeie, în anima[5], căci anima este cea care înfruntă persona. Însă deoarece interiorul este întunecat și invizibil conștiinței extravertite și cum noi realizăm cu atât mai puțin slăbiciunile proprii, cu cât ne identificăm mai mult cu persona, anima - replica personei - va rămâne complet ocultată și va fi de aceea mai întâi proiectată, trimițând eroul nostru sub papucul

nevestei. În cazul în care puterea acesteia sporește semnificativ ea îl va tolera din ce în ce mai greu. Devine inferioară, oferindu-i astfel bărbatului binevenita dovadă care arată că nu el - „eroul" - este cel inferior în „viața particulară", ci soția lui. Soția are în schimb iluzia atât de seducătoare pentru mulți de a se fi căsătorit cel puțin cu un erou, fără să-i pese de propria inutilitate. Acest joc de iluzii este numit îndeobște „conținut al vieții".

Așa cum este esențial pentru scopul individuației, al realizării sinelui, să știe să se separe de imaginea sa, cât și a celorlalți, despre sine, tot astfel este necesar în același scop ca sistemul său de relații invizibile cu inconștientul, cu anima să devină conștient, pentru a se putea distinge de aceasta. Nu ne putem distinge de un lucru inconștient. În ceea ce privește problema personei, este firește ușor să explici cuiva că el însuși și funcția sa sunt două lucruri diferite. Diferențierea în raport cu anima este dimpotrivă dificilă și este atât de dificilă pentru că aceasta este invizibilă. Exista inițial chiar și prejudecata conform căreia tot ceea ce vine din interior s-ar trage din cel mai intim și mai străvechi strat al ființei. „Omul forte" va recunoaște poate că în „viața particulară" este îngrijorător de indisciplinat, dar ce să-i facem. *ăsta-i defectul lui* cu care se declară oarecum solidar. Această tendință conține bineînțeles și o moștenire culturală deloc neglijabilă. Căci dacă el ar recunoaște că persona sa ideală este răspunzătoare pentru orice altceva decât ideala sa anima, atunci idealurile sale vor fi zdruncinate, lumea va deveni ambiguă, el însuși va deveni ambiguu. Va fi cuprins de îndoială în ceea ce privește Binele și, mai grav, bunele sale intenții. Dacă ne gândim la influentele premise istorice de care se leagă gândul nostru cel mai intim, atunci vom înțelege că ne este mult mai comod - conform viziunii nostre despre lume - să ne învinuim singuri pentru un defect personal decât să zguduim idealuri.

Cum însă factorii inconștienți constituie elemente la fel de condiționante ca și valorile care reglementează viața societății, iar cele dintâi sunt la fel de colective ca și cele din urmă, voi putea deci învăța să disting ceea ce vreau *eu* de ceea ce îmi este impus de către inconștient, așa cum pot să-mi dau seama de obligațiile funcției pe care o ocup, deosebindu-le de ceea ce doresc *eu*. În

orice caz, la început sunt evidente doar pretențiile incompatibile venind din exterior sau interior, iar eul este situat între ele ca între ciocan și nicovală. Opus acestui eu - care nu este de cele mai multe ori decât o jucărie a pretențiilor externe și interne - există însă o anume instanță greu determinabilă, pe care nu aș vrea în nici un caz să o denumesc prin termenul riscant de „conștiință morală" (*„Gewissen", nota trad.*) cu toate că termenul, în sensul său cel mai bun, ar caracteriza probabil foarte bine acea instanță. Ceea ce „conștiința morală" a devenit pentru noi a fost descris cu un umor inegalabil de către SPITTELER[4]. Este de aceea recomandabil să evităm proximitatea acestei semnificații. Ar fi mai bine să ne amintim că acest joc tragic de opoziții între interior și exterior - prezentat în *Cartea lui Iov* și *Faust* sub forma unui pariu divin - reprezintă în esență energetismul procesului vital, acea tensiune a contrariilor indispensabilă autoreglajului psihic. Oricât ar fi de diferite ca manifestare și intenție, aceste forțe considerate în principiu semnifică și doresc viața individului. Ele pendulează pe lângă acesta ca și cum ar fi centrul unei balanțe. Și tocmai pentru că sunt interdependente ajung la un compromis care se naște, ca să spunem așa, în mod necesar din individ, voluntar sau involuntar, și este de aceea bănuit de acesta. El simte ceea ce ar trebui și ceea ce ar putea să fie. Devierea de la această presimțire duce pe o cale greșită, ar însemna o eroare și conduce la instalarea bolii.

Nu este desigur întâmplător faptul că, conceptele moderne: „personal" și „personalitate" derivă din cuvântul „persona". Așa cum pot să afirm despre propriul *eu* că este personal, sau constituie o personalitate, tot așa pot spune și despre persona mea că este o personalitate cu care mă identific mai mult sau mai puțin. Faptul că astfel am de fapt două personalități nu este straniu, deoarece orice complex autonom sau relativ autonom posedă caracteristica specifică de a se manifesta ca personalitate, respectiv într-o formă *personificată*. Acel lucru poate fi observat cel mai ușor în cazul așa-numitelor manifestări spiritiste de dicteu automat și al altora de același gen. Propozițiile produse sunt întotdeauna enunțuri personale performate într-o formulă narativă personală, la persoana întâi, de parcă în spatele fiecărui fragment enunțat s-ar afla o și personalitate. O minte naivă se va gândi de aceea deîndată la

existența unor spirite. Lucruri similare pot fi observate după cum se știe și în cazul halucinațiilor avute de bolnavii mintali, deși acestea din urmă reprezintă deseori, într-un mod și mai limpede decât cele dintâi, doar fragmente de gândire a căror conexiune cu personalitatea conștientă poate fi recunoscută deseori fără dificultate de către oricine.

Tendința complexelor relativ autonome de a se personifica direct este și motivul pentru care persona are o apariție atât de „personală", încât eul poate fi foarte ușor încolțit de îndoieli privind personalitatea sa „adevărată". Același lucru - valabil în cazul personei și în general pentru toate complexele autonome - intervine și în cazul animei. Aceasta reprezintă de asemenea o personalitate și poate fi de aceea atât de ușor proiectată asupra unei femei, adică aceasta este proiectată permanent - cât timp este inconștientă - căci *tot ceea ce este inconștient este proiectat.* Cea dintâi purtătoare a acestei imagini psihice este fără îndoială mama, iar mai târziu acele femei care trezesc sentimentele bărbatului, indiferent dacă într-un sens pozitiv sau unul negativ. Deoarece mama este prima ipostaziere a acestei imagini, separarea de ea este o chestiune pe cât de delicată, pe atât de semnificativă, cu o valoare formativă deosebită. Vom găsi de aceea la primitivi un număr mare de ritualuri ce organizează despărțirea. Simpla maturizare și separația exterioară sunt insuficiente. Sunt necesare rituri radicale de inițiere și regenerare pntru ca despărțirea de figura maternă să fie efectuată în mod eficient.

Așa precum tatăl are un efect securizant în fața pericolelor externe, devenind astfel un model de persoană pentru fiul său, mama reprezintă instanța protectoare în fața pericolelor ce îl amenință din obscuritatea sufletului său. Inițiatul recepționează învățătura despre lucrurile lumii de dincolo ajungând astfel capabil de a se dispensa de protecția maternă.

Omul modern este nevoit să se lipsească de această măsură educativă, în fond excelentă în ciuda primitivității ei. Consecința este transferul animei asupra femeii sub forma unei imago materne. Rezultatul este că bărbatul devine - îndată după căsătorie - copilăros, sentimental, dependent și supus, sau, în caz contrar, recalcitrant, tiranic și irascibil, preocupat tot timpul de prestigiul

masculinității sale superioare. Cea de-a doua variantă reprezintă desigur doar o răsturnare a celei dintâi. Protecția în fața inconștientului pe care o semnifică pentru el figura mamei nu a fost substituită în cazul omului modern. De aceea își va modela idealul marital inconștient astfel încât soția sa să fie obligată să preia magicul rol matern. Sub pretextul căsniciei ideale el caută de fapt protecția mamei, devenind astfel o țintă ademenitoare pentru instinctul de posesiune al femeii. Teama sa față de imprevizibilitatea obscură a inconștientului conferă femeii o putere nelegitimă și transformă căsnicia într-o „comuniune atât de profundă" încât aceasta amenință permanent să explodeze din cauza tensiunii interne. Ca un gest de protest, bărbatul poate întreprinde și contrariul, obținând același rezultat.

După părerea mea, pentru un anume tip al omului modern există nevoia de a recunoaște nu numai propria alteritate față de persona, ci și față de anima. Deoarece conștiința noastră este orientată în principal către exterior - conform manierei occidentale -, problemele interioare rămân obscure. Această dificultate poate fi însă ușor depășită, și anume încercând în sfârșit să privim cu același efort critic și acel material psihic care devine manifest nu în exterior, ci doar în cadrul vieții particulare. Cum suntem obișnuiți să trecem sub tăcere cu pudoare această latură (tremurând chiar și în fața propriei soții de teamă că aceasta ne-ar putea trăda) recunoscând plini de căință propriul „defect" dacă acesta este descoperit, singura metoda pedagogică este de obicei cea de a reprima pe cât posibil, de a refula sau de a tăinui acest defect cel puțin în fața celorlalți. Astfel nu se ajunge însă la nici un rezultat.

Ceea ce trebuie de fapt să facem poate fi explicat probabil cel mai bine recurgând la exemplul personei. Aici totul este vizibil și evident, pe când în cazul animei, pentru noi occidentalii, totul este întunecat. Atunci când anima intersectează într-o măsură mai mare bunele intenții ale conștiinței, ducând la o viață particulară ce se află într-un contrast dezagreabil cu strălucita persona, este același lucru ca și când un om naiv, ce nu are habar de existența personei, întâmpină cele mai penibile dificultăți în lume. Există astfel de oameni ce nu au o persona dezvoltată - „canadieni ce nu cunosc politețea spoită a Europei" -, care fac la fiecare pas o „gaffe",

complet inofensivi și inocenți, plicticoși sensibili sau copii emoționanți, sau - dacă e vorba de o femeie - duhuri cassandrice temute pentru lipsa lor de tact, etern neînțelese, ce nu știu ce fac și contează de aceea pe iertarea celorlalți; ființe ce nu văd lumea, ci și-o închipuie doar. Acestea sunt cazurile în care poate fi observat modul de acțiune al personei neglijate și de ce ar fi nevoie pentru a înlătura răul. Astfel de oameni pot evita dezamăgiri de tot felul, scene și violențe, numai învățând să înțeleagă modul în care trebuie să se comporte în public. Aceștia trebuie să învețe să înțeleagă ce anume așteaptă societatea de la ei; trebuie să înțeleagă că există factori și persoane care le sunt mult superioare; trebuie să știe ce anume înseamnă gesturile lor pentru ceilalți etc. Acestea constituie bineînțeles o programă de învățământ pentru preșcolari în ochii celui care și-a format persona într-un mod adecvat. Dacă însă schimbăm perspectiva, confruntându-l cu anima pe cel care posedă o admirabilă persona și luându-l drept termen de comparație pe cel fără pesona, vom vedea că primul știe la fel de multe despre anima ca și celalălt despre lume. Modul în care ambii își folosesc cunoștințele poate constitui firește un abuz - și este foarte probabil să fie unul.

Omul care are o persona nu poate firește să priceapă deloc teoria existenței unei realități interioare, așa cum celălalt nu poate pricepe realitatea lumii, care este pentru el doar un loc de joacă amuzant sau fantastic. Însă existența concretă a realităților interioare și recunoașterea lor necondiționată este firește condiția sine qua non a înțelegerii problematicii animei. Dacă lumea exterioară înseamnă pentru mine o fantasmă, cum voi putea atunci să fac un efort serios pentru a construi un sistem complicat de relații și de adaptare la aceasta. În mod similar, punctul de vedere conform căruia totul nu e „nimic altceva decât închipuire" nu mă va determina niciodată să consider manifestările animei mai mult decât un defect stupid. Dacă însă reprezint un punct de vedere conform căruia lumea există în exterior *și* în interior, iar realitatea este un atribut atât al exteriorului, cât și al interiorului, atunci va trebui în mod logic să consider perturbările și inconvenientele provocate din interior drept simptoame ale unei adecvări deficiente la condițiile lumii interioare. A înregistra resemnat propriile

„defecte" ca atare ajută la fel de puțin ca și refularea morală a ghionturilor pe care candidul le primește în lumea exterioară. Există aici motive, intenții și consecințe asupra cărora poate să intervină voința și comprehensiunea. Să luăm de exemplu cazul unei persoane onorabile și „fără pată" , al filantropului care este temut de soție și copii din cauza maniei și a capriciozității sale explozive. Ce face anima în acest caz?

Vedem acest lucru imediat dacă lăsăm lucrurile să-și urmeze cursul lor firesc: soția și copii se vor înstrăina de el; în jurul său se va forma un vid. Se va lamenta la început din cauza cruzimii familiei sale și se va comporta pe cât se poate și mai rău decât înainte. Acest lucru va face înstrăinarea totală. În cazul în care nu o va lua complet razna, va observa după un timp izolarea în care se află și va începe să înțeleagă în singurătatea sa motivul care a provocat despărțirea. Se va întreba poate cu uimire: „Ce dracu m-a apucat?" - bineînțeles fără să sesizeze sensul acestei metafore. Urmează remușcarea, împăcarea, uitarea, refularea și apoi o nouă explozie. În mod evident anima încearcă să forțeze o despărțire. Această tendință nu este desigur în folosul nimănui. Anima intervine ca o iubită geloasă care vrea să ademenească bărbatul de la familia sa. O funcție sau o poziție socială avantajoasă pot face același lucru; însă în acest caz știm care este forța tentantă. De unde are însă anima forța de a exercita o asemenea atracție? Prin analogie cu persona ar trebui ca în spatele acesteia să se afle valori sau alte lucruri importante și influente într-un fel sau altul, promisiuni seducătoare de exemplu. În astfel de cazuri este recomandabil să ne ferim de raționalizări. Ar fi ușor să presupunem că acest om de onoare se află în căutarea unei alte femei. Acest lucru este posibil și ar putea fi chiar organizat de către anima ca un mijloc eficient. Acest aranjament nu trebuie privit ca un scop în sine, căci persoana onorabilă și fără pată care s-a căsătorit în mod corect așa cum cere legea poate divorța în același mod legal, lucru care nu modifică cu nimic atitudinea sa fundamentală. Vechiul tablou a primit doar o ramă nouă.

Acest aranjament este într-adevăr o metodă frecventă de a face definitive despărțirile - și de a îngreuna găsirea unor soluții definitive. De aceea este mai rezonabil să nu acceptăm ipoteza

conform căreia o asemenea posibilitate evidentă ar constitui scopul final al despărțirii. Pare cu mult mai nimerit să cercetăm intențiile ascunse ale acestei tendințe a animei. Primul pas în direcția aceasta este ceea ce aș numi *obiectivarea animei*, și anume refuzul hotărât al tendinței de divorț, privită ca defect propriu. Abia când acest lucru a avut loc putem adresa animei întrebarea: „De ce dorești această despărțire?". O formulare atât de personală a întrebării are un mare avantaj: astfel, personalitatea animei este recunoscută și stabilirea contactului cu ea devine posibilă. Cu cât este tratată mai personal, cu atât mai bine.

Acest lucru pare de-a dreptul ridicol pentru cel care este obișnuit să procedeze într-un mod pur intelectual și raționalist. Ar fi cu siguranță mai mult decât absurd dacă cineva ar încerca să poarte oarecum un dialog cu persona sa, pe care o identifică doar ca un reper pur psihologic. Acest lucru este însă absurd doar pentru cel care posedă o persona. Cel care nu are una nu este în aceasta privință *nimic altceva decât un primitiv*, care, după cum se știe, nu se află decât cu un picior în ceea noi numim în mod comun realitate; celălalt se află într-o lume a spiritelor care i se pare cu adevărat reală. În cazul nostru exemplar individul este un european modern în această lume, în lumea spiritelor însă fiul unui om din paleolitic. Trebuie de aceea să îndure un fel de grădiniță preistorică până când își va forma o imagine corectă despre forțele și factorii unei alte lumi. El face de aceea singurul lucru corect reprezentându-și anima ca o personalitate autonomă și adresându-i întrebări personale.

Mă refer la acest lucru ca la o tehnică reală. Se știe că aproape toată lumea are nu numai particularitatea, ci și capacitatea de a dialoga cu sine însuși. În toate cazurile în care apare o dilemă îngrijorătoare ne punem (sau altcuiva?) întrebarea: „Ce să fac?" cu glas tare sau în gând - la care chiar răspundem singuri (sau altcineva?). Nu trebuie să ne intereseze prea mult ca în intenția de a face cunoștință cu străfundurile ființei noastre trăim într-o anumită măsură într-o metaforă. Trebuie să suportăm ca un simbol al propriei înnapoieri primitive (sau al caracterului nostru natural încă existent, slavă Domnului!) faptul că, conversăm personal, ca și africanii, cu „șarpele" nostru. Deoarece psihicul nostru nu

reprezintă deloc o unitate, ci este o pluralitate de complexe, nu ne este prea greu să facem necesara disociere în scopul confruntării cu anima. Toată arta constă în a permite exprimarea vocii oponentului nostru, în a-i pune la dispoziție pentru câteva clipe mecanismul de exprimare, fără a fi cuprinși de dezgustul pe care l-am putea simți în mod natural în fața unui astfel de joc aparent absurd, sau fără să ne îndoim de „autenticitatea" vocii celui din fața noastră. Tocmai cel din urmă lucru este relevant din punct de vedere tehnic. Căci suntem atât de obișnuiți să ne identificăm cu gândurile noastre, încât presupunem în permanență faptul că noi suntem cei care le-am produs. În mod straniu, simțim cea mai puternică responsabilitate subiectivă în legătură cu cele mai imposibile gânduri. Dacă am fi într-o mai mare măsură conștienți de legile universale severe cărora le este subordonată cea mai îndrăzneață și mai aberantă închipuire, atunci am fi mai în măsură să privim astfel de gânduri ca evenimente obiective, asemenea viselor, despre care se presupune la rândul lor că reprezintă ficțiuni intenționate și arbitrare. Este în orice caz nevoie de cea mai mare obiectivitate și de o lipsă totală de prejudecăți dacă vrem să oferim „celeilalte părți" posibilitatea de a efectua o activitate psihică perceptibilă. Datorită raportului conștient refulat cealaltă parte s-a manifestat doar indirect, simptomatic, de cele mai multe ori pe cale emoțională, fragmentele conținuturilor imagistice sau cognitive ale inconștientului ajungând la suprafață doar în momente de tensiune afectivă și în orice caz având ca fenomen secundar identificarea momentană a eului cu mesajele respective, revocate apoi bineînțeles imediat. Ni se pare într-adevăr câteodată dubios ce suntem în stare să rostim sub impulsul unei stări afective. Se știe însă că aceste lucruri sunt ușor uitate și chiar negate. Aceste mecanisme depreciatoare și de negare trebuie firesc luate în calcul dacă vrem să ne situăm obiectiv față de ele. Obișnuința de a interveni, de a corecta și de a critica este puternică fie și datorită tradiției și este de regulă întărită de o teamă, pe care de asemenea nu o putem mărturisi altcuiva sau nouă înșine, teama de adevăruri interminabile, cunoștințe periculoase, constatări incomode, in summa de tot ceea ce face atâția oameni să fugă de singurătatea cu sine însuși ca de ciumă. Se spune că este un lucru egoist și

„nesănătos" să te ocupi de tine însuți - „propria companie este cea mai rea; te face să devii complet melancolic" - acestea sunt excelentele calificative pe care le primește natura noastra umană. Ele sunt însă autentice în accepțiune occidentală. Cel care gândește astfel, nu-și poate reprezenta clar ce plăcere trebuie să aibă ceilalți oameni aflându-se în societatea unui astfel de poltron. Pornind de la faptul că dezvăluim deseori involuntar adevărurile în fața celeilalte părți, este recomandabil să ne folosim tocmai de un impuls pentru a da o ocazie și celeilalte părți de a se exprima. De aceea s-ar putea afirma la fel de bine, că ar trebui exersată arta de a vorbi cu sine pornind de la o stare impulsivă și rămânând în cadrul acestuia, de parcă ar vorbi impulsul însuși, fără a lua în seamă critica noastră rațională. Cât timp vorbește impulsul critica trebuie reținută. Odată ce acesta și-a prezentat poziția este necesară o critică la fel de scrupuloasă ca și cum în fața noastră s-ar afla o persoană reală apropiată nouă. Lucrurile nu trebuie să rămână așa. Replicile trebuie să se succeadă până când discuția se va încheia satisfăcător. Asupra rezultatului satisfăcător sau nesatisfăcător al discuției decide doar sentimentul subiectiv. Nu obținem nimic dacă ne amăgim singuri. Onestitatea dureroasă față de sine însuși și lipsa unei anticipări pripite a ceea ce cealaltă parte ar putea spune sunt condiții indispensabile pentru această tehnică de educare a animei.

Teama specifică nouă, occidentalilor, față de cealaltă parte înseamnă totuși ceva. Teama aceasta nu este chiar în întregime nejustificată, fără să mai ținem seama de faptul că este reală. Înțelegem bine teama copilului și a primitivului în fața lumii largi și necunoscute. Simțim aceeași teamă în latura noastră interioară naivă, acolo unde intrăm în contact tot cu o lume vastă și necunoscută. Avem însă doar sentimentul, fără să știm că acesta reprezintă o teamă de lume, căci acea lume este invizibilă. Avem fie doar prejudecăți teoretice, fie reprezentări superstițioase. Nici în fața unor persoane cultivate nu se poate vorbi despre inconștient fără a fi acuzat de misticism. Teama este justificată în măsura în care viziunea noastră rationalistă despre lume, cu garanțiile științifice și morale în care se crede cu atâta înflăcărare (pentru că sunt îndoielnice), se clatină din cauza datelor venind din cealaltă parte. Dacă acest lucru ar putea fi evitat, atunci emfaticul „quieta

non movere" al filistinului ar fi unicul adevăr recomandabil. Vreau să subliniez apăsat astfel că nu recomand nimănui tehnica discutată mai sus drept un lucru necesar sau chiar util, în orice caz nimănui care nu este forțat de împrejurări să recurgă la ea. După cum am spus, sunt câteva trepte de urcat, există moșnegi care mor ca sugari și se mai nasc și în anul de grație 1927 troglodiți. Există adevăruri care sunt adevărate abia poimâine și altele care erau adevărate deja ieri - și altele ce nu sunt adevărate în nici o vreme.

Aș putea însă să-mi imaginez pe cineva care să practice o astfel de tehnică mânat de o sfântă curiozitate, un apostol poate, care vrea să-și pună aripi nu din cauza neputinței picioarelor sale, ci pentru că visează să atingă soarele. Un adult însă, căruia i-au fost risipite prea multe iluzii, nu va consimți decât în mod forțat la această umilire și divulgare și nu va accepta să suporte din nou angoasele copilului. Nu este un lucru oarecare să te afli între o lume diurnă de idealuri zdruncinate și valori devenite neverosimile și o lume nocturnă de un fantastic aparent lipsit de sens. O asemenea poziție este într-adevăr atât de înspăimântătoare, încât nu există cu siguranță nimeni care să nu apeleze la garanții, nici dacă ar fi vorba de „un apel îndreptat înapoi" - de exemplu la mama care îi apără copilăria de spaimele nocturne. Cel care se teme are nevoie de o dependență, așa cum cel slab are nevoie de un sprijin. De aceea deja spiritul primitiv a elaborat învățătura religioasă, întruchipată de figura vraciului și a preotului, îndemnat de cea mai profundă necesitate psihologică. Extra ecclesiam nulla salus este un adevăr valabil încă și în ziua de azi - pentru cei care pot apela la el. Pentru cei puțini care nu sunt capabili de acest lucru există doar dependența de o ființă umană - o dependență mai umilă și una mai orgolioasă, un reazăm mai slab și unul mai puternic decât oricare altul, după cum mi se pare. Ce am putea spune despre un protestant? Acesta nu are nici biserică, nici preot. Îl are doar pe Dumnezeu - dar chiar și Dumnezeu devine îndoielnic.

Cititorul se va întreba de bună seamă cu uimire: „Dar ce anume produce anima, încât să avem nevoie de astfel de reasigurări pentru a duce la capăt confruntarea cu ea?". Aș dori să-i recomand cititorului meu să studieze o istorie comparată a religiilor umplând

relatările moarte pentru noi cu emoțiile de care era cuprins cel care trăia în interiorul acestei credințe. Astfel își va forma o imagine despre ceea ce trăiește de cealaltă parte. Religiile antice cu simbolurile lor sublime și ridicole, binevoitoare și crude nu s-au născut din senin, ci din acest suflet omenesc, așa cum trăiește el și în această clipă în noi. Toate acele lucruri, formele lor originare, trăiesc în noi și pot năvăli oricând cu o forță nimicitoare asupra noastră, și anume sub forma sugestiei de masă, în fața căreia individul izolat este lipsit de apărare. Cruntii noștri zeii și-au schimbat doar numele și rimează acum cu „-ism". Sau are poate cineva obrazul să afirme că războiul mondial sau bolșevismul a fost o invenție ingenioasă? Așa cum trăim în exterior într-o lume în care în orice clipă se poate scufunda un continent, se pot deplasa polii, sau poate izbucni o noua molimă, în interior trăim într-o lume în care se poate întâmpla oricând ceva asemănător, în orice caz doar sub forma ideatică, dar nu mai puțin periculos și imprevizibil. Nonadecvarea la acest univers interior este o omisiune la fel de gravă ca și ignoranța și incapacitatea în lumea exterioară. Doar o fracțiune minimală a oamenilor care trăiesc mai ales în acea peninsulă dens populată a Asiei care se prelungește în Oceanul Atlantic și care își spun „cultivați" sunt cei care au ajuns din cauza contactului insuficient cu natura la ideea că religia este un fel de tulburare psihică ciudată cu un rost inexplicabil. Privind de la o distanță sigură, de exemplu din Africa Centrală sau Tibet, se pare ca această fracțiune a proiectat un „dérangement mental" inconștient ei asupra popoarelor instinctiv-sănătoase.

Deoarece obiectele lumii interioare ne influențează subiectiv cu atât mai mult dacă sunt inconștiente, celui care vrea să facă un nou pas în cultura sa (și nu începe întreaga cultură cu individul?) îi va fi absolut indispensabil să obiectiveze efectele animei și să încerce apoi să descopere ce fel de conținuturi se află la originea acelor efecte. Astfel se va adapta și va obține protecție față de invizibil. Această adaptare nu poate bineînțeles să aibă loc fără concesii făcute condițiilor impuse de ambele lumi. Din luarea în considerare a pretențiilor ambelor lumi, mai bine zis, din conflictul lor rezultă *ceea ce este posibil și necesar*. Spiritul nostru occidental nu și-a format din păcate - datorită deficienței sale culturale în acest sens -

nici măcar un concept pentru *concilierea contrariilor printr-o cale de mijloc*, această componentă fundamentală a experienței interioare, fără să mai vorbim de o denumire care să reziste unei comparații onorabile cu chinezescul Tao. Este în același timp faptul cel mai individual și cea mai universală, mai legitimă împlinire a rostului unei ființei vii.

În cadrul discuției de până acum am luat în considerare în exclusivitate psihologia *masculină*. Anima ca element feminim este în exclusivitate o figură ce compensează conștiința masculină. În cazul femeii însă, figura compensatorie are un caracter masculin și ar trebui numită în mod adecvat *animus*. Dacă descrierea a ceea ce se înțelege prin anima nu este o sarcină tocmai ușoară, dificultățile se înmulțesc în cazul prezentării psihologiei animusului făcând acest lucru aproape imposibil.

Faptul că un bărbat își atribuie în mod naiv reacțiile animei sale fără să-și dea seama că nu se poate identifica cu un complex autonom, se reîntâlnește în cazul psihologiei feminine, însă, pe cât posibil, într-un mod potențat. Fenomenul identificării cu complexul autonom este principala cauză a dificultăților de înțelegere și reprezentare, lăsând la o parte inevitabila obscuritate și lipsa de cunoaștere a acestei problematici. Pornim în mod naiv întotdeauna de la ipoteza că suntem singurii stăpâni în ograda noastră. Mintea noastră trebuie de aceea să se obișnuiască cu gândul că trăim până în cele mai intime zone ale vieții noastre sufletești într-un fel de casă ce are măcar uși și ferestre către lumea exterioară, ale cărei obiecte sau conținuturi, deși acționează asupra noastră, nu ne aparțin. Această premisă este pentru mulți greu de conceput, după cum aceștia nu reușesc întotdeauna să înțeleagă într-adevăr și să presupună că semenii lor nu posedă în mod necesar o psihologie identică cu a lor. Cititorul meu va crede poate că ultima observație este o exagerare, deoarece suntem în general conștienți de diferențele individuale. Trebuie însă avut în vedere faptul că psihologia conștiinței noastre individuale își are originea într-un stadiu inițial de inconștiență și în consecință de nediferențiere (caracterizat de către LÉVY-BRUHL drept „participation mystique"). De aici rezultă că, conștiința diferențierii este o achiziție relativ târzie a umanității și reprezintă probabil un fragment relativ redus

al câmpului indeterminabil ca dimensiuni al identității originare. Diferențierea este esența și o conditio sine qua non a conștiinței. Tot ceea ce este inconștient este de aceea nediferențiat și tot ceea ce se petrece în mod inconștient pornește de la fundamentul indistincției și este deci mai întâi complet indecis în ceea ce privește apartenența sau nonapartenența sa la Sine. Nu poate fi identificat a priori ca fiind situat la mine, la celălalt sau la amândoi. Nici intuiția nu ne oferă indicii în acest sens.

Femeilor nu le poate fi atribuită eo ipso o conștiință inferioară; ea este pur și simplu diferită de conștiința masculină. Însă așa cum există lucruri de care femeile sunt deseori conștiente cu claritate în mod limpede, în timp ce bărbații mai bâjbâie încă în întuneric, există în cazul bărbaților în mod firesc și domenii care pentru femei se află încă în zona de umbră a nediferențierii. Este vorba mai ales despre lucruri față de care femeia manifestă la început un interes scăzut. Relațiile personale sunt de regulă mai importante și mai interesante pentru ea decât faptele obiective și conexiunile lor. Domeniile vaste ale comerțului, politicii, tehnicii și științei, întregul imperiu al spiritului masculin ajung la ea într-un con de umbră al conștiinței. În schimb ea dezvoltă o conștiință minuțioasă în ceea ce privește relațiile personale a căror nuanțare infinită îi scapă de regulă bărbatului.

Trebuie de aceea să ne așteptăm la cu totul alte aspecte din partea inconștientului femeii. Dacă ar trebui să formulez într-un cuvânt diferența dintre femeie și bărbat în această privință, ceea ce caracterizează *animus*-ul față de *anima*, n-aș putea decât să spun: dacă anima produce *capricii*, animusul produce *opinii* și după cum capriciile bărbatului ies la iveală dintr-un fundal întunecat, opiniile femeii pleacă de la premise aprioric la fel de inconștiente. Opiniile dictate de animus au foarte des caracterul unor convingeri solide, greu de clătinat, sau cel al unor principii a căror valabilitate este aparent intangibilă. Dacă analizăm aceste opinii, întâlnim înainte de toate premise inconștiente, a căror existență trebuie însă descoperită, adică opiniile sunt din câte se pare astfel concepute *de parcă* astfel de premise ar fi existente. În realitate însă opiniile nu sunt deloc gândite, ci deja în întregime prezente, și anume atât de

direct persuasive, încât femeia nu se gândește nici măcar la posibilitatea unui dubiu.

Am putea fi tentați să presupunem că animusul se personifică, asemenea animei, în ipostaza *unui* bărbat. Acest lucru este însă, după cum se arată experiența, doar parțial corect, deoarece aici intervine în mod neașteptat o altă circumstanță care determină o stare de lucruri diferită de cazul bărbatului. Animusul se manifestă nu ca o persoană, ci mai degrabă ca o *multitudine*. În nuvela lui H.G.WELLS, *Christina Alberta's Father*, eroina este subordonată în tot ceea ce face unei instanțe morale superioare care îi spune de fiecare dată, cu o nemiloasă ascuțime și lipsă de fantezie, sec și exact, ce face și din ce motive. WELLS numește această instanță «Court of Conscience». Acești judecători, formând deci un fel de colegiu, corespund unei personificări a animusului. Animusul este ceva asemănător unui sfat al bătrânilor și al altor autorități care emit ex cathedra sentințe „raționale" inatacabile. Văzute mai îndeaproape, aceste sentințe pretențioase constituie în esență cuvinte și opinii adunate începând din copilărie, poate inconștient, și aglomerate sub forma unui canon al adevărurilor, al corectitudinii și rezonabilității comune; un thesaurus de presupoziții care își oferă serviciile ca opinii de câte ori lipsește o judecată competentă și conștientă (ceea ce pare să se întâmple destul de des). Aceste opinii apar ba sub forma unei așa numite judecăți sănătoase, ba sub forma unor prejudecăți înguste, ba sub forma de principii ce travestesc o anumită educație: «Dintotdeauna se facea astfel», sau «Doar toți spun că este așa și așa».

Bineînțeles că animusul este proiectat la fel de des ca și anima. Bărbații adecvați proiecției sunt fie cópii vii ale bunului Dumnezeu, care le știu pe toate, fie revoluționari nedescoperiți, în al căror limbaj preaomenescul se traduce în terminologia „trăirii fructuoase". Animusul ar fi de bună seamă insuficient caracterizat dacă ar fi prezentat doar ca o conștiință colectivă conservatoare. El este și un înnoitor, care are, în contradicție totală cu opiniile sale adevărate, o slăbiciune deosebită pentru termeni greu inteligibili și necunoscuți care înlocuiesc în mod confortabil odiosul act reflexiv.

Asemenea animei, animusul este și el un amant gelos, în stare să se subordoneze unei opinii în locul unui om real, unei opinii ale

cărei fundamente contestabile n-au fost niciodată supuse unui examen critic. Opiniile dictate de animus sunt întotdeauna colective și nu țin seama de individ și aprecierea individuală, exact în modul în care anima se interpune între bărbat și femeie cu presimțirile și proiecțiile ei emoționale. Aceste opinii au în ochii bărbatului - în cazul în care femeia este frumoasă - ceva mișcător de copilăros, ceea ce îl îndeamnă la un didacticism părintesc benefic lui. Dacă însă femeia nu atinge coarda sensibilă și i se pretinde în consecință competență și nu neajutorare și prostie emoționantă, atunci opiniile ei dictate de animus vor irita bărbatul, mai cu seamă din cauza proastei lor argumentări - există prea multă opinie de dragul opiniei - pentru a avea măcar o opinie personală, etc. Bărbații obișnuiesc în astfel de situații să devină mânioși, căci este un fapt incontestabil că animusul face să iasă la iveală anima, fapt care face inutilă orice discuție ulterioară (lucru valabil firește și viceversa).

În cazul femeilor intelectuale animusul determină o argumentație și un raționament ce se doresc intelectuale și critice, dar care constau însă în principal în a face dintr-un aspect secundar incert un fapt esențial absurd. O discuție limpede în sine poate fi complicată în modul cel mai nefericit prin introducerea unei perspective cu totul diferite, inadecvată pe cât posibil. Fără să știe, astfel de femei urmăresc numai să irite bărbatul, devenind cu atât mai mult sclavele animusului. «Din păcate am întotdeauna dreptate», mi-a mărturisit odată o astfel de femeie.

Toate aceste manifestări pe cât de binecunoscute pe atât de dezagreabile își au originea exclusiv în *extravertirea animusului*. Acesta nu aparține funcțiunii relaționale obiective, ci ar trebui să facă posibilă relația cu inconștientul. În loc să livreze opinii pentru situații externe - situații care ar necesita *o reflecție conștientă* - animusul, ca funcțiune de rememorare, ar trebui întors către interior unde ar putea să evoce conținuturi ale inconștientului. Tehnica confruntării cu animusul este în esență aceeași cu cea în cazul animei, doar că femeia trebuie să se distanțeze de această dată de *opinii*, nu pentru a le refula, ci pentru ca, explorându-le originea, să pătrundă dincolo de ele, unde ar întâlni apoi prototipurile, exact ca bărbatul în confruntarea sa cu anima

Animusul este un fel de precipitat al tuturor experiențelor strămoșilor feminini legate de bărbat - și nu doar atât: el este și o ființă creatoare, însă nu sub forma creativității masculine, ci producând ceva ce poate fi numit un λογος σπερματικος, un cuvânt zămislitor. Așa cum bărbatul scoate la iveală opera sa din elementul său feminin interior ca o ființă întreagă, elementul masculin din interiorul femeii scoate la iveala sămânța creatoare capabilă să fecundeze elementul feminin al bărbatului. Aceasta ar fi o «femme inspiratrice», care - greșit educată - are și capacitatea de a deveni o persoană îngrozitor de încăpățânată și un dogmatic sâcâitor - «animus hound», în traducerea fidelă ca sens a uneia din pacientele mele.

O femeie posedată de animus este întotdeauna pândită de pericolul de a-și pierde feminitatea, persona sa feminină adaptată, la fel ca și bărbatul care riscă în asemenea condiții efeminarea. Astfel de metamorfoze sexuale psihice depind în exclusivitate de faptul că o funcțiune ce aparține de interior este întoarsă către exterior. Motivul pervertirii este bineînțeles recunoașterea insuficientă sau chiar absența existenței unui univers interior autonom față de lumea exterioară, care reclamă o adaptare la fel de importantă ca și cea față de lumea exterioară.

În ceea ce privește pluralitatea animusului în opoziție cu caracterul uni-personal al animei, acest fapt straniu mi se pare a fi un corelat al atitudinii conștiente. Atitudinea conștientă a femeii are în general un caracter personal mult mai strict decât cea a bărbatului. Universul ei este compus din tați și mame, frați și surori, soți și copii. Restul lumii este compus din familii asemănătoare care își fac cu mâna, dar care sunt preocupate în rest mai ales de ele însele. Lumea bărbatului este poporul, «statul», grupurile de interes etc. Familia este doar un mijloc în slujba scopului, unul din fundamentele statului, iar soția sa nu este neapărat *acea* femeie (oricum nu în sensul la care se gândește ea când vorbește despre «bărbatul meu»). Generalul îi este mai apropiat decât personalul și de aceea lumea lui se compune dintr-o multitudine de factori coordonați, în timp ce lumea ei sfârșește dincolo de soțul ei într-un fel de nebuloasă cosmică. Exclusivitatea pătimașă este de aceea în cazul bărbatului un atribut al animei,

pluralitatea nedeterminată este dimpotrivă un atribut al animusului în cazul femeii. În timp ce bărbatului i se năzăresc o Circe sau o Kalypso, animusul este exprimat prin figuri ca Olandezul Zburător sau alți oaspeți necunoscuți venind de pe marile lumii, niciodată complet comprehensibili, proteici și propulsați motorizat. Aceste manifestări apar îndeosebi în vis, în realitatea concretă acestea pot fi întruchipate de tenori dramatici, campioni de box, bărbați de seamă trăind în orașe îndepărtate și necunoscute.

Aceste două figuri crepusculare ale fundalului întunecat (adevărații «păzitori ai pragului», ca să folosim pompoasa momeală teozofică) posedă o multitudine aproape inepuizabilă de aspecte, cu care s-ar putea umple volume întregi. Urzeala și complicațiile lor sunt nenumărate, la fel de întinse ca și varietatea nelimitată a corelatului lor conștient, persona. Ele se află încă într-o zonă crepusculară și abia de mai putem vedea că, complexul autonom al animusului, ca și cel animei, constituie în fond o funcțiune psihologică care uzurpă, sau mai bine zis își menține personalitatea numai grație autonomiei și imaturității ei. Vedem însă deja și posibilitatea distrugerii personificării lor, făcând din ele prin conștientizare punți care să ne ducă în inconștient. Deoarece nu le utilizăm intenționat ca funcțiuni ele mai rămân complexe personificate. Însă cât timp rămân în acest stadiu ele trebuie să fie recunoscute ca personalități relativ independente. Nu pot fi integrate în conștiință cât timp conținuturile lor rămân necunoscute. Confruntarea cu acestea ar trebui să aducă la lumină conținuturile lor și abia când această misiune este îndeplinită și există o familiarizare suficientă a conștiinței cu procesele inconștiente reflectate în anima, aceasta va fi resimțită într-adevăr ca pură funcțiune.

Nu mă aștept firește ca orice cititor să sesizeze fără dificultate ce se înțelege prin anima și animus. Sper însă că va avea cel puțin impresia că nu este vorba aici despre ceva „metafizic", ci despre fapte empirice, ce pot fi exprimate la fel de bine și într-un limbaj rațional și abstract. Am evitat însă intenționat un limbaj prea abstract pentru că în ceea ce privește aceste lucruri, atât de inaccesibile până acum experienței noastre, nu este esențial să-i oferim cititorului o formulare intelectuală; este dimpotrivă mult mai

important să-i transmitem o viziune asupra posibilităților de experimentare propriu-zise. Nimeni nu poate înțelege aceste lucruri cu adevărat, dacă nu le-a trăit el însuși. De aceea mi se pare mult mai important să prezint căile și posibilitățile unor astfel de experiențe, decât să emit formule intelectuale, care rămân inevitabil - în lipsa experienței - niște închipuiri goale făcute din cuvinte. Sunt din păcate mulți cei care învață cuvintele pe de rost imaginându-și apoi și experiențele, exprimându-se apoi, după temperament, critic sau dând crezare. Aici este vorba despre o problematică nouă, un domeniu psihologic experimental nou (și totuși atât de vechi!) despre care putem stabili teoretic ceva relativ valabil abia atunci când fenomenele sufletești respective sunt familiare pentru suficient de mulți. Descoperim întotdeauna mai întâi doar fapte și nu teorii. Elaborarea teoriei este rezultatul unei dezbateri largi.

3. TEHNICA DIFERENȚIERII ÎNTRE EU ȘI FIGURILE INCONȘTIENTULUI

I-am rămas dator cititorului cu prezentarea unui exemplu detaliat înfățișând activitatea specifică a animei și animusului. Din păcate aceste materiale sunt atât de vaste și necesită dincolo de aceasta un număr atât de mare de explicații legate de simboluri, încât nu am putut introduce o astfel de prezentare în paginile acestei cărți. Am publicat unele din aceste rezultate împreună cu toate conexiunile lor simbolice într-un volum separat[1], către care mă văd nevoit să îl îndrept pe cititor. N-am amintit acolo de animus deoarece această funcțiune îmi era pe atunci necunoscută. Dacă însă aș sfătui o pacientă să-și amintească de conținuturile ei inconștiente, atunci aceasta va produce fantasme asemănătoare. Figura eroică masculină nelipsită din ele este animusul. Iar succesiunea experiențelor fantasmatice demonstrează transformarea și dizolvarea treptată a complexului autonom.

Această transformare este scopul confruntării cu inconștientul. În cazul în care transformarea nu are loc, înseamnă că inconștientul

are o influență condiționantă nediminuată și va întreține și afirma în aceste condiții simptome nevrotice în ciuda oricărei analize și comprehensiuni, sau va menține o proiecție obsesivă care este la fel de dăunătoare ca o nevroză. În astfel de cazuri pare evident că nici sugestia, nici buna intenție și nici o înțelegere pur reductivă n-au contribuit la stăvilirea forței inconștientului. Aceasta nu înseamnă - lucru pe care doresc să-l scot în evidență cu claritate - că toate metodele psihoterapeutice puse la un loc nu valorează nimic. Aș dori doar să accentuez faptul că există nu puține cazuri în care medicul trebuie să se decidă în favoarea unei preocupări temeinice cu problemele inconștientului, a unei confruntări propriu-zise cu inconștientul. Acest lucru este în chip firesc diferit de *interpretare*. În cel din urmă caz se presupune că medicul *știe* încă dinainte pentru a putea *interpreta*. În primul caz însă - în cazul confruntării - este vorba despre ceva diferit de interpretare: este vorba despre declanșarea unor procese inconștiente care pătrund în conștiință sub forma unor fantasme. Interpretarea acestor fantasme poate fi încercată. Se poate ca în multe cazuri să fie important ca pacientul să aibă o idee despre semnificația fantasmelor produse. Este însă de o importanță hotărâtoare ca pacientul să trăiască complet fantasmele sale și să le înțeleagă în măsura în care o comprehensiune intelectuală ține de totalitatea trăirii. Nu aș acorda însă întâietate comprehensiunii. Medicul trebuie să-i poată fi de ajutor pacientului în actul de înțelegere, acesta însă nu va înțelege și nu poate să înțeleagă totul și ar trebui să se ferească pe cât posibil de tehnicile interpretative. Căci nu interpretarea și comprehensiunea fantasmelor este în primul rând esențialul, ci mai degrabă *trăirea* lor. ALFRED KUBIN a dat în cartea sa: *Die andere Seite*[2] (*Cealaltă parte*, nota trad.) o descriere foarte bună a inconștientului, adică a experiențelor legate de inconștient ale artistului din el. Este vorba despre o *trăire artistică*, care este *incompletă* din punctul de vedere al unei trăiri omenești. Aș recomanda tuturor celor interesați de aceste probleme să citească cu atenție această carte. Vor descoperi în ea această nedesăvârșire: totul este *văzut și trăit din perspectiva artistică, dar nu omenească*. Prin trăire «omenească» aș înțelege că persoana autorului este inclusă nu doar pasiv în această viziune, ci și înfruntând activ, pe

deplin conștient, figurile aparținând viziunii. Aș formula la rândul meu aceeași critică la adresa autoarei fantasmelor din cartea mea amintită mai sus; și ea se comportă doar perceptiv sau, în cel mai bun caz, ca pacient în fața formării fantasmelor venind din inconștient. O confruntare autentică cu inconștientul pretinde însă un punct de vedere conștient opus inconștientului.

Aș dori să lămuresc ceea ce vreau să spun cu aceasta cu ajutorul unui exemplu. Unul din pacienții mei a avut următoarea fantasmă: «Vede cum mireasa sa aleargă în josul strazii către râu. Este iarna, iar râul este înghețat. Ea fuge deasupra gheții și el o urmează. Ea merge departe, iar acolo gheața este crăpată. O crăpătură întunecată se deschide și el se teme că ea ar putea să se arunce înăuntru. Este într-adevăr înghițită de spărtura din gheață, iar el privește totul cuprins de tristețe.».

Acest fragment dintr-un context mai larg permite recunoșterea clară a atitudinii conștiinței: ea înregistrează și este pacientul evenimentelor, adică tabloul fantasmatic este doar văzut și simțit, este ca să spunem așa bidimensional, căci el însuși este insuficient implicat în acesta. De aceea fantasma rămâne doar o imagine, plastică și emoționantă și totuși ireală și fantastică. Această irealitate se trage din faptul că el însuși nu participă în mod *efectiv*. Dacă această fantasma ar fi realitate, ar face orice să împiedice sinuciderea miresei sale. Dacă s-ar comporta în realitate așa cum o face în fantasmă, atunci ar însemna că este paralizat, fie de teamă, fie de gândul inconștient că n-ar avea nimic împotrivă dacă s-ar sinucide. Faptul că se comportă pasiv în fantasmă este doar expresia relației sale cu activitatea inconștientului în general: este fascinat și buimăcit de inconștient. În realitate suferă de toate reprezentările și convingerile depresive, că nu e bun de nimic, că este iremediabil grevat ereditar, că creierul său ar degenera etc. Aceste afecte negative sunt tot atâtea autosugestionări pe care le acceptă fără cârtire. Le poate înțelege pe cale intelectuală și le recunoaște ca fiind invalide.

Aceste sentimente persistă totuși. Ele sunt inatacabile intelectual, căci nu au un fundament intelectual sau rațional, ci derivă dintr-o viață fantasmatică inconștientă și irațională, inaccesibilă unei critici conștiente. În asemenea situații este bine să i se ofere

inconștientului posibilitatea a-și produce fantasmele, iar fragmentul amintit mai sus este tocmai un astfel de produs al travaliului fantasmatic. Fiind vorba despre o depresiune psihogenă, aceasta este cauzată tocmai de astfel de fantasme a căror existență îi era însă complet inconștientă. În cazul unei melancolii autentice, al unei epuizări totale, al unei intoxicări etc. situația ar fi inversă: pacientul are asemenea fantasme deoarece este depresiv. În cazul depresiunii psihogene însă, acesta este deprimat pentru că are astfel de fantasme. Pacientul meu este un tânăr foate inteligent, conștient din punct de vedere intelectual de cauzele nevrozei sale în urma unei analize mai îndelungate. Comprehensiunea intelectuală nu a schimbat însă cu nimic nevroza sa. Într-un asemenea caz medicul nu trebuie să facă efortul inutil de a persevera în explorarea cauzalității cazului, căci dacă o înțelegere mai mult sau mai puțin completă nu ajută la nimic, descoperirea unui nou element cauzal nu va fi nici ea bună la nimic. Într-o asemenea situație inconștientul deține pur și simplu o supremație inatacabilă, adică dispune de o putere de atracție capabilă să răpească orice valoare a conținuturilor conștiente, capabilă cu alte cuvinte să retragă libidoul din lumea conștientă și să producă astfel o „depresiune", o „abaissement du niveau mental" (JANET). În acest caz însă trebuie - conform legii conservării energiei - să ne așteptăm la o acumulare de valoare (= libido) în inconștient.

Libidoul nu este niciodată perceptibil decât într-o anumită formă, adică este identic cu imaginile fantasmatice. Iar noi îl putem elibera din inconștient doar dacă ridicăm la suprafață imaginile fantasmatice care îi corespund. Din această cauză îi oferim într-o asemenea situație inconștientului posibilitatea de a permite fantasmelor sale să ajungă la suprafață. Pe această cale a luat naștere și cartea de față. Ea este o bucată dintr-o serie lungă de imagini fantasmatice de o mare bogăție, ce corespund cantităților de energie pierdute de conștiință și de conținuturile sale. Lumea conștientă a pacientului a devenit rece, goală și cenușie; inconștientul este dimpotrivă însuflețit, puternic și bogat. Este caracteristic pentru natura psihicului inconștient faptul că acesta este autosuficient și nu cunoaște scrupule umane. Ceea ce a căzut o dată în inconștient este păstrat acolo, indiferent dacă conștiința

are de suferit din această cauză sau nu. În conștiință poate să bântuie foametea și înghețul, în timp ce în inconștient totul înflorește.

Așa se pare cel puțin la început. Dacă însă vom cerceta mai în profunzime vom găsi că indiferența omenească a inconștientului are un sens, chiar un rost și un scop. *Există finalități psihice aflate dincolo de finalitățile conștiente* și care pot chiar să le fie ostile. O comportare ostilă sau lipsită de scrupule a inconștientului față de conștiință poate fi găsită doar acolo unde conștientul adoptă o atitudine greșită și arogantă.

Atitudinea conștientă a pacientului meu este atât de unilateral intelectuală și rațională, încât natura însăși se revoltă în el distrugându-i întregul univers axiologic conștient. Însă el nu poate deveni singur neintelectual și nu se poate sprijini pe o altă funcțiune, cum ar fi afectivitatea; pur și simplu pentru că nu dispune de ea. O are însă inconștientul. De aceea nu ne-a rămas altceva de făcut decât să cedăm inconștientului inițiativa și să-i dăm posibilitatea de a deveni el însuși, sub forma fantasmelor, un conținut conștient. Dacă înainte pacientul se crampona de lumea intelectului și se apăra prin sofisme de ceea ce credea că este boala sa, acum se vede obligat să se lase în voia ei. Iar dacă va fi cuprins de o depresiune, atunci nu va mai avea voie să se forțeze să facă vreo muncă sau altceva asemănător pentru a o uita, ci va trebui să-și accepte depresiunea și să-i cedeze într-o anumită măsură cuvântul.

Acesta este tocmai contrariul față de abandonarea în voia unui capriciu, lucru atât de caracteristic nevrozei. Nu este o slăbiciune, o capitulare fără luptă, ci o performanță dificilă ce constă în menținerea propriei obiectivități în ciuda seducției capriciului și în a face din acesta un obiect, în loc de a permite transformarea acestuia într-un subiect dominant. Pacientul trebuie să încerce să-și lase propria stare de spirit să-i vorbească; dispoziția în care se află ar trebui să-i spună cum arăta ea și sub forma cărei analogii fantasmatice poate fi exprimată.

Fragmentul amintit mai sus reprezintă un capriciu vizualizat. Dacă nu ar fi fost în stare să-și impună obiectivitatea în fața capriciului său, ar fi avut în locul tabloului său fantasmatic doar

sentimentul paralizant că totul se duce dracului, că este incurabil etc. Însă pentru că i-a dat capriciului posibilitatea să se exprime printr-o imagine, a reușit să transforme în conținut conștient, sub forma unei imagini, măcar o cantitate redusă de libido, de energie plăsmuitoare, sustrăgând-o astfel inconștientului.

Această tentativă este însă insuficientă, căci o trăire completă nu constă doar din contemplare și suferință, ci dintr-o participare activă. Pacientul ar satisface această pretenție dacă s-ar comporta în fantasma sa așa cum s-ar comporta fără îndoială și în realitate. N-ar sta niciodată să urmărească pasiv cum se îneacă mireasa sa, ci ar interveni împiedicând-o să-și atingă scopul. Asta ar trebui să se întâmple și în fantasmă. Dacă îi reușește acest lucru, să se comporte în fantasma sa în modul în care ar face acest lucru într-o situație reală, atunci ar dovedi astfel că ia în serios fantasma, respectiv că în acest mod conferă inconștientului o valoare de adevăr necondiționată. Ar obține astfel o victorie asupra propriului punct de vedere unilateral intelectual, declarând astfel pe cale indirectă validitatea punctului de vedere al inconștientului.

Aceasta ar fi pretinsa trăire a totală a inconștientului. Nu trebuie însă subestimată semnificația reală a acestui lucru: lumea mea reală este periclitată de o irealitate fantastică. Este aproape insurmontabilă dificultatea de a uita chiar și pentru un moment faptul că, totuși, totul nu este decât o închipuire, un produs imaginar care apare drept absolut arbitrar și artificial. Cum ar putea fi declarat așa ceva drept un lucru „real", sau chiar să fie luat în serios?

Cu siguranță că nu ni se va atribui credința într-un fel de viață dublă în care suntem pe de o parte niște modești cetățeni obișnuiți, iar pe de alta trăim aventuri nemaiauzite și îndeplinim fapte eroice. Nu avem voie cu alte cuvinte să ne concretizăm fantasma. Omul manifestă însă tendința misterioasă de a face tocmai acest lucru, iar întreaga aversiune față de fantasmă și deprecierea critică a inconștientului izvorăște doar din *teama față de această tendință.* Ambele, concretizarea și teama de aceasta, sunt superstiții primitive - extrem de vii încă - pentru așa numitul om luminat. În viața civilă el este de profesie pantofar, în cadrul sectei sale însă poartă investitura de arhanghel, sau este în planul vizibil un mic negustor,

în mijlocul francmasonilor însă o figură întunecată; ziua stă la birou, seara, în cadrul Cercului, este reîncarnarea lui Iulius Ceasar, falibil ca om, infailibil în exercițiul funcțiunii - acestea sunt concretizările ce nu sunt recomandate.

În opoziție cu acest lucru credoul științific al vemurilor noastre a dezvoltat o fobie superstițioasă în fața fanteziei. *Real este ceea ce este eficace.* Fantasmele inconștientului sunt fără îndoială eficace. Chiar și cel mai inteligent filozof poate fi victima unei agorafobii complet stupide. Faimoasa noastră realitate științifică nu ne protejează deloc în fața așa numitei irealități a inconștientului. Ceva este activ în spatele valului imaginilor fantasmatice, indiferent dacă îi atribuim acestuia o reputație bună sau proastă. Este ceva real și de aceea manifestările sale vitale trebuie luate în serios. Trebuie însă depășită mai întâi tendința către concretizare, cu alte cuvinte este nepermisă receptarea literală a fantasmelor în momentul în care intervine problema interpretării lor. Cât timp suntem prinși în trăirea imaginii fantasmatice aceasta chiar trebuie recepționată literal. Dacă însă vrem să o înțelegem, nu avem voie să luăm aparența, adică imaginea fantasmatică, drept elementul eficace din spatele ei. Aparența nu este lucrul însuși, ci expresia sa.

Deci pacientul meu nu va trăi scena sinuciderii „la un alt nivel" (de altfel însă la fel de concret ca și o sinucidere autentică), ci trăiește ceva real, ce apare sub forma unei sinucideri. „Realitățile" ce se opun una alteia, universul conștiinței și universul inconștientului, nu își contestă rangul însă se relativizează reciproc. Afirmația conform căreia realitatea inconștientului este foarte relativă nu va declanșa probabil proteste înverșunate, dar că realitatea universului conștiinței ar putea fi pusă la îndoială este un lucru mai greu tolerat. Și totuși ambele „realități" reprezintă o trăire psihică, o aparență suprapusă unui fundal întunecat și inidentificabil. Nu mai rămâne nimic din realitatea absolută în urma unei examinări critice.

Nu cunoaștem nimic despre esențialitate și despre ceea ce există în mod absolut. Resimțim însă diferite efecte, din „exterior" prin simțuri, din „interior" prin intermediul fantasmei. Așa după cum n-am afirma niciodată că culoarea verde are o existență în sine, nu ne va trece prin cap nici să considerăm o experiență

fantasmatică drept ceva existent în sine și astfel drept ceva ce trebuie recepționat literal. Este o expresie, o aparență ce substituie ceva necunoscut dar real. Fragmentul fantasmatic amintit coincide în timp cu un val de depresii și disperare, iar fantasma exprimă acest eveniment. Pacientul are în realitate o mireasă. Ea reprezintă singura sa legătură emoțională cu lumea. Dispariția ei ar însemna sfârșitul legăturii sale cu lumea. Acest lucru ar fi cu totul iremediabil. Mireasa sa este însă și un simbol al animei sale, adică al relației sale cu inconștientul. De aceea fantasma exprimă în același timp faptul că anima sa dispare din nou în inconștient, fără că el să o împiedice. Acest aspect arată că dispoziția sa momentană este din nou mai puternică decât el. Ea aruncă totul peste bord, iar el privește acest lucru fără să întreprindă ceva. El ar putea însă interveni și să rețină anima.

Dau prioritate acestui din urmă aspect, deoarece pacientul este un introvertit a cărui relație cu viața exterioară este reglementată de fapte interioare. Dacă ar fi un extravertit, atunci ar trebui să dau prioritate primului aspect, căci în cazul extravertitului viața este reglementată de relația cu o persoană. Ar putea să-și părăsească mireasa, și să se abandoneze astfel pe sine însuși, dintr-un simplu capriciu, în timp ce introvertitul își dăunează cel mai mult printr-o răsturnare a relației sale cu anima, adică cu obiectul interior.

Fantasma pacientului meu indică deci în mod limpede mișcarea negativă a inconștientului, adică tendința de izolare față de universul conștient, mișcare ce se derulează atât de energic încât smulge cu sine și libidoul conștiinței, golind-o astfel pe aceasta din urmă. Însă prin conștientizarea fantasmei este împiedicată derularea inconștientă a acestui proces. Dacă pacientul însuși ar interveni activ (în maniera descrisă anterior), atunci ar pune stăpânire chiar și asupra libidoului ce se manifestă în fantasmă dobândind astfel o influență sporită asupra inconștientului.

Conștientizarea continuă a fantasmelor altfel inconștiente și participarea activă la evenimentul fantasmatic are drept consecință, așa cum am văzut într-un număr de acum mare de cazuri, mai întâi o lărgire a conștiinței datorată faptului că nenumărate conținuturi inconștiente devin conștiente, iar în al doilea rând diminuarea

treptată a influenței dominante a inconștientului, iar în al treilea rând faptul că are loc o *modificare de personalitate*.

Modificarea personalității nu este firește o modificare a predispoziției ereditare inițiale, ci o modificare a atitudinii generale. Diferențierile și opozițiile riguroase dintre conștient și inconștient pe care le observăm în cazul caracterelor nevrotice conflictuale își au originea aproape întotdeauna într-o unilateralitate notabilă a atitudinii conștiente, care dă prioritate absolută la una sau două funcțiuni, împingându-le astfel pe celelalte în mod nedrept într-un plan secund. Prin conștientizarea și trăirea fantasmelor, funcțiunile inferioare și inconștiente sunt asimilate de către conștiință: un proces a cărui derulare nu va fi lipsită de efecte profunde asupra atitudinii conștientului.

Renunț aici la discutarea întrebării referitoare la tipul modificării de personalitate, evidențiind doar faptul că are loc o modificare esențială. Am numit acesta modificare ce este obținută prin confruntarea cu inconștientul *funcțiune transcendentă* [vezi *Opera fundamentală 2*]. Aceasta ciudată capacitate de metamorfozare a sufletului omenesc exprimată tocmai prin funcțiunea transcendentă reprezintă obiectul principal al *filozofiei alchimiste* a evului mediu târziu, în care era exprimată prin cunoscuta simbolistică alchimică. SILBERER a arătat pe larg în lucrarea sa extrem de merituoasă conținutul psihologic al alchimiei. Ar fi desigur o greșeală de neiertat dacă curentul spiritual „alchimic" ar fi redus la retorte și cuptoare de topire. Acesta cuprinde desigur și această latură, și anume începuturile tatonante ale chimiei exacte. El are însă și o latură spirituală ce nu trebuie subestimată, insuficient exploatată din punct de vedere psihologic: a existat o „filozofie alchimică", timidă precursoare a psihologiei moderne. Secretul ei este faptul funcțiunii transcendente, al metamorfozei personalității prin mixtura și legătura componentelor nobile și comune, a funcțiunilor diferențiate și al celor inferioare, a conștientului și inconștientului[1].

Dar după cum începuturile chimiei ca știință erau denaturate și confuze datorită unor procedee arbitrare și unor închipuiri fanteziste, nici filozofia alchimică n-a reușit, datorită concretizărilor inevitabile ale unui spirit încă grosolan și neevoluat, să ajungă la o formulare psihologică, cu toate că intuiția vie a adevărurilor

supreme îndrepta preocuparea gânditorului medieval către problema alchimică. Nici unul din cei care au străbătut procesul asimilării inconștientului nu va nega faptul că a fost profund marcat și schimbat de acest lucru.

Nu îi voi lua în orice caz în nume de rău cititorului dacă va clătina din cap cuprins de îndoială pentru că nu își poate imagina cum această quantité negligeable, această pură fantasmă (precum exemplul banal de mai sus), este capabilă să exercite chiar și cea mai slabă influență. Recunosc fără doar și poate că, având în vedere problema funcțiunii transcendente și efectul neobișnuit atribuit acesteia, fragmentul fantasmatic citat mai sus nu este câtuși de puțin lămuritor. Este însă extrem de dificil - și aici trebuie să apelez la înțelegerea binevoitoare a cititorului - de citat vreun exemplu, deoarece fiecare din exemple are însușirea neplăcută de a impresiona și de a fi relevant doar individual și subiectiv. De aceea îi sfătuiesc întotdeauna pe pacienții mei să nu cumva să fie naiv și să creadă că ceea ce este extrem de important din punct de vedere personal trebuie considerat semnificativ și în mod obiectiv.

Majoritatea covârșitoare a oamenilor este cu totul incapabilă să se transpună individual în starea sufletească a altcuiva. Aceasta este o capacitate rară ce nici măcar nu este suficientă. Chiar și persoana despre care credem că o cunoaștem cel mai bine și care ne confirmă ea însăși că o înțelegem în totalitate, ne este în fond *străină*. Este *diferită*. Putem cel mult - și acesta este maximul de care suntem capabili - să intuim cel puțin acest altceva, să-l respectăm și să ne ferim de stupiditatea agresivă de a voi să-l interpretăm.

De aceea nu pot să expun nimic convingător, adică nimic care să-l convingă pe cititor, așa cum îl convinge pe cel pentru care acest lucru reprezintă cea mai intimă experiență. Trebuie să-i dăm crezare acestuia prin analogie cu ceea ce am experimentat noi înșine. Până la urmă - în cel mai rău caz - putem totuși percepe indubitabil rezultatul final, și anume modificarea personalității. Sub aceste rezerve aș dori să-i propun cititorului meu un alt fragment fantasmatic, venind de data aceasta de la o femeie. Deosebirea ce sare în ochi față de exemplul anterior este *caracterul total al trăirii*. Spectatoarea participă în mod activ punând astfel stăpânire

asupra procesului. Deţin un material vast legat de acest caz ce culminează într-o modificare decisivă a personalităţii. Fragmentul aparţine unei faze târzii a procesului de dezvoltare a personalităţii şi este o parte organică a unei serii îndelungate şi coerente de transformări, care are drept scop atingerea *centrului personalităţii.*

Nu este poate cu totul limpede, ce se înţelege prin conceptul de „centru al personalităţii". Voi încerca de aceea să schiţez în câteva cuvinte această problemă. Dacă vom opune imaginar conştiinţa - având drept centru al ei eul - inconştientului şi dacă vom adăuga procesul asimilării inconştientului, atunci această asimilare poate fi concepută ca un fel de apropiere între conştiinţă şi inconştient, unde centrul personalităţii totale nu mai concide cu eul, ci cu un punct aflat la mijloc între conştiinţă şi inconştient. Acesta ar fi punctul noului echilibru, o nouă centrare a personalităţii, un centru poate virtual care asigură personalităţii, datorită poziţiei sale centrale între conştiinţă şi inconştient, un fundament nou şi stabil. Recunosc că astfel de vizualizări nu sunt mai mult decât nişte tentative stângace ale unui spirit neîndemânatic de a exprima fapte psihologice inexprimabile şi aproape deloc descriptibile. Aş putea exprima acelaşi lucru şi prin cuvintele apostolului Pavel: „şi nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte în mine." Sau aş putea să apelez la LAO-TSE şi să-mi însuşesc a sa Tao, Calea de mjloc şi centrul creator al tuturor lucrurilor. Sensul e acelaşi în toate cazurile. Vorbesc aici în calitate de psiholog având o morală ştiinţifică şi trebuie să spun, plecând de aici, că aceste fapte constituie factori psihici cu un efect incontestabil; nu invenţiile unui spirit trândav, ci evenimente psihice determinate, ce ascultă de legi bine precizate şi care îşi au cauzele şi efectele lor logice, motiv pentru care acestea sunt atestabile la cele mai diferite popoare şi rase, atât azi cât şi cu mii de ani în urmă. Nu dispun de nici o ipoteză care să explice din ce constau aceste procese. Pentru aceasta ar trebui să se ştie deja din ce constă psihicul. Mă mulţumesc de aceea deocamdată cu constatarea faptelor.

Revin deci la exemplul nostru. Este vorba despre o fantasmă cu un caracter vizual intensiv; ceea ce în limbaj arhaic s-ar numi o „arătare"; nu este însă o „vedenie", ci o viziune care este percepută în fundalul conştiinţei doar prin concentrare intensivă,

ceea ce poate avea loc numai dacă a fost precedată de un exercițiu mai îndelungat[5]. Pacienta a văzut următoarele (redate cu cuvintele ei):

„Am urcat muntele și am ajuns într-un loc unde am văzut șapte pietre roșii în fața mea, câte șapte pe ambele părți și șapte în spatele meu. Stăteam în centrul acestui pătrat. Pietrele erau plate ca niște trepte. Am încercat să ridic cele mai apropiate patru pietre. Am descoperit că aceste pietre erau piedestalele a patru statui de zei, îngropate în pământ cu capul în jos. Le-am dezgropat și le-am înălțat în picioare în jurul meu, astfel încât stăteam în mijlocul lor. Dintr-o dată ele s-au aplecat una către cealaltă atingându-se cu capetele, formând astfel deasupra mea ceva ca un fel de cort. Eu însămi am căzut la pământ și am spus: 'Prăbușiți-vă pe mine dacă trebuie. Sunt obosită.' Atunci am văzut că în exterior, în jurul celor patru zei se formase un cerc de flăcări. După un timp m-am ridicat de la pământ și am răsturnat statuile. În locul în care au căzut la pământ au crescut patru copaci. Atunci din cerc izbucniră flăcări albastre care au început să ardă frunzișul copacilor. La care am zis: ‹Acest lucru trebuie să se sfârșească. Eu însumi trebuie să intru în foc pentru ca frunzișul să nu se ardă.›. Am intrat în foc. Copacii au dispărut, iar cercul de foc s-a comprimat formând o singură flacără mare albastră care m-a ridicat de la pământ."

Aici viziunea s-a sfârșit. Nu văd din păcate nici o cale de a-i lămuri cititorului cu dovezi semnificația deosebit de interesantă a acestei viziuni. Fragmentul este smuls dintr-un context mai larg și ar trebui explicat tot ceea ce s-a întâmplat înainte și după pentru a înțelege sensul imaginii. În orice caz, cititorul lipsit de prejudecăți va recunoaște fără dificultate ideea centrului, care este atins printr-un fel de ascensiune (escaladarea muntelui = efort, strădanie). El va recunoaște fără efort faimoasa problemă medievală a cvadraturii cercului ce ține de sfera alchimiei. Ea se află aici la locul potrivit, ca o expresie simbolică a individuației. Personalitatea globală este caracterizată prin cele patru puncte cardinale ale orizontului, cei patru zei, adică cele patru funcțiuni[6], care oferă orientarea în spațiul psihic și prin cercul care le unește pe toate. Înfrângerea celor patru zei care amenințau să strivească individul semnifică

eliberarea de identitate având cele patru funcțiuni, o cvadruplă „nirdvanda" („eliberare de contrarii"); astfel are loc o apropiere față de cerc, de totalitatea nedivizată. De aici rezultă la rândul ei o nouă înălțare.

Trebuie să mă mulțumesc cu aceste indicații. Cel are își va da osteneala să reflecteze asupra acestor lucruri își va putea face o idee aproximativă despre modul în care decurge modificarea personalității. Pacienta interferează prin participarea ei activă cu procesele inconștiente și pune astfel stăpânire pe acestea, lăsându-se prinsă de ele. Ea pune astfel în legătură conștientul cu inconștientul. Rezultatul este mișcarea ascensională în flacără, metamorfoza în focul alchimic, nașterea „spiritului ales". Aceasta este funcțiunea transcendentă care rezultă din unificarea contrariilor.

Aici trebuie să amintesc de o confuzie esențială, căreia îi cad deseori pradă cititorii mei, și anume de obicei medicii. Nu știu din ce motiv aceștia presupun în permanență că eu nu scriu despre nimic altceva decât despre propria metodă terapeutică. Acest lucru este cu totul fals. Scriu despre *psihologie*. Subliniez de aceea apăsat că metoda mea terapeutică nu constă din faptul că le produc pacienților mei fantasme ciudate în voia cărora aceștia trebuie să se lase, fapt care le va modifica personalitatea, sau alte asemenea absurdități. Eu constat doar că există anumite cazuri în care se produce o asemenea evoluție, nu pentru că oblig pe cineva, ci pentru că acest lucru izvorăște din nevoia sa interioară. Aceste lucruri sunt și rămân pentru nu puțini dintre pacienții mei cu totul neînțelese. Iar chiar dacă ar avea o posilitate de a păși pe acest drum, acesta ar fi pentru ei o cale greșită, regretabilă și eu aș fi primul care să-i împiedice să apuce pe acest drum. Calea funcțiunii transcendente ține de un destin individual. Nu trebuie de asemenea să credem în nici un caz că o astfel de cale ar fi identică cu un anachoretentum psihic, o izolare de viață și de lume. Chiar dimpotrivă, un astfel de traseu este posibil și este încununat de succes doar dacă sarcinile particulare lumești cu care se confruntă asemenea indivizi sunt abordate și în realitate. Fantasmele nu sunt un substituent al realului, ci fructe ale spiritului care îi revin celui care îi plătește tribut vieții. Chiulangiul nu trăiește nimic altceva

decât teama sa morbidă, iar din ea nu se naște nici un sens. Nici cel care a găsit drumul către biserica mamă nu va cunoaște niciodată acest drum. În formele ei este închis fără îndoială mysterium magnum. El poate duce înlăuntrul ei o viață plină de sens. Și apoi nici omul obișnuit nu va fi apăsat de o asemenea cunoștință căci el s-a mulțumit întotdeauna cu puținul pe care îl putea atinge. Îi rog de aceea pe cititorii mei să înțeleagă că eu scriu despre evenimente și nu țin prelegeri despre metode terapeutice.

Ambele exemple de fantasme prezintă travaliul pozitiv al animei și animusului. În măsura în care pacientul participă activ, figura personificată a animei sau animusului dispare. Dacă însă conținuturile inconștiente (chiar astfel de fantasme) nu sunt „realizate", se produce o activitate negativă și o personificare, adică autonomia animei și animusului. Apar anormalități psihice, stări obsesive de toate gradele, de la capricii și „idei" până la psihoză. Toate aceste stări sunt caracterizate de același lucru, și anume de faptul că ceva necunoscut a pus stăpânire pe o parte mai mică sau mai mare a psihicului, și își impune nestingherit existența respingătoare și malefică în pofida oricărei rațiuni afirmând astfel dominația inconștientului în fața conștiinței, adică o *obsesie*. În această situație partea obsedată a psihicului dezvoltă de regulă o psihologie a animusului sau animei. Incubusul femeii constă din mai mulți demoni masculini, succubusul bărbatului este o femeie.

Acest concept straniu al unui suflet care există sau dispare într-o funcțiune în funcție de atitudinea conștientă nu are, după cum oricine poate să vadă, nici cea mai mică legătură cu conceptul creștin al sufletului.

Fantasma pacientei mele este un exemplu tipic pentru genul conținuturilor care sunt produse de către *inconștientul colectiv*. Cu toate că forma este complet subiectivă și individuală, conținutul este totuși *colectiv*, adică este vorba despre imagini și idei generale ce se întâlnesc la mulți oameni, deci despre fragmente care adecvează individul celorlalți oameni. Dacă astfel de conținuturi rămân inconștiente, individul este astfel amestecat inconștient cu alți indivizi, nu este cu alte cuvinte diferențiat, individuat.

S-ar putea aduce aici în discuție întrebarea, de ce este de dorit ca cineva să se individueze. Nu este numai dezirabil, ci chiar indispensabil fiindcă individul ajunge prin amestecare cu alții în anumite situații și comite acțiuni care îl pun în contradicție cu sine însuși. Fiecare amestec și neseparație inconștientă obligă la un comportament străin persoanei. De aceea nu este posibil nici acordul cu acesta, nici asumarea responsabilității în numele acestuia. Persoana se simte umilită, captivă și într-o stare de imoralitate. Contradicția cu sine însuși reprezintă însă tocmai starea nevrotică și insuportabilă din care se dorește scăparea. Salvarea din această stare survine însă abia când persoana este capabilă să fie și să se comporte așa cum simte că este ea. Omul intuiește acest lucru, la început poate vag și incert, tot mai puternic și mai limpede însă odată cu dezvoltarea progresivă. Dacă cineva poate spune despre propriile stări și acțiuni: „Așa sunt eu, așa mă comport", poate accepta acest lucru, chiar dacă este dificil și își poate asuma această responsabilitate, chiar dacă se împotrivește acestui lucru. Trebuie în orice caz recunoscut faptul că nimic nu este mai greu de suportat decât propria persoană. („Ai căutat povara grea și te-ai găsit pe tine.", NIETZSCHE) Dar chiar și această performanță dificilă devine posibilă dacă este realizabilă distincția dintre sine și conținuturile inconștiente. Introvertitul descoperă aceste conținuturi în el însuși, extravertitul însă ca proiecție în obiectul uman. În ambele cazuri conținuturile inconștiente cauzează iluzii amăgitoare care ne falsifică pe noi înșine și relațiile cu semenii noștri, făcându-le inautentice. Din aceste motive individuația este indispensabilă pentru anumiți oameni, nu doar ca o necesitate terapeutică, ci și ca un ideal înalt, o imagine a tot ceea ce avem mai bun de făcut. Nu am voie să omit să remarc că aici este vorba în același timp și de idealul creștinismului primitiv al împărăției lui Dumnezeu ce „se află înlăuntrul vostru". Ideea pe care se întemeiează acest ideal, conform căreia din caracterul drept izvorăște fapta dreaptă și că nu există nici o vindecare și nici o schimbare a lumii în bine care să nu fi plecat de la individul însuși. Cel care trăiește el însuși într-un azil de săraci sau din împrumuturi nu va rezolva niciodată problemele sociale - ca să folosim o formulare drastică.

Materialul de bază al analizei ce urmează este dat de acele cazuri în care a avut loc ceea ce în capitolul anterior a fost prezentat drept un scop imediat, anume înfrângerea animei ca și complex autonom și transformarea ei într-o funcțiune a relației dintre conștient și inconștient. Odată cu atingerea acestui țel se va reuși desprinderea eului din toate complicațiile legate de colectivitate și de inconștientul colectiv. Datorită acestui proces anima pierde puterea demonică a complexului autonom, adică nu mai poate acționa obsesiv deoarece este depotențată. Ea nu mai este păzitoarea unor comori neștiute, nu mai este Kundry demonica mesageră a Graalului, de natură divino-animalică, nici „sufletul-stăpân", ci o funcțiune psihologică de natură intuitivă, despre care s-ar putea spune asemenea primitivului: „El merge în pădure pentru a vorbi cu spiritele.", sau: „Șarpele meu mi-a grăit.", sau în limbaj infantil: „Degetul mic mi-a spus.".

Cei care cunosc descrierea făcută de RIDER HAGGARD acelei „She-wo-must-be-obeyed" își vor aminti desigur de forța magică a acestei personalități. „She" este o personalitatea-mana, adică o ființă plină de însușiri oculte, vrăjitorești (mana), dotată cu cunoștințe și puteri magice. Toate aceste atribute provin din *proiecția naivă a unei cunoașteri de sine inconștiente*, care ar putea fi exprimată într-un limbaj mai puțin poetic cam în felul următor: „Recunosc că activează în mine un factor psihic ce se poate sustrage în cel mai incredibil mod voinței mele conștiente. Acesta îmi poate vârâ în cap cele mai năstrușnice idei, poate provoca capricii și afecte involuntare și nedorite, mă poate determina să comit fapte uimitoare pentru care nu pot să-mi asum responsabilitatea, poate perturba relațiile mele cu alți oameni într-un mod supărător etc. Mă simt neputincios în fața acestui fenomen și ceea ce este cel mai rău: sunt îndrăgostit de el, astfel încât va trebui chiar să îl și admir." (Deseori poeții numesc acest lucru temperament artistic; cei nepoetici găsesc o altă scuză.)

Dacă deci factorul anima își pierde mana, încotro s-a îndreptat aceasta? Este evident că cel care a învins anima a dobândit acea

mana în conformitate cu concepția primitivă care spune că cel care doboară persoana-mana își anexează mana acestuia.

Cine s-a confruntat cu anima? Evident că eul conștient și de aceea eul a preluat mana. Astfel devine eul conștient o personalitate mana. Însă personalitatea mana este o *dominantă* a inconștientului colectiv, cunoscutul arhetip al bărbatului puternic în ipostaza de erou, căpetenie, vrăjitor, vraci și sfânt, stăpân al oamenilor și spiritelor, aliat al lui Dumnezeu.

Aceasta este de acum o figură masculină colectivă ce își face apariția din fundalul întunecat și pune stăpânire pe personalitatea conștientă. Acest pericol psihic are un caracter subtil, căci poate distruge prin inflația conștiinței tot ceea ce a fost câștigat în confruntarea cu anima. De aceea, practic nu este cu totul neesențial de știut că anima reprezintă în ierarhia inconștientului doar treapta cea mai de jos și una din figurile posibile și că înfrângerea ei aduce cu sine cristalizarea unei alte figuri colective care preia de acum mana ei. În realitate figura *vrăjitorului* - ca să o numim direct - este cea care va atrage mana, adică valoarea autonomă a animei. Doar în măsura în care sunt identic cu această figura voi fi capabil să-mi imaginez că dețin eu însumi mana animei. Dar în aceste condiții o voi face în mod inevitabil.

Figura vrăjitorului are un echivalent nu mai puțin periculos în cazul femeilor: este o figură superior-maternă, marea Mamă, Atotmilostiva care înțelege și iartă totul și care a vrut întotdeauna binele, cea care s-a dedicat întotdeauna altora și n-a cerut niciodată ceea ce i se cuvenea, descoperitoarea marii iubiri, precum acela este propovăduitorul adevărului suprem. Și așa cum marea iubire nu este niciodată cinstită, nici marea înțelepciune nu va fi niciodată înțeleasă. Cu atât mai puțin se suportă ele reciproc.

Aici trebuie să fie la mijloc o confuzie îngrijorătoare, căci este vorba fără îndoială despre o inflație. Eul și-a însușit ceva ce nu-i aparține. Dar cum și-a însușit această mana? Dacă eul a fost într-adevar cel care a înfrânt anima, atunci acestuia îi aparține și mana, iar atunci concluzia este corectă: s-a dobândit importanța. De ce însă această importanță, mana, nu are efect și asupra altora? Doar acesta ar trebui să fie un criteriu esențial! Nu are efect fiindcă nu s-a dobândit importanța, ci s-a produs - prin combinarea cu un

arhetip - doar acapararea de către o nouă figură. Trebuie deci să deducem că eul n-a înfrânt deloc anima și că deci n-a dobândit nici mana. A intervenit doar o nouă combinare cu o figură de același sex ce corespunde imagoului patern și cu o forță pe cât se poate și mai mare.

„Celui ce dincolo de sine trece, îi este cu putință
Să scape de puterea, ce leagă orice ființă[1]."

Astfel devine un supraom, superior tuturor forțelor, un semizeu, poate și mai mult ... „ Eu și Tatăl suntem una", această mărturisire îndrăzneață se trage în toată ambivalența sa înfricoșătoare tocmai din acest moment psihologic.

În fața acestui fapt eul nostru lamentabil mărginit nu poate, dacă a mai rămas în el chiar și o singură picătură de autocunoaștere, decât să se retragă și să renunțe la orice iluzie legată de putere și importanță. A fost o amăgire: eul nu a înfrânt anima și nu a dobândit din această cauză mana ei. Conștiința n-a devenit stăpâna inconștientului, ci anima a fost cea care și-a pierdut din aroganța poruncitoare, în funcție de rezultatul confruntării eului cu inconștientul. Însă această confruntare nu a adus o victorie a conștiinței asupra inconștientului, ci producerea unui echilibru între cele două lumi.

Vrăjitorul a putut să pună stăpânire pe eu numai pentru că eul visa la o victorie asupra animei. Acesta a fost un abuz și fiecare abuz al eului este urmat de un abuz al inconștientului:

„Sub diverse-nfățișări
Vântur marile-mi puteri.[2]"

De acea în cazul în care eul renunță la pretenția unei victorii, încetează automat și posesiunea exercitată de vrăjitor. Ce se întâmplă însă cu mana? Cine sau ce va deveni mana, dacă nici măcar vrăjitorul nu mai poate face vrăji? Știm până acum doar că nici conștiința, nici inconștientul nu posedă mana; căci este sigur că în cazul în care eul nu emite pretenția de a obține puterea, atunci nu va apare nici obsesia, ceea ce înseamnă că inconștientul și-a

pierdut și el forța conducătoare. În această situație mana a revenit unui ceva ce este conștient și inconștient, sau nici conștient , nici inconștient. Acest ceva este „centrul" personalității pe care îl căutam, acel ceva indescriptibil situat între contrarii sau elementul unificator al contrariilor, sau rezultatul conflictului, sau „performanța" tensiunii energetice, devenirea personalității, un pas individual înainte, treapta următoare.

Nu îi voi pretinde cititorului să urmărească în detaliu rapida trecere în revistă de mai sus a întregii probleme. Îl rog să o considere ca un fel de expozițiune a cărei dezvoltare mai detaliată o voi oferi abia în cele ce urmează.

Punctul de plecare al problemei noastre este starea ce se creează în cazul în care conținuturile inconștiente care provoacă fenomenul de animus sau anima sunt suficient transferate în conștiință. Ne putem imagina acest lucru cel mai bine în felul următor: conținuturile inconștiente sunt inițial lucruri ce țin de atmosfera personală, aproximativ în genul fantasmei amintite mai sus a pacientului meu. Ulterior se dezvoltă fantasme ale inconștientului impersonal ce conțin o simbolistică cu un caracter mult mai colectiv, aproximativ în genul viziunilor pacienților mei. Aceste fantasme nu sunt necontrolate și dezorganizate cum s-ar putea crede în mod naiv, ci ele urmează anumiți vectori inconștienți ce converg către o țintă comună. Aceste fantasme ar putea fi comparate cel mai bine cu *procesele de inițiere* deoarece acestea reprezintă analogia cea mai apropiată. Toate grupurile și triburile întrucâtva organizate au inițieri deseori deosebit de elaborate, care joacă un rol extraordinar de important în viața lor socială și religioasă. Prin ele din băieți sunt făcuți bărbați, iar din fete femei. Populația kavirondos îi batjocorește pe cei care nu se supun circumciziei sau exciziei numindu-i „animale". Acest lucru indică faptul că practicile de inițiere sunt mijloacele magice prin care omul este transferat din condiția animalică în cea umană. Inițierile primitive sunt în mod evident *misterii de metamorfozare* (*Verwandlungsmysterien*) de cea mai mare importanță spirituală. Neofiții sunt foarte des supuși unor tratamente dureroase și li se împărtășesc în același timp pe de o parte secretele tribale, legile și ierarhia tribului, iar pe de altă parte legende cosmogice și alte

învățături mitice. Inițierile s-au păstrat la toate popoarele civilizate. În Grecia străvechile mistere eleusine s-au păstrat după câte se pare până în secolul al șaptelea după Hristos. Roma era inundată de religii ale misterelor. Una din ele este creștinismul, care a păstrat chiar și în forma sa de azi - deși palide și degenerate - vechile ceremonii inițiatice prin botez, confirmare și împărtășanie. De aceea nimeni nu va fi capabil să nege importanța istorică enormă a inițierilor.

Acestei importanțe istorice a inițierilor (a se vedea mărturiile anticilor referitoare la misteriile eleusine!) epoca modernă nu îi poate alătura nimic. Francmasoneria, l'Eglise Gnostique de la France, rozacrucieni legendari, teozofia etc. sunt substitute firave pentru ceva ce ar trebui trecut cu litere mari pe lista pierderilor istorice. Fapt este că în conținuturile inconștiente se manifestă cu o claritate inconfundabilă întreaga simbolistică inițiatică. Obiecția conform căreia toate acestea ar reprezenta vechi superstiții fără valoare științifică este la fel de inteligentă ca și când martorul unei epidemii de holeră ar observa că este vorba doar despre o boală infecțioasă, neigienică pe deasupra. Nu este vorba, așa cum am fost nevoit să subliniez în mod repetat, despre întrebarea dacă simbolurile inițiatice sunt realități obective sau nu, ci numai dacă aceste conținuturi inconștiente sunt sau nu echivalentul practicilor de inițiere și dacă ele au sau nu o influență asupra psihicului uman. Nu este relevant nici faptul că sunt dezirabile sau nu. Este suficient că există și sunt eficace.

Deoarece este imposibil să-i prezint cititorului, în acest context, în amănunt astfel de serii de imagini în parte extrem de lungi, îl rog să se mulțumească deocamdată cu puținele exemple și să acorde încredere afirmației mele conform căreia acestea constituie rețele construite consecvent și cu o finalitate precizată. Folosesc în orice caz sintagma „cu finalitate precizată" cu o anumită reținere. Ea trebuie folosită cu precauție și rezerve, deoarece în cazul bolnavilor mintali pot fi observate serii onirice, iar în cazul nevroticilor serii fantasmatice care se derulează fără țintă în mod gratuit. Tânărul pacient a cărui fantasmă suicidală am amintit-o mai sus se afla pe calea cea mai bună către producerea de serii fantasmatice fără țintă, dacă nu va învăța să participe în mod activ

și să intervină în mod conștient. Numai astfel va apare direcția către o țintă. Inconștientul este un proces pur natural pe de o parte fără o finalitate, având însă pe de altă parte acea direcționare potențială care este caracteristică oricărui proces energetic. Dacă însă conștiința participă activ și parcurge fiecare treaptă a procesului și le înțelege măcar vag, atunci imaginea următoare se va alătura de fiecare dată treptei superioare astfel obținute - și astfel ia naștere direcționarea către o țintă.

Obiectivul următor al confruntării cu inconștientul este atingerea unei stări în care conținuturile inconștiente nu mai rămân inconștiente și care să nu se mai exprime indirect prin fenomene ca anima sau animusul, deci a unei stări în care anima (și animusul) devine o funcțiune a relației cu inconștientul. Cât timp acest lucru nu se întâmplă, ele reprezintă complexe autonome, adică factori perturbanți care străpung controlul conștient și se comportă ca niște adevărați zurbagii. Deoarece acest lucru este un fapt bine cunoscut, termenul de „complex" pe care l-am folosit s-a încetățenit având acest sens în limbajul comun. Cu cât are cineva mai multe „complexe", cu atât este mai obsedat și dacă vom încerca să ne facem o imagine despre acea personalitate care se exprimă prin intermediul complexelor sale, atunci am putea ajunge la concluzia că trebuie să fie vorba despre o femeie isterică - așadar anima! Dacă însă va conștientiza conținuturile inconștiente, deocamdată ca niște conținuturi factuale ale inconștientului său personal, mai apoi ca fantasme ale inconștientului colectiv, atunci va ajunge la rădăcinile complexelor sale obținând astfel desființarea obsesiei sale. Odată cu aceasta încetează fenomenul animei.

Însă elementul predominant care a provocat obsesia - de ceea ce nu pot scăpa trebuie să-mi fie superior într-un anumit fel - ar trebui să dispară în mod logic odată cu anima; ar trebui să devenim „decomplexați", igienici din punct de vedere psihologic, ca să spunem așa. N-ar trebui să se mai întâmple nimic fără permisiunea eului, iar dacă eul vrea ceva, n-ar trebui să existe nimic care să intervină perturbându-l. Eului i-ar fi asigurată astfel o poziție inatacabilă, fermitatea unui supraom sau superioritatea unui înțelept. Ambele figuri sunt reprezentări ideale, pe de o parte NAPOLEON, pe de altă parte LAO-TSE. Ambele figuri corespund

conceptului eficacității excepționale utilizat explicativ pentru mana de către LEHMANN în cunoscuta sa monografie[4]. Voi numi de aceea o astfel de personalitate simplu *personalitate-mana.* Ea reprezintă o dominantă a inconștientului colectiv, un arhetip care s-a format în psihicul uman din timpuri imemoriale în urma unei experiențe corespunzătoare. Primitivul nu analizează și nu își dă seama din ce cauză un altul îi este superior. Dacă este mai inteligent și mai puternic, atunci are de bună seamă mana, adică are de bună seama o putere mai mare; el poate să-și piardă această putere, poate pentru că cineva a pășit peste el în somn sau i-a călcat umbra.

Personalitatea-mana devine prin evoluție istorică o figură eroică și o încarnare a divinității[5] al cărei corespodent pământesc este preotul. Despre cât de mult este și medicul o personalitate-mana ar putea să povestească câte ceva analiticienii. Dacă deci eul preia în aparență puterea aparținând animei, atunci va deveni în mod direct o personalitate-mana. Această evoluție este un fenomen aproape regulat. N-am întâlnit nici un proces evolutiv de acest tip, mai mult sau mai puțin avansat, în care să nu fi avut loc cel puțin tranzitoriu o identificare cu arhetipul personalității-mana. Și este cel mai firesc lucru de pe lume că se întâmplă așa, căci este un lucru anticipat nu numai de către noi înșine, ci și de toți ceilalți. Este aproape imposibil să nu ne admirăm puțin singuri pentru că am privit mai în adânc decât alții, iar ceilalți au această nevoie de a găsi undeva un erou palpabil sau un mare înțelept, un conducător și un părinte, o autoritate indubitabilă și de a construi cu mai mare disponibilitate temple și pentru divinități mărunte, tămâindu-le. Nu este vorba doar despre prostia lamentabilă a adulatorilor lipsiți de judecată proprie, ci despre o lege naturală a psihicului care spune că ceea ce a fost odată va fi din nou mereu. Și va fi mereu astfel cât timp conștiința nu va întrerupe concretizarea naivă a imaginilor originare. Nu știu dacă este de dorit ca, conștiința să altereze legile eterne; știu doar că le modifică din când în când și că această măsură este o necesitate vitală pentru anumiți oameni, lucru care nu-i împiedică tocmai pe aceștia să se aseze ei înșiși pe tronul părintelui pentru a reînvia astfel din nou vechile legi. Este chiar aproape imposibil de întrevăzut vreun mod de a scăpa de predominanța imaginior originare.

Nici nu cred că este posibil să scăpăm de această dominație. Este posibilă doar o schimbare de atitudine față de ele împiedicându-se astfel căderea într-un arhetip și asumarea forțată a unui rol cu prețul propriei umanități. Obsesia exercitată de un arhetip face din om o figură pur colectivă, un fel de mască în spatele căreia omenescul nu se mai poate dezvolta, ci degenerează. Trebuie de aceea menținut conștient pericolul de a cădea pradă dominanței personalității-mana. Pericolul nu este doar de a deveni noi înșine o mască a părintelui, ci de a cădea pradă acestei măști atunci când este purtată de către altcineva. Maestrul și discipolul sunt în acest sens același lucru.

Desființarea animei înseamnă că s-a dobândit o cunoaștere asupra forțelor motrice ale inconștientului și nu că le-am fi neutralizat noi înșine pe ele. Ele ne pot asalta oricând într-o formă nouă. Și o vor face fără îndoială dacă atitudinea conștientă are vreo fisură. O forță se opune alteia. Dacă eul își arogă supremația asupra inconștientului, atunci inconștientul va reacționa printr-o manevră ofensivă subtilă, în acest caz exploatând dominanța personalității-mana al cărei prestigiu enorm farmecă eul. Singura apărare împotriva acestui lucru este mărturisirea completă a propriilor slăbiciuni în fața forțelor inconștientului. Astfel nu îi opunem inconștientului o forță, iar drept urmare nici inconștientul nu va fi provocat.

S-ar putea să-i sune ciudat cititorului faptul că vorbesc într-un mod foarte personal despre inconștient. N-aș vrea să trezesc astfel prejudecata că îmi imaginez inconștientul într-o formă personală. Inconștientul constă din procese naturale aflate dincolo de domeniul personal-uman. Doar conștiința noastră este personală. Deci atunci când vorbesc despre provocare, nu mă refer prin aceasta la faptul că inconștientul s-ar simți oarecum ofensat și că pricinuiește un rău omului mânat de gelozie sau de o dorință de răzbunare - asemenea zeilor antici. Înțeleg prin aceasta mai degrabă un fel de eroare în alcătuirea unui regim psihic ce îmi dezechilibrează digestia. Inconștientul reacționează automat, ca și stomacul meu care se răzbună, în sens figurat, pe mine. Dacă îmi arog supremația asupra inconștientului, aceasta reprezintă o abatere psihică de la regimul prescris, o atitudine nesănătoasă, care

ar trebui evitată spre propriul bine. Comparația mea nepoetică este oricum puțin prea blândă având în vedere gravele consecințe morale ale unui inconștient tulburat. În acest sens aș prefera să vorbesc despre răzbunarea unor zei ofensați.

Prin diferențierea eului de arhetipul personalității-mana ne vedem obligați - exact că și în cazul animei - să conștientizăm acele conținuturi inconștiente care îi sunt specifice personalității-mana. Din perspectiva istorică personalitatea-mana se afla întotdeauna în posesia numelui secret, a cunoașterii excepționale, sau dispune de prerogativele unei acțiuni excepționale (quod licet Jovi non licet bovi), într-un cuvânt: a *distincției individuale.* Conștientizarea conținuturilor care alcătuiesc arhetipul personalității-mana înseamnă pentru bărbat cea de-a doua și autentica eliberare de figura tatălui, pentru femeie cea de figura mamei și astfel cea dintâi percepție a propriei individualități. Această etapă a procesului corespunde la rândul sau cu exactitate intenției inițierilor primitive concretiste, până la botez și anume desprinderii de părinții „trupești" (sau „animalici") precum și renașterii „în novam infantiam", într-o stare de imortalitate și de filiațiune spirituală, așa cum a fost formulat acest lucru în anumite religii ale misterelor, inclusiv în creștinism.

Posibilitatea ce se oferă acum este evitarea identificării cu personalitatea-mana și dimpotrivă, concretizarea ei ca un „Tată din ceruri", extramundan, având atributele *absolute* (la care par să țină mulți). Cu aceasta s-ar conferi inconștientului o superioritate la fel de absolută (dacă acest lucru îi reușește efortului religios!) prin care toate valorile se scurg într-acolo[6]. Consecință logică este că ceea ce rămâne dincoace este doar un omuleț jalnic, inferior, nevrednic și apăsat de păcate. După cum se știe, această soluție a devenit o viziune istorică asupra lumii. Cum eu mă aflu aici doar într-un domeniu psihologic și nu simt deloc nevoia să-i impun cosmosului adevărurile mele eterne, trebuie să observ în mod critic referitor la aceasta soluție că în cazul în care împing toate valorile absolute în zona inconștientului construind din ele un summum bonum, atunci înseamnă că am ajuns în situația neplăcută de a construi și un diavol cu aceeași pondere și de aceleași dimensiuni, care contrabalansează psihologic acel summum bonum al meu.

Modestia mea nu îmi va permite însă în nici un fel de circumstanțe să mă identific eu însumi cu diavolul. Ar fi totuși o aroganță mult prea mare și, dincolo de asta, m-ar plasa într-o contradicție insuportabilă cu valorile mele supreme. Nu pot să-mi permit acest lucru având în vedere bilanțul meu moral deficitar.

Aș recomanda însă din rațiuni psihologice să nu fie construit un dumnezeu din arhetipul personalității-mana, adică să nu fie concretizat; căci astfel evit proiecția valorilor și nonvalorilor mele în diavol și Dumnezeu și îmi mențin demnitatea umană, ponderea mea specifică de care am atâta nevoie pentru a nu deveni mingea de joc a unor forțe inconștiente. Comunicând cu lumea vizibilă trebuie să fi nebun că să presupui că ești stăpânul acestei lumi. Se urmează aici în mod firesc principiul „nonrezistenței" față de toți factorii superiori până la o anumită limită maximă individuală care odată atinsă face din cel mai pașnic cetățean un revoluționar sângeros. Plecăciunea noastră în fața legii și statului este un model recomandabil atitudinii noastre generale față de inconștientul colectiv. („Dați Cezarului ce-i al Cezarului și lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu.") Până aici plecăciunea noastră n-ar fi dificilă. Există însă în lume și factori pe care conștiința noastră morală nu-i aprobă necondiționat și ne închinăm totuși în fața lor. De ce? Pentru este mai util decât contrariul. În inconștient există de asemenea și factori în fața cărora nu trebuie decât să ne dovedim inteligenți. („Nu vă împotriviți răului.", „Faceți-vă prieteni în colibele necinstitului Mamon.", „Copiii lumii sunt mai deștepți decât copiii luminii", ergo: „Fiți ageri precum șerpii și blânzi precum porumbeii.")

Personalitatea-mana este pe de o parte o cunoaștere superioară, pe de altă parte o voință superioară. Prin conștientizarea conținuturilor ce se află la baza acestei personalități suntem puși în situația de a ne descurca cu gândul că pe de o parte am învățat ceva în plus față de ceilalți și că pe de altă parte vrem ceva mai mult decât ceilalți. Această înrudire neplăcută cu zeii l-a afectat atât de puternic, după cum se știe, pe sărmanul ANGELUS SILESIUS, încât s-a întors val-vartej plecând de la hiper protestantismul său, ocolind stația intermediară devenită nesigură a luteranismului, în sânul

adânc al negrei mame - din păcate spre paguba talentului său poetic și a sănătății sale nervoase.

Și totuși, Hristos, iar după el Pavel, a avut de luptat tocmai cu aceste probleme, după cum ne arată în mod limpede nu puținele urme lăsate. MEISTER ECKHART, GOETHE în *Faust*, NIETZSCHE în *Zarathustra* ne-au apropiat din nou de această problemă. GOETHE și NIETZSCHE au încercat acest lucru prin ideea stăpânirii, primul cu ajutorul vrăjitorului și al omului voluntar lipsit de scrupule care încearcă să stăpânească Diavolul, cel din urmă prin omul-stăpânitor și înțeleptul superior, fără Diavol și Dumnezeu. La NIETZSCHE omul este izolat, ca și el însuși, nevrotic, susținut financiar, lipsit de credință și fără valoare. Aceasta nu este chiar posibilitatea ideală pentru omul real, care are o familie și care trebuie să-și plătească impozitele. Nimic nu poate să ne demonstreze inexistența realității lumii; nu există nici un ocoliș miraculos. Dar nimic nu ne poate demonstra nici irealitatea efectelor inconștientului. Sau ne poate oare dovedi filozoful nevrotic că nu suferă de o nevroză? Nu-și poate dovedi nici măcar sieși acest lucru. De aceea sufletele noastre se află de bună seamă prinse la mijloc între influențele semnificative venind din exterior și din interior, iar noi trebuie să facem față cumva ambelor. Putem acest lucru doar în măsura capacităților noastre individuale. Trebuie de aceea să reflectăm asupra propriei persoane, și nu asupra «ceea ce ar trebui», ci asupra ceea ce *putem* și ceea ce *trebuie*.

Astfel desființarea personalității-mana ne readuce în mod natural, prin conștientizarea conținuturilor ei, la noi înșine ca la ceva existent și viu, prins între două concepții asupra lumii și forțele lor vag intuite însă cu atât mai limpede percepute. Acest «ceva» ne este străin și totuși atât de apropiat, leit noi înșine și totuși incognoscibil nouă, un centru virtual cu o constituție atât de misterioasă, încât ne poate pretinde orice, înrudirea cu animalele și cu zeii, cu cristale și stele, fără să ne uimească, ba chiar fără a ne stârni dezacordul. Acest ceva pretinde toate acestea, iar noi nu dispunem de nimic din ceea ce am putea să-i opunem pe bună dreptate acestei pretenții și este chiar salutar să auzim această voce.

I-am dat acestui centru numele de *Sine*. Din punct de vedere intelecual, Sinele nu este altceva decât un concept psihologic, o

construcție care are menirea de a exprima o esențialitate incognoscibilă nouă, pe care nu o putem înțelege ca atare, căci depășește capacitatea noastră de înțelegere, după cum reiese și din definiția sa. Începuturile întregii noastre vieți psihice par să izvorască inextricabil din acest punct și toate țelurile supreme, ultime par să se îndrepte către el. Acest paradox este inevitabil ca întotdeauna când încercăm să denumim ceva ce se află dincolo de capacitățile rațiunii noastre.

Sper că a devenit îndeajuns de limpede cititorului atent faptul că Sinele are de a face cu eul la fel de mult precum Soarele cu Pământul. Cei doi nu pot fi confundați. La fel de puțin este vorba despre o divinizare a omului sau despre o degradare a lui Dumnezeu. Ceea ce se află dincolo de rațiunea noastră este oricum inaccesibil acesteia. De aceea dacă folosim conceptul de Dumnezeu, formulăm astfel numai un anumit fapt, psihologic și anume independența și preponderența anumitor conținuturi psihice ce se manifestă în capacitatea de a zădărnicii voința, de a obseda conștiința și de a influența dispozițiile și acțiunile. Va stârni probabil indignare faptul că un capriciu inexplicabil, o tulburare nervoasă sau chiar un viciu incontrolabil este într-o anumită măsură o manifestare a lui Dumnezeu. Ar fi însă o pierdere ireparabilă tocmai pentru experiența religioasă, dacă astfel de lucruri, poate chiar și rele, ar fi separate în mod artificial de mulțimea conținuturilor psihice autonome. Expedierea unor astfel de lucruri printr-o explicație de genul «e doar...» reprezintă un eufemism apotropaic . Astfel acestea ar fi doar refulate și s-ar obține de obicei doar un avantaj aparent, o iluzie puțin modificată. Personalitatea nu se îmbogățește prin aceasta, ci se pauperizează și se ajunge într-un punct mort. Ceea ce experienței și cunoașterii noastre de azi i se pare a fi malefic sau cel puțin absurd și lipsit de valoare, poate să pară la nivelul unei experiențe și al unei cunoașteri superioare izvorul a ceea ce este mai bun. A declara aceste lucruri absurde înseamnă a-i răpi personalității umbra ce ține de ea. Aceasta își pierde astfel făptura. «Făptura vie» are nevoie de contururi adânci pentru a se plasticiza. Fără umbră ea rămâne o apariție fantomatică bidimensională, sau - un copil mai bine sau mai rău crescut.

Cu aceasta fac aluzie la o problemă a cărei importanță depășește cu mult ceea ce cele câteva cuvinte simple par să spună: *Omenirea se află încă în fond într-un stadiu infantil din punct de vedere psihologic* - pe o treaptă ce nu poate fi sărită. Marea majoritate are nevoie de o autoritate, o forță conducătoare și de legi. Acest fapt nu poate fi trecut cu vederea. Biruința paulinică asupra legii îi revine doar celui care este capabil să pună în sufletul în locul conștiinței morale. Sunt puțin cei care au aceasta capacitate. („Mulți sunt cei chemați și totuși puțini cei aleși.") Și acești puțini pășesc pe acest drum numai din constrângere interioară, că să nu vorbim despre un pericol, căci drumul acesta este îngust că o lamă de cuțit.

Dumnezeu conceput că un conținut psihic autonom face din el o *problemă morală* - iar acest lucru este, trebuie să o recunoaștem, foarte comod. Dacă însă această problematică este nu există, atunci nici Dumnezeu nu este real, căci atunci nu intervine nicăieri în viața noastră. El este atunci o gogoriță conceptuală istorică sau un exemplu de sentimentalism filozofic.

Dacă lăsăm deoparte ideea unei „Dumnezeiri" și vorbim doar despre conținuturi autonome, atunci, deși rămânem corecți din punct de vedere intelectual și empiric, mușamalizăm existența unei note ce nu are voie să lipsească din punct de vedere psihologic. Căci dacă operăm cu reprezentarea unei „Dumnezeiri" exprimăm astfel în mod adecvat modalitatea specifică în care resimțim efectele conținuturilor autonome. Putem folosi și termenul „demonic" în măsura în care nu sugerăm astfel că ne-am păstrat undeva încă un Dumnezeu concretizat ce corespunde întru-totul dorințelor și reprezentărilor noastre. Trucurile noastre intelectuale nu ne ajută însă prea mult să transformăm în realitate o ființă conform dorințelor noastre, și cu atât mai puțin se va adapta lumea așteptărilor noastre. De aceea, în cazul în care încărcăm conținuturile autonome cu atribute „divine" recunoaștem astfel preponderența lor relativă. Și această preponderență este cea care i-a obligat dintotdeuna pe oameni să-și închipuie inimaginabilul și să îndure chiar și cele mai mari suferințe pentru a face față acelor efecte. Această putere este la fel de reală ca foamea și frica de moarte.

Sinele ar putea fi caracterizat drept un fel de compensație a conflictului dintre interior și exterior. Această formulare este probabil adecvată în măsura în care Sinele are caracterul a ceva ce este un rezultat, țel atins, ceva constituit numai treptat și devenit perceptibil cu mari eforturi. Sinele este astfel și scopul vieții, căci este expresia completă a jocului destinului ce poartă denumirea de individ și nu doar a individului izolat, ci a unei grupări întregi în care unul îi este complementar celuilalt formând o imagine completă.

Țelul individuației este atins odată ce Sinele este simțit ca fiind ceva irațional, o existență nedefinibilă căreia eul nu i se opune și nu îi este subordonat, ci de care este atașat și în jurul căruia gravitează într-o anumită măsură, precum Pământul în jurul Soarelui. Folosesc termenul „senzație" pentru a denumi astfel caracterul perceptiv al relației dintre eu și Sine. În această relație nu există nimic cognoscibil, căci nu suntem capabili să afirmăm nimic despre conținuturile Sinelui. Eul este singurul conținut al Sinelui pe care îl cunoaștem. Eul individuat se percepe pe sine ca obiect al unui subiect supraordonat și necunoscut. Am senzația că, constatarea psihologică ajunge aici la limita sa extremă, căci ideea ca atare a existenței unui Sine este deja un postulat transcendet care, deși poate fi justificat din punct de vedere psihologic, nu poate fi demonstrat științific. Pasul dincolo de știință este o necesitate indispensabilă a evoluției psihologice descrise aici, căci fără acest postulat n-aș putea să formulez satisfacător procese psihice ce au loc empiric. Ideea Sinelui pretinde de aceea cel puțin statutul unei ipoteze similare celei asupra structurii atomului. Și - chiar dacă am fi și aici prizonierii unei imagini - este totuși vorba despre ceva preponderent viu, a cărui interpretare depășește în orice caz posibilitățile mele. Nici nu mă îndoiesc că este vorba despre o imagine, însă una în care mai suntem încă cuprinși.

Sunt profund conștient de faptul că textul de față pretinde din partea cititorului eforturi interpretative neobișnuite. Deși mi-am dat toată osteneala să netezesc calea înțelegerii, nu am putut totuși înlătura o dificultate majoră și anume faptul că experiențele ce stau la baza expunerii mele sunt probabil necunoscute celor mai mulți și de aceea stranii. În consecință nu mă pot aștepta că cititorii să

urmărească întreaga argumentație. Deși orice autor se bucură când recepția există din partea publicului său, prioritară pentru mine nu este interpretarea observațiilor mele, cât trimiterea către un domeniu empiric vast, aproape neexplorat, pe care am dorit să îl fac accesibil multora prin intermediul acestei cărți. Mi se pare că acest domeniu conține răspunsul multor enigme de care psihologia conștiinței nici măcar nu s-a apropiat. Nu doresc în nici un fel de condiții să emit pretenția de a fi dat o formulare definitivă acestor răspunsuri. Voi fi de acea foarte mulțumit dacă textul meu va fi considerat o încercare tatonantă de a găsi un răspuns.

Psihologia transferului

ILUSTRATĂ CU AJUTORUL UNEI SERII DE IMAGINI ALCHIMICE[1]

Quaero non pono, nihil hic determino dictans
Coniicio, conor, confero, tento, rogo ...

CHRISTIAN KNORR VON ROSENROTH,
1636-1693

DEDICATĂ SOȚIEI MELE

Prefață

Procesul pe care FREUD l-a numit „transfer" constituie deseori o problemă dificilă pentru toți cei care cunosc din experiența proprie un cabinet de psihoterapie. Nu este de bună seamă o exagerare să presupunem că aproape toate cazurile care necesită un tratament mai îndelungat gravitează în jurul fenomenului de transfer și că, în aparență cel puțin, succesul sau eșecul tratamentului are de a face în mod esențial cu acesta. Psihologia nu poate de aceea să ignore și să evite discutarea acestui fenomen; și nici terapeutica nu ar trebui să provoace impresia că așa numita „anulare a transferului" ar fi un lucru limpede, simplu și firesc. Un optimism asemănător poate fi însă întâlnit în cazul tratării „sublimării", un proces strâns legat de transfer. În discuția acestor probleme se pretinde deseori că ar fi vorba de fenomene care privesc rațiunea, respectiv intelectul și voința, sau care ar putea fi remediate de către abilitatea și măiestria medicului prin tehnici superioare. Acest procedeu eufemistic și propițiator este utilizat în mod productiv tocmai acolo unde lucrurile nu sunt simple, iar succesele se obțin greu. El prezintă însă și dezavantaje în măsura în care ocultează dificultatea problemei împiedicând, respectiv amânând, astfel cercetarea ei mai profundă. Cu toate că îi atribuisem inițial transferului, împreună cu FREUD, o importanță excepțională, am fost nevoit să-mi dau seama o dată cu acumularea unei experiențe mai bogate de faptul că și această importanță este una relativă. Transferul poate fi comparat cu acele medicamente care sunt tămăduitoare pentru unii, în timp ce pentru alții înseamnă otravă curată. Apariția sa înseamnă într-un caz o transformare în bine, în altele o piedică și o suferință, dacă nu chiar ceva mai grav, sau este în sfârșit, alteori relativ nesemnificativ. El este însă de cele mai multe ori un fenomen critic ce strălucește în toate culorile, iar prezența sa spune la fel de multe ca și absența sa.

În scrierea de față mă voi ocupa de forma „clasică" a transferului și de fenomenologia sa. Deoarece este un tip de relație, acesta presupune întotdeauna existența altcuiva: *Tu*. Acolo unde are o valoare negativă, sau chiar lipsește, acest Tu joacă un rol neimportant, așa cum se întâmplă în mod regulat, de exemplu, în cazul complexelor de inferioritate cu o pulsiune compensatorie de afirmare[2].

S-ar putea să i se pară poate straniu cititorului faptul că încercând să explic transferul recurg tocmai la un instrument atât de îndepărtat precum simbolismul alchimic. Cel care însă cunoaște cele expuse în *Psihologie și alchimie* [Opera fundamentală 5 și 6] știe ce fel de relație strânsă există între alchimie și acele fenomene cu care trebuie să se ocupe din motive practice psihologia inconștientului. De aceea nu îl va uimi faptul că un fenomen cu o frecvență empirică atât de mare și atât de important se regăsește și în imaginile simbolice ale alchimiei. Aceste reprezentări, deși nu conțin relația de transfer în mod conștient, o conțin ca pe o premisă inconștientă și sunt de aceea adecvate unei cercetări a fenomenului, cel puțin ca un vademecum.

Cititorul nu va găsi în această scriere o prezentare a fenomenelor clinice de transfer. Explicațiile mele nu se adresează însă cititorului neinițiat, ci în exclusivitate celor familiarizați cu acest fenomen prin acumularea prealabilă a unei experiențe suficiente. Având în vedere dificultățile importante ce i se opun comprehensiunii conduse de gândire în acest domeniu experimental aș dori să declar în mod limpede caracterul provizoriu al cercetării mele. Mă străduiesc să descriu observații și opinii pe care aș dori să le ofer spre meditație cititorului meu, în speranța de a-i orienta privirea către anumite puncte de vedere care s-au impus odată cu trecerea timpului drept semnificative în ochii mei. Mi-e teamă că expunerea mea nu va fi o lectură ușoară pentru cei cărora le lipsește o anumită familiarizare cu lucrările mele anterioare. Nu am omis de aceea să fac trimitere prin intermediul notelor la acelea dintre scrierile mele care ar putea ajuta oarecum receptarea.

Cititorul care abordează oarecum nepregătit această scriere va fi de bună seamă uimit de volumul materialului istoric pe care l-am

apus în legătură cu cercetarea mea. Motivul și necesitatea intrinsecă a acestui lucru rezidă în faptul că, cunoașterea și aprecierea corectă a unei probleme ce ține de psihologia contemporană sunt posibile doar dacă reușim să identificăm un punct exterior timpului nostru din care aceasta poate fi contemplată. Acest timp exterior poate fi doar o epocă trecută în care această problematică a constituit un obiect de studiu, plecând însă de la alte premise și utilizând metode diferite. Comparația și discuția, devenite astfel posibile, pretind firește o prezentare de dimensiuni adecvate a punctelor de vedere istorice. Aceasta din urmă ar putea fi bineînțeles mult concentrată dacă ar fi vorba despre un material bine cunoscut în cazul căruia ne-am putea mulțumi cu aluzii și indicații sumare. Lucrurile nu stau însă deloc așa deoarece psihologia alchimiei care este aici avută în vedere reprezintă un teritoriu virgin insuficient cercetat. Trebuie de aceea să presupun din partea cititorului o anumită cunoaștere a cărții mele, *Psihologie și alchimie*, căci fără aceasta îi va fi probabil destul de greu accesibilă *Psihologia transferului*. Cititorul care, datorită experiențelor sale profesionale și personale, este suficient informat asupra importanței problematicii transferului îmi va ierta această presupoziție neîntemeiată.

Cercetarea de față, deși are un caracter autonom, constituie totuși în același timp o introducere ce face parte dintr-o prezentare mai vastă a fenomenologiei și sintezei contrariilor în alchimie, care urmează să facă parte din volumele X și XI ale studiilor psihologice adunate sub titlul *Mysterium Coniuctionis* [Opere complete 14/I-III]. Aș dori să exprim aici mulțumirile mele tuturor celor care mi-au atras atenția asupra deficiențelor lucrării prin lectura atentă a manuscrisului. O deosebită recunoștință îi datorez domnișoarei dr. phil. Marie-Louise von Franz pentru ajutorul ei permanent.

Toamna anului 1945 *Autorul*

Introducere

Bellica pax, vulnus dulce,
Suave malum
JOHN GOWER, Confessio amantis, 1899

Faptul că tocmai ideea *nunții mistice* joacă un rol atât de important în alchimie nu este surprinzător având în vedere că termenul des utilizat de *comiunctio* prin care este denumită desemnează în primul rând ceea ce azi se numește combinație chimică, iar ceea ce reunește corpurile care urmează a fi legate se numește astăzi afinitate. Mai demult însă erau utilizate diferite denumiri care exprimă, toate, relații umane și mai ales de tip erotic, cum ar fi: nuptiae (nunta), matrimonium și coniugium (căsnicie), amicitia (prietenie), attractio (atracție) și adulatio (lingușire). Corpurile ce urmau a fi reunite erau concepute în mod corespunzător ca agens și patiens (activ și pasiv), ca vir (bărbat) sau masculus (masculin) și ca femina, mulier, femineus (femeie, feminin), sau, și mai pitoresc, erau denumite câine și cățea[1], cal (iapă) și catâr[2], cocoș și găină[3], dragon[4] înaripat sau fără aripi. Cu cât denumirile sunt mai antropomorfe și mai teriomorfe, cu atât mai evidentă devine contribuția fanteziei ludice și astfel a inconștientului și cu atât devine mai vizibil faptul că gândirea cercetătoare a filozofilor naturii era tentată să devieze de la problematica strict chimică și să cadă pradă *mitului substanței*. Cum o absență totală a premiselor nu este posibilă, cercetătorul neutru riscă și el să cadă pradă unei premise inconștiente atunci când pășește într-un întuneric încă niciodată luminat, datorită lipsei unor elemente recognoscibile. Acest lucru nu este în mod necesar dezavantajos, deoarece reprezentarea ce se oferă suplinind ceea ce nu poate fi recunoscut va fi o analogie arhaică, însă nu inadecvată. Astfel, viziunea perechilor ce dansează care l-a condus pe KEKULÉ[5] către descoperirea anumitor combinații ale carbonului - a lanțului benzenic - nu este altceva decât o imagine a coniunctio, a împerecherii, cea care preocupase timp de 1700 de ani gândirea alchimiștilor. Cu toate că tocmai această imagine a fost cea care a

îndepărtat un timp îndelungat gândirea cercetătorilor de la problema chimiei, orientând-o către mitul originar al nunții regale, respectiv divine, viziunea lui KEKULE și-a atins în cele din urmă scopul din punctul de vedere al chimiei și a contribuit enorm la înțelegerea combinațiilor organice și la avântul ulterior, nesperat, al chimiei sintetice. Privind în urmă se poate de aceea afirma că alchimiștii au fost inspirați făcând din acest arcanum arcanorum [secret al secretelor][6], acest donum Dei et secretum altissimi[7], adevăratul secret al alchimiei și, ca să spunem așa, punctul culminant al operei lor. Triumfului târziu al acestei idei alchimice i se alătură confirmarea unui alt gând central al alchimiei, anume cel al transformabilității elementelor chimice. Din importanța deosebită - pe de o parte practică, iar pe de alta teoretică - a acestor gânduri, s-ar putea trage concluzia că este vorba aici despre anticipări de natură intuitivă, a căror fascinosum a devenit explicabil prin evoluțiile ulterioare[8].

Constatăm însă că alchimia - învățând treptat să se desprindă de premisele ei mitologice - nu s-a transformat doar în chimie, ci a devenit și un fel de filozofie mistică, respectiv ceea ce a fost deja dintotdeauna. Astfel ideea de coniunctio este capabilă pe de o parte să lumineze secretul întunecat al combinației chimice, iar pe de alta exprimă, ca mitologem, arhetipul concilierii contrariilor și devine astfel un simbol al unio mystica. Arhetipurile nu reprezintă un element exterior, nepsihic, cu toate că își datorează plasticitatea configurației specifice impresiilor mediului. În contradicție cu și independent de configurația lor exterioară, ele reprezintă mai degrabă esența și viața unui suflet non-individual, care, deși îi este înnăscut fiecărui individ, nu poate fi totuși nici modificat, nici luat în posesie de către personalitatea acestuia. Acest suflet este același într-un individ, în mai mulți și în cele din urmă în toți. El constituie premisa psihicului individual, precum marea este purtătoarea valurilor sale.

Așa cum coniunctio reprezintă un simbol semnificativ în alchimie, iar importanța sa practică s-a adeverit pe o treaptă evolutivă ulterioară, acestuia îi revine și o valoare psihică corespunzătoare. Ea joacă același rol în cunoașterea întunecimilor psihicului pe care l-a avut în cazul incomprehensibilității materiei.

Și nu ar fi putut niciodată să dezvolte o astfel de adecvare față de universul material fără să fi dispus încă dinainte de o forță de fascinație cu ajutorul căreia a menținut pe traiectoria sa spiritul cercetătorului. *Coniunctio este o imagine a priori* care a avut dintotdeauna o poziție privilegiată în dezvoltarea spirituală a omului. Dacă vom urmări în sens regresiv traseul acestei idei, vom găsi în alchimie două izvoare din care aceasta se trage, unul creștin și unul păgân. Izvorul creștin este în mod inconfundabil învățătura despre Christos și biserică, despre sponsus și sponsa, unde lui Christos îi revine rolul de Sol [Soare] și bisericii cel de Luna [Luna][9]. Izvorul păgân este reprezentat pe de o parte de către Hierosgamos [Nunta sfântă][10], iar pe de alta de către legătura nupțială a mistagogului cu divinitatea[11]. Aceste trăiri psihice și precipitatul lor preluat de tradiție explică multe în ceea ce privește universul imaginar specific alchimiștilor și limbajul său secret, care ar rămâne cu totul ininteligibile fără această corelație.

După cum s-a spus mai sus, imaginea acestei coniunctio își face apariția întotdeauna într-un punct eminent al evoluției spirituale a omului. Dezvoltarea modernă a psihologiei medicale a condus în mod inevitabil - prin observarea proceselor psihice în cadrul psihozelor și nevrozelor - la o cercetare din ce în ce mai profundă a acelor procese psihice aflate într-un plan secund ce poartă în mod obișnuit denumirea de *inconștient*. Tocmai psihoterapia este cea care necesită asemenea cercetări, căci mai poate fi cu greu negat faptul că tulburările patologice ale psihicului nu pot fi explicate nici în exclusivitate prin modificări organice, nici prin procese conștiente. Este, dimpotrivă, chiar necesar să recurgem la un al treilea factor, și anume la procesele inconștiente ipotetice[12].

Rezultatele practicii analitice au arătat că, conținuturile inconștiente se manifestă inițial întotdeauna *prin proiecție* asupra unor persoane și situații obiective. Multe proiecții sunt integrate definitiv individului prin descoperirea apartenenței lor subiective, altele însă se opun integrării și se desprind de obiectul lor inițial transferându-se însă apoi asupra medicului curant. Dintre aceste conținuturi, un rol extrem de important îl joacă relația cu părintele de sex opus, adică relația fiu-mamă, fiică-tată, iar pe lângă acestea relația frate-soră[13]. Acest complex nu poate fi de regulă integrat în

totalitate, deoarece medicul este plasat aproape întotdeauna în postura tatălui, a fratelui și chiar a mamei. (Cel din urmă caz este firește mult mai rar.) Cum această proiecție se fixează de obicei cu intensitatea ei inițială (concepută etiologic de către FREUD), se ajunge la o legătură ce corespunde în toate privințele relației infantile originare și tinde către o reluare a tuturor experiențelor copilăriei în relația cu medicul, cu alte cuvinte, relația de adecvare tulburată nevrotic este de acum *transferată*[14] asupra medicului. FREUD, care a descoperit și a descris primul acest fenomen, l-a denumit folosind termenul de „nevroză de transfer" [„Übertragungsneurose"][15].

Acest atașament are de multe ori o intensitate atât de mare, încât se poate vorbi despre o *combinație*. Atunci când se combină două corpuri chimice, ambele sunt alterate. Același lucru se întâmplă și în cazul *transferului*. FREUD și-a dat seama în mod just că această legătură are o valoare terapeutică extrem de mare, pentru că astfel ia naștere un mixtum compositum al sănătății psihice a medicului cu echilibrul tulburat al pacientului. Deși tehnica FREUDiană încearcă să se distanțeze de acest eveniment, ceea ce poate fi înțeles foarte bine omenește, acest lucru dăunează considerabil efectului terapeutic. O anumită influențare a medicului este inevitabilă, ca și o anumită tulburare, respectiv afectare a sănătății sale nervoase[16]: Căci el „preia" de-a dreptul suferința pacientului și o împarte cu acesta. Prin aceasta el este și trebuie să fie potențial periclitat[17]. Măsura importanței pe care FREUD o acordă fenomenului de transfer am înțeles-o cu prilejul primei noastre întâlniri din anul 1907. După o discuție de mai multe ore a intervenit o pauză. La un moment dat m-a întrebat fără nici o introducere: „Și ce părere aveți despre transfer?". Am răspuns profund convins că acesta reprezintă alfa și omega metodei analitice. La care el răspunse: „Atunci înseamnă că ați înțeles esențialul.".

Marea importanță a transferului a favorizat de multe ori formarea opiniei eronate conform căreia transferul este indispensabil vindecării. Acesta ar trebui de aceea, ca să spunem așa, chiar pretins. Acest lucru poate fi însă la fel de greu pretins ca și credința. Credința are valoare doar când existența ei este una

firească. O credință forțată nu este altceva decât o crampă. Cei care cred că trebuie să pretindă transferul uită că acest fenomen nu reprezintă decât unul dintre factorii terapeutici și că, în afară de aceasta, termenul *transfer* [*Übertragung*] este traducerea pentru *proiecție* [*Proiektion*], un fenomen ce nu poate constitui obiectul unei solicitări[18]. Eu însumi sunt întotdeauna bucuros atunci când transferul se derulează calm, sau nu devine practic vizibil. Solicitarea personală este mult mai mică, și astfel este oferită și altor factori terapeutici posibilitatea de a se dovedi eficienți. Printre aceștia, un rol important îl joacă capacitatea de comprehensiune a pacientului, alături de bunăvoința sa, autoritatea medicului, sugestia[19], un sfat bun[20], o atitudine înțelegătoare, participativă, stimulativă etc. Cazurile din urmă nu se numără firește printre cele dificile.

Analiza atentă a fenomenului de transfer oferă o imagine extrem de complicată, care prezintă caracteristici atât de categorice încât putem să cădem ușor pradă ispitei de a considera că este vorba despre componenta esențială, pentru a declara apoi: „Dar asta nu este altceva decât ...!". Mă refer la acest lucru gândindu-mă în primul rând la aspectul *erotic*, respectiv *sexual* al fantasmei de transfer. Existența acestui aspect este incontestabilă, însă cu toate acestea el nu este întotdeauna singurul și cel esențial. Un altul este *dorința de putere* (acea *Machtwille* descrisă de ADLER) care se dovedește coexistent sexualității, cu toate că nu se știe care dintre pulsiuni este predominantă. Chiar și aceste două aspecte oferă deja o posibilitate conflictuală perturbantă.

Există însă și alte forme ale unei concupiscentia instinctive care se bazează mai mult pe „foame", posesivitate; în timp ce altele derivă la rândul lor din negarea instinctivă a dorințelor, făcând astfel ca viața să pară fundamentată pe teamă sau autodistrugere. Un anumit „abaissement du niveau mental", adică o fisură în ordinea ierarhică a eului este suficientă pentru a activa aceste tendințe și pofte condiționate instinctiv, provocând astfel o disociere a personalității, adică o multiplicare a centrelor de greutate ale personalității. (În cazul schizofreniei se produce chiar o fragmentare multiplă a personalității.) Aceste componente dinamice sunt caracterizabile, în funcție de gradul predominanței

lor, drept propriu-zise sau figurate, decisive din punct de vedere vital sau sindromale.

Deși pulsiunile cele mai puternice reclamă și forțează o aplicare concretă, acestea nu pot fi totuși evaluate exclusiv din punct de vedere biologic, deoarece satisfacerea lor concretă este expusă unor puternice modificări venind din partea personalității. În cazul unei atitudini spiritualizate, activitatea pulsională adoptă și ea un anumit caracter simbolic. Ea nu mai este o pură satisfacere a unei impulsivități pulsionale, ci este legată de anumite „semnificații". Chiar dacă este vorba doar despre procese pulsionale sindromale, ce nu pretind o realizare concretă similară celor dintâi, satisfacerea lor are totuși un caracter predominant simbolic. Exemplele cele mai clare sunt oferite de bună seamă de fenomenologia erotică. Antichitatea târzie cunoștea deja acea scală erotică a celor patru: Chawwa (Eva), Elena (din Troia), Maria, Sophia. Șirul ce este reluat în mod aluziv în *Faust*-ul GOETHEean, și anume în figurile de *Gretchen*, ca personificare a unei relații exclusiv instinctuale (Eva), în cea a *Elenei*, ca o figură *animică*[21], a *Mariei*, ca personificare a *cerescului*, adică a relației religioase creștine, și în *eternul feminin* (*Sophia*), exprimând Sapientia alchimică. Așa cum indică aceste denumiri, este vorba despre patru trepte ale erosului heterosexual, respectiv ale imaginii animei și cu aceasta despre patru trepte ale culturii erosului. Prima treaptă, Chawwa, Eva, Pământul, este doar biologică, cea la nivelul căreia relația femeia=mamă nu reprezintă nimic altceva decât elementul destinat fecundării. A doua treaptă se referă încă la un eros predominant sexual, însă în plan estetic romantic, în care femeia deține deja valori individuale. A treia treaptă oferă erosului cea mai înaltă prețuire și îl ridică la rangul de devoțiune, spiritualizându-l astfel. Spre deosebire de Chawwa este vorba despre o maternitate spirituală. Cea de-a patra treaptă, în sfârșit, înfățișează ceva ce depășește în mod neașteptat a treia treaptă, aproape de nesupralicitat: este vorba despre Sapientia. Însă prin ce ar putea depăși înțelepciunea sfințenia și puritatea absolută? Probabil doar prin adevărul care spune că puținul înseamnă nu arareori mai mult. Această treaptă reprezintă o spiritualizare a Elenei, deci a erosului însuși. Sapientia este comparată de aceea de exemplu cu Sulamita din Cântarea Cântărilor.

Nu există doar pulsiuni diferite ce nu pot fi reduse decât în mod forțat una la cealaltă, ci și diferite nivele de manifestare. Într-o asemenea stare de lucruri într-adevăr dificilă nu este de mirare că transferul, care aparține parțial proceselor pulsionale, constituie un proces sau o stare foarte greu de interpretat și de evaluat. Căci așa cum pulsiunile și conținuturile fantasmatice specifice acestora sunt în parte concrete și în parte simbolice (deci *figurate*) - sau când una, când alta - tot astfel proiecția acestora va avea la rândul ei același caracter paradoxal. Transferul nu este nici pe departe un fenomen univoc și semnificațiile sale nu pot fi anticipate. Același lucru este valabil și în ceea ce privește conținutul său specific, așa-numitul *incest*. Conținutul fantasmatic al pulsiunii este după cum se știe interpretabil reductiv, adică *semiotic*, ca autoreprezentare a acesteia, sau, *simbolic*, ca sens spiritual al instinctului natural. În primul caz procesul pulsional este considerat unul *propriu-zis*, în cel de-al doilea unul *figurat*.

În cazurile concrete este deseori aproape imposibil de spus cât de mare este contribuția spiritului și cât a pulsiunii. Ambele reprezintă un amalgam de nepătruns, o adevărată masă magmatică provenită din străfundurile haosului originar. Atunci când întâlnim astfel de conținuturi, înțelegem imediat din ce cauză este tulburat echilibrul psihic al nevroticului și motivul sfâșierii sistemului psihic al schizofrenicilor. Aceste conținuturi exercită o fascinație ce nu afectează, sau a afectat deja, nu doar pacientul, ci dezvoltă un efect inductiv și asupra inconștientului unui spectator inițial neutru, și anume asupra medicului. Bolnavul suportă cu greu sarcina acestor conținuturi inconștiente și haotice, prezente peste tot, dar care nu devin eficiente decât înlăuntrul său, izolându-l într-o solitudine interioară neînțeleasă și de neînțeles, ce nu poate fi interpretată decât în mod eronat. Este din păcate foarte la îndemână să ne mulțumim cu o judecată lipsită de sensibilitate, pur exterioară a acestei stări, sau să o deviem pe o pistă falsă. Pacientul a făcut acest lucru deja demult. Inițial acestuia i se pare că părinții sunt cheia misterului. Însă atunci când această legătură și proiecția se destramă întreaga sarcină cade asupra medicului, iar întrebarea se adresează acestuia: „Ce ai să faci *tu* cu transferul?".

Prin faptul că medicul se preocupă de suferința psihică a pacientului, manifestând o înțelegere plină de solicitudine, acesta se expune conținuturilor asaltante ale inconștientului și astfel unui nou efect de inducție. Începe să fie „preocupat" de caz. Acest lucru nu poate fi explicat nici el în mod facil prin existența unei simpatii sau a unei antipatii. Astfel rămâne neobservat faptul că se recurge la o explicație de tipul ignotum per ignotius. Aceste sentimente personale sunt în realitate - în cazul în care au o prezență decisivă - guvernate de către conținuturile inconștiente activate. Se produce o legătură inconștientă care manifestă toate acele forme și dimensiuni descrise pe larg în literatura de specialitate. Prin faptul că pacientul atașează medicului un conținut activat al inconștientului, materialul inconștient corespunzător se constelează și în psihicul acestuia printr-un efect de inducție provocat întotdeauna într-o măsură mai mică sau mai mare de proiecții. Astfel medicul și pacientul stabilesc o relație bazată pe o inconștiență comună.

Firește că medicului nu îi este prea ușor să-și conștientizeze în chip conceptual această posibilitate. Există o rezistență naturală în fața posibilității de a fi afectat în modul cel mai personal de către „vreun" pacient. Cu cât acest lucru este mai inconștient, cu atât medicul va fi mai tentat să adopte o atitudine *apotropaică*, adică de respingere. Persona medici care permite o retragere în spatele ei poate fi - sau mai bine zis pare a fi - un instrument potrivit pentru acest lucru. Rutina și anticiparea sigură de sine ce se numără printre rechizitele cele mai îndrăgite ale practicianului experimentat și ale autorității infailibile sunt caracteristici inseparabile de această persona. Această informare deficitară nu este însă recomandabilă, căci odată cu contagiunea inconștientă se oferă o șansă terapeutică ce nu trebuie subapreciată: transmiterea bolii asupra celui care o tratează. Aici se presupune de la sine faptul că medicul dispune de posibilități mai mari de a-și conștientiza conținuturile constelate, căci altfel rezultă o captivitate dublă înlăuntrul aceleași stări de inconștiență. Dificultatea majoră este dată de faptul că în cazul medicului are deseori loc activarea unor conținuturi care ar putea rămâne latente în mod normal. El este probabil într-atât de normal încât nu necesită în realitate astfel

de poziții inconștiente ca o compensare a stării sale conștiente. Așa se pare cel puțin. Este însă incert dacă acest lucru este valabil în mod absolut. Alegerea sa profesională și interesul pentru tratamentul psihonevrozelor n-au fost probabil lipsite de temei. Acestea reclamă însă din partea lui o anumită familiarizare cu propriile procese inconștiente. Nici această participare la travaliul inconștientului nu poate fi redusă la un interes pentru care s-a optat în totală libertate, ci printr-o predispoziție care i-a fost hărăzită și care i-a indus de la început înclinația pentru profesia de medic. Cu cât cineva a urmărit evoluția mai multor destine omenești, cercetându-le motivația ascunsă, cu atât este mai impresionantă descoperirea intensității acțiunii motivațiilor ascunse și a caracterului limitat al libertății și al intenționalității opțiunii noastre. Medicul știe, sau ar trebui să știe, că nu a ales această profesiune în mod întâmplător, iar psihoterapeutului ar trebui să-i fie și mai limpede faptul că, contaminările psihice - chiar dacă i se par inutile - constituie în fond efectele secundare ce însoțesc fatalmente munca sa și corespund de aceea dispoziției instinctive a vieții sale. Înțelegerea acestui lucru înseamnă totodată și adoptarea atitudinii corecte față de pacient. Căci astfel soarta pacientului îl privește și personal, ceea ce duce la crearea premiselor cele mai favorabile tratamentului.

Transferul a fost considerat încă în psihoterapia mai veche, preanalitică, și până și de către medicii romantici drept un *raport*. El constituie fundamentul intervenției terapeutice, după ce proiecțiile mai vechi ale pacientului au fost anulate. În cursul acestei activități iese apoi la iveală că și judecata medicului poate fi afectată de proiecții, însă oricum doar într-o măsură mai mică, căci în caz contrar tratamentul ar deveni imposibil. Deși se poate presupune că el e informat cel puțin în legătură cu efectele inconștientului asupra propriei persoane - motiv pentru care chiar trebuie pretins că cel care se pregătește să practice psihoterapia să se supună în prealabil unei *analize didactice* - cu toate acestea nici cea mai bună pregătire nu va reuși să-l informeze în legătură cu totalitatea inconștientului. O „golire" completă a inconștientului este exclusă, fie și numai din cauză că forțele creatoare ale acestuia sunt capabile să producă mereu noi configurații. Conștiința este și

rămâne - oricât de vastă ar fi - cercul mai mic cuprins în cel mai mare, al inconștientului, insula înconjurată de ocean. Inconștientul dă naștere, asemenea mării, unei multitudini mereu reînnoite de ființe vii, a căror varietate este inegalabilă. Putem deține informații în legătura cu importanța, efectele și proprietățile conținuturilor inconștiente, fără a putea totuși explora profunzimea și posibilitățile acestora, căci ele sunt capabile de manifestări infinit variabile și nu pot fi depotențate ca atare. Unica posibilitate practică a apropierii de ele constă în încercarea de a conferi conștiinței o atitudine care să îi permită inconștientului să coopereze în loc să se opună.

Chiar și cel mai experimentat psihoterapeut se vede mereu obligat să descopere că, datorită unui inconștient comun, a luat naștere o legătură și o combinație care îl afectează. Și chiar dacă își închipuie că ar dispune deja de toate noțiunile și cunoștințele necesare despre arhetipurile constelate, își va da totuși în cele din urmă seama de faptul că mai există foarte multe lucruri inimaginabile teoriilor seci de care dispune. Fiecare caz nou care necesită un tratament serios reprezintă o muncă de pionier, iar orice gest de rutină se dovedește a fi o eroare. Formele superioare ale psihoterapiei reprezintă de aceea o îndeletnicire extrem de pretențioasă și impun sarcini ce solicită puternic nu doar rațiunea sau compasiunea, ci omul întreg. Medicul va fi înclinat să pretindă din partea pacientului această dăruire totală. El trebuie însă să fie conștient de faptul că această pretenție nu este utilă doar dacă știe că ea i se adresează și lui.

Am făcut mai sus observația că, acele conținuturi care sunt transferate au fost proiectate inițial asupra părinților și a altor membrii ai familiei. Datorită faptului că acestor conținuturi le lipsește rareori aspectul erotic sau substanța sexuală propriu-zisă (prezentă alături de ceilalți factori amintiți mai sus), ele dețin un neîndoielnic caracter incestual, fapt ce a prilejuit elaborarea teoriei FREUDiene a incestului. Transferul lor exogam asupra medicului nu schimbă cu nimic lucrurile. Acesta este introdus prin proiecție în această ciudată ambianță familiar-incestuoasă. De aici ia naștere în mod obligatoriu o falsă intimitate - extrem de penibilă atât pentru medic cât și pentru pacient - care provoacă rezistență și stârnește

dubii de ambele părți. Negarea energică a acestor constatări inițiale ale lui FREUD este lipsită de sens, căci este vorba despre fapte ce pot fi constatate empiric, a căror confirmare este atât de generală încât doar ignoranții mai pot aduce obiecții referitoare la acestea. Discuția privind valorizarea acestor fapte este însă, în concordanță cu caracterul subiectului, extrem de contradictorie. Este oare vorba despre o pulsiune incestuală genuină, sau despre o variantă patologică? Ori este incestul unul dintre *aranjamentele* (ADLER) voinței de putere? Să fie vorba despre regresia unui libido normal[22] către o treaptă infantilă preliminară datorată timorării în fața unei misiuni existențiale[25] aparent irealizabile? Este fantasma incestuală una pur simbolică și reprezintă reactivarea arhetipului incestual, care joacă un rol atât de important în istoria spirituală a umanității?

Toate aceste interpretări pot fi argumentate într-un mod relativ satisfăcător. Concepția care indignează probabil cel mai mult este de bună seamă cea a incestului ca pulsiune genuină. Dacă însă luăm în considerare răspândirea aproape universală a tabuului incestual, ne este permis să facem observația că ceea ce nu este dorit și voit nu are nevoie de regulă de o interdicție. În opinia mea, fiecăreia dintre aceste concepții îi revine o anumită legitimitate, în măsura în care ele conțin toate nuanțele semantice ale problemei, deși cu o pregnanță diferită. Astfel, devine proeminent când un aspect, când celălalt. Nu aș dori să afirm însă nicidecum că enumerarea făcută de mine mai sus nu poate fi completată cu alte puncte de vedere.

În cazurile concrete este însă extrem de important modul în care este privit aspectul incestuos. Explicațiile vor varia în funcție de tipul cazului, de stadiul curei și de puterea de comprehensiune, respectiv de discernământul pacientului.

Prezența aspectului incestuos înseamnă nu doar o dificultate intelectuală, ci înainte de toate o complicare afectivă a situației terapeutice. Căci acest aspect ascunde cele mai tainice, mai intensive, fragile, pudice, temătoare, bizare, imorale și totodată înalte emoții care modelează multitudinea inexplicabilă și indescriptibilă a relațiilor umane și le conferă o forță coercitivă. Ele se încolăcesc precum tentaculele invizibile ale unei caracatițe cuprinzând părinții și copiii și, prin transfer, medicul și pacientul.

Această constrângere se manifestă în caracterul irezistibil și persistența îndărătnică a simptomului nevrotic și prin atașamentul disperat de universul infantil sau față de persoana medicului. Cuvântul „obsesie" caracterizează perfect această stare.

Acest efect important al conținuturilor inconștiente permite formularea unei ipoteze privind energia acestuia. Cu toate că toate conținuturile inconștiente dețin, în măsura în care sunt activate (adică manifeste), o energie, ca să spunem așa, specifică, în virtutea căreia se pot manifesta universal (cum se întâmplă, de exemplu, în cazul motivului incestului), această energie este în mod normal insuficientă pentru a introduce conținutul respectiv în conștiință. Pentru aceasta conștiința trebuie să satisfacă o anumită condiție. Ea trebuie să prezinte un deficit sub forma unei pierderi de energie. Energia pierdută aici ridică în inconștient valența psihică a anumitor conținuturi compensatorii. Acest *abaissement du niveau mental*, deficitul energetic al conștiinței, este un fenomen ce se manifestă cel mai drastic în cazul așa-numitor „pierderi ale sufletului" întâlnite la primitivi, cei care dispun și de metode terapeutice interesante de redresare a sufletului aflat în pierdere. Cum acesta nu este locul potrivit unei discutări detaliate a acestui fenomen, ne vedem nevoiți să ne mulțumim cu indicarea acestuia[24]. În cazul omului civilizat sunt observabile fenomene asemănătoare. Și acesta poate trăi dispariția subită a oricărui spirit de inițiativă, însă fără să aibă cunoștință de vreo cauză a acestui lucru. Descoperirea adevăratei cauze este deseori o sarcină nu cu totul lipsită de dificultăți și conduce de regulă la o discuție destul de delicată privind motivațiile ascunse. Omisiuni de tot felul, neîndeplinirea unor datorii, tergiversări în îndeplinirea unor sarcini, adoptarea intenționată a unei atitudini îndărătnice etc. pot bloca procesele vitale, astfel încât cantități de energie neutilizate în conștiință se scurg în inconștient și activează acolo anumite conținuturi (compensatorii) care încep să exercite o presiune asupra conștiinței. (De aici rezultă coincidența neglijării totale a îndatoririlor cu nevrozele obsesionale!)

Aceasta este una dintre posibilitățile apariției unui deficit energetic. Cealaltă constă în faptul că deficitul este provocat nu de către funcționarea greșită a conștiinței, ci prin activarea *spontană* a

conținuturilor inconștiente ce afectează indirect conștiința. Există în viața omului momente care inaugurează etape noi. Își fac apariția preocupări și tendințe neglijate până acum, sau se anunță o modificare a personalității (o așa-numită schimbare de caracter). În cursul perioadei de incubație a unei astfel de modificări este deseori observabil un deficit energetic în conștiință: noua evoluție a sustras conștiinței cantitatea de energie pe care o necesită. Această diminuare a energiei este observabilă cel mai limpede înaintea anumitor psihoze și, de asemenea, în tăcerea și vidul ce preced noile evoluții creatoare[25].

Forța importantă a conținuturilor inconștiente demostrează de aceea întotdeauna slăbiciunea corespunzătoare a conștiinței și a funcțiunilor acesteia. Conștiința este amenințată să devină neputincioasă. Periclitarea acesteia reprezintă pentru primitiv una din cele mai temute coincidențe „magice". Este de aceea de înțeles că această fobie ascunsă se regăsește și la omul civilizat. În cazurile grave este vorba despre teama ascunsă de boala mintală, în cele mai puțin grave despre frica față de inconștient, pe care o trădează și omul normal prin rezistența sa față de punctele de vedere psihologice. Rezistența se exprimă în forme de-a dreptul grotești acolo unde este vorba despre încercarea de a eluda tentativa de explicare psihologică prin lucruri ce țin de domeniul artisticului, filozofiei și religiei, de parcă psihicul omenesc n-ar avea de-a face, sau n-ar trebui să aibă de-a face tocmai cu aceste lucruri. Medicul cunoaște, din cadrul ședințelor terapeutice, aceste zone puternic fortificate: ele amintesc de pozițiile „insulare" de pe care nevroticul se apără în fața caracatiței. („Happy neurosis island!", așa cum își caracteriza unul din pacienții mei starea conștiinței sale!) Medicul știe însă foarte bine că bolnavul are nevoie de o insulă și că ar fi pierdut fără ea. Aceasta îi servește conștiinței sale drept refugiu și ultimă garanție în fața îmbrățișării amenințătoare a inconștientului. Același lucru este valabil și pentru zonele-tabu ale persoanelor normale, ce nu au voie să fie atinse de către psihologie. Însă deoarece printr-o strategie defensivă nu poate fi câștigat un război, este necesară ieșirea din această situație de beligerantă, demararea unor tratative cu inamicul, pentru a cunoaște în sfârșit condițiile sale. Aceasta este intenția medicului

care își oferă serviciile de mediator. El nu intenționează nicidecum să tulbure această idilă insulară oarecum discutabilă, sau chiar să dărâme zidurile protectoare. Dimpotrivă, acțiunea sa depinde de existența unui punct fix stabil - oriunde s-ar afla - ce nu trebuie extras din haos. O sarcină întotdeauna extrem de dificilă. El știe că insula este prea mică și că viața pe aceasta este cam sărăcăcioasă și pe deasupra și chinuită de tot felul de suferințe imaginare, deoarece a fost exclusă prea multă viață, fapt ce nu a dus la nașterea, ci la trezirea unui monstru. Știe și că animalul periculos în aparență se află într-un raport compensatoriu secret cu insula și ar putea oferi tot ceea ce lipsește pe aceasta.

Transferul modifică însă configurația psihică a medicului - la început chiar fără să observe acest lucru. El este afectat și nu poate, asemenea pacientului, să se delimiteze de ceea ce a fost acaparat. Prin aceasta se produce o confruntare a ambilor cu întunericul ce ascunde elementul demonic. Această intersectare paradoxală a elementului pozitiv cu cel negativ, a curajului cu teama, a speranței cu neîncrederea, a disponibilității cu rezistența, caracterizează relația inițială. Este νεικος και φιλια (ura și iubirea) elementelor, comparată de alchimiști cu haosul originar al lumii. Inconștientul activat se înfățișează ca un vălmășag de contradicții descătușate și reclamă încercarea de a concilia aceste contrarii, din care se naște, așa cum spun alchimiștii, medicina catholica, marele panaceu universal.

Trebuie subliniat că *nigredo*, obscurul stadiu inițial, este considerat în alchimie de multe ori ca fiind deja produsul unei operații precedente și deci nu un început propriu-zis[26]. Astfel, corespondentul psihic al lui nigredo este la rândul său rezultatul discuției preliminare și introductive, care atinge într-un anumit moment - care adesea nu survine - inconștientul și stabilește identitatea inconștientă[27] dintre medic și pacient. Acest moment *poate* fi perceput și înregistrat în mod conștient. El se produce însă deseori în afara conștiinței, iar legătura intervenită este descoperită abia ulterior și indirect prin intermediul consecințelor sale. În această perioadă se produc câteodată vise ce semnalează transferul intervenit. Visul poate relata de exemplu despre izbucnirea unui incendiu în pivniță, sau că s-a strecurat în casă un hoț, despre

moartea tatălui, sau că a apărut o situație erotică sau un alt gen de situație ambiguă[28]. Momentul producerii unui astfel de vis este punctul inițial al unei ciudate cronologii inconștiente, a cărei durată se poate întinde peste luni de zile, sau și mai mult. Doresc să exemplific aici acest proces pe care l-am constatat de mai multe ori:

În cursul tratamentului unei doamne în vârstă de peste 60 de ani, mi-a atras atenția următorul pasaj dintr-un vis consemnat la data de 21 octombrie 1938: *„Un copilaș frumos, o fetiță de șase luni, se joacă în bucătăria bunicilor și a mea, mama ei. Bunicii se aflau în partea stângă a încăperii; copilul stătea pe masa pătrată din mijlocul bucătăriei. Eu stau în fața mesei și mă joc cu el. Bătrâna spune că este incredibil că cunoaștem copilul de abia șase luni. Eu îi răspund că nu este chiar atât de uimitor, căci îl cunoșteam și iubeam cu mult înaintea nașterii lui."*

Este limpede că este vorba despre un copil deosebit, și anume despre un copil divin. Tatăl nu este amintit, fapt ce se încadrează în scenariul general[29]. Bucătăria, ca loc al acțiunii, trimite la inconștient. Masa pătrată este cuaternitatea ce constituie fundamentul clasic a acestui copil excepțional[30]. El este un simbol al Sinelui, a cărui expresie simbolică este cuaternitatea. Sinele ca atare apare ca fiind atemporal și prezent înaintea oricărei nașteri[31]. Pacienta care visează este puternic influențată de gândirea indiană și este o bună cunoscătoare a Upanishadelor, însă nu a simbolisticii creștine medievale decisivă în acest caz. Vârsta exactă a copilului m-a determinat să o fac pe pacientă să cerceteze în însemnări cum anume s-a manifestat inconștientul în urmă cu șase luni. În dreptul datei de 20 aprilie, 1938 am găsit notat următorul vis:

„Privesc alături de alte femei o țesătură în formă de pătrat și cu figuri simbolice. Imediat după aceea, câteva femei stau împreună cu mine în fața unui copac minunat. Este splendid și pare să fie la început un conifer; apoi mă gândesc în vis că este un baobab (Araucaria) ale cărui crengi (aici este vorba despre o confuzie cu o specie de cactuși) se înalță ca niște lumânări. Acestui copac îi este suprapus un brad astfel încât se vede mai întâi un singur copac și nu doi." Atunci când pacienta și-a notat visul - îndată după trezire - având încă vie imaginea copacului, a avut brusc viziunea unui

micuț *copil de aur* care era culcat la rădăcina copacului (motivul copacului născător!). Înseamnă, deci, că a continuat să viseze în prelungirea semnificației visului. Aceasta descrie de bună seamă nașterea copilului divin („de aur").

Ce s-a întâmplat însă cu nouă luni înaintea datei de 20 aprilie 1938? În perioada dintre 19 și 22 iulie 1937 apare un tablou ce înfățișează în stânga sa o grămadă de pietre (prețioase) colorate și șlefuite, deasupra cărora se ridică un șarpe argintiu, înaripat și încoronat. În mijlocul tabloului se află o figură feminină nudă din a cărei regiune genitală se ridică până în zona inimii acest șarpe, formând în dreptul acesteia o stea de aur în cinci colțuri, cu sclipiri multicolore. În dreapta se vede o pasăre colorată coborând în zbor și purtând în plisc cinci flori în forma unei quaternio - una galbenă, una albastră, una roșie, una verde, cea din vârf fiind însă de aur - deci o structură mandalică[52]! Șarpele îl reprezintă pe Kundalini ridicat și șuierând, moment care în Yoga indică începutul procesului care se sfârșește prin deificarea în Sinele divin (Syzygia Shiva-Shakti)[53]. Acesta este în mod evident momentul concepției divine, caracterizat nu doar tantric, prin intermediul păsării, ci și creștin, căci aici este vorba despre o contaminare în care se întâlnesc alegoria concepției și porumbelul lui Noe care poartă ramura de măslin .

Acest caz și în special tabloul amintit la urmă sunt un exemplu tipic pentru tipul simbolisticii ce descrie declanșarea transferului. Semnificația pacificatoare clasică a porumbelului lui Noe, incarnatio Dei, legătura dintre Dumnezeu și materie, ce are drept scop nașterea lui Christos, drumul șarpelui, Sushumna, ce reprezintă linia de mijloc dintre linia Soarelui și a Lunii - toate acestea reprezintă treapta preliminară și anticiparea unui program ce urmează să fie executat și care culminează în obiectivul *concilieriii contrariilor.* Unirea contrariilor constituie o analogie a *nunții regale* a alchimiștilor. Evenimentele prodromale devin echivalente unei confruntări, unei ciocniri între diferitele contrarii și pot fi numite prin urmare pe drept cuvânt *Haos* sau *Negru.* Aceasta se poate produce chiar la începutul unei terapii, alteori devine necesară parcurgerea preliminară a unui conflict mai îndelungat, a unui stadiu de „rapprochement". Această variantă devine actuală

mai ales atunci când pacientul manifestă o rezistență puternică - combinată cu un sentiment de teamă - față de conținutul inconștient activat[34]. O astfel de rezistență își are justificarea profundă și nu trebuie asaltată în nici un fel de condiții prin tehnici de persuasiune sau alte metode de seducție. Ele nu trebuie nici devalorizate nici ridiculizate, ci tratate cu seriozitate ca niște mecanisme de protecție de importanță vitală în fața unor conținuturi cu o forță deseori superioară și greu de înfrânt. O regulă generală ar fi că *slăbiciunea perspectivei conștiente este proporțională cu forța de rezistență.* De aceea, acolo unde există o rezistență puternică, raportul conștient cu pacientul trebuie observat în prealabil cu atenție, iar punctul său de vedere conștient trebuie sprijinit în anumite cazuri, astfel încât, având în vedere modificarea intervenită ulterior, să nu fim nevoiți să ne învinuim de cea mai mare inconsecvență. Gestul este absolut necesar, căci nu putem fi siguri de faptul că o conștiință slăbită ca cea a pacientului va putea ține piept iureșului ulterior al inconștientului. Punctul de vedere conștient („refulat" după părerea lui FREUD) al pacientului trebuie susținut în continuare până când pacientul permite în mod spontan urcarea la suprafață a ceea ce a fost „refulat". Dacă este vorba despre o psihoză latentă ce nu poate fi depistată în prealabil[35], acest procedeu precaut poate duce la evitarea pătrunderii devastatoare a inconștientului, sau la interceptarea acesteia. În orice caz, medicul are atunci conștiința împăcată că a făcut tot ceea ce îi stă în puteri pentru a evita deznodământul fatal[36]. Nu este inutil de adăugat că sprijinul consecvent acordat punctului de vedere conștient deține deja, în sine, o importanță terapeutică majoră și este de multe ori suficient obținerii unor rezultate satisfăcătoare. Am fi victimele unei prejudecăți îngrijorătoare dacă am crede că analiza inconștientului este *însuși* panaceul și că trebuie de aceea aplicat în orice situație. Analiza inconștientului este ceva asemănător unei intervenții chirurgicale și nu trebuie să recurgem la bisturiu decât dacă celelalte metode au dat greș. Dacă nu forțează manifestarea, ar fi cel mai bine ca inconștientul să fie lăsat în pace. Cititorul trebuie de aceea să înțeleagă că analiza de față a transferului nu reprezintă nicidecum o prezentare a activității de rutină a psihoterapeuților, ci mai

curând o descriere a proceselor ce au loc în cazul unei străpungeri (ce nu se produce întotdeauna) a inhibițiilor exercitate în mod normal de conștiință asupra inconștientului.

Cazurile în care problema arhetipală a transferului devine acută nu constituie nicidecum întotdeauna cazuri „dificile", adică stări patologice grave. Printre ele se numără și astfel de cazuri, însă și așa-numitele nevroze „ușoare" sau ale unor oameni simpli cu greutăți sufletești, în cazul cărora stabilirea unui diagnostic ne-ar pune în dificultate. Și, în mod ciudat, tocmai aceștia din urmă sunt cei care îl pun pe medic în fața celor mai dificile probleme, de care suferă deseori ei înșiși peste măsură, fără a prezenta o simptomatologie nevrotică pe baza căreia să fie declarați bolnavi. Nu putem numi acest lucru altfel decât o suferință intensivă, o passio a sufletului și nu un morbus animi.

Conținutul inconștient constelat se opune relației conștiente de încredere reciprocă dintre medic și pacient producând prin proiecția sa o atmosferă întemeiată pe o iluzie ce favorizează fie confuzii și interpretări eronate, sau, invers, simulează o armonie uimitoare. Cel de al doilea caz este mai îngrijorător decât primul. Cel dintâi poate bloca în cel mai rău (sau mai bun) caz tratamentul, pe când cel din urmă obligă la un efort sporit de căutare a punctelor de diferențiere. Constelarea inconștientului se dovedește a fi în ambele cazuri un factor îngrijorător. Se produce o camuflare a situației ce corespunde naturii conținutului inconștient: el este întunecat și negru - nigrum, nigrius nigro (negru, mai negru decât negrul)[37] - așa cum bine spun alchimiștii și, pe deasupra, încărcat de tensiuni periculoase între contrarii, de *inamicitia elementorum* (dușmănia elementelor). Ne găsim într-un haos de nepătruns ce este unul din sinonimele misterioasei *prima materia*. Constituția conținutului inconștient îi corespunde acesteia în toate privințele, cu excepția faptului că se manifestă nu în substanța chimică - cum se întâmplă în cazul alchimiei - , ci de data aceasta chiar în om. El se naște și în cazul alchimistului din om, după cum am demonstrat în *Psihologie și alchimie*[38]. Prima materia - respectiv lapis philosophorum - căutată vreme de secole și niciodată găsită se găsește, așa cum au bănuit unii, chiar în om. Însă acest conținut nu poate fi găsit și integrat, după câte se pare, niciodată pe cale

directă, ci numai pe calea indirectă a proiecției. Acolo unde acesta irumpe aparent nemijlocit, precum în cazul viziunilor, viselor, revelațiilor, psihozelor etc., este demonstrabilă existența unor condiții psihice preliminare în cazul cărora proiecția devine evidentă. Un exemplu clasic este persecuția fanatică a creștinilor de către Saul care a precedat apariția chistică.

Conținutul evaziv, amăgitor, înșelător, care exercită o posesiune demonică asupra pacientului, se ivește între medic și pacient și își continuă - ca un fel de a cincea roată la căruță - jocul său când amuzat și ghiduș, când infernal. În mod potrivit, alchimiștii l-au personificat în figura viclean-înțeleaptă a șiretului zeu *Hermes*, respectiv *Mercurius*, lamentându-se de renghiurile sale și dându-i în același timp cele mai înalte nume care îl situează în proximitatea divinității[39]. Ei se consideră însă, nota bene, buni creștini a căror bună-credință nu poate fi pusă la îndoială și își încep sau își încheie tratatele cu invocări pline de evlavie[40]. Ar fi însă o nedreptate dacă m-aș mulțumi cu caracterizarea negativă a spiritului său ludic, a inventivității sale de-a dreptul nelimitate în găsirea de idei și propoziții insinuante și intrigante, a ambiguității sale și a caracterului său malefic adesea neîndoielnic. El este capabil și de acțiuni contrare care mă fac să înțeleg de ce alchimiștii i-au conferit lui Mercurius al lor cele mai înalte calități spirituale ce stau într-un contrast flagrant cu natura sa obscură. Conținuturile inconștiente au o importanță într-adevăr excepțională, căci inconștientul este în cele din urmă matricea spiritului uman și a creațiilor sale. Oricât ar fi de frumoasă și de plină de semnificații această latură cu totul diferită, ea contribuie în anumite cazuri, tocmai datorită caracterului ei numinos, într-un mod periculos la crearea unei iluzii. Gândul se îndreaptă involuntar către diavolii amintiți de ATHANASIUS în biografia lui Antonius, ce țin discursuri pioase, cântă psalmi, citesc din cărțile sfinte și - ce este cel mai rău - spun chiar adevărul. Această muncă dificilă ne învață însă să acceptăm Adevărul, Binele și Frumosul acolo unde le găsim. Acestea nu se găsesc întotdeauna acolo unde le căutăm: ele pot fi ascunse printre gunoaie sau se pot afla în paza unor dragoni. „In stercore invenitur" (în bălegar va fi găsit), spun alchimiștii, iar ceea ce este găsit nu este din această cauză mai puțin valoros. Nu

transfigurează însă mizeria și nu împuținează Răul, așa cum acestea nu diminuează darul divin. Contrastul este însă jenant, iar paradoxul creator de confuzii. Strofe ca:

ουρανο ανω	„Cer e sus
ουρανο κατω	Cer e jos
αστρα ανω	Stele sunt sus
αστρα κατω	Stele sunt jos
παν ο ανω	Tot ce e sus
τουτο κατω	Este și jos
ταυτα λαβε	Înțelege acestea
κε ευτυχε	Și bucură-te[41] "

sunt prea optimist-superficiale și uită supliciul moral al antagonismelor și semnificația valorilor etice.

Prelucrarea acestei prima materia, a conținutului inconștient, pretinde o răbdare infinită, stăruință[42], aequenimitas [calm, liniște sufletească], măiestrie și știință din partea medicului, iar din partea pacientului încordarea tuturor puterilor sale și forța de a îndura mari suferințe. Sensul profund al virtuților creștine și anume al celor mai nobile dintre ele îi devine limpede și celui lipsit de credință, căci acesta ar putea fi nevoit să recurgă la ele pentru a-și salva conștiința și existența sa umană din fața acestui fragment de haos, a cărui înfrângere - care nu trebuie să fie un viol - reprezintă o sarcină ieșită din comun. Dacă opera este încununată de succces, ea pare a fi adesea o minune și explică ce anume i-a îndemnat pe alchimiști să introducă în rețetele lor un „Deo concedete" venit din inimă, sau să nu-și ducă la îndeplinire procedura numai printr-un miraculum al lui Dumnezeu.

Cititorului ar putea să i se pară poate neobișnuit faptul că „o procedură medicală" prilejuiește asemenea considerațiuni. Cu toate că este imposibilă indicarea unui mijloc și a unui procedeu în cazurile bolilor organice despre care s-ar putea afirma că sunt eficiente în orice situație, există totuși câteva care duc cu mare probabilitate la rezultatul dorit, fără ca medicul sau pacientul să simtă nevoia de a introduce un „Deo concedete". Noi însă nu tratăm aici corpul, ci *sufletul*. Și de aceea trebuie să adoptăm un alt limbaj decât cel a bacteriilor și celulelor corpului, și anume un limbaj adecvat naturii psihicului. Și trebuie, de asemenea, să avem

o atitudine ce cântărește pericolul și se dovedește capabilă să-i țină piept. Iar totul trebuie să fie autentic, căci altfel este lipsit de efect, iar dacă este fals, acest lucru dăunează ambilor. „Deo concedete" nu este un mijloc stilistic, ci exprimă o anumită atitudine a omului ce nu-și imaginează că este atoateștiutor și care este conștient de faptul că are în materia inconștientă dinaintea lui ceva *viu*, un Mercurius paradoxal, despre care unul din maeștri spune următoarele: „Iar el este cel asupra căruia natura a lucrat doar puțin și cel căruia i-a dat o formă metalică și l-a lăsat totuși nedesăvârșit[45]". Este însă o făptură a naturii ce tinde către integrarea sa în întregul ființei umane. Pare a fi un fragment al psihicului originar asupra căruia n-a intervenit diferențiator și ordonator o conștiință, o „geeinte Zwienatur" (GOETHE) de o ambiguitate abisală.

Deoarece este greu de imaginat - doar dacă nu ne-am pierdut de tot judecata critică - că umanitatea contemporană a atins cel mai înalt grad de conștiență posibil, trebuie să mai existe un „rest" de psihic inconștient capabil să evolueze, a cărui dezvoltare are drept consecință atât o expansiune, cât și o diferențiere sporită a conștiinței. Nimeni nu poate să spună cât de mare sau de cât de mic este acest „rest", căci nu există o măsură adecvată pentru cea mai mare întindere posibilă a dezvoltării conștiinței și cu atât mai mult pentru raza de acțiune a inconștientului. Nu există, în orice caz, nici un dubiu în legătură cu existența unei *massa confusa* de conținuturi arhaice nediferențiate care devin vizibile nu doar în cadrul psihozelor sau nevrozelor, ci constituie și acel „skeleton in the cupboard" al foarte multor oameni ce nu reprezintă cazuri patologice propriu-zise. Faptul că fiecare își are problemele și dificultățile sale este acceptat ca o banalitate, fără a mai da socoteală de ce anume înseamnă în fond aceste dificultăți. De ce nu suntem niciodată satisfăcuți? De ce nu suntem raționali? De ce nu înfăptuim doar Binele și mai lăsăm o portiță deschisă Răului? De ce spunem când prea mult, când prea puțin? De ce facem prostii pe care le-am putea evita ușor cu puțină luciditate? Și ce anume zădărnicește și blochează intențiile noastre cele mai nobile? De ce există oameni ce nu observă așa ceva și nu sunt capabili nici măcar să recunoască faptul că așa stau lucrurile în realitate? De ce, în

sfârșit, produce această turmă de oameni, odată îngrămădită, nebunia istorică a ultimilor treizeci de ani? De ce nu a reușit un Pitagora cu 4200 de ani în urmă să instaureze definitiv domnia înțelepciunii, sau de ce n-a reușit creștinismul să construiască împărăția Domnului pe Pământ?

Biserica dispune de învățătură despre diavol, un principiu malefic, imaginat cu precădere ca o ființă cu picioare de țap, coarne și coadă - imaginea unui om pe jumătate animal și a unui zeu chtonic ce pare să fi scăpat dintr-o asociație dionisiacă, a adeptului unui păgânism de o voioșie-păcătoasă. Acest tablou este excelent și caracterizează exact aspectul grotesc și totodată înspăimântător al inconștientului, ce n-a putut fi anihilat și care se menține încă de aceea într-un stadiu originar de sălbăticie nestăpânită. Azi n-ar îndrăzni probabil nimeni să afirme că omul european este un miel inocent ferit de orice posesiune diabolică. Se înfățișează în văzul tuturor mărturiile îngrozitoare ale epocii contemporane, ce depășesc în dimensiunea ororii tot ceea ce epocile anterioare au visat să atingă vreodată, dar n-au reușit din cauza mijloacelor insuficiente.

Dacă inconștientul ar fi - așa cum și-ar dori mulți - doar nefast, doar malefic, situația ar fi simplă iar calea limpede; s-ar înfăptui Binele, iar Răul ar fi ocolit. Dar ce este *bun* și ce este *rău*? Inconștientul nu este doar instinctiv și malefic, ci și sursa celor mai înalte valori[44]. El nu este doar întunecat, ci și luminos, nu doar animalic, subuman și demonic, ci și supraomenesc, spiritual și „divin" (în sensul antic al acestui cuvânt). Mercur, cel care personifică tocmai inconștientul[45], este în mod esențial un „dupplex", un caracter dual paradoxal, diavol, monstru, bestie și totodată panaceu, „Fiu al Filozofului", Sapientia Dei și donum Spiritus Sancti [Înțelepciune a lui Dumnezeu; Dar al Sfântului Duh][46].

Această stare de lucruri zădărnicește orice speranță a unei soluții simple. Toate definițiile Binelui și Răului devin îndoielnice sau chiar invalide. Binele și Răul rămân intacte ca forțe morale și nu sunt puse la îndoială - sunt simple stări de fapte - așa cum sunt ele intepretate într-un cod penal, în decalog și de către morala creștină tradițională. Dar conflictele cauzate de coliziunea unor

datorii contrare constituie lucruri mult mai subtile și periculoase și o conștiință morală ascuțită ce știe mai multe despre lucruri și oameni, nu se mai poate relaxa recurgând la paragrafe de legi, concepte și cuvinte frumoase. Este neliniștită de confruntarea cu acel rest promițător, ce necesită o dezvoltare și caută o linie directoare sau un punct de reper. Aceste deziderate devin chiar o nevoie imperioasă în cazul în care confruntarea cu inconștientul atinge acest stadiu. Deoarece de acum în lumea noastră nu se mai zărește nici o forță salvatoare, în afara marilor „sisteme psihoterapeutice", considerate religii și de la care se așteaptă „mântuirea sufletului", este foarte firesc că nu sunt puțini cei care întreprind tentativa justificată și nu de puține ori fericită de a se încadra într-una din confesiunile existente cu ajutorul înțelegerii nou dobândite asupra semnificației adevărurilor eterne transmise de tradiție.

Această soluție este normală în măsura în care adevărurile fundamentale formulate dogmatic ale bisericii creștine exprimă aproape în totalitate natura experienței interioare. Este aici conținută o cunoaștere aproape de nedepășit a tainelor sufletului exprimată în mari imagini simbolice. Inconștientul prezintă de aceea o afinitate naturală față de conținutul spiritual al bisericii, și anume tocmai față de expresia sa dogmatică care își datorează caracteristicile disputelor atât de absurde în ochii posterității, adică efortului pătimaș al unor mari personalități.

Biserica ar oferi deci celui care caută o formă pentru haosul inconștientului o posibilitate ideală, de n-ar fi orice operă a omului supusă nedesăvârșirii în ciuda celei mai înalte rafinări. Fapt este că reîntoarcerea la o confesiune, adică la biserică, nu constituie regulă. Cu mult mai dese sunt cazurile în care se manifestă o mai bună înțelegere și o relație mai puternic interiorizată față de religios, ce nu trebuie confundată cu confesiunea[1]. Acest fapt derivă, după cum mi se pare, în principal din faptul că cel care a înțeles legitimitatea ambelor puncte de vedere, a celor două ramuri despărțite ale creștinismului, nu poate decreta valabilitatea exclusivă a unuia sau a celuilalt; ar fi o automistificare. El trebuie să-și dea seama în calitate de creștin că aparține unui creștinism divizat de 400 de ani și că nu este nicidecum mântuit prin

convingerea sa creștină, ci expus acelui conflict și acelei scindări pe care o îndură și corpus Christi. Așa stau lucrurile, iar situația nu poate fi modificată prin insistențele confesiunilor de a determina o decizie, de parcă ar fi cert în mod absolut că fiecare din cele două se află în posesia adevărului absolut. Această poziție este inadecvată omului modern; el poate prea bine să vadă ce anume distinge protestantismul de catolicism - și invers - și înțelege în mod dureros de limpede că presiunea confesională intenționează să-l determine să aleagă o unilateralitate, deși știe că este vorba despre una falsă, deci să comită un păcat împotriva Sfântului Duh. El înțelege chiar și motivul pentru care confesiunile sunt nevoite să acționeze astfel și știe că așa trebuie să fie pentru ca niciunul dintre fericiții creștini să nu-și imagineze că s-ar putea retrage mântuit și liniștit într-un paradis anticipat. Passio Christi continuă, căci viața lui Christos în corpus mysticum sau viața creștinească aici și dincolo este dezbinată în sine însuși și nici un om onest nu poate tăgădui acest conflict. Ne aflăm de aceea în situația unui nevrotic ce trebuie să accepte durerosul gând că se află prins într-o stare conflictuală. Tentativele deseori reluate de a refula pur și simplu partea adversă nu i-au adus decât agravarea nevrozei sale. Medicul se vede de aceea nevoit să-i recomande să accepte deocamdată conflictul, împreună cu suferințele pe care acesta din urmă le provoacă în mod inevitabil, căci altfel conflictul nu va putea fi rezolvat niciodată. Europenii inteligenți sunt deci (în cazul în care sunt interesați de asemenea întrebări), în mod conștient sau semiconștient, niște catolici protestanți sau protestanți catolici și nu este vorba despre cei mai proști dintre ei! Să nu mi se spună că așa ceva nu există; am întâlnit ambele tipuri și acest lucru mi-a întărit speranțele legate de omul european al viitorului.

Verdictul negativ al publicului larg pronunțat în ceea ce privește confesiunile religioase pare să se explice mai puțin printr-o convingere religioasă. Se pare că este vorba despre un fenomen ce ține de o lene spirituală și de ignoranța religioasă generală. Putem să fim indignați de despiritualizarea notorie a oamenilor. Dacă însă cineva este medic el nu se va gândi numaidecât că pacientul este rău intenționat sau inferior din punct de vedere moral, ci va considera că eșecul se datorează poate mijloacelor de vindecare

utilizate. Deși se poate pe drept cuvânt pune la îndoială faptul că omul a făcut progrese morale semnificative sau cel puțin sesizabile de-a lungul celor cinci milenii de cultură ce pot fi cuprinse cu privirea, nu poate fi totuși negat faptul că, conștiința sa și funcțiunile ei au avut o evoluție notabilă. Conștiința a parcurs o lărgire considerabilă în ochii noștri mai ales sub forma *cunoașterii*. Dar chiar și funcțiunile ei individuale au parcurs nu numai o diferențiere, ci au fost făcute în mai mare măsura disponibile Eului. S-a dezvoltat astfel și *voința* umană. Mai ales acest lucru iese în evidență, atunci când comparăm în detaliu starea noastră de spirit cu cea a primitivilor. Siguranța noastră legată de Eu - comparată cu epocile anterioare - a sporit considerabil și a obținut chiar un avans atât de periculos, încât, chiar dacă mai rostim acel „Cu voia Domunului" , nu mai știm nici măcar ce spunem prin aceasta, căci mărturisim în același timp: „Voiește și vei putea". Și cui îi mai vine în minte în ziua de azi să apeleze mai curând la ajutorul lui Dumnezeu decât la bunăvoința, responsabilitatea, devotamentul, rațiunea sau inteligența semenilor săi?

Oricum am valoriza aceste modificări ale atitudinii spirituale, aceasta nu ar schimba cu nimic faptul existenței lor. Dacă deci are loc o modificare semnificativă a stării conștiente a individului, atunci se va produce și o schimbare în cadrul conținuturilor constelate prin aceasta ale inconștientului. Și cu cât starea conștientă se îndepărtează mai mult de un anumit punct de echilibru, cu atât vor fi mai semnificative și, după caz, periculoase conținuturile inconștiente ce tind către o redresare. De aici ia naștere în cele din urmă o disociere: conștiința de sine încearcă, pe de o parte, din răsputeri să se debaraseze de un adversar invizibil (dacă nu cumva crede chiar că vecinul este Diavolul!), pe de altă parte ea este subordonată din ce în ce mai mult voinței tiranice a unui centru interior ostil, care prezintă toate trăsăturile unei sub - și supraumanități demonice.

În cazul în care câteva milioane de oameni ating acest stadiu apare o situație generală pentru a cărei studiere ni se oferă zilnic, de un deceniu încoace, materialul didactic. Aceste evenimente contemporane înfățișează în toată unicitatea lor motivațiile acesteia. Distrugerea și devastarea dementă este reacția la deplasarea

conștiinței din starea de echilibru. Căci există un echilibru între Eul și non-Eul psihic, o *religio*, adică *atentă luare în considerare*[48] a forțelor inconștiente prezente a căror neglijare este periculoasă. Această cotitură a fost pregătită de secole de către modificarea stării conștiinței.

S-au adaptat confesiunile acestei schimbări seculare? Deși adevărul lor se poate considera, în mod neașteptat, pe drept cuvânt *etern*, veșmântul lor istoric trebuie să plătească însă tribut vremelniciei: acesta ar trebui să țină seama de schimbările psihice. Adevărul etern necesită limbajul omenesc care se schimbă odată cu spiritul epocii. Imaginile originare sunt capabile de metamorfozări infinite și rămân totuși mereu aceleași, însă nu pot fi înțelese din nou decât într-o formă nouă. Ele necesită o interpretare mereu nouă, dacă nu cumva își pierd puterea de atracție - din cauza arhaicizării mesajului lor - în fața permanenței evazivități a lui „fugax ille Mercurius"[49], permițând astfel dușmanului periculos să scape. Ce se întâmplă cu „vinul nou în vechile burdufuri"? Unde sunt răspunsurile la nevoile și suferințele unei noi epoci? Unde este cunoașterea problematicii psihice care a impulsionat dezvoltarea conștiinței moderne? Nicicând nu a fost opus mai provocator adevărului „etern" un asemenea hybris al voinței și putinței.

Lăsând la o parte motivațiile de natură personală, aici se află de bună seamă cauzele care au dus până acolo încât aproape întreaga Europă a căzut pradă neopăgânismului, adică anti-creștinismului instituind idealul religios al unei puteri lumești aflat în contrar iubirii întemeiate metafizic. Opțiunea negativă a individului referitoare la participarea sa la o confesiune nu indică nicidecum întotdeauna o atitudine anticreștină, ci câteodată chiar contrariul, și anume revenirea la împărăția Domnului din inima omului, locul în care se consumă, după cum spunea AUGUSTIN, „mysterium pascale" „in interioribus ac superioribus sui"[50]. Vechea idee a omului că microcosmos reprezintă un mare adevăr psihologic, ce așteaptă încă să fie descoperit. Aceasta era proiectată înainte asupra corpului, așa precum alchimia a proiectat psihicul inconștient în substanța chimică. Altceva se întâmplă însă atunci când microcosmosul semnifică universul și natura interioară care ni se dezvăluie șovăitoare prin inconștient. Intuiția acesteia se regăsește

și în cuvintele lui ORIGENE: „Înțelege că ești o a doua lume în miniatură și că în tine există soarele, luna precum și stelele[51] ". Și cum lumea nu este un amalgam în destrămare, ci se sprijină pe unitatea îmbrățișării lui Dumnezeu, înseamnă că nici omul nu trebuie să se dizolve în pluralitatea contradictorie a posibilităților și tendințelor sale schițate de către inconștient, ci să devină *unitatea cuprinzătoare* a acestora. Căci bine a zis ORIGENE: „Vezi cum cel ce pare a fi unul, nu este unul, ci atâtea persoane apar înlăuntrul lui, câte voințe individuale (se află în el)[52]". Posesiunea exercitată de inconștient înseamnă tocmai o stare de sfâșiere în mulți și multe, o „disiunctio". De aceea, țelul creștinului este pentru ORIGENE cel de a deveni un om mai unitar interior[53]. Accentuarea unilaterală a comunității bisericești exterioare nu satisface desigur această misiune, ci oferă dimpotrivă și nolens volens disoluției recipientul exterior al disoluției interioare, comunitatea eclesiastică, fără a transforma într-adevăr acea disiunctio interioară într-o coniunctio.

Conflictul dureros care se declanșează în nigredo sau tenebrositas este înfățișată de către alchimiști prin separatio sau divisio elementorum (separarea elementelor), prin solutio (dizolvare), calcinatio (ardere, combustie), incineratio (incinerare), ciopârțirea unui corp omenesc, prin sângeroase sacrificii animale, tăierea mâinilor mamei sau a labelor de leu, prin dezintegrarea mirelui în atomi în corpul miresii etc[54]. În cadrul acestei disiunctio exterioare se produce *metamorfoza* acelei esențe sau substanțe a spiritului ce se dovedește a fi mereu misteriosul Mercur. Acesta extrage din monstruoase forme de animale un res simplex, care, deși reprezintă unul și același lucru, se compune totuși dintr-o dualitate unificată („geeinte Zwienatur"). Alchimistul încearcă prin nenumărate proceduri și în nenumărate forme să depășească acest paradox, această antinomie și să facă Unul din Dublu[55]. Însă tocmai multitudinea simbolurilor și a procedurilor sale simbolice demonstrează că reușita rămâne incertă. Căci sunt rare simbolurile scopului final a căror dualitate este sesizabilă fără dificultate. Filius Philosophorum, lapis-ul său, rebis-ul său, homunculus-ul său sunt entități hermafrodite. Aurul său este „non vulgi", lapis-ul său [Piatra] este spirit și corp, asemenea tincturii sale care reprezintă un

sanguinis spiritualis (un sânge spiritual)[56]. Înțelegem astfel de ce nuptiae chymicae, nunta regală, ocupă o poziție centrală în calitate de simbol al supremei și ultimei unificări, căci reprezintă o magie analogică ce are rolul de a desăvârși opera și de a lega prin iubire cele ce își sunt potrivnice, căci „iubirea este mai puternică decât moartea".

Alchimia descrie nu doar în linii generale, ci intrând deseori până în detalii uluitoare, acea fenomenologie psihică pe care medicul o poate urmări în cursul confruntării cu inconștientul. Unitatea aparentă a individului care afirmă apăsat: „*Eu* vreau, *eu* gândesc" etc., se scindează și intră în disoluție în urma impactului cu inconștientul. Cât timp pacientul a fost capabil să creadă că un altul (de exemplu tatăl sau mama) este vinovat de situația sa precară, a reușit să salveze aparența omogenității sale (putatur unus esse!). Conflictul se declanșează însă atunci când înțelege că are el însuși o umbră, ba chiar „își încălzește dușmanul la propriul sân", iar Unul devine Dublu. Și deoarece „celălalt" reprezintă el însuși, după cum se dovedește, o dualitate, ba chiar o pluralitate de perechi de opoziții, Eul său va deveni o minge de joc a multor „mores". Se produce astfel „întunecarea luminii", adică o depotențare a conștiinței și o stare de dezorientare privind sensul și extensiunea personalității sale. Lucrul acesta poate constitui uneori un proces atât de obscur, încât pacientul *este nevoit* (nu trebuie!) să se cramponeze deseori de persoana medicului ca de o realitate probabil ultimă. Această situație este dificilă și dureroasă pentru amândoi, iar medicului i se întâmplă asemenea alchimistului, care nu mai știe adesea dacă el este cel care topește în creuzet metalul secret, sau dacă nu este el însuși salamandra ce se mistuie în foc. Inducția psihică inevitabilă are drept consecință faptul că ambii sunt atrași în metamorfoza celui de-Al Treilea, iar știința medicului este singura care luminează slab ca o lampă pâlpâitoare bezna adâncă a procesului. Nimic nu descrie mai bine situația psihică a alchimistului decât împărțirea atelierului său într-un „Laboratorium", unde trebăluiește cu creuzete și retorte, și un „Oratorium", unde imploră revelația divină atât de necesară lui - „Curăță întunecimile înfiorătoare ale spiritului nostru"[57], după cum citează autorul *Aurorei.*

„Ars requirit totum hominem", [Arta solicită omul întreg], se spune într-un tratat[58]. Acest lucru este pe deplin valabil și în cazul travaliului psihoterapeutic. Participarea reală situată dincolo de rutina profesională este în asemenea cazuri nu doar reclamată, ci și obligatorie în cazul în care nu se preferă punerea la îndoială a întregii problematici pentru a evita (astfel) propria problemă ce se impune peste tot din ce în ce mai limpede. Limita posibilităților subiective trebuie atinsă cu orice preț, căci altfel pacientul nu își va putea percepe nici el propriile limite. Limitele impuse arbitrar nu sunt însă valabile, doar cele reale. Este vorba despre o procedură de purificare propriu-zisă în care „tot ceea ce este inutil este mistuit de flăcări" și în care ies la iveală faptele fundamentale. Și ce este mai elementar decât a rosti: *Acesta sunt eu?* Se decupează aici o unitate ce este totuși sau a fost o pluralitate. Nu Eul anterior cu ficțiunea sa artificială cosmetizată, ci un altul, un Eu *obiectiv* care ar trebui denumit din acest motiv *Sine*. Acesta nu mai reprezintă o selecție de ficțiuni comode, ci o serie de realități dure ce alcătuiesc împreună crucea pe care trebuie să o poarte în cele din urmă fiecare dintre noi, sau destinul pe care îl întruchipăm. Aceste prime indicații ale unei compoziții ulterioare a personalității apar în vis sau în „imaginația activă", după cum am arătat în unele lucrări mai vechi, sub forma *simbolismului Mandalei*, cunoscută bine și de către alchimiști. Primele semne ale prezenței acestui simbol al unității nu înseamnă însă nici pe departe că aceasta a fost deja atinsă. După cum alchimia cunoaște o multitudine de procedee variate, începând cu distilarea reluată de șapte ori și până la cea înmiită, de la „opus unius dei" [Munca unei zile] și până la rătăcirea vreme de decenii, tensiunile din cadrul perechilor de opoziții psihice se aplanează la rândul lor treptat. Iar personalitatea unificată nu va trăi dispariția completă a percepției dureroase a naturii duale, scindate, asemenea produsului alchimic final care trădează încă o scindare esențială. Desprinderea totală de suferințele acestei lumi este de bună seamă un fapt iluzoriu. La urma urmelor, existența umană simbolic-exemplară a lui Christos nu s-a sfârșit într-o stare de beatitudine, ci pe cruce. (Este ciudat faptul că în finalitatea hedonistă își dau mâna frățește materialismul și un anumit creștinism „vesel".) Scopul este important doar ca

idee, esențial este însă *opus*-ul ce conduce către țintă și dă un sens duratei vieții. De aceea se unesc curente de „stânga și dreapta"[59], iar conștientul și inconștientul cooperează.

Coniunctio oppositorum [Unificarea contrariilor] întruchipată de Sol și Luna, perechea regală frate-soră, ocupă în alchimie un loc atât de important, încât întregul proces este prezentat uneori sub forma hierogamiei și a consecințelor ei mistice. Cea mai completă și în același timp cea mai simplă descriere de acest fel este probabil seria imagistică a *Rosarium Philosophorum* din anul 1550, pe care o voi prezenta în continuare. Importanța psihologică a acesteia justifică un comentariu mai amănunțit. Ceea ce medicul observă și trăiește împreună cu pacientul în faza confruntării cu inconștientul coincide în mod straniu cu sensul acestor imagini. Acest lucru nu poate fi întâmplător căci vechii alchimiști erau deseori în același timp și medici și au avut cu siguranță nenumărate ocazii de a acumula astfel de experiențe, preocupându-se, asemenea lui PARACELSUS, de sănătatea mentală a bolnavului său interogându-l în legătură cu visele acestuia (în vederea diagnosticării, prognozării și tratării bolii). Au putut astfel acumula experiențe de tip psihologic și nu doar în legătură cu pacientul, ci și legate de ei înșiși, adică de perceperea unor conținuturi inconștiente proprii ce au fost activate prin inducție[60]. După cum inconștientul se exprimă și azi prin intermediul unor serii imagistice desenate deseori în mod spontan de către pacienți, imaginile originare, cum ar fi de exemplu cele din *Codex Alchem. Rhenovacensis*, s-au născut și ele adesea într-un mod similar, și anume fiind acumulate ca o sedimentare a unor impresii interioare interpretate și modificate în orice caz prin grila unor elemente tradiționale[61]. De altfel în cazul unor serii imagistice moderne pot fi observate nu puține reproduceri ale unor motive tradiționale alături de reluarea spontană a unor reprezentări arhaice, respectiv mitologice. Având în vedere această relație strânsă dintre imagine și conținutul psihic nu mi se pare improprie analiza unei serii de ilustrații medievale în lumina unor cunoștințe moderne, sau utilizarea lor ca fir călăuzitor în prezentarea acestora din urmă. Formele medievale ciudate anticipă în germene mult din ceea ce s-a cristalizat într-o formă mai limpede abia în secolele următoare.

Seria de ilustrații din Rosarium Philosophorum ca suport al prezentării fenomenelor de transfer

Invenit gratiam in deserto populus ...
IEREMIA, 31, 2.

1. FÂNTÂNA MERCURIALĂ[1]

Această imagine ne conduce direct în centrul simbolismului alchimic și încearcă să înfățișeze fundamentul misterios al opus-ului. Este o *cuaternitate pătratică* determinată de patru stele în cele patru colțuri. Acestea sunt cele patru elemente. Deasupra, în mijloc, se află o a cincea stea care semnifică cea de a cincea esență, Unul al celor Patru, Quinta Essentia. Bazinul de jos este acel vas Hermeticum în care se produce transsubstanțierea. Ceea ce acesta conține este mare nostrum, aqua permanens (Apa Veșnică), υδωρ θειον (Apa Divină). Este o mare tenebrosum (mare întunecată), haosul. Vasul este denumit și Uter[2], în care are loc evoluția lui foetus spagyricus (Homunculus-ul)[3]. Bazinul trebuie imaginat rotund, spre deosebire de pătrat, căci el este lăcașul formei perfecte, pe care pătratul, ca formă imperfectă, n-a atins-o încă. În acesta din urmă elementele sunt încă divergente, ostile unul față de celălalt și trebuie unificate într-o circularitate. Acestei intenții îi corespunde inscripția de pe marginea fântânii (în forma decriptată): „Unus est Mercurius mineralis, Mercurius vegetabilis, Mercurius animalis" („vegetabilis" se traduce prin viu, iar „animalis" ca însuflețit sau chiar sufletesc în sensul de psihic[4]). În exterior, pe marginea fântânii se află șase stele ce reprezintă împreună cu Mercur cele șapte planete, sau Metale. Ele sunt toate quasi

ROSARIVM

Wyr ſindt der metall anfang vnd erſte natur /
Die kunſt macht durch vns die höchſte tinctur.
Kein brunn noch waſſer iſt mein gleych/
Ich mach geſund arm vnd reych.
Vnd bin doch jtzund gyftig vnd döſelich.

Succus

Figura 1

conținute în Mercurius, căci el este pater metallorum. Ca personificare, el reprezintă unitatea celor șapte planete, un Anthropos al cărui corp este lumea, asemenea lui Gayomart din al cărui trup se scurg în pământ cele șapte metale. Grație naturii sale feminine el este și mama celor șapte și nu doar șase, căci el își este sieși tată și mamă[5].

Din „mare" se ridică izvorul mercurial, „triplex nomine", ceea ce se referă tocmai la tripla manifestare a lui Mercur[6]. Acesta din urmă se varsă din trei țevi, ca lac virginis (Lapte de Fecioară), acetum folis (Oțet al Fântânii) și aqua vitae (Elixir al Vieții). Acestea sunt trei dintre nenumăratele simboluri ale lui Mercur. Unitatea sublimată mai sus a lui Mercur se dovedește a fi o trinitate. El este o trinitate, triunus sau trinus, cum se subliniază adesea, analogia chtonică, inferioară, chiar infernală a trinității cerești, așa cum și Diavolului îi revine la DANTE tricefalitatea[7]. Mercur este din această cauză deseori înfățișat ca un șarpe tricefal. Puțin deasupra celor trei țevi se află Soarele și Luna în calitate de acoliți inevitabili și părinți ai transsubstanțierii mistice și, deasupra lor, steaua simbolizând quinta essentia, simbolul unității celor patru elemente ostile unul față de celălalt. Și mai sus urmează serpens bifidus, șarpele despicat (sau bicefal), fatalul binarius (Dublul), care desemnează Diavolul la DORNEUS[8]. Acest șarpe este serpens mercurialis[9], natura duplex a lui Mercur. Capetele sale aruncă flăcări din care se formează „duo fumi" (cele două coloane de fum) ale Mariei (Maria Copta sau Evreica)[10]. Sunt doi Vapores (Vapori) care se precipită, reîncep procesul[11] și declanșează astfel o multiplă sublimare, respectiv distilare, pentru a purifica de mali odores (mirosuri urâte, duhori), foetor sepulcorum (duhoarea de mormânt)[12] și de negreala stadiului originar.

Această alcătuire indică tetrametria procesului de trans-substanțiere pe care grecii o cunoșteau deja. Acesta începe cu cele patru elemente divizate (starea de haos), înaintează în sus către cele trei forme de manifestare ale lui Mercurius în universul anorganic, organic și psihic (stadiul înălțării), atinge apoi forma lui Sol și Luna - pe de o parte cea a metalelor nobile, aurul și argintul, pe de altă parte natura luminoasă a zeilor, capabile să înfrângă prin φιλια (iubirea) νεικος (ura) elementelor - și, în cele din urmă,

natura unitară și indivizibilă (incoruptibilă, eterică, eternă) a anima, quinta essentia, aqua permanens, tinctura sau lapis Philosophorum. Această progresie de la patru la trei, la doi, la unu reprezintă așa numita *axiomă a Mariei* și este un laitmotiv ce traversează sub diferite forme întreaga alchimie. Dacă facem abstracție de numeroasele explicații „chimice" ale acestui fenomen ajungem la substratul simbolic al acestuia: stadiul inițial al totalității este caracterizat de patru direcții divergente („ostile" una alteia); căci patru este numărul minimal ce determină natural și plastic un cerc. Reducerea acestui număr tinde către obținerea unității finale. Progresiv ia naștere mai întâi cifra trei, un număr masculin, apoi din aceasta rezultă numărul doi, cel feminin[13]. *Masculin* și *feminin* constelează în mod inevitabil ideea unificării sexuale ca mijloc al producerii Unului, denumit în consecință filius regius (Fiu al Regelui), respectiv filius Philosophorum.

Această imagine simbolică nu descrie de aceea în esență nimic altceva decât metoda și filozofia alchimică. Însă acestea din urmă nu sunt oferite nicidecum de către natura materiei, familiară vechilor maeștrii. Ele pot proveni doar din psihicul conștient. Alchimiștii au speculat cu siguranță și în mod conștient, ceea ce nu împiedică deloc proiecția inconștientă, căci oriunde spiritul explorator se îndepărtează de stricta observație a ceea ce este într-adevăr prezent urmând un traseu propriu, acel spiritus rector ia frâiele în mână și îl readuce la arhetipurile pe care se întemeiază în mod invariabil și care sunt determinate prin această regresie să se proiecteze.

Cuaternitatea este unul din arhetipurile universale și se dovedește a fi una din cele mai utile scheme structurale pentru descrierea funcțiunilor de orientare ale conștiinței[14]. Ea este de fapt reticulul din telescopul rațiunii noastre. *Crucea* formată de cele patru puncte extreme se bucură de aceeași universalitate și deține, dincolo de aceasta o importanță morală și religioasă maximă pentru omul occidental. În mod similar *cercul* este simbolul perfecțiunii și al ființei absolute, o expresie larg răspândită a cerului, Soarelui, a lui Dumnezeu și a reprezentării originare a omului și psihicului[15]. Patru, ca multiplu minimal, reprezintă pluralitatea proprie omului ce n-a obținut unificarea interioară, deci starea de sclavie, de

dezbinare interioară, de descompunere, de sfâșiere, o situație chinuitoare de captivitate, ce aspiră la unificare, conciliere, mântuire, vindecare, adică la totalizare.

Triplul se manifestă că o faptă și o decizie *masculină,* adică activă (ceea ce în limbaj alchimic se exprimă prin țâșnirea apei fântânii). *Dublul* are spre deosebire de acesta un comportament *feminin,* adică se comportă ca un pacient receptor, o materie ce urmează să primească o formă (în limbaj alchimic „informatio"- conferirea unei forme - și „impraegnatio" - impregnare). Din perspectiva psihologică, trinitatea corespunde nevoii, dorinței, pulsiunii, agresiunii și deciziei volitive. Dublul corespunde în schimb reacției întregului sistemului psihic față de imboldul sau decizia provenită din conștiință, cea care s-ar consuma în gol dacă n-ar reuși să depășească inerția omului ca întreg și să se impună în fața oricărui tip de rezistență, permanent prezentă. Din entuziasm și executare se naște *fapta* și doar prin aceasta omul apare că un întreg și o unitate vie („La început a fost fapta")[16], bineînțeles, cu condiția ca fapta să fie fructul copt al unui proces ce cuprinde totalitatea psihică și nu este doar produsul unei lupte sau al unui conflict care reprimă acest proces. Ne mișcăm aici într-un domeniu familiar înfățișat prin cele mai încântătoare imagini în ultima și cea mai mare operă alchimică, *Faust.* GOETHE descrie de fapt experiența alchimistului care descoperă că ceea ce a proiectat în retortă, și anume propria obscuritate, neizbăvirea sa, suferința sa, aspirația sa de a deveni ceea ce este de fapt și de a-și urma destinul ce i-a fost hărăzit prin naștere, și anume cel de a deveni, după peregrinatio unei vieți îndelungate complicată de o mie de erori, filius regius, fiul mamei supreme. Putem însă recurge și la importantul precursor al lui *Faust,* la *Nunta chimică* a lui CHRISTIAN ROSENCREUTZ din 1616[17], pe care GOETHE a cunoscut-o fără indoială. Acolo este în fond vorba despre același lucru, despre *Axioma Mariae,* și anume despre transformarea lui Rosencreutz plecând din stadiul inițial lipsit de harul divin, până la conștientizarea înrudirii sale „regale". Conform tradiției epocii (este vorba despre începutul secolului al XVII-lea!), procesul este în cea mai mare proiectat. Retragerea acesteia asupra eroului - fapt ce duce în *Faust* la stadiul de supraom[18] - este aici doar vag schițată.

Însă procesul psihologic este în esență același: înțelegerea marilor conținuturi pe care alchimia le presimțea ascunse în secretele materiei.

Textul din *Rosarium* ce urmează imaginii fântânii mercuriale se ocupă mai ales cu „Apa" operei, și anume cu Mercur. Pentru că nu doresc să repet lucruri deja spuse trimit aici la prelegerea mea *Spiritul lui Mercur* (*Der Geist Mercurius,* Opere complete 13). Amintesc doar faptul că această substanță fluidă cu toate proprietățile ei paradoxale semnifică tocmai inconștientul care este proiectat în ea. „Marea" reprezintă starea ei statică, „izvorul" activarea ei și „procesul" metamorfoza ei. Integrarea conținuturilor inconștiente se exprimă în ideea leacului, a Medicina catholica s. universalis, a aurum potabile (Aurul Potabil), cibus sempiternus (Hrana Veșnică), a fructelor tămăduitoare ale arborelui filozofic, a vinum ardens (Vinului Fiert) sau cum s-or mai fi numind celelalte sinonime. Altele sunt de-a dreptul defavorabile, însă nu mai puțin caracteristice: succus lunariae s. lunatica[19] (Sucul plantei Lunaria etc.), aqua Saturni (Saturn, un maleficus!), Otrava, Scorpion, Dragon, Fiu al Focului, urina puerorum (Urina de Copil) s. canis (Urina de Câine), Sulf, Diavol etc..

Cu toate că textul nu vorbește explicit despre faptul că fântâna mercurială ce se ridică din vas se varsă înapoi în el și formează astfel un circuit închis, acest lucru semnifică totuși proprietatea esențială a lui Mercur, de a fi acel șarpe care se autofecundează, se omoară și se sfâșie pe sine însuși și renaște din el însuși. Putem aminti în acest context faptul că lacul rotund, fără un canal de scurgere, care se reînnoiește permanent printr-un izvor ce țâșnește din mijlocul său, reprezintă la NICOLAUS CUSANUS o *alegorie a lui Dumnezeu*[20].

2. REGELE ȘI REGINA

Arcanum artis (secretul artei) prezentat în imaginea anterioară, și anume coniunctio Solis [Soare] et Lunae [Luna] ca unificare supremă a contrariilor ostile, este descrisă acum în detaliu, printr-o

serie de imagini, în mod corespunzător importanței sale. Regele și Regina, mirele și mireasa se întrunesc pentru a-și celebra logodna sau căsătoria. Elementul incestual apare în relația frate-soră dintre Apollo și Diana. Perechea stă pe Sol, respectiv Luna - prin care se face aluzie la natura solară și lunară a celor doi - în conformitate cu premisa astrologică privind importanța poziției Soarelui, în cazul bărbatului și a poziției Lunii, în cazul femeii. Întâlnirea este la început distantă, fapt indicat de veștmintele ceremoniale. Amândoi își întând mâna *stângă*, lucru ce nu este cu siguranță întâmplător deoarece contravine tradiției. Este vorba despre un secret păzit cu teamă, despre „calea stângii", cum numesc tantriștii indieni adorația lui Shiva-Shakti, asemănătoare într-o anumită măsură. Partea stângă (sinister!) este cea întunecată, inconștientă. „Stânga" este neprielnică și neîndemânatică. Partea stângă este și cea a inimii, din care izvorăște nu numai iubirea, ci, odată cu aceasta, și gândurile malefice, contradicțiile morale ale naturii umane ce se exprimă cu cea mai mare claritate în viața afectivă. Atingerea mâinii stângii ar putea fi de aceea interpretată ca o trimitere la natura afectivă a relației, la caracterul ei incert, căci este vorba despre un amestec de iubire „cerească și pământeană", complicată de un sousentendu al incestului. Având în vedere această situație delicată, atât de omenească totuși, gestul mâinilor *drepte* are un efect compensatoriu direct. Acestea susțin o formațiune alcătuită din cinci (4+1) flori. Ramurile ținute în cele două mâini poartă câte două flori. Acest număr patru trimite din nou la cele patru elemente dintre care două indică cele două care sunt active, Focul și Aerul, iar celelalte două semnifică cele pasive, Apa și Pământul. Primele sunt atribuite bărbatului, iar cele din urmă femeii. Din sus coboară cea de-a cincea floare reprezentând probabil Quinta Essentia. Ea este purtată de un porumbel al Sfântului Duh (în analogie cu porumbelul lui Noe care poartă ramura de măslin a concilierii). Pasărea vine dinspre steaua chintesenței (cf. fig.1).

Unificarea în partea *dreaptă* constituie adevărata taină, căci ea este, așa cum arată imaginea, mijlocită de către donum Spiritus Sancti, Arta Regală. Semnificației „sinistre" a contactului cu stânga i se alătură de sus o unificare a ambelor cuaternități, a manifestărilor masculine și femine ale celor patru elemente sub forma unei

Nota bene: In arte noſtri magiſterij nihil eſt celatũ à Philoſophis excepto ſecreto artis, quod non licet cuiquam reuelare, quod ſi fieret ille male diceretur, & indignationem domini incurreret, & apoplexia moreretur. ✠ Quare omnis error in arte exiſtit, ex eo, quod debitam

Secretum artis

Figura 2

ogdoade, alcătuită din cinci flori și trei ramuri. Aceste numere masculine indică acțiune, fermitate, premeditare și dinamism. Numărul cinci se distinge față de patru prin faptul că este adus de către porumbel. Cele trei ramuri corespund „izvorârii" lui Mercur triplex nomine [cel care poartă trei nume], respectiv celor trei țevi ale fântânii. Este deci vorba din nou despre o recapitulare prescurtată a opus-ului, adică despre aceeași semnificație profundă care a devenit deja evidentă în fig.1. Textul care succede fig.2 începe în mod semnificativ cu următoarele cuvinte: „Observă cu atenție: - în arta învățăturii noastre nu a fost nimic tăinuit filozofilor cu excepția secretului artei ce nu poate fi trădat oricui. Căci dacă s-ar întâmpla acest lucru acela (trădătorul) ar fi blestemat; ar atrage asupra capului său mânia lui Dumnezeu și ar muri de apoplexie. De aceea greșeala pe care o fac toți este aceea că nu folosesc substanța inițială potrivită[1]. Vom recurge de aceea la venerabila Natură, căci arta noastră se naște din ea, prin ea și în ea și *în nimic altceva*. Și de aceea învățătura noastră este opera Naturii și nu a maestrului[2]."

Dacă luăm teama de pedeapsa divină aplicată în cazul unei trădări drept ceea ce pare să fie, atunci trebuie să fie vorba despre un lucru ce periclitează probabil echilibrul psihicului, adică despre un caz tipic de „peril of the soul". Elementul cauzal „quare" cu care începe următoarea propoziție nu poate să se refere decât la secretul a cărui dezvăluire este interzisă. Deoarece materia primă este în consecință necunoscută, vor cădea prada erorii toți cei care nu cunosc secretul, iar acest lucru se petrece, așa cum ne arată propoziția următoare, din cauza faptului că alegerea lor se îndreaptă către ceva arbitrar sau artificial și nu către Natura pură. Accentuarea „venerabilis natura" [venerabilei Naturi][3] lasă să se întrevadă câte ceva din pasiunea exploratoare care a dat în cele din urmă naștere la știința modernă a naturii, care s-a dovedit însă de atâtea ori potrivnică principiului credinței. Venerarea naturii, o moștenire antică, se află într-o contradicție mai mult sau mai puțin ascunsă cu viziunea despre lume a bisericii și a îndrumat inima și simțul către o „cale a strângii". Ce senzație a provocat escaladarea de către PETRARCA a lui Mont Ventoux! AUGUSTIN avertizase în *Confessiones*: „Și pleacă oamenii să admire înălțimea munților și

talazurile uriașe ale mării, șuvoiul larg al fluviilor și întinderile oceanului și rotirile astrelor și se abandonează din cauza lor ...' ". Accentuarea exclusivă a Naturii ca unic fundament al Artei se opune însă într-un mod izbitor mărturisirilor repetate conform cărora aceasta ar fi un donum Spiritus Sancti, un arcanum al sapientiae Dei etc., de unde s-a dedus în mod inevitabil existența unei religiozități de nezdruncinat a alchimiștilor. Nu cred că aceasta din urmă poate fi pusă la îndoială în linii mari. Credința iluminării prin Sfântul Duh pare dimpotrivă să fi constituit chiar o necesitate psihică deosebită, ținând cont de obscuritatea amenințătoare a secretului naturii.

Dacă însă un text ce insistă atât de mult asupra naturii pure este interpretat sau lămurit printr-o ilustrație ca cea din figura 2, atunci trebuie să presupunem că relația dintre rege și regină a fost înțeleasă într-un sens apropiat naturii. Meditația și speculația inevitabilă asupra misterului ce ține de coniuctio n-a ocolit de bună seamă fantezia erotică, fie și pentru că aceste imagini simbolice derivă tocmai din conținuturi inconștiente corespunzătoare, pe jumătate spirituale, pe jumătate sexuale, și au rolul de a aminti crepusculul acestei sfere, căci lumina se naște doar din bezna în care lipsește distincția. Așa ne învață experiența naturală, însă spiritul crede în lumen de lumine (lumină din lumină)[5]. Artista a ajuns cumva să fie implicat în acest joc de proiecții inconștient și a perceput în mod inevitabil acest proces misterios drept un „tremendum". Chiar și păcătosul lipsit de respect, AGRIPPA VON NETTESHEIM, dovedește o reținere notabilă în critica sa ce vizează „Alkumistica"[6]. După ce a enunțat multe din cele ce se pot spune despre această artă dubioasă, acesta adaugă: „Aș mai putea spune multe despre această artă (ce nu îmi este totuși atât de antipatică), dacă nu ar exista un legământ de tăcere (depus de către inițiați)[7].". Limitarea criticii sale, neașteptată în cazul lui AGRIPPA, dă de gândit: acesta se sfiește, căci pe undeva este afectat de către Arta Regală[8]. Secretul Artei nu trebuie să ne ducă neapărat cu gândul la ceva întunecat. Natura nu cunoaște murdăria morală. Realitatea ei este destul de înfricoșătoare. Să ne gândim numai la faptul că, coniunctio nu este o unificare legitimă, ci a fost dintotdeauna - am putea spune, din principiu - un incest. Teama ce însoțește acest

complex - „teama incestuală" - este tipică și a fost deja evidențiată de către FREUD. La aceasta se adaugă teama ce însoțește cele mai multe conținuturi inconștiente, legată de constrângerea ce derivă din acestea.

Atingerea mâinii stângi și încrucișarea mâinilor drepte „prin intermediul florii" - sub sigillo al secretului artei - înfățișează în mod plastic, deși prin aluzii minimale, situația delicată în care a fost plasat adeptul de către venerabilis natura. Cu toate că mișcarea roza-cruceană nu poate fi identificată privind retrospectiv dincolo de *Confesio* și *Fama Fraternitatis* lui ANDREAE de la începutul secolului al XVII-lea[9], acest buchet ciudat al celor trei ramuri cu flori înfățisează totuși o „rozacruce" sau o cruce de roze databilă în mod limpede înainte de 1550, dar care nu emite după cum se vede nici o pretenție de a fi o „rosicrux"[10]. Așa cum am amintit, structura sa ternară trimite pe de o parte la fântâna mercurială, pe de altă parte însă indică faptul că ceea ce formează „Roza" sunt trei ființe vii: regele, regina și, între aceștia, porumbelul Sfântului Duh. Astfel Mercurius triplex nomine este transferat în trei figuri și nu poate poate fi conceput ca un metal sau un mineral, ci doar ca *spirit*. El are și în această formă o natură triplă: masculină, feminină și divină. Oricum, coincidența sa cu Sfântul Duh că cea de a treia persoană a divinității nu se explică pe cale dogmatică. Venerabilis natura a oferit totuși în mod evident alchimistului capacitatea de a alătura Sfântului Duh într-o manieră foarte neortodoxă un partener indubidabil chtonian. A reușit să-l întregească cu spiritul divin rămas captiv din zilele Genezei în ființa creată. Acest spirit *inferiror* este însă omul primordial, prizonier al materiei, ființa hermafrodită, element al tradiției iraniene[11]. El este omul rotund, adică desăvârșit al originilor și sfârșitului, început și țintă a omului. El este totalitatea omului, care se afla dincolo de diviziunea sexelor și poate fi recuperată doar prin recompunerea și unificarea masculinului cu femininul. Odată cu dezvăluirea acestui sens superior este soluționată problema provocată de atingerea mâinii stângi, și are loc nașterea „lumen quod superat omnia lumina" (luminii ce întrece toate luminile) din întunericul haosului.

Dacă nu aș ști, sprijinindu-mă pe o experiență bogată, că astfel de evoluții au loc și în cazul omului modern ce nu poate fi bănuit în nici un chip că ar poseda cunoștințe istorice legate de învățătura gnostică despre Anthropos, aș fi înclinat să mă gândesc în cazul alchimiștilor la continuitatea unei tradiții oculte, cu toate că probabilitatea validității acestei ipoteze (aluziile din tratatele lui ZOSIMOS VON PANOPOLIS) este atât de redusă, încât nici chiar un bun cunoscător al tradiției alchimice medievale, WAITE, nu își putea imagina persistența unei „secret tradition"[12]. Plecând de la experiența profesională acumulată sunt de aceea de părere că ideea lui Anthropos are un caracter parțial „autohton" în alchimia medievală, adică reprezintă consecința unor experiențe subiective. Este vorba despre un adevăr „etern", adică despre un arhetip capabil de a-și face din nou apariția în mod spontan oricând și oriunde. Îl întâlnim pe Anthropos chiar și în vechea alchimie chineză, în tratatul lui WEI PO-YANG, redactat în jurul anului 142 e.n.. Numele care îi este dat acolo este cel de chen-yen („true man")[13].

Revelația lui Anthropos nu semnifică, în orice caz, o emoție religioasă obișnuită, ci este similară unei viziuni christice în cazul creștinului credincios. El însă nu își face apariția *ex opere divino*, ci *ex opere naturae*, nu de sus în jos, ci din metamorfoza unei figuri nu prea îndepărtate de cea a Răului ce sălășluiește în Hades și care poartă numele unei divinități păgâne revelate. Această dilemă înfățișează secretul Artei într-o nouă lumină: este vorba despre pericolul real al ereziei. Alchimiștii se găseau astfel între Scilla și Caribda: riscau pe de o parte să comită eroarea de care erau conștienți, sau să fie bănuiți de practicarea unei false alchimii, pe de altă parte să ajungă pe rugul destinat ereticilor. În legătură cu aurul, *Rosarium*-ul cuprinde chiar la începutul textului ce succede fig.2 vestitul citat: „Aurum nostrum non est aurum vulgi." (Aurul nostru nu este aurul vulgar)[14]. Însă alchimiștii au preferat, după cum ne arată istoria, riscul de a fi bănuiți de fabricarea aurului, decât cel de a fi declarați eretici. Este o întrebare încă deschisă - ce nu va putea fi probabil decisă niciodată - cât de mult sau cât de puțin conștienți erau alchimiștii de natura adevărată a Artei lor. În această privință nu ne sunt de ajutor nici texte precum *Rosarium*-ul

sau chiar și *Aurora consurgens* care oferă posibilitatea unei cercetări profunde.

În ceea ce privește psihologia acestei imagini trebuie evidențiat înainte de toate faptul că ea descrie mai întâi o întâlnire în care iubirea joacă rolul decisiv. Vestimentația convențională a perechii indică o atitudine similară. Cei doi mai sunt încă despărțiți de convenție și realitatea lor naturală rămâne ascunsă în fața celuilalt. Atingerea critică a mâinii stângi trimite la ceva „sinistru", ilegitim, morganatic, de natură emoțional-pulsională, adică la implicarea fatală a incestului și a fascinației „perverse" a acestuia. „Intervenția" Sfântului Duh dezvăluie însă semificația secretă a incestului, a unificării între frate și soră, între mamă și fiu, ca un simbol scandalos pentru o unio mystica. Incestul ca împreunare a consanguinilor este un tabu general și totuși o prerogativă regală (cf. căsătoriile incestuoase ale faraonilor etc.). Incestul simbolizează unirea cu propria ființă, individuația sau devenirea de sine și exercită - datorită importanței vitale majore a acestor fenomene - o fascinație aproape înfricoșătoare, chiar dacă nu în realitatea brutală, totuși cel puțin asupra procesului psihic controlat de către inconștient, lucru familiar oricărui cunoscător al psihopatologiei. Din acest motiv - și nu din cauza unor cazuri izolate de incest - divinitățile cosmogonice procreează întotdeauna pe cale incestuoasă. Incestul este pur și simplu treapta aflată în succesiunea directă a ideii primordiale a autofecundării, treapta împreunării genurilor identice[15].

Aceste constatări psihice înfățisează ceea ce poate fi descoperit în urma unei analize atente. Situația convențională este urmată de o „familiarizare" inconștientă cu partenerul prin proiecția acelor imagini fantasmatice infantile (și arhaice) investite inițial în membrii propriei familii, proiecție care ținea legat pacientul de părinți și frați datorită unei fascinații (pozitive sau negative)[16]. Transferul asupra medicului îl obliga pe acesta să pătrundă într-o relație de intimitate care, deși este nedorită, reprezintă totuși materia primă necesară Operei. În cazul în care transferul s-a produs, medicul trebuie să îl trateze și pe aceasta pentru a împiedica nașterea unei noi absurdități nevrotice. Transferul ca atare este un fenomen natural care nu se produce nicidecum doar între pereții cabinetului

medical, ci este observabil peste tot și poate prilejui cele mai mari absurdități, precum toate proiecțiile neînțelese. Tratamentul medical al transferului constituie o șansă rară și inestimabilă prin care se poate obține revocarea proiecțiilor, redresarea deficiturilor de substanță psihică și integrarea personalității. Motivele ce se află la baza transferului au în orice caz, inițial, un aspect întunecat, căci ceea ce ține de Opera este *Umbra* neagră (umbra solis sau sol niger al alchimiștilor), ceea ce poartă fiecare cu sine, aspectul inferior și de aceea obscur al personalității, slăbiciunea ce ține de orice punct forte, noaptea ce urmează fiecărei zile, Răul din Bine[17]. Explorarea acestui teritoriu este însoțită de pericolul de a cădea pradă umbrei. Pe lângă acest pericol există însă și posibilitatea deciziei conștiente de a evita acest pericol. Un inamic vizibil este în orice condiții preferabil unuia invizibil. Sunt incapabil să înțeleg avantajele unei politici a struțului în acest caz. Scopul nu poate fi ca omul să rămână într-o stare infantilă, să fie orb față de sine însuși, să atribuie în mod fals vecinului tot ceea ce este considerat indezirabil și să-l chinuie pe acesta cu proiecțiile și prejudecățile sale. Există atâtea căsnicii fericite ani întregi și uneori pentru totdeauna, deoarece bărbatul vede în soția sa figura mamei, iar aceasta își vede tatăl în soț, fără a descoperi vreodată realitatea celuilalt! Viața este într-adevăr destul de dificilă, astfel încât am putea măcar să ne scutim de greutățile cele mai stupide. Însă fără o confruntare temeinică cu cel din fața noastră, anularea proiecției infantile este deseori pur și simplu imposibilă. Pentru că acesta este scopul legitim al transferului: el conduce întotdeauna și în orice situație - orice ar fi metoda de „rapprochement" - în mod inevitabil la o discuție, o confruntare și astfel la o conștientizare superioară și este instrumentul de măsură al integrării personalității. În cadrul acestei discuții, situată dincolo de convențiile camuflante, iese la lumina zilei adevăratul om. El se naște de fapt din relația psihică și extinderea conștiinței sale se apropie de forma cuprinzătoare a cercului.

Am putea afirma cu ușurință că regele și regina reprezintă o relație de transfer în cadrul căreia regele corespunde partenerului masculin, în timp ce regina corespunde celui feminin. Lucrurile nu stau însă deloc așa: în cazul acestor figuri este vorba despre

conținuturi proiectate din inconștientul adeptului (și al soror mystica [surorii mistice]). Deoarece acesta se percepe pe sine în mod conștient ca bărbat, masculinitatea este incapabilă să se proiecteze, căci de acest lucru sunt capabile conținuturile inconștiente. Fiindcă aici este vorba în primul rând despre un bărbat și o femeie, fragmentul de personalitate nu poate fi decât elementul feminin al bărbatului, anima acestuia[18]. În același mod, în cazul femeii nu poate fi proiectat decât aspectul masculin. Rezultă deci o încrucișare ciudată a caracteristicilor de gen: bărbatul (în acest caz adeptul) este reprezentat prin regina, femeia (în acest caz *soror mystica*) prin rege. S-ar părea că această intersectare este schițată de florile „simbolului". Cititorul este de aceea rugat să urmărească cu atenție în cursul lecturii faptul că în imaginile *Rosarium*-ului se întâlnesc două figuri arhetipale. Luna aparține în secret adeptului, în timp ce Sol aparține figurii auxiliare care contribuie la performarea Operei. Calitatea regală a figurilor exprimă, asemenea regalității reale, caracterul arhetipal al acestora, adică este vorba figuri colective comune unui număr mare de oameni. În cazul în care conținutul principal al acestui mysterium ar fi consacrarea ca rege sau deificarea unui muritor, atunci ar exista posibilitatea unei proiecții a figurii regelui, iar în acest caz regele ar corespunde adeptului. Cum însă derularea ulterioară a dramei are un sens cu totul diferit, putem lasa la o parte această posibilitate[19].

Faptul că regele și regina reprezintă, printr-o încrucișare, inconștientul de sex opus al Adeptului și al Soror - din motive demonstrabile empiric, înseamnă o complicați penibilă ce nu simplifică deloc problema relației de transfer.

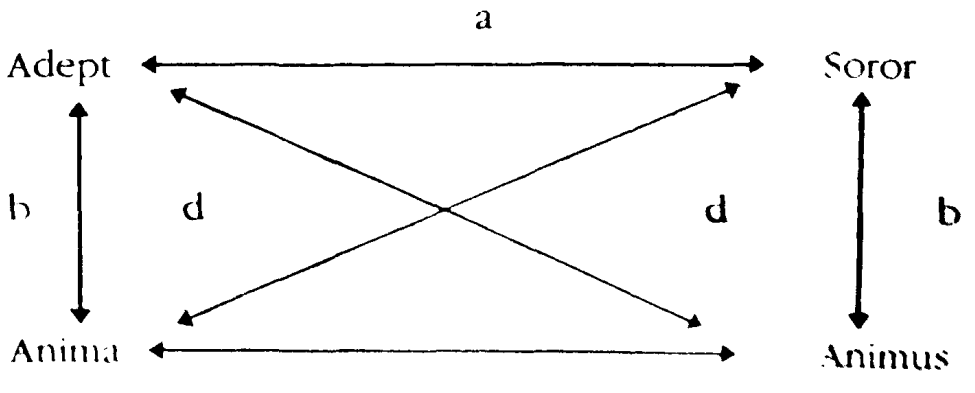

Onestitatea științifică interzice însă orice fel de simplificări acolo unde nu este prezentă o situație simplă, așa cum sunt de părere că este cazul aici. Schema relației este destul de simplă, dar este extrem de dificil să ne imaginăm de fiecare dată când se efectuează o reprezentare detaliată, care este perspectiva din care este descrisă relația sau care dintre aspecte este descris. Schema ilustrează acest lucru.

Direcția săgeții indică o cădere dinspre masculin către feminin și invers, și dinspre inconștientul unei persoane către conștiința celeilalte (ceea ce corespunde unei relații de transfer pozitive). Trebuie deci făcută deosebirea între următoarele relații, care pot în anumite cazuri să se suprapună (dând bineînțeles naștere unei confuzii fantastice):

a) O relație personală necomplicată.

b) O relație a bărbatului cu anima sa și una a femeii cu animusul propriu.

c) O relație dinspre animus către anima și invers.

d) O relație a animusului feminin cu animusul bărbatului (ce se produce atunci când femeia este identică cu animusul) și una a animei masculină cu femeia (ce se produce atunci când bărbatul este identic cu anima sa).

Descrierea fenomenului de transfer bazată pe această serie de imagini nu ține cont de distincțiile existente între aceste posibilități diferite căci ele sunt în realitate în permanență combinate. Iar actualizarea permanentă a schemei ar fi dus la împovărarea excesivă a explicației. Astfel, atât Regele cât și Regina strălucesc în toate nuanțele omenești și supraomenești, dacă nu subumane, când ca figuri transcendentale, când ascunși în figura Adeptului. Cititorul este rugat ca atunci când va întâlni în cele ce urmează unele contradicții reale sau presupuse legate de această problemă să-și amintească de această explicație.

Relațiile ce se încrucișează în transfer sunt anticipate în tradiția populară: arhetipul căsătoriei încrucișate pe care o numesc *quaternio marital* [*Heiratsquaternio*][20], se regăsește și în basme. Astfel, iată povestea pe care o narează un basm islandez[21]:

Finna, care posedă puteri misterioase, i-a cerut tatălui ei care mergea la Thing să refuze orice pretendent care s-ar fi ivit acolo.

S-au găsit mulți petitori care au fost refuzați cu toții de către tată. Pe drumul către casă însă, tatăl a întâlnit un bărbat înfricoșător pe nume Geir care l-a obligat cu forța armelor să-i promită mâna fiicei sale. S-a ajuns la încheierea căsătoriei, iar Finna l-a luat cu sine și pe fratele ei Sigurd. Când a venit vremea Crăciunului, Finna a pregătit masa de sărbătoare, însă Geir dispăruse. Finna îl căută împreună cu fratele ei și îl găsi pe o insulă împreună cu o femeie frumoasă. După ce Crăciunul a trecut Geir a apărut dintr-o dată în camera ei. În pat dormea un copil. Geir o întrebă al cui este copilul, la care ea răspunse că este al ei. Și astfel se întâmpla trei ani la rând de Crăciun. Finna păstra de fiecare dată copilul. A treia oară Geir fu dezlegat de vrajă. Frumoasa femeie era Ingibjörg, sora lui. El fusese blestemat pentru nesupunere de către mama sa vitregă, o vrăjitoare, să facă trei copii cu sora sa, iar dacă nu va avea parte de o femeie care să știe acest lucru și să păstreze tăcerea, să se prefacă într-un șarpe, iar sora într-un mânz. Comportamentul soției sale l-a salvat, iar el a dat-o de nevastă lui Sigurd pe sora sa Ingibjörg.

Un alt exemplu este basmul rus *Porunca prințului Daniel*[22]: Fiul unui prinț a primit din partea unei vrăjitoare un ineluș purtător de noroc a cărui putere magică era legată de condiția ca el să nu se căsătorească decât cu fata căreia i se va potrivi inelul. Ajuns la vârsta petitului el pornește în căutarea unei mirese, însă în zadar căci niciuneia nu i se potrivește inelul. Își spune necazul surorii sale care dorește să încerce inelul. Acesta îi vine ca turnat. Atunci fratele vrea să o ia de nevastă; ea îi răspunde însă că este un păcat și stă plângând în fața casei. Niște cerșetori bătrâni ce treceau prin fața casei o consolează și îi dau următorul sfat: „Fă patru păpuși și pune-le în cele patru colțuri ale camerei. De te cheamă fratele tău la nuntă, du-te, dacă te cheamă în odaia de dormit, nu te grăbi! Ai credință în Dumnezeu și urmează-ne sfatul!"

Dupa nuntă fratele o cheamă în odaia de dormit. Atunci cele patru păpuși încep să cânte:

„Prințul Daniel a dat poruncă,
Soție vrea să-i fie sora,
Pământule te despică,
Și-nghite-o într-o clipită."

Pământul se despică și înghite sora. Fratele o strigă de trei ori. A treia oară însă aceasta dispare definitiv în pământ. Ea își continuă drumul pe sub pământ și ajunge la coliba în care locuiește Babaiaga[25], a cărei fiică o adăpostește cu drag și o ascunde de vrăjitoare. Aceasta descoperă însă curând oaspetele și începe să încingă cuptorul mânată de gânduri ucigașe. Cele două fete o aruncă pe bătrână în cuptor și scapă astfel de prigoana vrăjitoarei. Ele ajung în împărăția fratelui, unde sora este recunoscută de slujitorul acestuia. Fratele nu poate însă deosebi cele două fete, într-atât se aseamănă între ele. Slujitorul îl sfătuiește să le pună la încercare și îi spune să își ia sub braț o beșică umplută cu sânge. El (slujitorul) îi va înfige atunci un cuțit în coastă, iar stăpânul trebuie să cadă ca și mort la pământ. Văzând asta sora sa se va trăda neîndoielnic. Așa se și întâmplă: sora se aruncă asupra lui bocindu-l. El se ridică însă și își îmbrățișează sora. Inelușul magic se potrivește și pe degetul fiicei vrăjitoarei, drept pentru care prințul o ia de nevastă și își dă sora de nevastă unui bărbat de ispravă.

Incestul este aproape consumat în acest basm și este împiedicat doar de către ritualul ciudat al celor patru păpuși. Păpușile din cele patru colțuri reprezintă acel quaternio marital, căci este vorba despre împiedicarea incestului și o dată cu aceasta despre substituirea celor doi prin cei patru. Cele patru păpuși constituie un simulacrum cu eficiență magică care face posibilă evitarea incestului prin transferarea sorei în lumea subterană, unde își descoperă alter ego-ul [celălalt Eu]. De aceea s-ar putea spune că vrăjitoarea care a dăruit băiatului inelușul fatal este soacra sa in spe, căci trebuia să știe în calitate de vrăjitoare că inelușul se potrivește nu numai pe degetul sorei, ci și al fiicei sale.

Incestul apare în ambele basme ca un destin malefic ce nu poate fi evitat cu ușurință. Incestul ca relație endogamă corespunde libidoului ce încearcă în fond să mențină unitatea nucleului familial. Acesta poate fi de aceea numit *libido de rudenie* [*Verwandschaftslibido*], înțelegând prin acesta ceva asemănător unui instinct care menține unitatea grupării familiale ca un dulău ciobănesc. Acestei forme de libido îi este diametral opusă cea exogamă. Cele două forme se țin reciproc în șah: tendința endogamă recomandă sora, cea exogamă o străină oarecare. Cel

mai bun compromis este de acea dat de verișoara de gradul întâi, respectiv de verișorul de gradul întâi. Despre acesta din urmă basmul nu spune nimic, vorbește însă despre un quaternio marital. Basmul finlandez conține următoarea schemă:

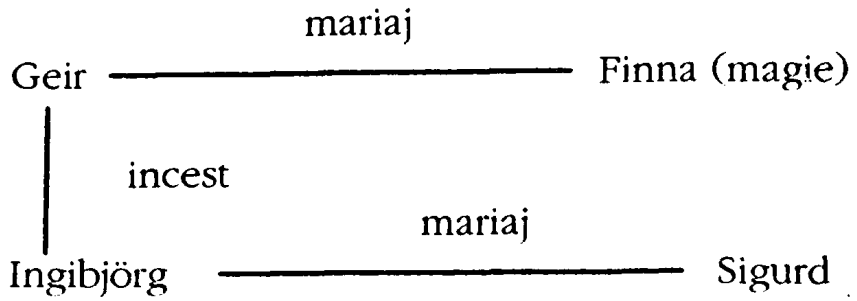

În cel rus avem următoarea schemă:

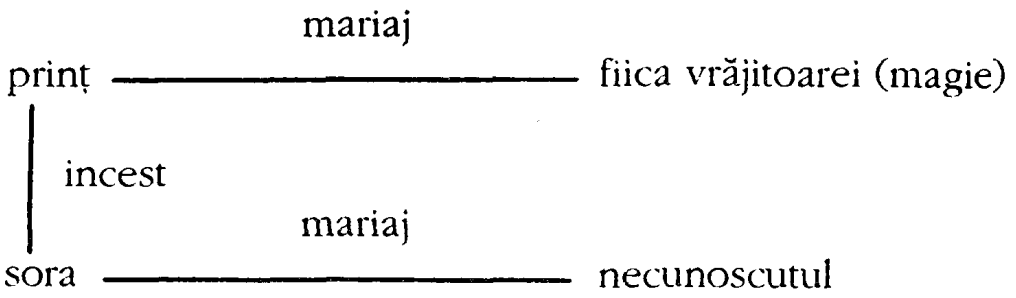

Schemele prezintă o concordanță evidentă. Eroul obține în ambele cazuri o soție care are de a face într-un fel sau altul cu magia, respectiv cu lumea de dincolo. Dacă presupunem că la baza acestei cvadruplități atestate folcloric se află arhetipul nostru descris mai sus, atunci înseamnă că basmul pleacă în mod evident de la următoarea schemă:

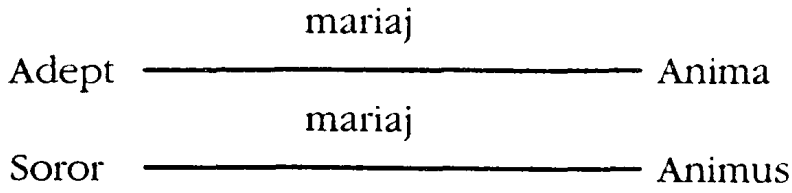

Mariajul cu anima este sinonim psihologic vorbind cu o identitate completă între conștiință și inconștient. În măsura în care o astfel de situație este posibilă doar în cazul absenței complete a autocunoașterii psihologice, ea trebuie să fie în consecință un stadiu mai mult sau mai puțin primitiv, în care relația față de femeie constă într-o proiecție animică. Singura aluzie la ceea ce numim astăzi inconștient este faptul interesant ca atare că purtătoarea imaginii animei se distinge prin trăsături magice. Relația Soror-Animus din aceste basme nu prezintă aceste trăsături.

ceea ce înseamnă că inconștientul nu se face observat deloc ca o experiență distinctă. De aici se poate trage concluzia că simbolismul basmelor presupune o structură spirituală mult mai primitivă decât acea Quaternio din alchimie, sau chiar cvadruplitatea psihologică, corespunzătoare acesteia. Este deci probabil că, pe o treaptă și mai adâncă, și anima își pierde atributele magice, făcându-și astfel apariția un quaternio marital simplu și concret. Într-adevăr, perechile plasate într-o încrucișare își află corespondentul în așa-numitul *cross-cousin-marriage*. Pentru a explica această formă maritală primitivă este necesar un mic excurs: Căsătoria între soră și fratele soției este o relicvă a așa numitului *sister exchange marriage*, un element specific al structurii tribale primitive. Acest dublu mariaj este însă, în același timp, și paralela primitivă la problema care ne preocupă aici, cea a relației duble dintre Adept și Soror pe de o parte și cea dintre Rex și Regina, respectiv animus și anima pe de alta. Studiul important al lui JOHN LAYARD: „*The Incest Taboo and the Virgin Archetype*"[23a], mi-a adus aminte de aspectele sociologice ale psihologemului nostru. Tribul primitiv se desface în două jumătăți despre care HOWITT spune: „It is upon the division of the whole community into two exogamous intermarrying classes, that the whole social structure is built up[24]". Aceste „moietes" (jumătăți) se manifestă în dispunerea așezărilor[25], precum și în multe obiceiuri ciudate. În cazul ceremoniilor, de exemplu, jumătățile sunt strict despărțite și nimeni nu are voie să pășească pe domeniul celeilalte. Chiar și atunci când băștinașii vânează sau migrează împreună, jumătățile se despart deîndată atunci când se ridică tabăra. Se acordă atenție chiar și modului de a amplasa taberele astfel încât între ele să se întindă un obstacol natural, cum ar fi albia unui râu. Pe de altă parte, jumătățile sunt legate din nou una de cealaltă prin ceea ce HOCART numește „the ritual interdependence of the two sides" formulând-o ca „mutual ministration" (servicii reciproce). În Noua Guinee, de exemplu, se întâmplă ca una din părți să crească și să îngrașe porci și câini, dar nu în folosul propriu, ci pentru cealaltă parte și invers. Atunci când în unul din sate se produce un deces și este organizat un praznic, cea care se ospătează este cealaltă

parte[26]. Împărțirea se manifestă în afară de aceasta și prin larg răspândita „dual kingship" (regența dublă)[27].

Extrem de edificatoare sunt denumirile pe care le poartă cele două părți, și anume - pentru a aminti doar câteva exemple - Est-Vest, sus-jos, Zi-Noapte, înalt-jos, masculin-feminin, dreapta-stânga etc.. Este greu de observat pornind de la astfel de denumiri faptul că cele două jumătăți sunt percepute ca fiind în contradicție și considerate expresia unei opoziții endopsihice. Această opoziție poate fi formulată ca Eu (O) și Celălalt (O), conștiință versus inconștient (personificat prin anima). Scindarea primară a psihicului în conștient și inconștient pare să fi determinat diviziunea tribului și a așezării. Este vorba despre o scindare reală, care însă nu este conștienzată ca atare.

Scindarea socială este doar inițial o înjumătățire (de natură matriliniară). În realitate ea reprezintă o divizare în patru părți a tribului și a așezării. Aceasta se realizează prin intersectarea liniei de demarcație matriliniare cu una patriliniară[28]. Scopul practic care stă la baza acestei împărțiri în „cartiere" este despărțirea și diferențierea claselor maritale. Întreaga populație este împărțită în „moietes" și un bărbat nu poate să își aleagă o soție decât din partea cealaltă. Schema care se dezvăluie astfel înfățișează un pătrat (respectiv un cerc) împărțit de către o cruce și formează schița așezării primitive și a orașului arhaic. precum și cea a mânăstirii etc., care se găsește atât în Europa cât și în Asia și în America preistorică[29]. Hieroglifa egipteană ce desemnează orașul este o cruce a Sf. Andrei cuprinsă într-un cerc[30].

Pentru a specifica clasele maritale amintim faptul că fiecare bărbat aparține de acea „moiety" în care se află rudele sale pe linie paternă. Soția sa nu poate proveni din „moiety" matriliniară a mamei sale. Pentru a evita posibilitatea incestului, el se căsătorește cu fiica fratelui mamei și își dă de nevastă sora fratelui soției sale (sister-exchange-marriage). Astfel ia ființă așa-numitul cross-cousin marriage[31].

Această combinație pare să fie modelul originar al psihologemului specific alchimiei al celor două mariaje încrucișate între frate-soră.

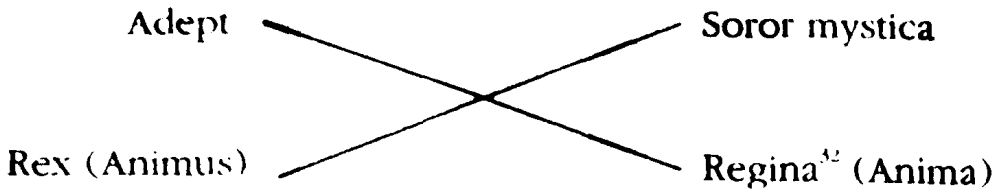

Atunci când folosesc termenul de „model" nu doresc să afirm astfel că psihologemul nostru derivă cauzal din sistemul claselor maritale, ci faptul că aceasta precede istoric Quaternio-ul prezent în alchimie. Nu este de presupus nici faptul că acest arhetip își are originea absolută în quaternio-ul marital primitiv, căci acesta din urmă nu este nicidecum o ficțiune și invenție, ci o prezență preconștientă, așa cum se întâmplă în cazul aproximativ tuturor simbolurilor rituale ale primitivilor, precum și în al celor aparținând popoarelor civilizate din ziua de azi. Facem pur și simplu acest lucru, adică fără a reflecta, căci așa s-a făcut dintotdeauna[53].

Diferența dintre quaternio-ul marital primitiv și cel cultural este dată de faptul că primul este un fenomen sociologic, în timp ce al doilea este unul mistic. În timp ce clasele maritale au dispărut cu excepția câtorva resturi la popoarele civilizate, ele apar pe o treaptă de cultură superioară ca idei de natură spirituală. Ordinea socială exogamă a împins pe un plan secund tendința endogamă spre binele tribului, în interesul dezvoltării sale și pentru a face imposibilă constituirea grupurilor minimale. Acest lucru ar putea să ducă în cele din urmă la pierderea coeziunii sociale. Ea a fost cea care a forțat infuzia de „sânge proaspăt", în sens biologic și spiritual, arătând astfel că este un puternic instrument al dezvoltării culturale. Iată ce spun SPENCER și GILLEN: „This system of what has been called group marriage, serving as it does to bind more or less closely together groups of individuals who are mutually interested în one another's welfare, has been one of the most powerfull agents în the early stages of the upward development of the human race.[54]" LAYARD a extins și a aprofundat considerabil această idee în studiul său amintit mai sus. El consideră tendința endogamă (incestuoasă) ca fiind o pulsiune genuină care trebuie să se impună în plan spiritual, în cazul în care este împiedicată realizarea ei carnală. Așa cum ordinea exogamă face posibilă cultura ca atare, aceasta conține și un scop spiritual latent. LAYARD afirmă că: „Its

latent spiritual purpose is to enlarge the spiritual horizon by developing the idea that there is after all a sphere în which the primary desire may be satisfied, namely the divine sphere of the gods togethter with that of their semidivine counterparts, the culture heroes[55]". Într-adevăr, în religiile popoarelor civilizate apare ideea hierosgamos-ului incestual și se ramifică până în cea mai înaltă spiritualitate a universului mentalității creștine (Christos și Biserica, sponsus și sponsa, elementul mistic din Cântarea Cântărilor etc.). „Thus the incest taboo", spune LAYARD, „leads în full circle out of the biological sphere into the spiritual[56]." Pe o treaptă primitivă imaginea femininului - anima - este încă pe deplin inconștientă și se află de aceea în stadiul unei proiecții latente. Diferențierea sistemului cvadruplu al claselor maritale până la unul octuplu[57] duce la diluarea considerabilă a relației de rudenie, iar în sistemul cu diviziune dodecapartită ea devine cu totul perimată. Aceste așa numite „dihotomii"[58] servesc în mod evident lărgirii numărului claselor maritale și înglobării crescânde a unor noi grupuri de populație în sistemul de rudenie. O astfel de extindere a fost posibilă firește numai acolo unde au trăit populații mai mari[59]. Sistemul octuplu și chiar cel dodecapartit semnifică pe de o parte o consolidare puternică a ordinii exogame, pe de alta însă o reprimare la fel de puternică a tendinței endogame, care este astfel stimulată să treacă la rândul ei la ofensivă. Întotdeauna când o forță pulsională, o anumită cantitate de energie psihică, este împinsă într-un plan secund de către o atitudine unilaterală (în acest caz exogamă) a conștiinței, apare o anumită disociere a personalității. Personalității conștiente care are o anumită traiectorie i se opune o alta inconștientă (în cazul nostru cea exogamă) și deoarece aceasta din urmă este inconștientă ea este percepută ca un corp străin și se manifestă sub forma unei proiecții. Inițial aceasta se produce asupra unor figuri umane ce dețin puterea de a face lucruri interzise altora - deci, de exemplu, regi și principi. Astfel se explică probabil prerogativele incestuale regale, pentru care Egiptul antic oferă exemple grăitoare. Însă cum puterea magică a personajului regal provine în (cea mai) mare măsură din sursă divină, prerogativa incestuală este deplasată asupra zeilor. De aici rezultă hierogamia incestuoasă. Dacă însă numenul persoanei

umane a regelui este preluat de către zei, el este astfel transferat asupra unei instanțe spirituale, ceea ce duce la nașterea proiecției unui complex psihic autonom, respectiv a realității unei existențe psihice. De aceea, LAYARD deduce în mod logic anima din numenul divinității feminine[40]. Figura divinității reprezintă *proiecția manifestă* a acesteia, în timp ce propria figură (psihologică) reprezintă *proiecția ei interioară*; ea este, așa cum spune LAYARD, „anima within". Ea este sponsa naturală, mama-sora-fiica-soția bărbatului din timpuri imemoriale; este acea tovarășă care speră în zadar să obțină relația endogamă ce derivă din statutul de mamă și soră. Ea reprezintă nostalgia care a trebuit să fie sacrificată din cele mai vechi timpuri. LAYARD vorbește de aceea pe bună dreptate despre o „internalisation through sacrifice"[41].

Posibilitățile de aplicare ale tendinței endogame se confirmă în sfera superioară a zeilor, precum și în zona transcendenței. Aceasta se revelează în această zonă ca fiind o forță pulsională de tip spiritual și înfățișează viața spiritului pe treapta ei cea mai înaltă ca pe o întoarcere la origini și transformă astfel traseul dezvoltării într-o istorie a treptelor preliminare ale unei desăvârșiri a vieții umane în spirit.

Proiecția specific alchimică arată ca o regresie ciudată: zeul și zeița devin prin reducție rege și regină, iar aceștia apar ca simple alegorii ale unor corpuri chimice aflate pe punctul de a intra în combinație. Regresia este însă doar una aparentă. În realitate este vorba despre un proces evolutiv la fel de straniu: conștiința cercetătorului medieval se află încă sub influența unor reprezentări metafizice și deoarece nu le poate deriva din natură le canalizează în aceasta. Încearcă să le găsească în Materie, căci banuiește că ar putea fi găsite acolo. Este vorba despre o trecere a numenului similară celei de la rege către divinitate. Se pare că numenul a migrat în secret din lumea spiritului în împărăția Materiei. Adâncirea proiecției în Materie i-a condus însă deja pe vechii alchimiști, pe MORENIUS ROMANUS de exemplu, către ideea că această Materie nu este doar corpul omenesc (sau cel puțin ceva asemănător), ci persoana umană în mod nemijlocit. Acești maeștri au depășit deci de timpuriu faza inevitabilă a materialismului, a cărui lipsă de sensibilitate încă nu se născuse. Mai era nevoie

dincolo de aceasta de cunoștințele psihologiei moderne pentru a identifica acea „Materie" umană a alchimiștilor ca fiind *sufletul.*

Complicațiile genealogice prezente în fenomenul de cross-cousin-marriage devin mai întâi la nivel psihologic o problemă de transfer, a cărei dilemă provine din faptul că anima și animus sunt proiectate asupra persoanei de vizavi, producând astfel în mod aluziv o relație de înrudire originară ale cărei rădăcini se află din câte se pare în epoca group-marriage-ului. Însă deoarece anima și animus reprezintă fără doar și poate și componente de genuri diferite ale personalității, înrudirea lor nu indică retrospectiv un mariaj în grup, ci trimit în viitor către integrarea personalității, respectiv către individuație.

Cultura noastră contemporană care este una a conștiinței - în măsura în care este vorba despre o „cultură" - poartă marca creștinismului, ceea ce înseamnă că nici animus și nici anima nu sunt integrate, ci se găsesc încă în stadiul de proiecție, adică sunt exprimate de către dogmă. Pe această treaptă figurile celor două componente ale personalității sunt încă inconștiente. Ele își dezvoltă însă acțiunea în numenul reprezentărilor dogmatice ale mirelui și miresei. Însă deoarece „cultura" noastră s-a dovedit a fi un concept destul de îndoielnic, ceea ce poate fi privit ca o alunecare sau o cădere din înălțimea idealului creștin, proiecțiile figurilor divine au alunecat la rândul lor și au fost obligate să se transfere în sfera umanului. Acest lucru poate fi înțeles cu ușurință dacă avem în vedere că rațiunea avizată nu-și poate imagina nimic dincolo de ființa umană cu excepția acelor zei substituenți care exprimă și ei pretenții de totalitate și poartă numele de stat sau de „Führer". Această regresie s-a petrecut în Germania și în alte țări într-un mod cât se poate de limpede. Iar acolo unde acest lucru pare să nu fi avut loc, proiecțiile degradate au grevat relațiile dintre oameni și au ruinat cel putin 25% din numărul căsniciilor. Dacă nu vom încerca să apreciem peripețiile istoriei mondiale având drept criterii ceea ce este drept și nedrept, adevărat și fals, bine și rău și suntem dispuși să recunoaștem în orice înaintare și regresul, în orice Bine și Răul, în orice adevăr și eroarea, atunci am putea compara regresiunea contemporană cu pasul aparent înapoi care a condus de la scolastică la mistica filozofilor naturii și astfel la

materialism. Așa cum acesta din urmă a dus la nașterea științei empirice și astfel la o nouă înțelegere a sufletului, psihoza totalității, pe de o parte, cu consecințele ei îngrozitoare, iar pe de alta împovărarea insuportabilă a relațiilor umane sunt tocmai cele care obligă la reorientarea atenției asupra psihicului uman și asupra inconștientei sale terifiante. Omenirea nu a mai experimentat în totalitate numenul factorului psihologic la o scară atât de mare. Este o catastrofă și un pas înapoi fără precedent, dar nu este imposibil ca o astfel de experiență să conțină și un aspect pozitiv și să devină un germene al culturii superioare al unei epoci înnoite. Căci există posibilitatea ca pretenția endogamă să nu țintească până la urmă la o proiecție, ci la stabilirea unei legături interioare a componentelor personalității și anume sub semnul unui cross-cousin-marriage, însă la nivelul „nunții religioase" ca trăire interioară neproiectată. Aceasta din urmă este deja de mult reprezentată ca o mandala divizată în patru și pare să semnifice în același timp țelul procesului de individuație, Sinele[+2].

Ca urmare a creșterii populației și a accentuării astfel motivate a dihotomiei claselor maritale și a extensiunii ordinii exogame. granițele s-au șters treptat și nu a mai rămas nimic altceva decât tabu-ul incestual. Ordinea socială originară și-a cedat locul unor alți factori ordonatori ce culminează azi în conceptul de stat. Ea cade pradă progresiv inconștientului, așa cum se întâmplă cu tot ceea ce aparține trecutului. Ea reprezintă un arhetip care a rezolvat în mod fericit contradicția dintre exogamie și endogamie prin faptul că, deși a împiedicat căsătoria între frate și soră, a introdus în schimb acel cross-cousin-marriage. Cea din urmă legătură este pe de o parte încă atât de apropiată încât satisface într-o anumită măsură tendința endogamă. Ea este însă pe de altă parte una depărtată, astfel încât include și o altă grupare lărgind astfel coeziunea structurată a tribului. Însă pentru că tendința exogamă își anulează încetul cu încetul granițele printr-o nouă dihotomie, tendința endogamă trebuie să se întărească în mod necesar pentru a accentua relația de înrudire, menținând-o astfel compactă. Această reacție s-a produs mai ales în domeniul religios și apoi în cel politic prin apariția în primul caz a comunităților cultice și a confesiunilor - să ne gândim la frății și la „fraternitatea" creștină - ,

iar în cel de-al doilea a națiunilor. Creșterea semnificației contextului internațional și slăbiciunea religiilor a șters și va șterge în viitor și mai mult aceste limitări, sau le va depăși producând astfel o masă amorfă ale cărei prodromuri sunt vizibile deja în fenomenele moderne ale psihicului de masă. Cu aceasta ordinea inițială exogamă se apropie treptat de un stadiu haotic. Împotriva acestuia nu există decât un mijloc defensiv și anume fortificarea interioară a individului care este altminteri amenințat de o prostire inevitabilă și de dizolvarea în psihicul de masă. Ceea ce înseamnă acest lucru ne este demonstrat cât se poate de clar de către trecutul recent. Nici o religie nu ne-a protejat, iar factorul nostru de ordine, statul, s-a dovedit a fi cel mai destoinic precursor al acestei nivelări. În aceste condiții eficientă poate fi doar imunizarea individului în fața otrăvii psihicului de masă. Așa cum am spus, ar fi imaginabilă o intervenție compensatorie a tendinței endogame și pregătirea terenului - la nivelul psihicului, adică în interiorul omului - pentru mariajul de rudenie, adică pentru unificarea componentelor divizate ale personalității, ca o contragreutate la dihotomia accentuată progresiv, adică la disocierea psihică a omului de masă.

Este extrem de important ca acest proces să fie parcurs în mod *conștient*, căci altfel consecințele psihice ale nivelării se vor consolida fără întârziere. Căci dacă fortificarea interioară a individului nu este produsă în mod conștient, aceasta intervine în mod spontan și anume într-o formă de manifestare binecunoscută, cea în care omul de masă devine incredibil de dur cu cei asemenea lui. Devine un animal care s-a pierdut de cireadă, dominat doar de panică și dorințe. Sufletul său însă, care se hrănește doar din relația umană, se pierde. Efectuarea conștientă a unificării interioare este dependentă în mod inevitabil de relația umană, căci fără o raportare recunoscută conștient și acceptată față de un partener nu există nici o sinteză a personalității. Acel ceva în care se produce unificarea internă nu este nimic personal și nu ține de Eu, ci un element supraordonat acestuia, căci reprezintă - ca Sine - o sinteză a Eului cu inconștientul suprapersonal. De aceea, consolidarea interioară a individului nu constituie o formă superioară de insensibilizare a omului de masă, de exemplu sub

forma unei izolări sau a unei incapacități spirituale, ci este un proces care presupune includerea celuilalt. Fenomenul de transfer nu este nimic altceva decât o proiecție și determină din această cauză în mod egal o divizare și o coeziune. Însă experiența ne învață că un anumit raport în cadrul transferului nu este întrerupt nici de către anularea proiecției. Căci în spatele ei se află un factor pulsional de cea mai mare importanță, libidoul de rudenie[Verwandschaftslibido]. Acesta este însă în orice caz atât de puternic împins într-un plan secund de către expansiunea nelimitată a tendinței exogame, încât are o aplicare modestă doar în cel mai restrâns cerc familial și nici aici întotdeauna din cauza rezistenței (justificate) față de incest. Exogamia limitată prin endogamie a produs cândva o ordine socială naturală, dispărută azi complet. Oricine este un străin printre străini. Libidoul de rudenie, care a mai produs, în comunitățile creștine primitive, de exemplu, un sentiment confortabil de apartenență comună, și-a pierdut demult obiectul. Însă deoarece este vorba despre un instinct, substituirea printr-o confesiune, un partid, o națiune sau un stat este insuficientă. El pretinde contextul *uman*. Acesta este nucleul ce nu poate fi ignorat al fenomenului de transfer, căci relația cu Sinele este în același timp o relație cu aproapele, iar o relație cu acesta nu există cât timp nu există una cu sine.

În cazul în care transferul rămâne ceea ce este, și anume o proiecție, atunci raportul produs de către acesta manifestă o tendință de concretizare regresivă, respectiv de restaurare atavică a ordinii sociale primitive. Această tendință a devenit în lumea noastră modernă atât de imposibilă, încât fiecare pas în acest sens duce către conflicte din ce în ce mai profunde, anume către o nevroză de transfer propriu-zisă. Analiza transferului este de aceea indispensabilă, pentru că, conținuturile proiectate trebuie integrate în subiect pentru a-i oferi acestuia perspectiva generală atât de necesară luării unei decizii libere.

Dacă proiecția este decuplată, raportarea negativă (ura) sau pozitivă (iubirea) determinată de transfer poate să se prăbușească momentan, astfel încât se pare că nu a rămas nimic în afara politeții unei relații profesionale. Nu i se poate lua nimănui în nume de rău dacă va respira ușurat într-un asemenea caz, deși se

știe că problema nu a fost decât amânată atât pentru unul cât și pentru celălalt. Mai devreme sau mai târziu, aici sau într-un alt loc ea va reapărea, căci în spatele ei se află imboldul neistovit către individuație.

Procesul de individuație are două aspecte de principiu: el este pe de o parte un proces de integrare intern, subiectiv, pe de altă parte însă un proces relațional obiectiv la fel de indispensabil. Unul nu poate exista fără celălalt, cu toate că în prim plan se află când unul, când celălalt. Acestor două aspecte le corespund două pericole tipice: primul constă în faptul că subiectul întrebuințează posibilitățile de dezvoltare psihică oferite de confruntarea cu inconștientul pentru a se sustrage anumitor implicări subiective mai profunde și pentru a simula o „spiritualitate" ce nu rezistă unei critici morale. Cea de a doua constă în faptul că înclinațiile atavice predomină exagerat și provoacă reducția forțată a relației la un nivel primitiv. Printre aceste Scilla și Caribda trece traseul îngust la a cărui cunoaștere au contribuit într-o măsură atât de mare mistica creștină a evului mediu, precum și alchimia.

Văzută în această lumină, legătura transferențială este - oricât ar părea de dificilă de suportat și de inexplicabilă - nu doar vitală pentru individ, ci și pentru societate și astfel pentru progresul moral și spiritual al omenirii în general. Dacă deci psihoterapeutul trebuie să facă față unor probleme dificile de transfer, ar putea să se consoleze gândindu-se la acest lucru. El nu trudește doar pentru un singur pacient, neînsemnat poate, ci și pentru sine însuși și pentru sufletul său, așezând astfel fie și un singur bob infinitesimal poate pe talgerul psihicului umanității. Oricât ar fi de modestă și de discretă, performanța sa este un opus magnum, căci are loc într-un domeniu în care a pășit de curând numenul și în care s-a deplasat centrul de greutate al problematicii umanității. Întrebările ultime și cele supreme ale psihoterapiei nu sunt chestiuni personale, ci reprezintă o responsabilitate în fața instanței supreme.

3. ADEVĂRUL GOL-GOLUȚ

Textul din *Rosarium* ce succede ilustrația este un citat din *Tractatus Aureus des Hermes*[1], modificat parțial. Acesta sună în felul următor: „Cel care dorește să fie inițiat în această artă și înțelepciune ascunsă, trebuie să se lepede de păcatul îngâmfării, să fie cucernic și cinstit, să aibă un spirit profund, să se poarte omenește cu semenii, să aibă o înfățișare voioasă, să fie bine dispus și să le acorde respectul cuvenit. (La fel cum) el trebuie să fie un paznic al secretelor veșnice care i se dezvăluie. Fiule, pe tine te avertizez mai cu seamă, să ai frică de Dumnezeu care îți vede faptele (in quo dispositionis tuae visus est) și care îl ajută pe cel izolat, oricine ar fi el (adiuvatio cuiuslibet sequestrati)."[2]. Iar în *Rosarium* se adaugă citându-l pe PSEUDO-ARISTOTEL: „O, de ar găsi Dumnezeu o minte credincioasă (fiedelem mentem) într-un om, atunci i-ar dezvălui taina Sa[3]."

Acest apel la calități evident morale lasă să se vadă fără dificultate că opus-ul nu necesită doar o capacitate intelectuală și tehnică, cum ar fi de exemplu deprinderea practică sau exercitarea chimiei moderne, ci înseamnă mai ales o întreprindere morală, pe lângă cea psihică. Admonestări de acest fel se întâlnesc deseori în texte. Ele indică o atitudine care ar fi necesară performării unei opere religioase. În acest sens a fost înțeles opus-ul de către alchimiști. Imaginea noastră nu corespunde însă deloc acestei introduceri. Veștmintele ce acopereau pudic personajele au căzut[4]. Femeia și bărbatul stau față în față cu o într-o nuditate dezinhibată. Sol spune: „O, Luna, lasă-mă[5] să mă însoțesc cu tine." Luna răspunde: „O, Sol, am să-ți fiu cu drag supusă.". Porumbelul poartă următoarea inscripție: „Spiritus est qui unificat."[6] (Spiritul este cel care unește.). Această ultimă propoziție nu este însă în concordanță cu erotismul nefardat al imaginii, căci ceea ce declară Sol și Luna (care sunt, în treacăt fie spus, frate și soră) se referă de bună seamă la dragostea lumească, în măsura în care semnifică ceva. Spiritul ce intervine venind de sus este însă declarat a fi unificatorul[7], ceea ce conferă situației o semnificație nouă: este vorba despre o unificare în spirit. Cu acest aspect concordă însă un amănunt esențial al

seipsis secundum æqualitatē inspissentur. Solus enim calor tēperatus est humiditatis inspissatiuus et mixtionis perfectiuus, et non super excedens. Nā generatiões et procreationes rerū naturaliū habent solū fieri per tēperatissimū calorē et equalē, vti est solus fimus equinus humidus et calidus.

Figura 3

imaginii: atingerea mâinii stângi a lipsește. Mâna stângă a Lunii și cea dreaptă a lui Sol poartă în schimb ramurile (flores Mercurii, ce corespund celor trei țevi ale fântânii), iar mâna dreaptă a Lunii și cea stângă a lui Sol ating florile. Relația „la stânga" a dispărut însă. Ambele mâini ale celor doi se află în legătură cu simbolul unificator. Și acesta a suferit o modificare: sunt doar trei flori în loc de cinci și lipsește ogdoada, înlocuită printr-o Hexas[8], o structură cu șase raze; avem deci în locul unei binarități duble, o tripletă dublă. Această simplificare a apărut datorită unificării a câte două elemente, probabil opuse, deoarece conform învățăturii alchimice, orice element conține „în interior" opusul său. Afinitatea ca apropiere „iubitoare" a obținut deci deja un rezultat prin faptul că elementele s-au unit în parte, astfel încât ceea ce se menține în continuare este opoziția masculin-feminin, sau agens-patiens (după cum face aluzie și inscripția). Conform *axiomei Mariei* cvadruplitatea elementară s-a transformat într-o trinitate activă, care se pregătește de acum pentru coniuctio a celor doi.

Psihologic vorbind, poate fi făcută observația că situația s-a debarasat de învelișul convențional transformându-se într-o confruntare deschisă cu realitatea, lipsită de false valuri și alte cosmetizări. Astfel își face apariția omul așa cum este, și arată ceea ce era înainte ascuns sub masca adaptării convenționale, adică *umbra*. Aceasta este integrată Eului prin conștientizare, fapt ce duce la producerea unei apropieri de întreg. *Întregul nu este o structură perfectă, ci o totalitate.* Prin asimilarea umbrei, omului îi este conferită o anumită corporalitate prin care sfera să pulsională animalică, precum și psihicul primitiv sau arhaic pătrund în conul de lumină al conștiinței, din care nu mai pot fi refulate cu ajutorul unor ficțiuni și iluzii. Astfel reușește omul să treacă de problema dificilă pe care chiar el o reprezintă. Acest fapt fundamental trebuie să fie prezent în conștiință dacă se dorește o dezvoltare ulterioară. Refularea duce, chiar dacă nu de-a dreptul, la imobilism, la o dezvoltare unilaterală și în cele din urmă la disocierea nevrotică. Întrebarea ce se pune azi nu mai este: Cum pot să scap de umbra mea? Ar trebui mai degrabă să ne întrebăm: Cum poate coabita omul cu umbra sa fără ca de aici să rezulte un șir de accidente? Recunoșterea umbrei îndreptățește o atitudine de modestie, chiar

de teamă în fața insondabilei ființei umane. Această precauție este foarte indicată, pentru că omul fără umbră se crede în siguranță, tocmai datorită necunoașterii umbrei sale. Însă cel care își cunoaște umbra știe că nu este inofensivă căci prin aceasta psihicul arhaic, întregul univers arhetipal, intră în contact direct cu conștiința și o străpunge. Cu aceasta se produce în cazul nostru o potențare a pericolului „afinității", însoțită de proiecții înșelătoare și de imboldul de a asimila obiectul prin proiecție, adică de a-l îngloba familial pentru a crea situația incestuală, ce pare cu atât mai atrăgătoare și mai fascinantă, cu cât este mai puțin înțeleasă. Avantajul situației constă, în ciuda tuturor riscurilor, în faptul că, o dată cu dezvăluirea crudului adevăr, discuția ajunge la punctul esențial. Eul nu mai este blocat împreună cu umbra sa într-o dualitate, într-o stare de scindare, ci formează o unitate, deși una conflictuală. Odată cu acest progres se dezvăluie însă cu atât mai mult alteritatea oponentului, iar inconștientul încearcă atunci să depășească distanța existentă de obicei prin sporirea atractivității sale pentru a realiza pe o cale sau alta mult dorita unitate. Acest lucru corespunde concepției alchimice conform căreia focul ce alimentează procesul trebuie să fie temperat la început, pentru a-și atinge apoi intensitatea maximă.

4. SCUFUNDAREA ÎN BAIE

În această imagine apare un nou motiv: baia. Cu aceasta ne întoarcem într-un anumit sens la fig.1, la fântâna mercurială ce reprezintă „izvorârea". Lichidul este Mercur, cel care nu are doar trei, ci „o mie" de nume. El semnifică misterioasa substanță psihică pe care o numim azi psihic inconștient. Fântâna țâșnitoare a inconștientului a atins regele și regina, sau, mai bine zis, ei sunt cei care s-au coborât în ea ca într-o baie.

Aceasta este una din temele alchimice cu variații multiple. Amintesc doar câteva dintre ele: regele este pe punctul de a se îneca în mare, sau este prizonierul ei, sau soarele se scufundă în fântâna mercurială, sau regele transpiră într-o seră submarină, sau leul verde înghite soarele, sau Gabricus dispare în corpul sorei

corrũpitur, neq; ex imperfecto penitus ſecundũ artem aliquid fieri poteſt. Ratio eſt quia ars primas diſpoſitiones inducere non poteſt, ſed lapis noſter eſt res media inter perfecta & imperfecta corpora, & quod natura ipſa incepit hoc per artem ad perfectionẽ deducitur. Si in ipſo Mercurio operari inceperis vbi natura reliquit imperfectum, inuenies in eo perfectionẽ et gaudebis.

Perfectum non alteratur, ſed corrumpitur. Sed imperfectum bene alteratur, ergo corruptio vnius eſt generatio alterius.

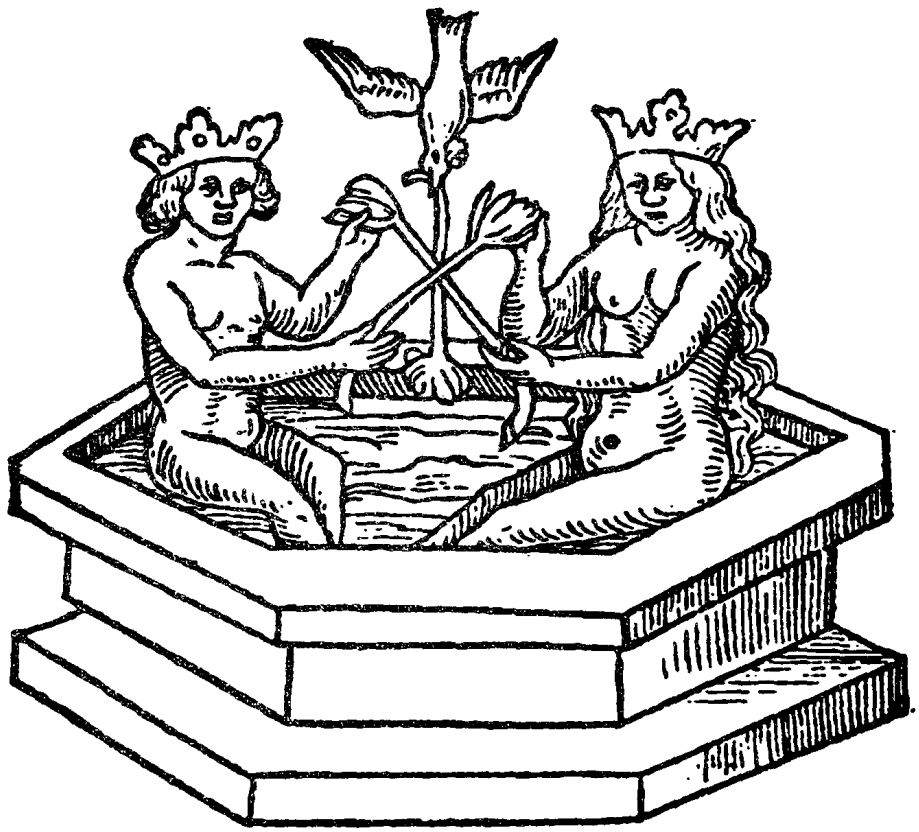

Speculum

Figura 4

sale, Beya, dezintegrându-se în atomi. Interpretat pe de o parte ca baie inofensivă, pe de alta ca o expansiune periculoasă a „mării", spiritul chtonian care este Mercur începe, sub această formă fluidă, să cuprindă *de jos* perechea regală, așa cum făcea când venea *de sus* sub înfățișarea porumbelului. Atingerea mâinii stângi din imaginea 2 a fost de bună seamă suficientă pentru a trezi spiritul adâncurilor și a face apa să izvorască.

Scufundarea în „mare" reprezintă o „solutio", disoluție în sens fizic, iar la DORNEUS în același timp și soluția unei probleme[1]. Este o revenire în obscurul stadiu originar, în lichidul amniotic al Uterus-ului fecundat. Alchimiștii observă adesea, că piatra lor prinde viață ca un copil în pântecul mamei; ei numesc aceasta Vas Hermeticum uterus, iar conținutul acestuia: foetus. Despre „apă" se spune, ca și despre lapis, că: „Această apă duhnitoare conține tot ceea ce este necesar[2]." Este o ființă autonomă precum Ouroboros, „Cel care își înghite coada", despre care se spune la rândul său că se naște, se omoară și se înfulecă pe sine însuși. „Apa este ceea ce ucide și învie."[3] Aqua benedicta (apa de botez)[4] este cea în care este pregătită nașterea noii ființe. Conform comentariului din textul ce însoțește imaginea, „din natura celor două corpuri va fi extras lapis-ul nostru". Textul compară apa cu ventus (Vântul) din *Tabula Smaragdina*[5] unde se spune: „A fost purtată de vânt în pântecul său." În *Rosarium* se adaugă: „Este limpede că vântul este Aer și Aerul este viața și viața este Suflet, adică Ulei și Apă." Concepția stranie conform căreia sufletul este Ulei și Apă se explică prin dubla natura a lui Mercur. Aqua permanens este unul din numeroasele sinonime ale lui Mercur, iar expresiile oleum, oleaginitas, unctuosum, unctuositas denumesc substanța arcană, care este tot Mercur. Concepția amintește puternic de utilizarea bisericească a diferitelor uleiuri și a agheazmei. Această substanță dublă este reprezentată și prin figura regelui și a reginei, ceea ce reia probabil procesul de *Comixtio* a celor două substanțe în vasul gradat. Trimit aici la o astfel de imagine conjuncțională din *Très Riches Heures du Duc de Berry*[8], unde aceștia - înfățișați goi, ca „mascul și femelă" în baia de botez a potirului - sunt miruiți de doi sfinți care îi asistă. Relația dintre opus-ul alchimic și liturghie este indubitabilă, așa cum o dovedește tratatul lui MELCHIOR CIBINENSIS[9].

Textul nostru spune: „anima est Sol et Luna". Alchimistul are o gândire strict medievală, trihotomică[10]: ființa vie - și lapis-ul său este o astfel de ființă - se compune din corpus, anima și spiritus [corp, suflet și spirit]. Textul nostru adaugă următoarea observație[11]: „Corpul este Venus și de gen feminin, spiritul este Mercur și de gen masculin"; anima, ca „vinculum" (legătură) între corpus și spiritus, ar fi deci un element hermafrodit[12], și anume o coniunctio Solis et Lunae. Hermafroditul par excellence este Mercur. Din acest pasaj rezultă că regina reprezintă corpul[13], iar regele spiritul, ambii rămân însă separați fără suflet, căci acesta este vinculum [legătura] ce îi menține împreunați[14]. Deci dacă legătura iubirii nu există, înseamnă că le lipsește sufletul[15]. Elementul ce leagă figurile în imaginea noastră este însă, pe de o parte, porumbelul ce vine de sus, pe de altă parte, Apa de jos. Aceasta este vinculum, adică tocmai sufletul[16]. Concepția subiacentă despre psihic este deci o substanță pe jumătate corporală, pe jumătate spirituală, o „anima media natura"[17], cum o numesc alchimiștii, o ființă unificatoare a contrariilor, hermafrodită[18] care nu este niciodată întreagă în individ fără raportarea față de o altă persoană. Individul neraportat nu dispune de o totalitate, căci nu o poate atinge decât prin suflet, care nu poate exista la rândul sau fără cealaltă latură a sa ce se găsește mereu în „tu". Întregul constă din combinarea Eului cu acel Tu, care apar drept părți ale unei unități transcendente[19], a cărei natură nu poate fi cuprinsă doar simbolic, de exemplu prin simbolul cercului[20], al rosei, al roții sau al coniunctio Solis et Lunae. Alchimiștii merg chiar atât de departe încât să afirme că, corpus, anima și spiritus ce aparțin substanței arcanice formează toate un singur lucru, „pentru că ele se nasc dintr-un lucru, derivă din și însoțesc un același lucru, care își este propria rădăcină"[21]. O ființă care își este singură temei și origine nu poate fi altceva decât însuși Dumnezeu, dacă nu este vorba despre un omagiu adus dualismului implicit al adepților lui PARACELSUS, care erau de părere că prima materia este un „increatum" (increat)[22]. În *Rosarium*-ul (pag. 251; pt. textul latin, vezi GW) anterior lui PARACELSUS se spune despre chintesență că este „un corp ce există prin sine, diferit de toate elementele și toate ce s-au creat din acesta".

În ceea ce privește psihologia imaginii noastre, este limpede că este vorba despre o coborâre în inconștient. Scufundarea în apă este un fel de *călătorie nocturnă pe mare*[23] și în alchimie, așa cum o demonstrează *Visio Arislei* (Artis Auriferae I). Acolo filozofii sunt închiși de către „Rex Marinus" împreună cu perechea frate-soră într-o seră împărțită în trei aflată pe fundul oceanului. Acolo filozofii sunt chinuiți de o căldură nemiloasă, ca în miturile primitive unde în burta balenei[24] este câteodată atât de cald încât eroilor ajungea să le cadă părul. Și așa cum miturile eroice narează despre renaștere și apokatastatis [restaurare], aici este vorba despre reanimarea lui Thabritis (Gabricus) sau, conform unei alte variante, despre renașterea acestuia[25]. Călătoria nocturnă pe mare este un fel de descensus ad inferos, o coborâre în Hades și o călătorie în lumea spiritelor, deci dincolo de lumea aceasta, adică de conștient, prin urmare o scufundare în inconștient. Acest lucru se întâmplă aici prin ascensiunea chtonianului, impetuosului Mercur, adică a unui libido probabil sexual ce inundă perechea[26] și constituie antiteza porumbelului divin care, deși este din vremuri străvechi o pasăre a dragostei, are în tradiția creștină o semnificație pur spirituală, valabilă și pentru alchimie. În planul superior perechea este unită prin simbol și Sfântul Duh. Se pare, de aceea, că scufundarea în baie săvârșește și unificarea inferioară, în Apa ca antiteză a spiritului („Este ucigător pentru suflete să se prefacă în apă.", HERACLIT). Contradicție și identitate în același timp - o întrebare filozofică doar în măsura în care este vorba despre una de natură psihologică!

Odată cu această evoluție se repetă coborârea omului primitiv în Physis și apropierea sa de Physis care amenință să îl facă prizonier, o reprezentare originară ce traversează ca laitmotiv întrega alchimie. Acestui stadiu îi corespunde în forma modernă conștientizarea fantasmelor sexuale și o nuanțare corespunzătoare a transferului. Este relevant faptul că, în ciuda situației lipsite de echivoc, perechea continuă să țină în ambele mâini simbolul radial transmis de către Sfântul Duh, simbol ce reprezintă sensul legăturii, totalitatea transcendentă a omului.

5. CONIUNCTIO

Marea a acoperit regele și regina, ceea ce înseamnă că aceștia se află în stadiul primordial de haos, împinși în massa confusa. Physis-ul a înlănțuit omul luminii [„Lichtmensch"] într-o îmbrățișare fierbinte. Așa cum se spune în textul următor: „Căci Beya (care reprezintă în acest caz marea maternă) se ridică deasupra lui Gabricus și îl închide în uterus-ul ei, astfel încât nu se mai zărește nimic din el. L-a îmbrățișat cu atâta dragoste pe Gabricus încât l-a absorbit în întregime și l-a dizolvat în particule indivizibile.". Sunt citate apoi versurile lui MERCULINUS (MASCULINUS)[1]:

„Candida mulier, si rubeo sit nupta marito,
Mox complexantur, complexaque copulantur,
Per se solvuntur, per se quoque conficiuntur,
Ut duo qui fuerant, unum quasi corpore fiant."

(Femeie strălucind în alb, unită prin dragoste cu roșiaticul soț
Îmbrățișându-se și împreunați în legătura matrimonială,
Se dizolvă pentru a se apropia în grabă de țelul desăvârșirii,
Pentru a deveni, simbolic, din doi, câți erau, un singur corp .)

Hierogamia lui Sol și Luna se perpetuează în imaginația fecundă a alchimiștilor până în regnul animalelor, după cum arată următoarea instrucțiune: „Ia dulăul și cățeaua armeană, fă-i să se împreuneze și îți vor da naștere unui pui." etc[2]. „In hora coniunctionis maxima apparent miracula" (La ceasul conjuncției apar cele mai mari miracole.). Acesta este momentul în care este conceput filius Philosophorum, respectiv lapis-ul. Un pasaj din ALFIDIUS spune în legatură cu acest lucru (pag. 248): „Lux moderna ab eis gignitur." (Lumina nouă de ei este zamislită.) Despre puiul de câine Kalid spune că este „coloris coeli" (de culoarea cerului) și că „acest fiu îți va servi în casă de la începutul vieții pe această lume și în cealaltă"[3]. SENIOR spune ceva asemănător: „Ea a născut un fiu care și-a slujit în toate părinții, doar că era mai strălucitor și mai luminos"[4], adică întrecea în strălucire Soarele și Luna.

Aceasta este semnificația adevărată a coniunctio, ea produce acea naștere ce reprezintă Unul și Unificatul. Este o restaurare a omului luminii [„Lichtmensch"] care a dispărut și care este identic

CONIVNCTIO SIVE
Coitus.

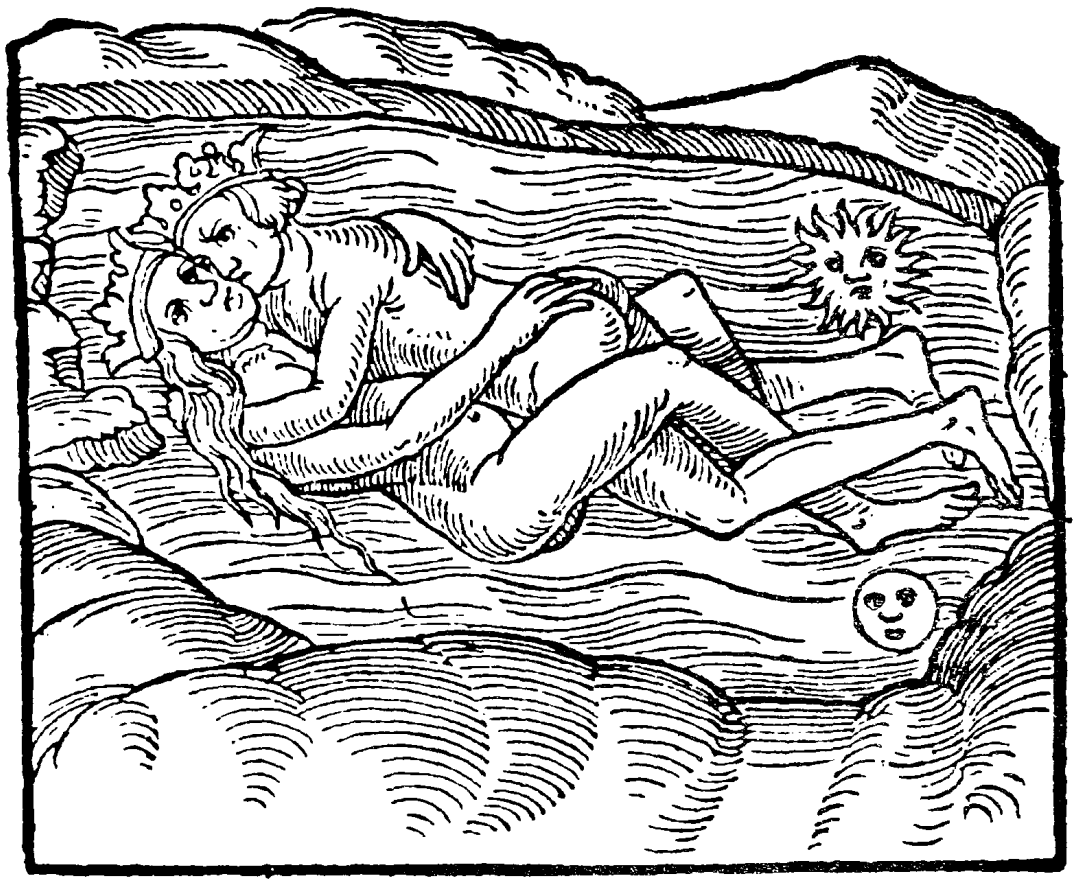

O Luna durch meyn vmbgeben/vnd ſuſſe myinne/
Wirſtu ſchön/ ſtarck/vnd gewaltig als ich byn.

O Sol/ du biſt vber alle liecht zu erkennen/
So bedarfſtu doch mein als der han der hennen.

ARISLEVS IN VISIONE.

Coniunge ergo filium tuum Gabricum dilectiorem tibi in omnibus filijs tuis cum ſua ſorore Beya

Figura 5

cu logosul în simbolismul gnostic, precum și în cel creștin și precede orice creație, așa cum acesta ne întâmpină la începutul Evangheliei după Ioan. Este deci vorba despre o idee cosmică ce explică satisfăcător superlativele definiției alchimice.

Psihologia acestui simbol central reprezintă o problemă complicată. Văzute superficial, lucrurile par să indice o victorie a pulsiunii naturale. Dacă vom privi însă mai atent vom observa că, cohabitatio are loc în apă, deci în mari tenebrositatis, adică în inconștient. Această concepție este susținută de o variantă a imaginii anterioare (fig. 5a) aflată în *Rosarium*. Acolo, Luna și Sol se află tot în apă, ambii sunt însă înaripați. Ei reprezintă deci niște spiritus, adică ființe aeriene, respectiv imaginare. Așa cum se poate demonstra cu ajutorul textului, Sol și Luna sunt doi vapores sau fumi [coloane de fum] ce se formează ca urmare a întețirii graduale a focului și se înalță desprinzându-se parcă în zbor din materia inițială supusă la decoctio [fierbere] și digestio [digestiei][5]. Perechea de contradicții este înfățișată drept urmare ca două păsări[6] ce se luptă, sau ca un dragon înaripat și unul fără aripi[7]. Faptul că două entități ale aerului se împreunează deasupra sau dedesubtul apei nu îi deranjează câtuși de puțin pe alchimiști, căci sunt într-atât de obișnuiți cu caracterul permutabil sinonimelor sale încât pentru ei apa nu înseamnă doar foc, ci și multe alte lucruri uimitoare. Interpretând deci Apa ca vapori de apă nu ne îndepărtăm prea mult de adevăr. Doar este vorba o solutio în fierbere în care se unesc două substanțe.

Referitor la erotismul îndrăznet al imaginii trebuie să le amintesc cititorilor mei că aceasta a fost destinată unei priviri medievale și are în consecință o semnificație spirituală și nu una pornografică. Hermeneutica și gândirea medievală au fost capabile, fără să se scandalizeze, să privească dintr-o perspectivă transfigurătoare spiritualizantă chiar și cele mai delicate pasaje din *Cântarea Cântărilor*. Așa trebuie înțeleasă de bună seamă și imaginea conjuncțională: ca imagine a unificării la nivel biologic ca simbol al unio oppositorum în sensul ei cel mai înalt. Astfel se afirmă pe de o parte că, concilierea contrariilor în Arta Regală este la fel de importantă ca și cohabitatio pentru rațiunea comună, iar pe de altă parte opus-ul devine astfel o analogie a naturii, ceea ce duce

PHILOSOPHORVM.

FERMENTATIO.

Hye wird Sol aber verſchloſſen
Vnd mit Mercurio philoſophorum vbergoſſen.

Figura 5a

măcar în parte la canalizarea energiei pulsionale către un travaliu simbolic. Prin crearea unor astfel de analogii, pulsiunea și sfera biologică în general sunt eliberate de sub presiunea conținuturilor inconștiente. Absența simbolului grevează însă sfera pulsională[8]. Analogia din fig.5 este însă prea nevoalată pentru gustul modern, astfel încât își ratează aproape scopul.

Paralela psihologică în experiența medicală ia - așa cum știe orice specialist - deseori forme fantasmatice care, redate grafic, nu diferă aproape deloc de imaginea noastră. Așa cum arătă cazul descris mai sus, concepția este reprezentată doar simbolic, iar inconștientul produce la exact nouă luni după aceea - de parcă s-ar afla sub influența unei „suggestion a échéance" - simbolismul unei nașteri sau a unui copil nou-născut, fără ca pacienta să conștientizeze concepția consumată în prealabil, sau fără să fi numărat lunile de sarcină. Întregul proces se derulează de regulă sub forma unor vise și este descoperit abia în cursul prelucrării retrospective a materialului oniric. Mulți alchimiști măsoară ca durată a opus-ului perioada unei sarcini și compară în general procedura lor cu aceasta[9].

Accentul cade pe unio mystica, așa cum arată în mod limpede imaginile precedente prin stăruirea asupra simbolurilor unificatoare. Oricum - iar acest lucru nu este lipsit de relevanță - simbolul dispare în imaginea de coniunctio. În acest moment este împlinit sensul acestuia: partenerii au devenit ei înșiși simboluri. Au reprezentat la început câte două elemente, s-au unit apoi formând câte unul (integrarea umbrei!) și, în cele din urmă, cele două devin împreună cu un al treilea un întreg - „ut duo qui fuerant, unum quasi corpore fiant". Astfel se realizează *axioma Mariei*. În cursul acestei unificări dispare și Sfântul Duh; Sol și Luna devin în schimb ei înșiși spiritus. Sensul propriu-zis este „împreunarea superioară"[10], o unire într-o identitate inconștientă ce ar putea fi comparată cu stadiul originar și primitiv al haosului, sau cu massa confusa, respectiv cu o „participation mystique"[11] (denumită astfel în mod adecvat), cu raportarea și contaminarea inconștientă a unor factori eterogeni. Conjuncția se deosebește de aceasta nu în ceea ce privește mecanismul ei, ci prin faptul că nu reprezintă un stadiu inițial natural. Ea este rezultatul unui proces sau finalitatea unui

efort. Are aceeași semnificație și din punct de vedere psihologic, însă de cele mai multe ori în mod involuntar și este combătută de către medicul conștiincios și orientat spre biologic. Se vorbește de aceea despre „decuplarea transferului" [„Ablösung der Übertragung"]. Această posibilitate, cea de a desprinde proiecția pacientului de figura medicului, se dorește a fi reciprocă și este valorizată, în cazul reușitei ei, drept un succes. Ea este într-adevăr posibilă dacă transformarea suplimentară a conținuturilor inconștiente proiectate se suspendă - datorită tinereții sau unei alte predispoziții a pacientului sau unei confuzii intervenite prin proiecție în relația cu medicul, sau datorită unei intervenții raționale - și apare în același timp o posibilitate externă de a deplasa proiecția asupra unui alt „obiect". Această desprindere este la fel de semnificativă ca și reușita cuiva de a convinge o altă persoană să nu se călugărească, sau să renunțe la o expediție periculoasă, sau la un mariaj stupid în pofida tuturor părerilor contrare. Deși nu se poate niciodată elogia îndeajuns rolul rațiunii, trebuie să ne punem uneori întrebarea: Cunoaștem într-adevăr îndeajuns, sau atât de multe despre determinările individuale ale unui destin, încât să fim capabili în *orice* situație să oferim *sfatul* bun? Trebuie desigur să acționăm conform convingerilor noastre, dar putem fi oare atât de siguri de faptul că părerea noastră este cea mai bună și în ceea ce îl privește pe celălalt? Nu știm nici noi înșine adesea ce ne-ar fi mai util și ne vedem uneori obligați să-i mulțumim din toată inima lui Dumnezeu că o mână binevoitoare ne-a păzit de „raționalitatea" vechilor noastre intenții. Persoanei critice îi este ușor să afirme ulterior că: „Dar nu asta este rațiunea adevărată!". Dar cine poate ști cu o siguranță de neclintit că este condus de cea adevărată? Și nu ține oare de adevărata artă de a trăi și gestul de a accepta uneori drept posibil, dincolo de orice rațiune, și așa-numita iraționalitate și lipsa de adaptare?

Nu trebuie de aceea să ne mire faptul că există multe cazuri în care nu apare nici o posibilitate de decuplare a transferului, în ciuda oricărui efort și cu toate că pacientul posedă capacitatea rațională necesară. De aceea nu poate fi acuzat fie el, fie medicul de a fi comis în vreun fel o neglijență tehnică sau de a fi omis ceva. Medicul și pacientul, ar putea fi intimidați de forța

irațională a inconștientului și ar putea lua hotărârea de a tăia nodul gordian printr-o decizie violentă. Separarea chirurgicală a fraților siamezi este însă o operație periculoasă. Există probabil și cazuri fericite, însă nu prea multe din câte cunosc. Pledez deci pentru o soluție conservatoare a problemei. Dacă situația arătă într-adevăr astfel încât nu intră în discuție nici o altă posibilitate și inconștientul insistă evident asupra menținerii legăturii, atunci terapia trebuie să decurgă în continuare expectativ. S-ar putea ca decuplarea să se producă abia mai târziu; probabil este însă și că a apărut o „sarcină" psihică al cărei deznodământ firesc trebuie așteptat, sau este vorba despre un destin care este, pe bună dreptate sau nu, asumat sau evitat. Medicul știe că omul se află dintotdeauna și oriunde expus destinului. Chiar și cea mai ușoară boală se poate complica pe neașteptate, iar o situație aparent gravă se poate răsturna la fel de surprinzător. Știința sa îl ajută câteodată, în timp ce alteori duce la un eșec. Iar în domeniul psihicului, despre care știm atât de puține, putem să ne ciocnim deseori de elemente imprevizibile sau chiar inexplicabile, a căror cauză și finalitate sunt greu sau chiar imposibil de descoperit. De cele mai multe ori nu se obține nimic printr-o forțare, iar acolo unde acest lucru reușește în aparență, va fi poate regretat mai târziu. Ar fi mai bine să ne amintim mereu de limitele științei și capacităților noastre. Este nevoie înainte de toate de indulgență și răbdare, căci timpul este deseori mai eficace decât metoda. Nu poate fi și nu trebuie vindecat totul. Sub valul unei nevroze se ascund adesea probleme morale sau complicații inexplicabile. O pacientă a suferit ani de zile depresiuni și de pe urma unei ciudate fobii legate de Paris. A fost eliberată de cele dintâi, cea din urmă s-a dovedit însă inaccesibilă. Ea se simțea însă atât de bine încât a dorit să riște ignorarea fobiei. A reușit să ajungă la Paris; a doua zi însă a murit în urma unui accident de circulație. Un pacient suferea în urma unei fobii ciudate și insolubile legată de scări exterioare. A ajuns din greșeală în mijlocul unei demostrații stradale. Se găsea tocmai în fața unei clădiri publice către care duceau trepte largi. În ciuda fobiei sale, atunci când s-a deschis focul a alergat pe scări pentru a căuta un adăpost în clădire. A fost însă lovit mortal pe trepte de un glonte rătăcit.

Astfel de cazuri arată că simptoamele psihice trebuie apreciate cu cea mai mare precauție. Acest lucru este valabil și pentru variatele forme și conținuturi ale transferului. Acestea confruntă deseori medicul cu enigme aproape de nedescifrat sau îi provoacă alte neplăceri, solicitându-i la maximum, și chiar suprasolicitându-i capacitatea de toleranță. Pe această cale iau naștere, mai ales în cazul unei personalități etice ce ia în serios munca legată de suflet, conflicte morale și legate de datorie ce au provocat nu o dată tragedii, datorită imposibilității reale sau aparente de a le rezolva. Pe baza unei experiențe îndelungate doresc să previn pe oricine în legătură cu pericolele unui entuziasm terapeutic exagerat. Munca legată de psihic este dintre cele mai dificile: însă tocmai în acest domeniu se înghesuie incompetenții, nu fără contribuția vinovată a facultăților de medicină care au neglijat prea mult timp faptul că psihicul face parte din factorii etiologici ai patologiei - dacă tot nu știm să-i atribuim un alt rol. Neștiința nu este desigur niciodată laudabilă, dar deseori chiar și cea mai bună informare este insuficientă. Nu trebuie de aceea să treacă nici o zi fără ca psihoterapeutul să-și amintească cu umilință că mai are de învățat totul.

Cititorul nu trebuie să-și imagineze că psihologia este capabilă să explice ce este *însoțirea superioară* [*höhere Begattung*], prin urmare ce este *coniunctio* și ce *graviditatea psihică* [*„psychische Schwangerschaft"*], sau chiar *copilul sufletului*. Nu avem voie să-i luăm în nume de rău laicului și propriului cinism faptul că este indignat de aceste sărăcăcioase substitute și trece peste ele cu un zâmbet compătimitor și cu un tact jignitor. Însă observația științifică, adică cea lipsită de prejudecăți, care nu caută decât adevărul trebuie să evite aprecierile și interpretările pripite, căci se află aici în fața unor *realități psihice* pe care judecata intelectuală nu le poate mușamaliza și lichida în mod viclean. Printre pacienți se află oameni inteligenți și raționali care posedă și ei capacitatea medicului de a inventa interpretări devalorizante, dar nu pot utiliza această armă din cauza realităților cu care se confruntă. Vorbind despre lucruri „absurde" ne descotorosim doar de ceea ce nu se agață tiranic de noi în liniștea și singurătatea nopților. Aceste imagini provenite din inconștient o fac însă. Denumirea conferită

acestui fapt nu are nici o legătură cu problema în sine. Dacă este o boală, atunci trebuie totuși să tratăm acest morbus sacer conform naturii sale. Medicul trebuie să se consoleze cu gândul că - asemenea colegilor săi - nu are doar pacienți curabili, ci și cronici, în cazul cărora travaliul său curativ devine o muncă de îngrijire. În orice caz, materialul observațional nu ne oferă motive suficiente pentru a vorbi mereu despre o boală; observăm, dimpotrivă, că este vorba despre o problemă morală ce reclamă adesea prezența unui duhovnic ce nu face prozelitism și nu se ocupă de convertiri, ci ascultă, se supune și prezintă în fața lui Dumnezeu această chestiune ciudată, pentru ca El să o judece.

Patientia et mora sunt indispensabile acestui travaliu. Trebuie să fim capabili de expectativă. Sunt destule de făcut în ceea ce privește prelucrarea minuțioasa a viselor și a altor conținuturi inconștiente. Ceea ce medicul nu poate îndura, va fi insuportabil și pentru pacient și de aceea cel dintâi ar trebui să posede o știință adevărată asupra acestor lucruri și să nu aibă doar opinii, ce sunt altceva decât emanațiile unei filozofii banale, comune. Pentru a îmbogăți aceste cunoștințe, cercetările mele revin asupra acelor vremuri apuse în care mai funcționa o introspecție și o proiecție naivă, oglindind fundamentele psihice aproape inaccesibile nouă. Multe din cele învățate astfel mi-au fost utile în terapie, și anume pentru înțelegerea inimaginabilei fascinații a conținuturilor ce intră în discuție. Ele însele nu i se păreau pacientului nicidecum întotdeauna deosebit de fascinante. Acesta suferă în schimb în urma unei dependențe compulsive în intensitatea căreia regăsește forța acelor imagini ascunse. El va intrepreta însă realitatea acestei dependențe în spiritul epocii, deci rationalist și va refuza de aceea să perceapă și să admită temeiurile irationale ale transferului său, adică tocmai imaginile arhetipale.

6. MOARTEA

Vas Hermeticum, fântâna și marea au devenit aici sarcofag și mormânt. Perechea este moartă și s-a topit formând un Bicephalus. Sărbătorii vieții îi urmează bocetul mortuar. Ca și în cazul morții lui Gabricus după împreunarea cu sora - în general, în cazul morții

iubitului-fiu al zeiței-mame din Asia de sud-vest survenită îndată după Hierosgamos - după coniuctio oppositorum se produce un imobilism letargic. Căci atunci când contrariile se unesc dispare orice energie: nu mai există nici o pantă. Cascada și-a atins punctul cel mai de jos prin exuberanța bucuriei și nostalgiei nupțiale și a apărut o baltă, fără valuri și curenți. Așa pare cel puțin dintr-o perspectivă exterioară. Așa cum spune inscripția, imaginea reprezintă *putrefactio*, *putrezirea*, deci descompunerea unei entități vii. Imaginea poarta însă și titlul *conceptio*. Textul spune că: „Distrugerea unuia înseamnă crearea celuilalt[1].", făcând aluzie la faptul că această moarte este un stadiu intermediar urmat de o nouă viață. Nici o viață nouă nu se poate naște, așa cum spun alchimiștii, fără ca cea veche să înceteze mai întâi. Ei compară Arta cu activitatea semănătorului care îngroapă sămânța de grâu în pământ, unde moare, pentru a se trezi la o viață nouă[2]. Ei imită deci prin „Ucidere, Asasinare, Putrezire, Ardere, Incinerare, Calcinare[3]" etc. opera naturii. Ei își compară munca cu moartea omului, fără de care viața nouă, veșnică nu poate fi atinsă[4].

Cadavrul ce rămâne după sărbătoare este deja un corp nou, și anume un *Hermaphroditus* (unificare a lui Hermes-Mercurius cu Aphrodite-Venus). De aceea, în reprezentările alchimice, una dintre jumătăți este masculină, iar cealaltă feminină (cea din urmă este în *Rosarium* jumătatea din stânga)[5]. Cum Hermaphroditus se dovedește a fi căutatul Rebis, respectiv lapis, el reprezintă ființa pentru a cărei creare a fost întreprinsă întreaga operă. Aceasta nu este însă încheiată cât timp lapis-ul nu are viață. Căci el este conceput ca animal, ca ființa vie având un corp, suflet și spirit. Inscripția spune că perechea, care reprezintă spiritul și corpul, este moartă și că sufletul (evident doar *unul*[6]) se desparte „cu mare durere" de ei[7]. Cu toate că există și alte semnificații ce joacă un rol, nu putem totuși alunga impresia că moartea este într-un anumit sens o pedepsească (tacită) pentru incestul comis, căci „moartea este răsplata păcatului"[8]. Acest lucru ar explica „marea durere" a sufletului, precum și culoarea neagră[9] amintită în varianta seriei nostre de ilustrații („Aici devenit-a Sol negru")[10]. Că această negreală înseamnă immunditia (impuritate) devine limpede în cursul fazei de ablutio (spălare), necesară într-un moment ulterior.

PHILOSOPHORVM.

CONCEPTIOSEV PVTRE
factio

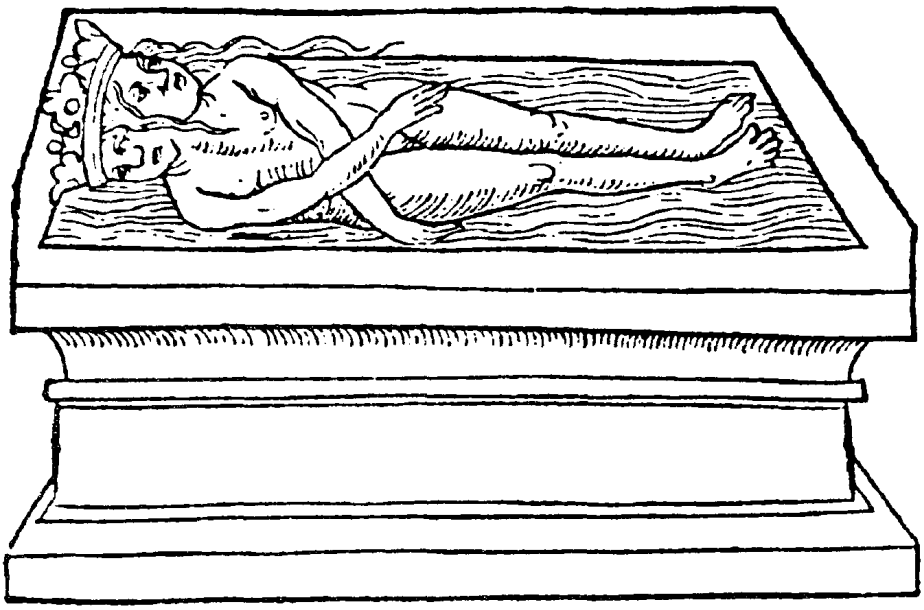

Hye ligen König vnd Königin dot/
Die sele scheydt sich mit grosser not.

ARISTOTELES REX ET
Philosophus.

NVnquam vidi aliquod animatum crescere sine putrefactione, nisi autem fiat putri-dum imanum erit opus alchimicum.

Figura 6

Coniunctio a fost, ca incest, vinovată și lasă în urma ei o maculare. Nigredo apare mereu pus în legătură cu tenebrositas, bezna mormântului și a Hades-ului, ca să nu spunem a Iadului. Coborârea ce începe o dată cu baia nuptială a dus deci în cele din urmă până în cel mai adânc strat, în moarte, întuneric și vină. Lipsa oricărei speranțe îi este indicată adeptului încă prin apariția anticipată a hermafroditului, fapt deocamdată impenetrabil din punct de vedere psihologic.

Situația înfățișată în imaginea noastră seamănă într-un fel cu Miercurea a cenușii. Se face bilanțul și se deschide un gol întunecat. Moartea înseamnă o stare de exterminare totală a conștiinței și astfel un imobilism complet al vieții psihice în măsura în care este capabilă de conștiență. Această răsturnare fatală, care era în atât de multe locuri obiect al unor lamentații rituale (cum ar fi riturile de jelire a lui Linos, Tamuz, sau Adonis[11]), trebuie să corespundă unui arhetip important, căci mai există și azi Vinerea Mare. Un arhetip prezintă un eveniment tipic. Așa cum am văzut, în coniunctio se produce unificarea a două figuri dintre care una reprezintă principiul diurn, conștiința luminoasă, iar cealaltă o lumină nocturnă, și anume inconștientul. Acesta din urma este în permanență proiectat căci nu poate fi privit direct, deoarece are un caracter colectiv și nu aparține Eului, precum umbra. Este perceput din acest motiv ca ceva străin și se presupune despre el că se află în posesia acelor oameni cu care a fost stabilită o anumită relație emoțională. De altminteri, inconștientul bărbatului poartă o marcă feminină; se ascunde, ca să spunem așa, într-o latură feminină, pe care nu o poate vedea ca atare, ci o regăsește în mod natural în acea femeie care îl fascinează cumva. Din această cauză este sufletul (anima, ψυχη) de gen feminin. Dacă deci între bărbat și femeie se stabilește o anumită identitate inconștientă, atunci el va prelua trăsăturile animus-ului ei, iar ea pe cele ale animei lui. Deși nici anima, nici animus pot fi constelate fără intervenția personalității adecvate, acest lucru nu înseamnă că situația apărută astfel nu este altceva decât o raportare și o implicare personală. Acest din urmă lucru, deși este o realitate, nu este totuși esențial. Esențialul este reprezentat de către *trăirea subiectivă* a situației. Asta înseamnă cu alte cuvinte: Este greșit să credem că,

confruntarea personală cu partenerul joacă rolul principal. Acesta din urmă îi revine confruntării interioare a bărbatului cu anima și a femeii cu animusul. Coniunctio nu se consumă cu partenerul personal, ci între masculinitatea-activă a femeii, deci animusul, și feminitatea-pasivă a bărbatului, deci anima. Cu toate că aceste figuri ispitesc mereu Eul să se identifice cu ele, o confruntare autentică, chiar și cu caracter personal, este posibilă doar dacă *nu* are loc identificarea cu acestea. Neidentificarea necesită un efort moral considerabil. Ea este pe deasupra doar atunci legitimă, dacă nu este folosită ca un pretext pentru a ne sustrage nivelului necesar al intensității confruntării personale. În cazul în care concepția psihologică din perspectiva căreia este abordată confruntarea este una prea personalistă, se omite faptul că este vorba despre un arhetip colectiv, ce nu trebuie interpretat câtuși de puțin personal. El reprezintă dimpotrivă o premisă generală cu răspândire universală, și într-o asemenea măsură încât pare deseori recomandabil să vorbim nu despre anima *mea* sau animusul *meu*, ci despre *acea* anima și *acel* animus. Aceste figuri sunt în calitate de arhetipuri, cel puțin pe jumătate, niște valori colective și impersonale. Și dacă tot ne închipuim că în cazul unei identificări cu ele ne aflăm în cea mai mare măsură într-o zonă ce ne aparține, adevărul este că tocmai astfel ne îndepărtăm cel mai curând de noi înșine și ne plasăm în proximitatea tipului comun al homo sapiens. Gândul că este vorba până la urmă despre o *unificare transsubiectivă a unor figuri arhetipale* ar trebui să fie mereu prezent în mintea protagoniștilor și nu ar trebui uitat niciodată faptul că relația are o *natură simbolică* și are drept scop îndeplinirea individuației. Această idee este schițată în seria de ilustrații „prin intermediul florii". Prin urmare, în cazul în care intervine aici opus-ul în ipostaza rosei sau a roții, relația inconștientă - și doar personală - devine o problemă psihologică. Astfel se împiedică glisarea în obscuritatea totală, fără a anula însă nicidecum eficiența arhetipului. Așa cum există un preț pentru eroarea comisă, există unul și pentru calea cea bună, căci, oricât ar elogia și alchimiștii natura venerabilis, *este cu siguranță vorba despre un opus contra naturam.* Comiterea unui incest este nefirească și este nefiresc să nu urmăm o înclinație autentică. Și

totuși natura este cea care ne obligă la asumarea unei astfel de atitudini, căci este vorba despre libidoul de rudenie. Lucrurile stau deci așa cum spunea PSEUDO-DEMOCRIT: „Natura se bucură când întâlnește natura; natura învinge natura, natura stăpânește asupra naturii[12]." Instinctele dinlăuntrul omului nu sunt coordonate într-o armonie, ci se presează reciproc. În viziunea optimistă a anticilor însă, această bătălie nu are caracterul unui sentiment haotic, ci tinde către o ordonare superioară.

Astfel, ciocnirea dintre anima și animus are semnificația unui conflict și a unei interogații al cărei răspuns este dificil și cu care suntem confruntați de către natura însăși. Orice am face, natura este jignită și suferă, ca să spunem așa, până la moarte, căci omul natural este condamnat să moară de-a lungul întregii sale existențe. Din acest motiv simbolul creștin al crucii este unul exemplar și un „adevăr" etern. Există imagini medievale ce reprezintă crucificarea lui Christos de către propriile virtuți. În cazul altora viciile preiau această misiune. Nici un individ, aflat pe calea către totalitate, nu poate evita acea suspensie particulară reprezentată de crucificare. Căci individul se va întâlni cu ceea ce îl *intersectează*: în primul rând cu ceea ce el nu vrea să devină (cu umbra), în al doilea rând cu ceea ce este nu *el*, ci celălalt (realitatea individuală a lui Tu), iar în al treilea rând cu ceea ce este Non-Eul său individual, și anume inconștientul colectiv. Intersectarea este indicată de ramurile încrucișate purtate de către rege și regină, iar aceștia din urmă reprezintă la rândul lor ceea ce intersectează bărbatul ca anima și femeia ca animus. Întâlnirea cu inconștientul colectiv reprezintă un eveniment fatal, despre care omul natural nu bănuiește nimic până când nu este pus în fața lui. („Îți cunoști doar unul dintre instincte și, o, îți doresc să nu le cunoști nicicând pe celelalte!").

Acest proces debusolant la prima vedere se află la temelia opus-ului, motiv pentru care acesta se străduie să reprezinte conflictul, moartea și renașterea pe un plan superior, simbolic, sub forma practică a transformărilor chimice și apoi sub forma conceptualizată și plastică în theoria. Trebuie să presupunem prezența aceluiași proces și la baza anumitor opere religioase, căci există paralelisme numeroase între simbolismul creștin și alchimie. Psihoterapia și neuropsihologia privesc acest proces ca unul

psihologic par excellence, datorită faptului că el ilustrează conținutul nevrozei de transfer. Scopul esențial al opus psychologicum este atingerea stadiului de conștiență, adică, conștientizarea conținuturilor proiectate până acum. Acest efort conduce treptat la cunoașterea persoanei celuilalt precum și la cunoașterea de sine și astfel la distincția între ceea ce individul este cu adevărat și lucrurile care sunt proiectate în el sau pe care acesta și le imaginează despre sine însuși. În cadrul acestui proces individul este atât de acaparat de propriul efort, încât nu realizează aproape deloc faptul că individul nu este doar mânat de „natură", ci și sprijinit; cu alte cuvinte cât de importantă este pentru pulsiune atingerea acelui nivel superior al conștiinței. Această aspirație către o conștiință mai înaltă și mai cuprinzătoare forțează apariția civilizației și culturii. Acest țel nu poate fi însă atins fără ca omul să se subordoneze voluntar acestei misiuni. Alchimiștii sunt de părere că artifex-ul este slujitorul care trudește și că nu el, ci natura este cea care înfăptuiește opera. Ea necesită însă din partea omului atât disponibilitate cât și o capacitate. Acolo unde ambele sunt absente aspirația rămâne blocată la nivelul simbolismului natural și determină doar o pervertire a acelei pulsiuni către totalitate care are nevoie, pentru a-și atinge scopul, de toate părțile întregului, deci și de cele proiectate într-un Tu. Ea le caută acolo pentru a reface acea pereche regală pe care orice om o conține în totalitatea sa. Este vorba despre restaurarea acelui om primordial hermafrodit care „își este sieși suficient". Atunci când se manifestă, această pulsiune se travestește la început adoptând formele simbolismului incestual, căci elementul feminin cel mai apropiat bărbatului sunt mama, sora sau fiica - dacă nu îl caută în sine însuși.

Prin integrarea proiecțiilor - pe care omul natural nu le poate recunoaște datorită naivității sale încă neinhibată - personalitatea se extinde atât de mult încât personalitatea normală a Eului este în mare măsură exterminată, adică se produce o *inflație* pozitivă sau negativă, în cazul unei identificări cu conținuturile ce urmează să fie integrate. În timp ce cea dintâi se apropie de o megalomanie mai mult sau mai puțin conștientă, cea din urmă este percepută ca o anihilare a Eului. Stările se pot afla însă și într-o succesiune alternantă. Integrarea conținuturilor care erau permanent

inconștiente și proiectate înseamnă, în orice caz, o lezare gravă a Eului. Alchimia exprimă acest lucru prin simbolurile morții, rănirii sau otrăvirii, sau prin intermediul viziunii curioase a hidropiziei înfățișată în *Aenigma Merlini* [13] ca o sete excesivă a regelui. Acesta bea atât de mult încât se dizolvă astfel pe sine însuși și trebuie să fie vindecat de către doctorii alexandrini[14]. Exagerează deci în ceea ce privește asimilarea inconștientului și este disociat pe această cale, „ut mihi videtur omnia membra mea ab invicem dividuntur" (mi se pare de parcă mi s-ar desface toate mădularele)[15]. Chiar și „Mater Alchemia" este hidropică în partea ei fizică, inferioară[16]. Inflația devine în alchimie în mod evident un edem psihic[17] .

Așa cum se afirmă în alchimie, moartea semnifică în același timp conceptio a filius Philosophorum, a cărui idee este o variație ciudată a învățăturii despre Anthropos[18]. Procreația prin incest este o prerogativă regală și divină, ale cărei avantaje nu pot fi savurate de către omul obișnuit. Acesta din urmă este omul natural; *regele* și eroul reprezintă, dimpotrivă, omul *supranatural*, πνευματικος, „botezat cu apă și spirit", adică, conceput în și născut din „aqua benedicta". El este Christosul gnostic care coboară în botez asupra lui Isus omul și îl părăsește înainte de sfârșitul său. Acest „fiu" este noul om, născut din împreunarea regelui și reginei. Nu regina este cea care îi dă naștere, ci ea însăși, împreună cu regele, sunt transformați în noua naștere[19].

În limbaj psihologic mitologemul poate fi formulat în felul următor: Unificarea conștiinței sau ego-personalității cu inconștientul al cărui personificare este anima dă naștere la o personalitate nouă care include ambele componente, „ut duo qui fuerant, unum quasi corpore fiant". Noua personalitate nu este nicidecum o a treia, între conștient și inconștient, ci ambele. Ea transcende conștiința și nu mai este numită *Eu*, ci *Sine*. Vorbind despre acest concept devine necesară trimiterea la Atman, a cărui fenomenologie, existența sa personală și cosmică, constituie o paralelă fidelă a conceptului psihologic al Sinelui și al filius Philosophorum[20]: Sinele este Eu și non-Eu, subiectiv și obiectiv, individual și colectiv. El este, ca întruchipare a unificării contrariilor, *simbolul unificator*[21] și poate fi exprimat, în conformitate cu natura sa paradoxală, doar prin figuri simbolice.

Aceste simboluri se manifestă, după cum știe și medicul, în vise și fantasme spontane și își găsesc expresia plastică în motivele mandalei ce apar în visele, desenele și picturile pacienților. Sinele nu este deci, bineînțeles, o doctrină, ci o imagine ce i-a naștere prin *operatio naturae*, și anume ca simbol natural, dincolo de orice intenționalitate conștientă. Trebuie să subliniez acestă evidență deoarece există încă anumiți critici care mai sunt de părere că fenomele inconștiente pot fi expediate ca fiind pure speculații. Este vorba despre fapte observabile, așa cum știe orice medic ce trebuie să trateze astfel de cazuri. Integrarea Sinelui este în fond o problemă a celei de a doua jumătăți a vieții. Simbolurile onirice cu caracter mandalic pot să își facă apariția cu mult înainte, însă fără ca evoluția interioară a individului să devină o problemă acută. Astfel de cazuri izolate pot să treacă ușor neobservate, astfel încât fenomenle amintite mai sus par să fie curiozități rare. Acestea se manifestă, dimpotrivă, peste tot acolo unde procesul individuației devine obiectul unei observații conștiente, sau acolo unde - ca și în cazul psihozelor - inconștientul colectiv inundă conștiința și o umple cu arhetipurile sale.

7. ASCENSIUNEA SUFLETULUI

Continuăm în acest capitol descrierea etapei de putrefactio. Totul se evaporă, iar sufletul se ridică la cer. Este doar *un* suflet, ce se desparte de cele două, care au devenit totuși unul. Astfel se accentuează caracterul de vinculum sau ligamentum (cordon, legătură) al sufletului, adică cel de *funcție relațională*. Ca și în cazul unei morți reale, sufletul se desparte de trup și se întoarce la originea sa cerească. Unitatea celor două suflete reprezintă făptura lor metamorfozată, care nu s-a născut încă, ci a fost doar concepută. Însă în ciuda a ceea ce ne-am aștepta în cazul unei concepții, sufletul nu coboară pentru a însufleți un trup, ci îl părăsește pentru a se ridica. „Sufletul" este conceput aici ca o *idee* a unității care n-a devenit încă o realitate concretă, ci este prezentă

in potentia. Rotundus globus coelitis[1] se referă la ideea totalității alcătuite din sponsus și sponsa.

Corespondentul psihologic este o stare obscură de dezorientare. Dezmembrarea elementelor semnifică disocierea și anularea conștiinței Eului așa cum a existat până atunci. Analogia cu starea de schizofrenie este evidentă și constituie un fapt ce trebuie tratat cu seriozitate, căci acesta este momentul în care psihozele latente pot deveni acute, exact în momentul în care inconștientul colectiv, non-Eul psihic, devine conștient. Această stare de dezintegrare ce durează adesea un timp îndelungat, împreună cu dezorientarea conștiinței fac parte din cele mai grele tranziții în terapia analitică și pun deseori la grea încercare răbdarea, curajul și credința în Dumnezeu atât a medicului, cât și a pacientului. Dezorientarea și dezintegrarea semnifică o stare de derivă și debusolare, o stare de expunere totală - lipsită de suflet, în sens literal - în fața afectelor și fantasmelor cu caracter autoerotic. Iată ce spune un alchimist despre această stare a obscurități mortale: „Hoc est ergo magnum signum, in cuius investigatione nonnulli perierunt" (Acesta este un mare semn a cărui cercetare i-a costat pe unii viața)[2].

Această stare critică, în care conștiința amenință mereu să se înece în inconștient, este similară crizelor de „pierdere a sufletului" [„Seelenverlust] atât de dese la primitivi. Este vorba aici despre un „abaissement du niveau mental", o reducere a tensiunii conștiinței, cu atât mai ușor posibilă în cazul primitivilor, deoarece conștiința acestora este oricum încă slabă și foarte solicitantă. Așa se explică faptul că omul primitiv este incapabil de o concentrare intenționată și volitivă și de aici derivă și extenuarea psihică rapidă pe care am constatat-o de atâtea ori stând la palavre cu primitivii. Exercițiile Yoga și Dhyana, larg răspândite în Orient, semnifică un „abaissement" provocat intenționat cu un scop recreativ, adică o tehnică de detașare a sufletului. Am putut constata în unele cazuri chiar și stări de levitație percepute subiectiv în momente de confuzie deosebit de chinuitoare[3].

Întânși pe pat, pacienții simțeau că se află în afara corpului - câțiva metri deasupra lui - , plutind în aer în poziție orizontală, ceea ce corespunde aproximativ pe de o parte fenomenului de

ROSARIVM
ANIMÆ EXTRACTIO VEL
imprægnatio.

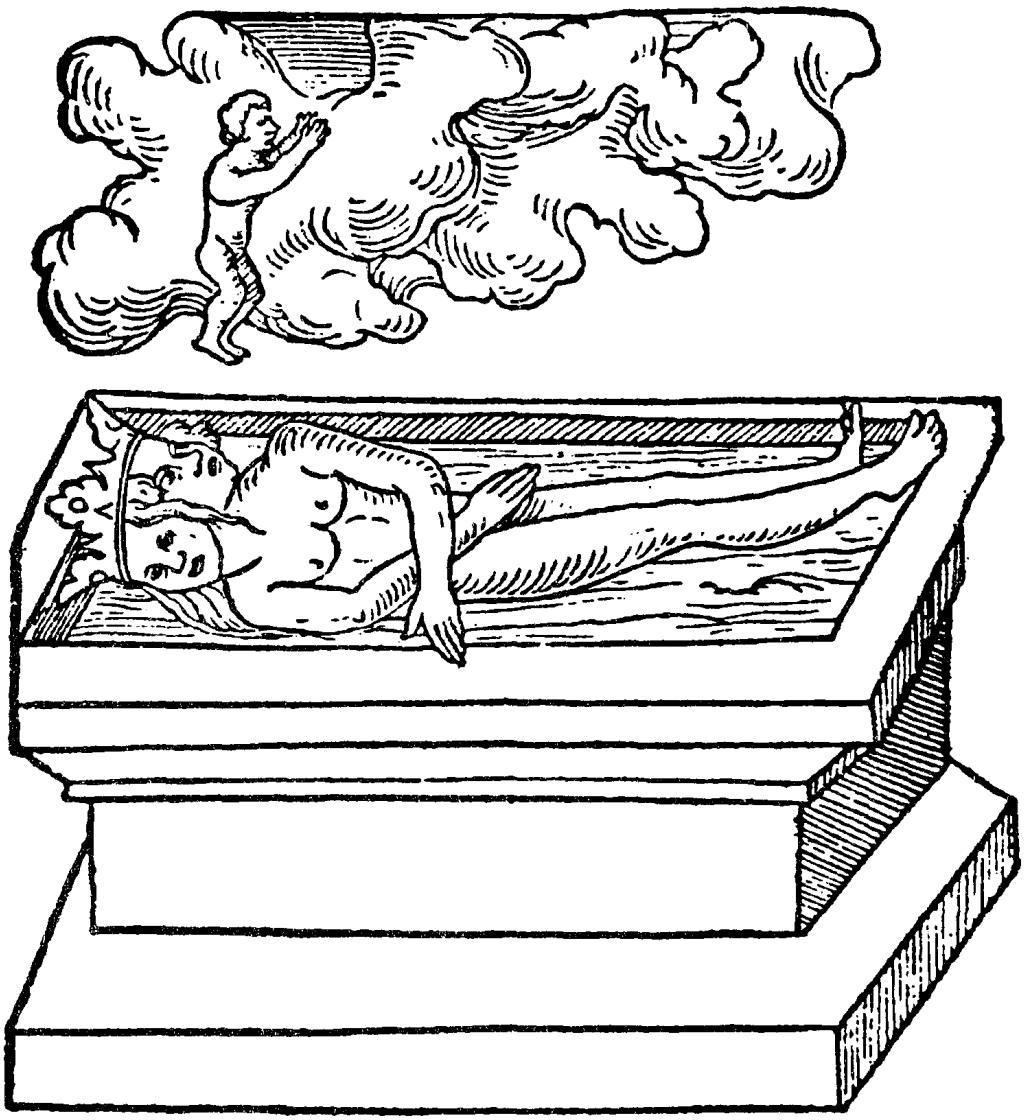

Hye teylen ſich die vier element/
Aus dem leyb ſcheydt ſich die ſel̈e behendt.

De

Figura 7

somn magic, iar pe de alta levitației de tip parapsihologic, relatată de multe ori în cazul unor sfinți.

Cadavrul ca rămășiță a ceea ce a existat simbolizează omul anterior, destinat tranziției. „Tormenta" (torturile) procedurii alchimice fac parte din acest stadiu al „iterum mori" (morții repetate). Este vorba despre „a se tăia în bucăți membrele, a le mărunți și a înăbuși bucățile și a le transforma în acea natură care se află în ele [substanța arcanică= lapis]" așa cum spune un pasaj hermetic din *Rosarium.* Aici se mai spune în continuare: „Apa și Focul ce sălășluiesc în substanța arcanică trebuie păzite, iar apele acestora reținute cu apa ei (cu aqua permanens), chiar dacă nu este nici un fel de apă, (ci) forma incandescentă a adevăratei Ape[4] ". Din această soluție clocotită, în care se descompun elementele, amenință să scape prețioasa substanță (sufletul). Aceasta din urmă reprezintă un element paradoxal, ce se constituie din Apă și Foc, adică tocmai Mercur - servus sau cervus fugitivus (sclav evadat sau cerb) - cel veșnic gata să evadeze, adică cel care se teme de integrare (în conștiință). Însă el trebuie să fie reținut cu acea „Apă" a cărei natură paradoxală corespunde esenței lui Mercur, care îl include în sine și îl conține (continet). În aceste cuvinte se află ceva asemănător schițării terapiei necesare: dezorientării trebuie să-i fie opusă orientarea medicului, adică el trebuie să cunoască semnificația acestei stări, să înțeleagă valoroasele conținuturi ale viselor, și anume conform acelei *aqua doctrinae* adecvată naturii inconștientului, adică prin intermediul concepțiilor și ideilor ce satisfac simbolismul inconștientului. Teoriile intelectualiste, așa-zis științifice, nu sunt adecvate naturii inconștientului, pentru că utilizează un limbaj conceptual ce nu are nici cea mai mică legătură cu simbolismul pregnant al inconștientului. Apele (aquae) trebuie să fie atrase și reținute de către o aqua (apa), adică de către forma ignea verae aquae [forma de foc a adevăratei ape]. De aceea, viziunea ce admite o asemenea posibilitate trebuie să fie foarte plastică și simbolică și a derivat probabil la rândul ei din trăirea conținuturilor inconștiente. Nu are voie însă să se abstractizeze și să se intelectualizeze excesiv, motiv pentru care ar trebui să se mențină - din motive practice - între limitele mitologemului tradițional, care și-a dovedit deja natura

cuprinzătoare. Acest lucru nu exclude satisfacerea unor condiții teoretice, numai că acestea trebuie rezervate in usum medici.

Terapia urmărește o fortificare a conștiinței, iar eu încerc, oriunde acest lucru e posibil, să îndemn pacientul către o activitate spirituală și către controlul comprehensiv al massa confusa a spiritului său[5], oferindu-i o perspectivă situată „au-dessus de la mellé". Procedând astfel nimeni nu este amenințat să-și piardă rațiunea, dacă dispune deja de una. Numai că există oameni care nu au știut până atunci la ce le folosește aceasta. Ea are însă în asemenea situații un rol salvator. Prin comprehensiune, inconștientul este integrat și astfel se naște treptat o perspectivă superioară ce le unește pe amândouă: atât conștientul cât și inconștientul. Atunci se și dovește imediat faptul că supremația inconștientului este ca o revărsare a Nilului ce sporește fertilitatea solului. Astfel trebuie înțeles imnul de laudă adus în *Rosarium* acestei stări: „O, natură binecuvântată, binecuvântată este și lucrarea ta, căci tu faci din nedesăvârșire perfecțiunea prin adevărata putrezire care este neagră și întunecată. Tu ești cea care face după aceea să încolțească lucrurile noi și verdeața ta face să apară diferitele culori"[6]. Este neclar la început de ce tocmai un asemnea stadiu obscur este cel care merită un elogiu deosebit, dacă ne gândim că nigredo este considerat în general o dispoziție melancolică, deprimantă care amintește de moarte și mormânt. Însă faptul că alchimia medievală are legături nu numai cu mistica contemporană ei, ci este ea însăși o formă a acesteia, ne permite să stabilim un paralelism între nigredo și lucrarea lui JUAN DE LA CRUZ († 1591), *Noapte întunecată*. Autorul privește „noaptea spirituală" a sufletului ca pe un stadiu absolut pozitiv în care lumina divină invizibilă (și de aceea obscură) pătrunde în suflet purificându-l.

Apariția culorilor, așa-numită cauda pavonis (coada de păun) simbolizează în accepție alchimică primăvara, deci reînnoirea vieții - post tenebras lux [după întuneric lumina]. Textul continuă în felul următor: „acest negru se numește pământ". Mercur, în care se înecă soarele, este un spirit chtonian, un *Deus terrestris* [zeu telluric] cum îl numesc alchimiștii, Sapientia Dei [înțelepciunea lui Dumnezeu], cea care se întrupează în creatura substanțială, creând-

o. Inconștientul este spiritul naturii chtoniene și conține imaginile arhetipale ale Sapientia Dei. Însă intelectul omului modern s-a rătăcit s-a prea în adâncul universului conștiinței, astfel încât a tras o spaimă puternică atunci când a recunoscut chipul mamei sale, Pământul.

Reprezentarea psihicului ca homunculus indică faptul că acesta desemnează deja treapta preliminară a filius regius, a omului primordial (hermafrodit) unificat interior, Anthroposul. Aflat inițial sub dominația Physis-ului, acesta se ridică de această dată eliberându-se din închisoarea trupului muritor. Ascensiunea pe care o întreprinde este un fel de Înălțare a Domnului în care se unește - conform relatărilor din *Tabula Smaragdina* - cu „forțele Înaltului". El este forța esențială a „Inferiorului" care pătrunde de jos în sus[8] asemenea așa-zisei „a treia filiații" din doctrina lui BASILIDES, dar nu pentru a rămâne în cer, ci a reveni pe Pământ ca forță tămăduitoare, mijloc de atingere a nemuririi și de desăvârșire, mediator și salvator. Conexiunea cu ideea creștină a parousiei este inconfundabilă.

Interpretarea psihologică a acestui proces conduce în domeniul experienței interioare care se sustrage chiar și metodelor științifice cele mai lipsite de prejudecăți. Ideea misterului, antipatică temperamentului științific, devine din ce în ce mai limpede gândirii cercetătorului, dar nu ca o mască a ignoranței, ci ca o mărturisire a incapacității de a transpune ceea ce este cunoscut într-un limbaj conceptualizat. Mă mulțumesc de aceea cu schițarea unei arhetip care devine aici o experiență interioară, și care este nașterea *copilului divin*, sau - în limbajul misticilor - a omului interior[9].

8. PURIFICAREA

Roua ce cade este semnul prevestitor al nașterii divine ce va urma. „Ros Gedeonis" (Roua lui Gideon[1]) este un sinonim al aqua permanens, deci al lui Mercur[2]. Iată un citat din textul *Rosarium-*

ului: „Apa însă, cea pe care am amintit-o, este ceva ce coboară din cer, iar Pământul o primește prin umiditatea sa și apa cerului este oprită de apa Pământului. Apa Pământului o prețuiește pentru serviciul ei, iar aceasta la rându-i pentru pământ[3] și astfel apa se însoțește cu apa, apa va reține apa și Albira va fi înălbită prin Astuna[4] ".

Albirea (albedo s. dealbatio) este comparată cu ortus solis (răsăritul soarelui). Ea este lumina ce apare după întuneric, iluminarea ce succede întunecării. Un citat ermetic spune că: „Azotul[5] și apa spală lato[6] și îndepărtează negreala de pe el." Spiritul mercurial„ în forma sa divină ca sapientia și ca Sfântul Duh (Focul), vine de sus și curată de negreală. Textul nostru se continuă astfel: „Albiți negrul și sfâșiați cărțile pentru ca inimile voastre să nu fie frânte[7]. Aceasta este opera sintetică a tuturor înțelepților și a partea a treia a întregului opus[8]. Legați deci, așa cum se spune în *Turba*[9], Uscatul de Umed, adică Pământul negru și Apa sa și lăsați-l să fiarbă până devine alb. Astfel ai Apă și Pământ ca atare și ai albit Pământul cu Apa: Albul acela este însă Aerul." Ca să se înțeleagă că „Apa" este aqua sapientiae, iar roua ce cade din cer este dăruirea harului revelației și al înțelepciunii, urmează imediat un excurs mai lung despre înțelepciune invocându-se „Septimum Sapientiae Salomonis": „El (Solomon) a arătat cum ar trebui folosită această știință ca o lanternă și a așezând-o deasupra oricărei frumuseți și fericiri. Nici pietrele prețioase nu pot fi asemuite acesteia, căci tot aurul nu este decât nisip în comparație cu acesta (cu lapis-ul), iar argintul valorează cât lutul. Căci este mai bine să-l obținem pe acesta decât să dobândim cel mai curat aur și argint. Fructul său este mai prețios decât toate bogățiile acestei lumi și nimic din ceea poate fi râvnit pe lumea aceasta nu poate fi comparat cu acesta. Viața lungă și sănătatea sunt la dreapta și la stânga lui faimă și bogăție nesfârșită. Drumurile sale sunt metode (operationes) frumoase și demne de laudă, și nu de dispreț, iar potecile sale sunt cumpătate și nu pripite (festinae)[10], ci se datorează perseverenței unei munci susținute. Un copac al vieții este ea (Sapientia, respectiv Scientia Dei) pentru toți cei care o înțeleg și o lumină ce nu se stinge niciodată.

PHILOSOPHORVM

ABLVTIO VEL
Mundificatio

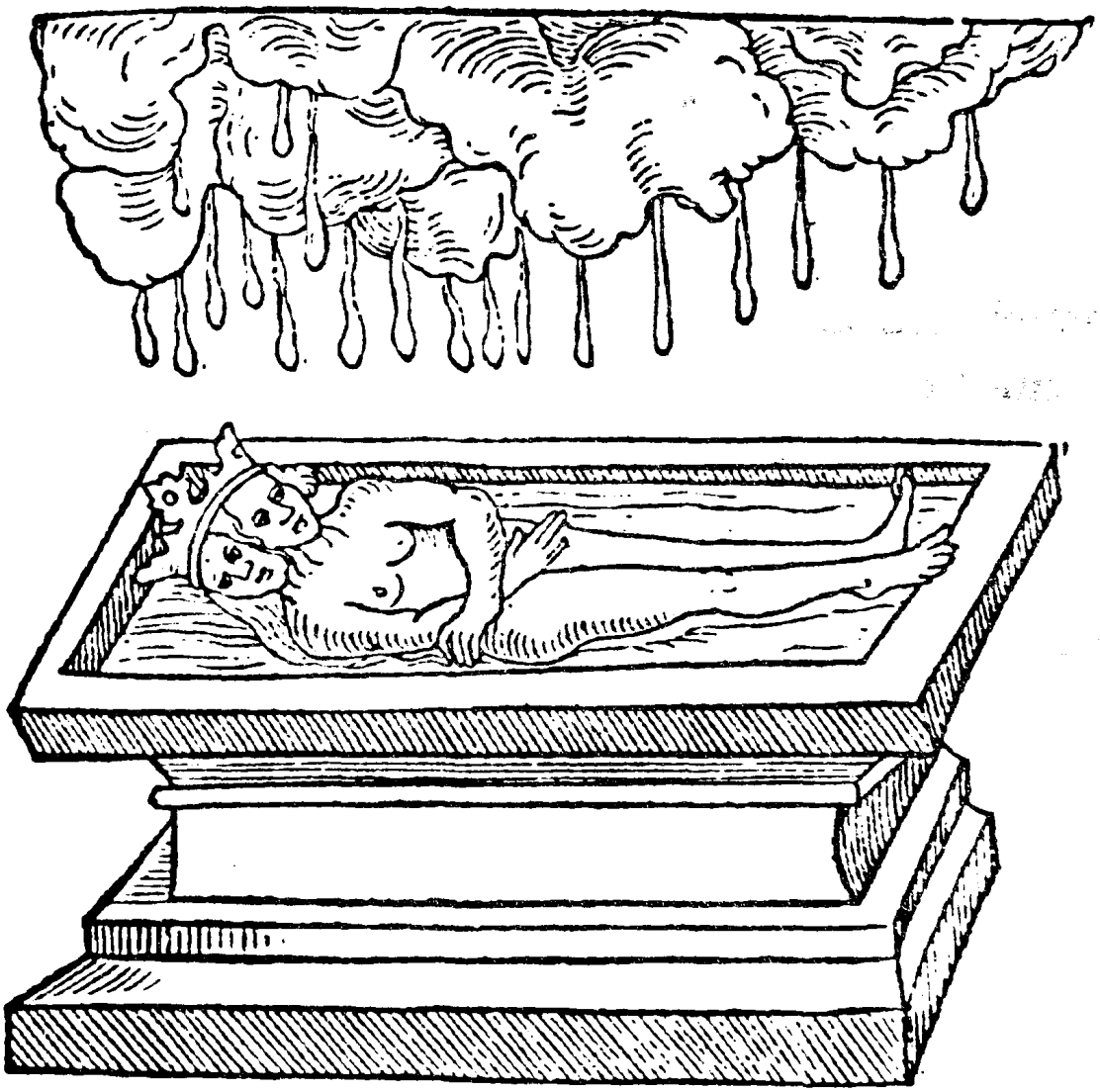

Hie felt der Tauw von Himmel herab/
Vnnd waſcht den ſchwartzen leyb im grab ab.

Ferice de cei care au înțeles-o, căci înțelepciunea (scientia) lui Dumnezeu este veșnică, așa cum mărturisește ALFIDIUS atunci când spune: Cel care a găsit până la urmă această înțelepciune ea îi va fi hrană legitimă (sau autentică - legitimus) și veșnică[11]".

Aș dori în acest context să fac observația că simbolismul acvatic al înțelepciunii și spiritului derivă în primul rând din parabola lui Christos din discuția cu femeia samariteană la fântâna lui Iacob[12]. Modul în care a fost utilizat materialul alegoric ne este înfățișat de către unul din contemporanii alchimiștilor, cardinalul NICOLAUS CUSANUS, într-una din predicile sale: „În fântâna lui Iacob se află apa căutată și găsită cu ajutorul minții omenești și ea poate fi considerată un simbol al filozofiei omenești ce este căutată prin pătrunderea dificilă în lumea simțurilor. În cuvântul lui Dumnezeu însă, - care se află în adâncul fântânii vii, al umanității lui Christos - se află izvorul ce împrospătează spiritul. Avem deci aici fântâna vizibilă a lui Iacob, fântâna rațiunii și fântâna înțelepciunii. Din prima fântână, care are o natură animalică și este adâncă, bea tatăl, copiii și vitele; din cea de a doua, care este mai adâncă și se află la hotarul naturii, beau doar fapturile omenești, adică cei a căror rațiune este cea mai dezvoltată și care sunt numiți filozofi; din cea de-a treia care este cea mai adâncă, beau copiii ființei supreme, numiți zei și care sunt adevărații credincioși. Christos poate fi considerat cea mai adâncă dintre fântâni ... În fântâna aceasta cea mai adâncă dintre toate se află izvorul înțelepciunii care dăruiește mântuirea și nemurirea ... Fântâna vie își poartă izvorul vieții sale, îi cheamă pe cei însetați la apa mântuirii pentru a fi răcoriți de apa înțelepciunii tămăduitoare[13]." În aceași predică se spune altundeva: „Cel care bea spiritul, bea dintr-un izvor țâșnitor[14]." În sfârșit, CUSANUS mai spune: „Ține minte că rațiunea ne-a fost dată împreună cu puterea spirituală de a zămisli; de acea fundul izvorului rațiunii este unul în care aceasta dă naștere în sine înseși la apa cunoașterii. Iar din acest izvor nu poate să țâșnească decât o apă corespunzătoare naturii sale, precum înțelegerea principiului conform căruia „orice lucru există sau nu există" produce apa metafizicii din care curg neîncetat celelalte curente ale științei[15].

După toate acestea nu ar mai trebui să planeze nici un dubiu asupra faptului ca Negrul întunericului este înlăturat prin aqua

sapientiae, adică prin „scientia nostra", harul dumnezeiesc al Artei Regale și al științei acesteia. Mundificatio (Purificarea) înseamnă, după cum am văzut, îndepărtarea surplusului atașat tuturor produselor naturii, mai ales acelor conținuturi simbolice ale inconștientului care i se proiectează alchimistului în substanță. El acționează de aceea după regula onirică CARDANică, după care efortul de interpretare trebuie să reducă materialului oniric la un numitor comun[16]. Acest lucru este ceea ce el a denumit prin „extractio animae" [extragere a sufletului] și ceea ce poate fi numit la nivel psihologic o elaborare a ideii. Cea din urmă acțiune pretinde după cum se știe, o interogație, o ipoteză preliminară sau presupusă, adică o anumită structură conceptuală cu ajutorul căreia să se poată realiza „aperceptia". Această presupoziție este pentru alchimist aqua (doctrinae), deja prezentă, respectiv sapientia de inspirație divină, pe care o dobândește și prin studiul asiduu al „cărților", adică al clasicilor alchimiei. Astfel se explică trimiterea la cărți, care ar trebui (în această fază) sfâșiate și evitate pentru, așa cum spune textul, „a nu frânge inima". Acest avertisment ciudat, inexplicabil plecând de la premise „chimice", își găsește însă tocmai în această fază semnificația adâncă. Apa purificatoare, aqua sapientiae este prezentată ca donum Spiritus Sancti în teoriile și sentințele maeștrilor și îi facilitează filozofului înțelegerea „miracula operis". Tentația de a considera cunoașterea filozofică drept valoarea supremă este de aceea mare, după cum demonstrează citatul de mai sus. Din punct de vedere psihologic, procesul de conștientizare al conținuturilor inconștiente și eventual valorificarea sa teoretică - poate fi privit ca finalitate a operei. În ambele cazuri s-ar impune o definiție forțată a conceptului de *spirit*, conform căreia acesta ar fi o problema a gândirii și intuiției. Ambele eforturi urmăresc un obiectiv *spiritual*; alchimistul întreprinde crearea unei ființe noi, volatile (respectiv *spirituale*), căreia îi este conferit corpus-ul, anima est spiritus - corpus fiind înțeles aici ca unul „subtile", un corp aerian; medicul încearcă să determine o anumită atitudine sau un comportanent, deci un anumit „spirit". Însă așa cum corpus este „crassius" (mai dens, brut) decât anima și spiritus, chiar dacă este considerat un „corpus glorificationis", el păstrează totuși un „rest pământesc", deși unul subtil[17]. Însă o atitudine care

ar trebui să satisfacă atât inconștientul cât și semenii umani nu se poate clădi doar pe cunoaștere, căci se constituie doar din intelect și intuiție. I-ar lipsi funcția valorilor - și anume afectivitatea - și acea „fonction du réel" - luarea în considerare a realității, *percepția*[18].

În cazul în care cărțile și știința lor rămân valabile în continuare atunci este lezată viața emoțională și afectivă a omului. Acesta este motivul pentru care ar trebui abandonat o poziție exclusiv intelectuală. Roua lui Gideon semnifică o intervenție divină; Umiditatea este cea care vestește sufletul ce se apropie din nou. Alchimiștii s-au simțit probabil amenințați de posibilitatea ca realizarea să rămână blocată în zona unei anumite funcțiuni conștiente. De aceea ei accentuează cât de importantă este theoria, adică comprehensiunea intelectuală, față de practica ce s-ar putea mulțumi doar cu experimentarea. Cea din urmă ar corespunde percepției pure, care trebuie însă completată prin apercepție. Însă nici acest al doilea nivel nu semnifică o realizare completă. Mai lipsește inima, *sentimentul*, care conferă lucrului înțeles o valoare obligativă. Cărțile trebuie de aceea distruse pentru ca gândirea să nu dăuneze sentimentului, căci altfel sufletul nu poate reveni.

Psihoterapia cunoaște prea bine aceste greutăți. Se întâmplă adesea ca pacientul să se mulțumească doar cu simpla percepție a unui vis sau a unei imagini fantasmatice - mai ales atunci când manifestă tendințe estetizante. Se împotrivește chiar comprehensiunii intelectuale, care i se pare o ofensă adusă realităților sale psihice. Alții năzuiesc către comprehensiunea reflexivă și vor să sară impacienți peste stadiul fenomenului pur. Iar când au înțeles li se pare că, conștientizarea a fost astfel satisfăcută. Faptul că ei sunt legați și afectiv de conținuturile proprii li se pare un lucru straniu sau chiar absurd. Comprehensiunea intelectuală, precum și esteticismul produc sentimentul pe cât de amăgitor, pe atât de contaminant de eliberare și superioritate amenințat să fie distrus de către intervenția accentuării emotive. Aceasta din urma semnifică un anumit atașament față de existența și sensul conținuturilor simbolice și astfel o anumită obligativitate a acestora pentru comportamentul etic, cel de care ar dori să se elibereze atât estetismul cât și intelectualismul.

Având în vedere absența aproape totală a diferențierii psihologice în epoca alchimiei nu este de mirare că astfel de reflecții, ca cele de mai sus, sunt doar sporadice în tratatele alchimice. Există totuși unele, după cum se poate vedea. Diferențierea funcțiunilor a sporit însă considerabil de atunci, ceea ce a făcut ca ele să fie și mai clar despărțite. În consecință, spiritului modern îi este ușor să rămână la una sau alta dintre funcțiuni realizându-le doar parțial pe celelalte. Este inutil să mai adăugăm că de aici se naște cu timpul disocierea nevrotică. În orice caz, îi datorăm acesteia descoperirea inconștientului, plătită cu o tulburare psihică. Realizarea deficientă explică multe lucruri greu de înțeles în mod izolat, precum și în perspectiva istorică. Ea este o crux pentru psihoterapeut, pentru cei care mai sunt încă de părere că înțelegerea intelectuală și chiar simpla rememorare sunt suficiente vindecării. Alchimiștii afirmau că opera nu necesită doar travaliu, lectură, meditare și pacientă, ci și iubire.

Astăzi am spune că este vorba despre *valori afective* și despre o realizare, o înțelegere prin afect. Este adesea vorba despre acea trecere zguduitoare a lui *Faust* de la acel „puț de beznă, blestemat" al travaliului de laborator și al filozofării la revelația: „simțirea-i totul". Aici poate fi deja recunoscut omul modern care a ajuns până acolo încât să-și construiască un univers bazat pe o singură funcțiune, savurată din plin. Filozofii medievali nu s-au gândit probabil că prin insistarea asupra sentimentului a fost descoperită o nouă lume. Nefasta și patologica lozincă „l'art pour l'art" li s-ar fi părut absurdă căci pentru ei nu exista decât simțirea, modelarea, gândirea, și cunoașterea secretului naturii. Starea lor de spirit lor nu era încă într-atât de fărâmițată încât fiecare treaptă a procesului de realizare să necesite o nouă etapă a vieții. Cât de nefiresc este acest fapt reiese din *Faust*: este nevoie de intervenția diavolului, însoțit de anticipările sale STEINACHiene, pentru a-l transforma pe bătrânul alchimist într-un tânăr curtezan și a-l face să se abandoneze în voia sentimentului său juvenil abia descoperit. Asta îl amenință pe omul modern: el riscă să se trezească într-o dimineață și să-și dea seama că și-a irosit jumătate din viață.

Nici realizarea prin sentiment nu este un lucru minor. Deși nu este legată de obiectul acestui capitol, există și o a patra treaptă,

alături cele trei discutate până acum, care merită să fie amintită în acest context. Aceasta cu atât mai mult cu cât dispune de o reprezentare simbolică pregnantă: este vorba despre anticiparea lapis-ului. Anticiparea acestei posibilități a cărei împlinire nu a putut fi în nici un caz obiect al experienței - în alchimia greacă se spunea deja λιθος ου λιθος (piatra nu e piatră) - se manifestă în activitatea imaginară a celei de a patra funcțiuni, a *intuiției*, fără de care nici o realizare nu este completă. Intuiția oferă o perspectivă și oferă individului priveliștea grădinii fermecate a posibilului, de parcă ar fi una reală. Nu există de bună seamă ceva mai plin de promisiuni decât lapis Philosophorum. Aceasta este piatra de boltă ce desăvârșește opera făcând din ea o experiență a totalității individului, cu totul necunoscută timpului în care trăim, deși acesta ar avea nevoie de ea mai mult ca nici o altă epocă. Este limpede că medicina contemporană a psihicului se confruntă înainte de toate cu această problemă și se străduie în consecință să destindă această „psychologie à compartiments" prin introducerea unor uși de legătură.

Ascensiunea sufletului care a lăsat în urmă corpul în bezna morții, este urmată de apariția unei enantiodromii: nigredo este urmată de albedo. Negrul, respectiv stadiul inconștient, care a rezultat în urma unificării contrariilor atinge punctul său minim și totodată unul de cotitură. Roua ce cade anunță revitalizarea și o noua lumină. Coborârea într-un inconștient din ce în ce mai adânc se transformă într-o iluminare venind de sus. Căci părăsind corpul după moarte sufletul nu s-a pierdut, ci a format în lumea de dincolo un pol viu, opus morții din această lume. Noua sa regresie se anunță, cum am arătat, prin umiditatea rouei. Aceasta din urmă corespunde pe de o parte esenței psihicului, căci ψυχη se înrudește cu ψυχρος (rece, răcoros) și ψυχοω (a însufleți și a răcori); ros (Roua) este însă sinonimă pe de altă parte cu aqua permanens și aqua sapientiae, care semnifică la rândul ei iluminarea prin conferirea unei sens. Unificarea contrariilor a făcut ca lumina - care se naște din noapte - să se alăture întunericului. În această lumină devine apoi vizibil ce se înțelegea într-adevăr prin unificarea contrariilor.

9. REÎNTOARCEREA SUFLETULUI

Din cer coboară în zbor sufletul, elementul unificator al celor doi, pentru a readuce la viață cadavrul. Cele două păsări de jos reprezintă parabola binecunoscută a dragonului înaripat și lipsit de aripi, respectiv a păsării apte și a celei inapte de zbor[1]. Parabola este unul din numeroasele simboluri ale naturii duble a lui Mercur, a caracterului său chtonian și pneumatic. Apariția acestei perechi de contrarii neunificate semnifică faptul că, deși hermafroditul este unificat și chiar viu, conflictul contrariilor nu a fost însă nicidecum aplanat și nu a dispărut. El este însă exilat în *jos* și în *partea stângă*, adică în sfera inconștientului, fapt susținut de către reprezentarea teriomorfă a contrariilor (față de cea precedentă, antropomorfă!).

Textul ce urmează conține un citat din MORIENUS: „Nu disprețui cenușa, căci ea este diadema inimi tale"[2]. Cenușa ca produs inanimat al descompunerii prin Foc se referă la cadavru, la corp, iar avertismentul îl plasează pe acesta într-o relație ciudată cu inima, considerată pe atunci sediul adevărat al sufletului[3]. „Diadema" este podoaba regală. Coronatio joacă în alchimie un rol în măsura în care *Rosarium* (pag. 375), de exemplu, conține o imagine a Coronatio Mariae[4] care semnifică înălțarea corpului lunar (purificat) alb. Textul conține aici un citat din SENIOR: „Despre tinctura albă: Atunci când iubiții mei părinți au gustat din viață, au fost hrăniți cu lapte pur, au fost îmbătați de [substanța] mea albă și s-au îmbrățișat în patul meu, atunci vor concepe copilul Lunii, care se va ridica deasupra tuturor rudelor sale. Și atunci când iubitul meu va bea din mormântul roșu săpat în stâncă și va gusta din izvorul mamei, se va însoți cu ea [cu mama], se va îmbăta împreună cu mine [mama este cea care vorbește aici] de vinul meu roșu, va împărți cu mine așternutul și, în timp ce eu îl voi iubi, după ce sperma sa va pătrunde în celula mea, atunci se va petrece concepția, voi fi însărcinată și voi naște când îmi va sosi timpul un fiu puternic care va domni și stăpâni peste toți regii și principii Pământului, încoronat cu coroana de aur a biruinței întru

PHILOSOPHORVM.

ANIMÆ IVBILATIO SEV
Ortus seu Sublimatio.

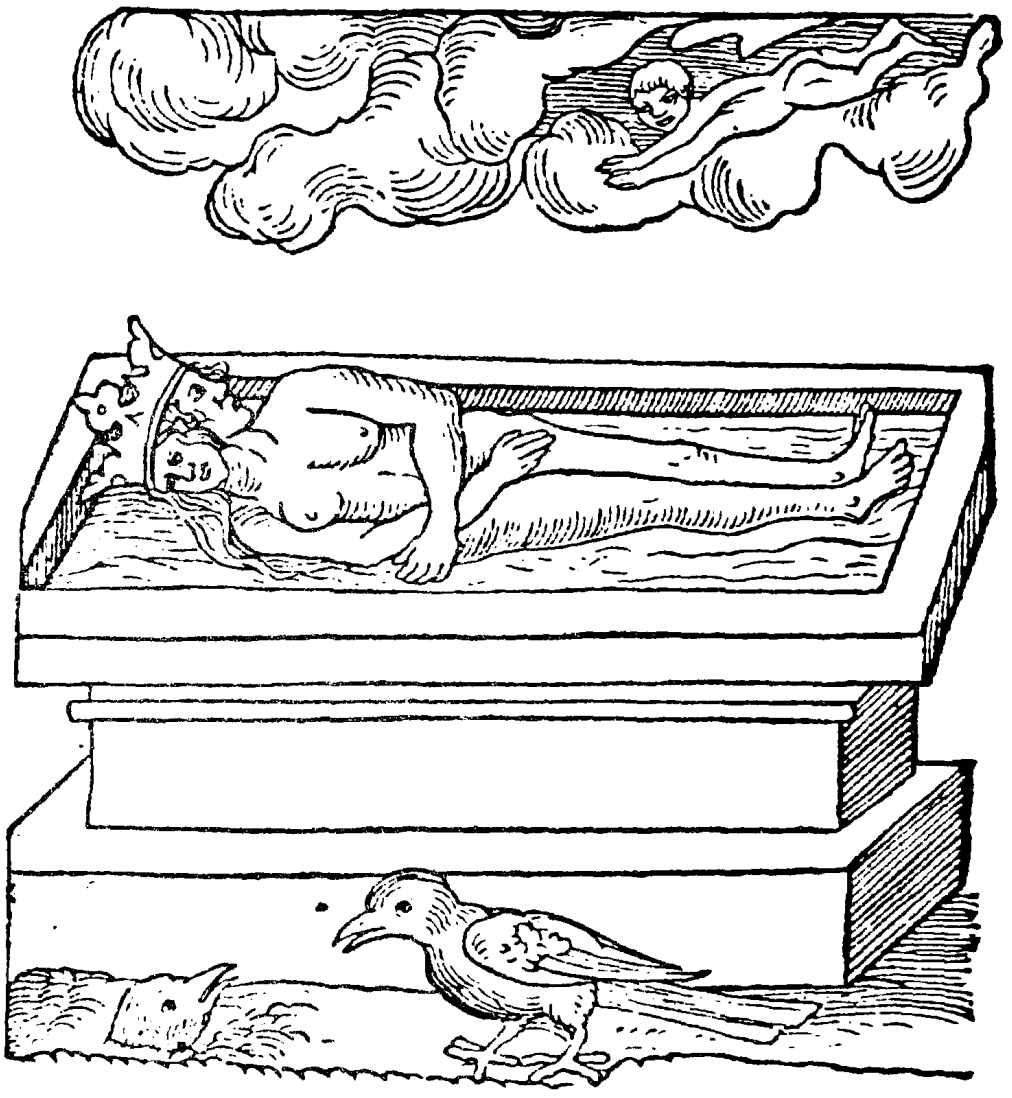

Hie schwingt sich die sele hermidder/
Vnd erquickt den gereinigten leychnam wider-

Figura 9

toate de către Înaltul Dumnezeu, care trăiește și stăpânește în veci vecilor[5]".

Imaginea încoronării ca ilustrație a acestui text[6] demonstrează că reînsufletirea trupului purificat semnifică în același timp o glorificare a acestuia prin compararea acestei proceduri cu încoronarea Mariei[7]. Limbajul metaforic religios susține această comparație. Relațiile dintre Maica Domnului și Lună[8], apă și izvor sunt atât de cunoscute încât nu mai necesită atestări suplimentare. Însă în timp ce aici Maria este cea încoronată, în textul lui SENIOR fiul este cel care primește „coroana biruinței". Lucrurile sunt limpezi atunci când este vorba despre filius regius care își substituie tatăl. În *Aurora*, regina austria, sapientia, este cea care i se adreseaza iubitului ei: „Eu sunt coroana cu care este încoronat iubitul meu", ceea ce asociază mama și fiul-iubit în ceea ce privește motivul coroanei[9]. Într-un text ulterior[10] aqua amara va fi cea descrisă ca cea „încoronată cu lumină". Pentru acea epocă mai era valabilă etimologia lui ISIDOR DIN SEVILLA: mare ab amaro[11] care consacră „marea" ca sinonim al aqua permanens. La aceasta contribuie și simbolismul acvatic al Mariei ca πηγη (izvor)[12]. Așa cum se constată mereu, alchimistul procedează asemenea inconștientului atunci când este vorba despre selecționarea simbolurilor sale: Fiecare idee primește o expresie pozitivă și una negativă, adică se vorbește când despre o pereche regală, când despre doi câini; simbolismul acvatic este exprimat și el în mod contradictoriu. Se spune că diadema regală apare „în menstruo meretricis"[13], sau se formulează următoarea instrucțiune: „Ia sedimentul impur (fecem) ce rămâne în ceaun și păstrează-l căci el este coroana inimii (corona cordis)." Depunerea corespunde trupului din sarcofag, iar acesta din urmă este fântâna mercurială, respectiv vas Hermeticum.

Sufletul, care coboară din cer, este identic cu roua, aqua divina, care, așa cum explică textul, este „Rex de coelo descendens"[14]. Această apă este deci ea însăși încoronată și formează „diadema inimii"[15], în contradicție aparentă cu constatarea anterioară conform căreia ar fi „cenușa". Nu se știe dacă alchimistul este într-atât de amețit, încât nici nu își mai dă seama de contradicțiile evidente de care se face răspunzător, sau dacă nu își așterne pe hârtie

paradoxurile urmând o intenționalitate superioară. Bănuiesc că ambele sunt adevărate, căci „ignorantes, stulti, fatui" (neștiutorii și proștii) interpretează textul literal și se lasă înșelați de labirintul analogiilor, în timp ce cei mai inteligenți, cunoscând necesitatea limbajului simbolic, îl mânuiesc cu atât mai multă virtuozitate. Responsabilitatea intelectuală pare să fie în general calitatea lor cea mai deficitară; există totuși și unii care exprimă fără echivoc modul în care trebuie tratat acest limbaj[16]. Pe cât de puțin se gândesc la „sudoarea" și „spatele încovoiat" al cititorului, cu atât sunt mai îndatorați nolens volens inconștientului și descriu tocmai cu ajutorul varietății aproape nelimitate a imaginilor și paradoxurilor lor o realitate psihică de cea mai mare importanță, și anume *indeterminarea*, respectiv *ambiguitatea arhetipului*, care reprezintă de fiecare dată un adevăr simplu, comunicabil însă doar cu ajutorul unei multitudini de imagini. Aceștia sunt atât de absorbiți de către experiența interioară, încât important pentru ei este doar să o formuleze în imagini și expresii, fără a lua în considerare comunicabilitatea acestora. Deși au ratat astfel relația cu epoca modernă, și-au câștigat marele merit de a fi elaborat un fel de fenomenologie a inconștientului cu mult înaintea oricărei psihologii. Nouă, ca moștenitori ai acestui tezaur, nu ne este ușor să ne bucurăm de această moștenire. Ne putem însă consola cu gândul că vechii maeștrii nu s-au înțeles nici ei prea bine, sau doar cu mare greutate unul pe altul. Autorul *Rosarium*-ului spune că „antiqui philosophi tam obscure quam confuse scripserunt", astfel încât au înșelat și chiar îngrozit cercetătorii. El însă va înfățișa cu claritate „experimentum verissimum", relevându-l „pe calea cea mai sigură și mai omenească"[17], pentru a scrie apoi asemenea tuturor celor dinaintea sa. Așa și trebuia să se întâmple căci alchimiștii nici nu știau despre ce anume vorbesc de fapt. Nu sunt chiar sigur dacă noi știm azi acest lucru. Oricum nu mai credem că secretul se ascunde în substanța chimică, ci mai curând într-un anumit substrat obscur al psihicului, despre care nu știm cu toate acestea din ce constă de fapt. Vor trebui să treacă probabil câteva sute de ani până să fie descoperită o nouă întunecime din care se trage ceea ce nu poate fi înțeles și este totuși percepută cu certitudine ca o forță eficientă.

Gândirea alchimică nu vede o contradicție în faptul că diadema este comparată o dată cu „sedimentul", în timp ce altă dată i se atribuie o origine divină. Totul funcționează conform regulilor din *Tabula Smaragdina*: „Quod est inferius, est sicus quod est superius. Et quod est superius, est sicut quod est inferius[18]." Conștiința alchimică a diferențierii nu este atât de evoluată ca și cea modernă; este chiar mult mai estompată decât gândirea scolastică, contemporană. Această regresie aparentă nu se explică printr-o retardare spirituală specială a alchimiștilor, ci mai curând prin faptul că interesul lor vizează în primul rând inconștientul și nu - ca în cazul riguroasei gândirii conceptuale scolastice - discriminarea și formularea. Ei sunt mulțumiți atunci când găsesc vreo nouă expresie care circumscrie într-un fel nou enigma sesizată. Modul în care acestea se raportează apoi una față de cealaltă, respectiv modul în care se disting una de cealaltă este mai puțin relevant, căci alchimiștii nu pleacă de la presupoziția conform căreia arta lor ar putea fi reconstruită pe baza conceptelor plastice pe care le-au creat, ci, dimpotrivă, de la cea care spune că cel care se apropie de această artă este deja fascinat de mister și are o percepție puternică și o intuiție a acestuia, dacă nu cumva este de-a dreptul ales și hărăzit de Dumnezeu pentru această misiune. Iată ce spune *Rosarium*-ul, citându-l pe HORTULANUS[19]: „Doar cel care știe cum se fabrică Piatra Înțelepților, înțelege vorbele lor [ale filozofilor] despre Piatră"[20]. În fața ochilor filozofului iluminat se destramă întunericul simbolismului. Astfel spune HORTULANUS: „Încifrarea secretului în cuvintele filozofilor nu folosește la nimic acolo unde lucrează învățătura Sfântului Duh[21]".

Discriminării deficitare între corpus și spiritus îi vine în întâmpinare în acest caz și ipoteza conform căreia corpul a adoptat prin mortificatio și sublimatio o formă chintesențială, adică spirituală și nu se mai distinge prea bine - în calitate de corpus mundum - de spirit. De aceea, el ar putea chiar să adăpostească spiritul și chiar să îl atragă din nou în jos către sine[22]. Din toate aceste viziuni rezultă că nu doar coninctio, ci și reînsufletirea așa-numitului corp constituie un fenomen al lumii de dincolo și prin urmare un proces al non-Eului psihic. Astfel as explica capacitatea acestuia de a fi proiectat, căci dacă ar avea un caracter personal și-

ar fi pierdut în mare măsură această capacitate datorită proprietății sale de a deveni conștient fără dificultate. În orice caz aceasta nu ar fi fost suficientă pentru a realiza o proiecție asupra materiei moarte, care constituie contrariul extern al psihicului viu. Suportul proiectiv nu este, așa cum ne arată experiența, un obiect oarecare, ci mereu unul care se dovedește a fi adecvat naturii conținutului proiectat, sau care oferă obiectului ce urmează să fie suspendat un cârlig corespunzător[25].

Procesul transcendental ca atare se pătrunde în realitate datorită proiecției, pricinuind afectând puternic psihicului conștient și personal. De aici se produce însă o inflație ce demonstrează că, coniunctio reprezintă o hierogamie a zeilor și nu o romanță a muritorilor. Acest lucru este schițat foarte subtil în *Nunta chimică*, unde Rosencreuz, eroul dramei, este doar un spectator și se strecoară în mod nepermis în odaia lui Venus pentru a admira frumusețea nudă a zeiței adormite. Drept pedeapsă pentru această intruziune, Cupidon îl rănește la brat cu una din săgețile lui[24]. Legătura sa propriu-zisă, secretă, cu nunta regală este amintită doar aluziv, la sfârșit. Iată aluzia pe care o face regele în fața lui Rosencreuz: „Eu (Rosencreuz) fost-am (aș fi) tatăl său[25]". ANDREAE, autorul, trebuie să fi fost un om glumeț, care încearcă cu umor să iasă din încurcătură. Ceea ce el vrea să spună este că el însuși este creatorul personajelor sale și confirmă acest lucru prin gura regelui. Informația oferită benevol despre paternitatea acestui copil reprezintă binecunoscuta încercare a unui om creativ de a salva prestigiul ego-personalității [Ichpersönlichkeit] de teama de a nu deveni la rândul său victima propriului impuls creator ce izvorăște din inconștient. GOETHE nu s-a putut sustrage nici pe departe atât de ușor din strânsoarea lui *Faust*, a acelei „Hauptgeschäft". ANDREAE era bineînțeles la fel de preocupat de secretul artei ca toți ceilalți alchimiști; acest lucru este demonstrat de tentativa sa serioasă de a înființa ordinul Roza-Cruceenilor. Iar distanțarea sa ulterioară a fost motivată de problema oportunității acestui gest, având în vedere poziția sa clericală[26].

Dacă există un inconștient care nu este unul personal, adică nu constă din conținuturi dobândite (uitate, percepute subliminal, refulate) individual, atunci acest non-Eu trebuie să conțină și

procese, evenimente arhetipale spontane inaccesibile percepției conștiente doar sub forma proiecției. Este vorba despre o alteritate originară și despre o familiaritate originară care exercită o puternică fascinație. Ea orbește și revelează în același timp. Seduce și inspiră totodată teamă. Își face apariția în fantasme, vise, halucinații și în anumite stări de extaz religios[27]. Coniunctio se numără printre aceste arhetipuri. Forța de asimilare a arhetipului explică nu numai răspândirea largă a acestui motiv, ci și intensitatea cu care pune stăpânire pe individ, adesea în pofida oricărei rațiuni. Peripețiilor fenomenului de conjuncție le aparțin și procesele descrise în ultimele noastre imagini. Este vorba despre consecințele reunirii contrariilor care au implicat în unificarea lor și personalitatea conștientă. Consecința extremă a acestui fapt este disoluția Eului în inconștient, deci ceva similar unei morți. Acest efect se produce datorită identității parțiale dintre Eu și factorii inconștienți ai așa-numitei *contaminări*. Aceasta este *immunditia* percepută de către alchimiști: impuritatea. Aceștia o intepretează ca pe o maculare a factorilor transcendenți prin corpul greu și dens care trebuie de aceea supus sublimării. Din punct de vedere psihologic însă, corpul este expresia existenței noastre conștiente și individuale pe care o simțim inundată și intoxicată de către inconștient. Încercăm de aceea să despărțim conștiința Eului de inconștient și să ne eliberăm din îmbrățișarea periculoasă a acestuia din urmă. Forța inconștientului este privită cu teamă. Acest sentiment este justificat doar parțial de către realitate, căci știm, pe de altă parte, că inconștientul este capabil și de exercitarea unor influențe benefice. Efectul său depinde în mare măsură de atitudinea conștiinței.

Mundificatio (purificarea) este deci similară unei discriminări a ceea ce este amestecat, coincidentia oppositorum, și în care este implicat individul. Omul rațional al acestei lumi trebuie să se distingă de ceea ce el este, ca să spunem așa, „în eternitate". Ca individ singular el reprezintă însă și „omul" pur și simplu și participă la tot ceea ce este determinat de către inconștientul colectiv. Cu alte cuvinte: adevărurile „eterne" devin tulburări periculoase în cazul în care oprimă Eul singular și trăiesc pe seama și spre paguba acestuia. Atunci când psihologia este nevoită,

datorită contextului deosebit al materialului ei empiric, să evidențieze importanța inconștientului, acest lucru nu înseamnă nicidecum că importanța conștiinței este astfel depreciată. Este vorba doar despre o limitare prin relativizare a valabilității unilaterale și exagerate a acesteia. Însă relativizarea nu are voie la rândul ei să meargă atât de departe încât fascinația adevărurilor arhetipale să acapareze Eul. Eul trăiește într-o determinare spațială și istorică și trebuie să fie adaptat legilor acestora, dacă vrea să existe. Dacă însă este atât de mult asimilat de către inconștient, încât acesta devine decisiv, atunci Eul este sufocat și dispare orice element în care inconștientul ar mai putea fi integrat sau realizat. Diferențierea Eului empiric față de omul „etern" și universal are de aceea o importanță de-a dreptul vitală, mai ales în zilele noastre, când nivelarea personalității face progrese îngrijorătoare. Integrarea în masă nu este determinată doar din exterior, ci și din interior, de către inconștientul colectiv. Protecția exterioară era asigurată de „droits de l`homme" pe care actualmente le-a pierdut cea mai mare parte a Europei[28], iar acolo unde acestea mai sunt valabile există partide politice pe cât de puternice, pe atât de naive a căror prioritate este să submineze drepturile eterne ale omului și să le elimine în favoarea unei existențe consumate într-o închisoare de sclavi (într-un ergastulum), folosindu-se de momeala siguranței sociale. Biserica ne protejează împotriva demoniei interioare, atâta timp cât dispune de autoritate. Însă protecția și siguranța sunt utile doar până în momentul în care devin excesiv limitative, iar superioritatea conștiinței este binevenită doar până când nu exclude și nu subjugă viața. Viața este mereu o trecere printre Scilla și Charibda.

Procesul de diferențiere între Eu și inconștient[29] corespunde procesului de mundificatio, căci așa cum acesta din urmă reprezintă condiția revenirii sufletului în corp, cel dintâi este de asemenea indispensabil dacă nu vrem ca inconștientul să aibă efecte distructive asupra conștiinței Eului. Corpul este cel care impune o limitare personalității. Însă *integrarea inconștientului este posibilă doar dacă Eul este capabil să o suporte.* De aceea, dorința alchimiștilor, unificarea dintre corpus mundum (corpul pur) și un suflet, este și cea a psihologului după ce a reușit să elibereze

conștiința Eului de contaminarea inconștientă. Purificarea se petrece în alchimie printr-o distilare multiplă, în psihologie prin divorțul la fel de temeinic al individului comun de toate imixtiunile inflaționiste ale inconștientului. Această sarcină presupune o scrutare minuțioasă a conștiinței morale și o autoeducare pe care cel ce le-a parcurs le poate transmite și altora. Așa cum alchimistul curăță corpus-ul la focul de maximă intensitate de toate superfluiditas și îl obligă pe Mercur „să treacă dintr-o cameră nupțială în alta", procesul de diferențiere psihologică nu este nici el facil și pretinde o răbdare rezistentă. O astfel de confruntare e, așa cum arată simbolismul alchimic, imposibilă fără existența unei relații cu un partener uman. O „recunoaștere a propriilor defecte" de tip general, academic nu are nici un efect, căci în cadrul ei defectele nici nu se manifestă cu adevărat, ci doar reprezentările legate de ele. Acestea devin însă acute de îndată ce se manifestă într-adevăr în relațiile cu un partener și devin vizibile atât pentru unul cât și pentru celălat. Abia atunci pot fi cu adevărat percepute și abia atunci poate fi cunoscută natura lor reală. De aceea, mărturisirea făcută față de sine însuși nu are nici un rezultat sau are unul minor, în timp ce ea devine, dimpotrivă, mult mai promițătoare atunci când este făcută față de o altă persoană.

„Sufletul", care se contopește din nou cu corpus-ul, este elementul unificator al celor două personaje - vinculum (legătura) - căci este comun ambelor[50]. Sufletul se manifestă deci ca simbol al relației. Ca reprezentantă a inconștientului colectiv, anima psihologică are la rândul ei proprietatea de a fi „colectivă". Inconștientul colectiv este o evidență, o prezență universală și cauzează de aceea, oriunde se manifestă, o identificare inconștientă, respectiv o „participation mystique". Cât timp personalitatea conștientă este captivă în el și nu opune rezistență stării de incluziune, personificarea implicării va fi anima (de exemplu în vis), o personalitate relativ autonomă a cărei acțiune are mai ales consecințe incomode. Dacă însă a avut loc o diferențiere între Eu și inconștient - datorată unei îndelungi și temeinice critici și anulări a proiecțiilor - atunci anima încetează treptat să mai fie o personalitate autonomă. Ea devine de acum o funcție relațională între conștiință și inconștient. Cât timp este

proiectată ea determină prin variate iluzii o serie de complicații. Prin retragerea proiecției aceasta redevine ceea ce a fost înainte, și anume o imagine arhetipală care funcționează în favoarea individului dacă este la locul potrivit. Plasată între Eu și lume, ea este înșelătoarea Shakti care aruncă vălul Mayei și al cărei dans provoacă amăgirea a tot ceea ce ființează. Plasată însă între Eu și inconștient, anima devine substratul din care derivă figuri de zei și semizei, de la zeițele antice până la Maria, de la mesagera Graalului până la cea sfântă[41]. Anima *inconștientă* este o ființă complet lipsită de orice relaționare și autoerotică ce nu caută nimic în afara posesiei totale a individului, prin care bărbatul este feminizat într-un mod straniu și totodată dezavantajos. Acest lucru se manifestă într-o dispoziție capricioasă, necontrolată care corupe treptat și funcțiunile cele mai stabile și mai raționale până atunci - de exemplu intelectul - producând opinii și gânduri de genul celor dezaprobate în cazul unor femei posedate de animus[42].

Trebuie să subliniez încă aici că în cazul psihologiei feminine sunt valabile cu totul alte constatări, căci avem de a face acolo nu cu o funcțiune relațională, ci, dimpotrivă, cu o funcțiune diferențiatoare: animus-ul. Ca filozofie, alchimia era în primul rând o preocupare masculină, și formulările ei vor fi, drept urmare, mai ales masculine. Este evident însă că elementul feminin deține o anumită importanță, căci începuturile alexandrine ale alchimiei consemnează existența unor filozoafe cum ar fi Theosebeia[53], soror mystica a lui ZOSIMOS, Paphnutia și Maria Propphetissa. Ulterior este consemnată perechea de alchimiști NICOLAS FLANEL și Peronelle. *Mutus liber* din 1677 descrie opus-ul ca fiind performat împreună de către bărbat și femeie[54] și mai avem, în sfârșit, încă în secolul alXIX-lea perechea engleză, Mr. THOMAS SOUTH și fiica acestuia, viitoarea Mrs. ATWOOD. După un studiu îndelungat al alchimiei, cei doi au hotărât să-și fixeze în forma scrisă observațiile și experiențele acumulate. Pentru aceasta s-au despărțit, tatăl lucrând într-o parte a casei, fiica însă în alta. Ea a scris o carte voluminoasă, erudită, el versuri. Ea a terminat prima lucrul și a tipărit cartea. Însă îndată după apariție, tatăl a fost cuprins de remușcări, gândindu-se că au destăinuit marele secret. A reușit să-și convingă fiica să retragă cartea și s-o distrugă. La rândul său, el și-a

sacrificat opera poetică. Doar câteva rânduri din ea s-au mai păstrat în cartea fiicei, a cărei exemplare nu au putut fi recuperate în totalitate. Abia după moartea[55] lor a fost posibilă o reeditare (1920)[56]. Am citit cartea: nu trădează nici un secret. Este scrisă într-un stil medieval cu explicații teosofice, ca o concesie făcută sincretismului epocii moderne.

O contribuție importantă privind rolul psihologiei feminine în alchimie se găsește într-o scrisoare a teologului și alchimistului englez PORDAGE[57] către a sa soror mystica JANE LEADE[58] în care îi oferă indicații bisericești referitoare la opus:

„Acest cuptor sfânt, Balneum Mariae, aceasta fiolă de sticlă, acest cuptor secret, este locul, matricea sau născătoarea și centrul din care izvorește Tinctura divină, în care clocotește și își are originea. Nu e nevoie să amintesc de locul sau zona în care își are casa și sălășluiește Tinctura, nici să-l numesc, ci vă îndemn la precauție. Solomon ne spune în Cântarea Cântărilor că, casa ei se afla nu departe de ombilic, care se aseamănă unui pocal rotund care este umplut cu licoarea sfântă a tincturii pure[59]. Focul filozofilor îl cunoașteți; acesta era cheia pe care o țineau ascunsă ... Focul este Viața-Foc-Iubire, așa cum se revarsă din divina Venera, sau iubirea lui Dumnezeu; al lui Marte este prea aprins, prea puternic și prea încruntat, astfel că materia s-ar usca și ar arde; de aceea doar Focul-Iubire al Venerei este cel care are calitățile adevăratului Foc.

Această filozofie adevărată va învața cum să vă cunoașteți, iar dacă vă veți cunoaște cu adevărat, atunci veți cunoaște și adevărata Natură; căci Natura curată se afla chiar în dumneavoastră. Și dacă v-ați eliberat adevărata Natură, cea proprie, de orice egoism păcătos și malefic, veți cunoaște adevăratul Sine și atunci îl veți cunoaște și pe Dumnezeu; căci Dumnezeu este ascuns și învelit ca miezul într-o coajă de nucă ... Adevărata filozofie vă va învăța cine este tatăl și cine este mama acestui Copil Magic ... Tatăl acestui copil este Marte, el este Viața-Foc, cea de pe Marte de unde se trage proprietatea Tatălui. Mama sa este Venus, cea care este blândul Foc-Iubire și se trage din proprietatea Fiului. Aici vedeți masculul și femela, bărbatul și femeia, mirele și mireasa. Întâia Nuntă sau însoțirea din Galilea, în proprietățile și figurile naturii, care se petrece între Marte și Venus, când se întorc din decăderea lor. Marte, sau bărbatul, trebuie să devină un om divin, altfel curata Venus nu se va însoți cu el, nici nu îl va primi în sfântul pat de nuntă. Venus trebuie să fie o fecioară curată, o femeie neprihănită, altfel mâniosul și gelosul Marte nu se va însoți cu ea cuprins fiind de Focul-Mânie, nici nu va trăi în pace cu ea; ci

în locul împăcării și armoniei va fi numai ceartă, gelozie, discordie și dușmănie printre însușirile naturii.

Deci dacă vreți să deveniți o artistă învățată, atunci să vă străduiți a obține împreunarea lui Marte cu Venus aflați înlăutrul vostru, pentru ca legătura căsătoriei să fie puternică și pentru ca însoțirea lor să fie îndeplinită cu adevărat. Trebuie să urmăriți să fie împreună în patul concordiei lor și să trăiască într-o dulce armonie, căci altfel fecioara Venus dinlăuntrul vostru își va da perla, Spiritul-Apei pentru a îmblânzi Spiritul-Foc al lui Marte, iar Focul-Mânie al lui Marte se va scurge de bunăvoie, din iubire și blândețe în Focul-Iubire al Venerei și astfel proprietățile celor doi, ca Foc și Apă, se vor amesteca, contopi și scurge una în cealaltă; din armonia și unirea acestora se va ivi prima concepție a Nașterii magice care este numită Tinctura, Tinctura-Iubirii-Focului. Cu toate că Tinctura este concepută și trezită la viață în pântecul umanității voastre, mai există însă un pericol și trebuie să ne temem, pentru că mai este încă în trup sau în pântecul născătoarei, sau pentru că ar putea fi părăsită înainte de timpul potrivit pentru a vedea lumina zilei. De aceea trebuie să căutați o doică bună care să se îngrijească bine cât e copilă: și astfel trebuie să fie sufletul vostru și a voastră voință feciorelnică."

Hrana potrivită a copilului să fie „Focul-Iubire al Venerei" și nu „Focul-Mânie al lui Marte", care ar „înăbuși și ucide" copilul. După ce a fost hrănit corect, „copilul trebuie pus la încercare și cercetat în condițiile Naturii; ceea ce face să apară din nou îngrijorarea și primejdia: căci în trup și pântec ar putea suferi în urma ispitei și să nu se mai nască. Căci aici trebuie să se coboare gingașa Tinctura, acest gingaș Copil al Vieții, în făpturile și calitățile Naturii, ca să îndure suferința și ispita și să o biruie; trebuie să coboare în bezna divină, în întunecatul Saturnum în care nu se zărește nici o lumină a vieții: aici trebuie să fie ținut prizonier și legat cu lanțurile întunericului și să trăiască din hrana pe care i-o va da causticul Mercur; care pentru divina Tinctura a Vieții înseamnă Pulbere și Cenușă, Venin și Fiere, Foc și Pucioasă. Trebuie să intre în încruntatul și mâniosul Marte, să fie înghițit (precum i s-a întâmplat lui Iona în pântecul iadului) și să simtă blestemul mâniei lui Dumnezeu; trebuie să fie pus la încercare și de către Lucifer și milioane de diavoli care sălășluiesc în proprietățile Focului-Mânie. Și aici zărește Artistul divin, în această operă filozofică, prima culoare în care Tinctura apare de acum ca Negreală a ei, cel mai întunecat Negru; Philosophi învățații o numesc Cioara ei Neagră sau Corbul ei Negru, sau chiar Negrul binecuvântat și mântuit; căci în întunericul acestei Negreli se ascunde în propietatea lui Saturn Lumina Luminilor; și în acest Venin și în această Pucioasa este în Mercur cel mai

bun leac împotriva otrăvii, Viața Vieții: Iar în încruntarea sau mânia și blestemul lui Marte este ascunsă binecuvântata Tinctură.

Aici i se pare Artistului ca întreaga sa muncă este zadarnică. Ce s-a întâmplat cu Tinctura? Aici nimic nu apare astfel încât să poată fi văzut, cunoscut sau gustat, decât întunericul, cea mai dureroasă moarte, Focul infernal și înspăimântător, nimic decât mânia și blestemul lui Dumnezeu și nu se observă ca în această Putrefacție sau Dizolvare sau Distrugere a Tincturii Vieții, că în aici în acest întuneric este lumină, în această moarte este viață, în această mânie este iubire și în acest Venin cea mai înaltă și mai prețioasă Tinctură, cel mai bun leac în ciuda veninului și a bolii.

Vechii Philosophi numeau această Operă, această muncă: Descindere, Incinerare, Pulverizare, Moarte, Putrefacție a Materiei Pietrei, Corupție, Caput mortuum. Această Negreală, sau culoare neagră nu trebuie să o disprețuiți, ci să o suportați înlăuntru cu răbdare și în liniște până la trecerea celor patruzeci de zile ale ispitirii, până când zilele suferințelor voastre s-au împlinit. Atunci sămânța vieții se va trezi pe sine însești la viață, va învia, se va sublima sau ridica în slăvi, se va transfigura. După ce această Operă este dusă până aici lucru este ușor; căci Philosophi învățați au spus că, după aceea, fabricarea Pietrei este o muncă de femeie și un joc de copil. Astfel că, atunci când voința omului renunță și abandonează, în suferință, tăcută și devenită un cadavru de nimic. Tinctura face după aceea totul și toate în noi și pentru noi; dacă reușim să facem să înceteze orice mișcare, să ne eliberam de orice gând și de orice închipuire. Dar cât de greu este pentru om să rămână nemișcat și relaxat, atunci când asupra lui este slobozit întregul foc și tot felul de ispite îl asaltează!

Aici este, cum vedeți, marea primejdie, iar Tinctura Vieții poate fi chiar pierdută cu ușurință și fructul poate să putrezească în trupul mamei, dacă este încercuită din toate părțile și atacată de atâția diavoli și de atâtea esențe ispititoare. Dar dacă va putea să îndure și să biruiască această probă de foc și această grea ispitire: atunci veți vedea apărând începutul învierii ei din iad, păcat și moarte și din mormântul vieții muritoare, și anume mai întâi ca Venera: căci apoi Tinctura Vieții va evada din închisoarea întunecatului Saturn, prin iadul veninosului Mercur și prin blestemul și moartea dureroasă a mâniei lui Dumnezeu ce arde în Marte, iar blândul Foc-Iubire va învinge în calitate de Venera și Tinctura-Focului-Iubirii va avea supremația în cârmuire. Și atunci va domni aici blândețea și Focul-Iubirii al divinei Venere ca Domn și Rege în și peste toate însușirile.

Există cu toate acestea primejdia ca Opera Pietrei să nu reușească totuși. De aceea Artista mai trebuie să aștepte până când Tinctur este învestmântată cu celelalte, în culoarea albă și cel mai alb dintre alburi, pe

care spera să il zărească după îndelungă răbdare și repaos; și care apare cu adevărat atunci când Tinctura se ridică prin însușirea ei lunară: Luna cea care îi dă Tincturii o frumoasă culoare albă, ba chiar Albul cel mai desăvârșit și o strălucire vie. Și aici este transformat întunericul în lumină, iar moartea în viață. Iar inima Artistului se umple de bucurie și speranță văzând acest Alb strălucitor și că Opera s-a petrecut și a ieșit atât de bine. Căci de acum culoarea Albă revelează luminatului Ochi-al-Sufletului Puritatea, Neprihănirea, Sfințenia, Simplitatea, Voința unită, Dreptatea, prin care Tinctura este de acum îmbrăcată cu o singură haină: ea este strălucitoare precum Luna, frumoasă ca Aurora dimineții. Astfel apare ea fără pată sau alte lipsuri.

Anticii numesc de obicei această operă Lebăda ei albă, Albificarea ei sau Înălbirea ei, Sublimarea ei, Distilarea ei, Circulația ei, Purificarea ei, Separația ei, Sfințirea și Învierea ei, pentru că Tinctura este albită precum argintul strălucitor. Prin coborârea ei repetată în Saturn, Mercur și Marte și ridicarea în Venus și Luna ea este sublimată, înălțată și transfigurată. Aceasta este Distilarea ei, Balneum Mariae: căci divina Fecioară Sophia o curată prin multipla distilare a Apei, Sângelui și Rouei cerești de proprietățile naturale, iar Circulația variată a proprietăților și formelor naturii o albește și purifică făcând-o strălucitoare precum argintul lustruit. Aici se separă și se desprind toate impuritățile Negrelii, Moartea, Iadul, Blestemul, Mânia și tot Veninul ce se ridică din proprietățile lui Saturn, Mercur și Marte. Acest lucru a fost de aceea denumit Separarea Tincturii, iar când aceasta devine albă în Venera și Luna, acest lucru se numește Sfințirea, Purificarea și Albirea ei. Acest lucru era numit Învierea ei, căci Albul învie din Negru, iar Fecioara divină și Puritatea învie din Veninul lui Mercur și din ferocitatea și flacăra mâniei lui Marte.

Jupiter adaugă Albului Galbenul, iar lui Sol Roșul, Stacojiul, culoarea Granatului, Stafidiul și Auriul. „De acum Elixirul Vieții este preparat, iubitul Copil, sau Copilul Iubirii s-a născut, noua naștere este împlinită, iar opera isprăvită în întregime și desăvârșită. Rămas bun Moarte, Iad, Blestem, Dragon, Bestie și Șarpe! Noapte bună viață de muritor, teamă, jale și mizerie! Căci acum va fi regăsită Mântuirea, Fericirea și tot ceea ce se pierduse în interior și exterior, având de acum marele secret și taina întregii lumi și aveți Perla Iubirii. Aveți esența invariabilă și stabilă a bucuriei divine din care se trag toate virtuțile izbăvitoare și toată forța înmulțirii, sursa adevărată a puterii Sfântului Duh. Aveți Sămânța-Femeii care a strivit capul Șarpelui. Aveți Sămânța Fecioarei și Sângele Fecioarei într-o singură esență.

O, minune a minunilor! Aveți Tinctura, Perla Fecioarei, cea care reunește trei însușiri într-o esență ea are trup, suflet și spirit, are foc,

lumină și fericire, ea are însușirea Tatălui, a Fiului și pe cea a Sfântului Duh, și anume toate acestea într-o esență și ființă fixă și stabilă. Acest este Fiul Femeii, acesta este Întâiul Născut, acesta este nobilul erou, Omorâtorul Șarpelui și cel care răpune și strivește Dragonul ... Căci de acum Omul Paradisiac este limpede, ca o sticlă străvezie prin care pătrunde divinul soare, Aurul luminos, curat și limpede și fără pată și prihană. Sufletul este de acum un înger serafic, care se poate transforma singur într-un Medico, Theologo, Astrologo, un Mago divin, se poate transforma în orice după voință și poate face și obține orice: căci însușirile au o singură voință. Și această voință unitară este voința eternă și nesupusă greșelii a lui Dumnezeu; iar Omul divin este de acum una cu Dumnezeu în natura sa.[40]"

Acest mit divin despre Iubire, Fecioară, Mamă și Copil pare destul de feminin, însă în realitate reprezintă concepția arhetipală a inconștientului masculin, Fecioara Sophia corespunzând animei (în sens accepțiune psihologică)[41]. Ea este în același timp - așa cum indică simbolurile utilizate și distincția insuficientă față de Fiu - omul „paradisiac", respectiv „divin", adică Sinele. Faptul că aceste idei și aceste figuri, pe atunci încă mistice, sunt atât de puțin diferențiate se explică prin caracterul emoțional al trăirilor interioare descrise de PORDAGE însuși[42]. Astfel de experiențe lasă puțin spațiu unei gândiri critice. Ele revelează însă procesele ce se ascund în spatele simbolismului alchimic și formează pasajul către cunoștințele psihologiei medicale moderne. Nu suntem din păcate în posesia unor tratate originale care ar putea fi atribuite cu certitudine unui autor feminin. În consecință nu știm ce fel de simbolism alchimic ar fi rezultat dintr-o perspectivă feminină. Știm însă mulțumită experienței terapeutice moderne că inconștientul feminin produce un simbolism care se comportă în linii mari compensativ față de cel masculin. Folosind o formulare a lui PORDAGE am putea spune că laitmotivul este mai puțin blânda Venus și mai curând aprigul Marte, mai puțin Sophia, decât Hekate, Demetra și Persephona sau matriarhala Kali în latura ei mai luminoasă și mai întunecată[43].

Aș dori să trimit în acest context la ciudata descriere a lui arbor philosophica din *Codex Ashburn* (1166)[44]. În cazul lui Adam, care este rănit de o săgeată[45], copacul crește din regiunea genitală. În

cazul Evei, dimpotrivă, din cap. Mâna ei dreaptă acoperă regiunea genitală, cea stângă arătă, dimpotrivă, către un craniu. Primul gest este o aluzie evidentă la faptul că opus-ul ține în cazul bărbatului de aspectul erotic al animei, în timp ce al doilea indică faptul că în cazul femeii opus-ul are de aface cu animusul ca *funcțiune rațională*[10]. Prima materia a inconștientului este reprezentată în cazul bărbatului prin anima (în forma ei inconștientă), în cazul femeii prin animus (tot în forma sa inconștientă). Din prima materia crește Copacul Filozofilor, simbol al desfășurării operei. Imaginile corespund chiar și în semnificația lor simbolică constatărilor psihologice. Adam simbolizează animus-ul femeii care dă naștere din organul ei gândurilor „filozofice" (λογοι σπερματικοι), pe când Eva reprezintă - ca sapientia sau σοφια - anima bărbatului, din al cărei cap izvorăsc conținuturile ideatice ale operei.

În sfârșit, trebuie să amintesc că și *Rosarium*-ul conține o concesie făcută psihologiei feminine. Aceasta constă din faptul că primei serii de ilustrații îi urmează o a doua, incompletă însă analogă, la sfârșitul căreia nu apare, ca și în prima serie, „Împărăteasa", „Fiica Filozofului", ci o figură masculină, „Împăratul". Manifestarea mai puternică a elementului feminin în Rebis este în conformitate cu psihologia masculină dominantă. Adăugarea „Împăratului" în cea de-a doua versiune este însă o concesie adusă femeii (sau, eventual, față de conștiința bărbatului).

Animus este în forma sa primă, inconștientă, un proces spontan, involuntar, formare a unei opinii, ce exercită o influență autoritară asupra vieții afective. Anima reprezintă dimpotrivă o structură afectivă spontană care influențează, respectiv distorsionează rațiunea. („Ea i-a sucit capul.") Animus se proiectează de aceea cu precădere asupra unor autorități „spirituale" și asupra altor figuri „eroice" (incluzând tenori, „artiști" și sportivi faimoși). Anima tinde să pună stăpânire asupra inconștientului, vidului, frigidității, neajutorării, obscurității și ambiguității prezente în interiorul femeii. Elementul incestos joacă în ambele cazuri un rol important. Astfel, un rol important este jucat de tată în cazul femeii tinere, de către fiu în cazul celei mai în vârstă, de către mamă în cazul unui tânăr și de către fiică în cazul bărbatului matur.

Sufletul care se alătură conștiinței Eului în cadrul opus-ului are deci o marcă feminină în cazul bărbatului și una masculină în cazul femeii. Anima sa încearcă să unifice și să concilieze, animusul lui este mânat de dorința de diferențiere și de cunoaștere. Contradicția este una netă ce reprezintă în Rebis-ul alchimiștilor - ca simbol al unei unități transcendente - o coincidentia oppositorum. În realitatea conștiinței însă, care este eliberată de imixtiuni inconștiente grație unei mundificatio anterioare, contradicția aceasta reprezintă o situație conflictuală, chiar dacă relația conștientă a celor doi indivizi este una armonioasă. Deși conștiința nu se identifică cu tendința inconștientului, ea este totuși confruntată cu aceasta și trebuie să o ia în considerare pentru ca ea să poată participa într-o anumită măsură la viața individului, oricât de dificil ar fi acest lucru. În cazul în care inconștientului nu îi este conferită o expresie prin cuvânt, faptă, preocupare, suportare, rezistență va avea loc reapariția scindării anterioare împreună cu toate consecințele ei deseori incalculabile pe care le poate avea neglijarea inconștientului. O cedare excesivă provoacă o inflație a personalității în sens pozitiv sau negativ. Oricum am învârti lucrurile, avem de a face cu un conflict interior sau exterior: una din păsări știe să zboare, cealaltă nu. Suntem cuprinși de îndoială: un pro ce ar trebui contestat și o contra ce ar trebui să fie aprobat. Fiecare ar dori să evadeze din această stare, să recunoaștem, incomodă pentru a descoperi apoi că ceea ce a lăsat în urma sa este el însuși. A trăi într-o permanentă fugă de sine este un lucru trist, iar tolerarea propriei persoane pretinde o serie de virtuți creștine care ar trebui aplicate într-un asemenea caz asupra propriei persoane: răbdare, iubire, credință, speranță și umilință. Este desigur o performanță deosebită să-i tratăm astfel pe semenii noștri, însă apare de îndată demonul automăgulirii care ne bate mulțumit pe umăr exclamând: „Bine lucrat!". Și pentru că acesta este un mare adevăr psihologic, trebuie să existe la fel de mulți oameni în cazul cărora lucrurile să stea exact pe dos pentru ca diavolul să aibă motive de dojană. Este însă într-adevăr o fericire să aplicăm aceste virtuți asupra noastră? Dacă sunt eu însumi receptorul propriilor daruri, acel Prâslea pe care ar trebui să-l iau în îngrijire? Dacă ar trebui să recunosc că am nevoie de propria

răbdare, iubire, credință și chiar de propria umilință? Dacă aș mai fi și propriul meu demon, propriul adversar ce urmărește în toate contradicția? Ne putem oare suporta singuri? Ce ție nu-ți place, altcuiva nu-i face. Lucru valabil atât în Bine, cât și în Rău.

În *Confessio Amantis* a lui JOHN GOWER se află următoarea frază pe care am ales-o drept motto al introducerii: „Bellica pax, vulnus dulce, suave malum [O pace războinică, o dulce rană, un rău blând]." Bătrânul alchimist formulează astfel chintesența experienței sale. Nu aș putea adăuga nimic inegalabilei simplități și sintetismului acestor cuvinte. Ele conțin tot ceea ce Eul poate pretinde din partea opus-ului și îi lămuresc acestuia obscuritatea paradoxală a vieții omenești. Supunerea în fața contradicției fundamentale a naturii umane înseamnă acceptarea *tendințelor de autointersectare*. Așa cum se afirmă în alchimie, contradicția este formată din patru termeni, adică ea formează o cruce ce reprezintă cele patru elemente ostile unul față de celălat. Aspectul cvadripartit este expresia minimală a unei contradicții totale. „Crux" ca formă și ca simbol al suferinței corespunde realității psihice. „Povara crucii" este deci un simbol adecvat al totalității și patimilor cu care alchimistul își compară opus-ul. *Rosarium*-ul se încheie cu o imagine a Învierii lui Christos și cu versurile:

> „După-ndelungată suferință și patimi mari, am înviat
> Făr'de orice de prihană și purificat."

Analiza și o intepretare exclusiv rațională a alchimiei precum și a conținuturilor inconștiente proiectate în ea poate și trebuie să se sfârșească o dată cu paralelele de mai sus și cu antinomiile pe care acestea le conțin, căci contradicția totală nu cunoaște un al treilea termen - tertium non datur! Știința se sfârșește la granițele logicii, nu însă și natura care înflorește și acolo unde n-a pătruns nici o teorie. Venerabilis natura nu se oprește în față contradicției, ci se folosește de aceasta pentru a forma din ceea ce este contradictoriu o nouă naștere.

10. NOUA NAȘTERE

Imaginea următoare este cea de a zecea din șir, lucru neîntâmplător căci denarius (cifra zece) reprezintă numărul perfect[1]. Patru, trei, doi, unu constituie, cum am arătat mai sus, *Axioma Mariei*. Suma celor patru cifre este numărul zece, care simbolizează unitatea superioară. Unarius (cifra unu) simbolizează ca unitate res simplex, adică divinitatea (ca auctor rerum)[2]. Numărul zece însă rezultă treptat prin împlinirea operei. Denarius îl simbolizează de aceea, de fapt, pe Fiul lui Dumnezeu[3] : alchimiștii îl numesc filius Philosophorum[4], însă îl exprimă simbolic pe de o parte, direct, prin Christos, iar pe de alta utilizând atributele simbolice ale figurii cristice din tradiția bisericii, pentru a caracteriza astfel Rebis-ul lor[5]. Această caracterizare este probabil nimerită pentru accepția medievală a Rebis-ului, însă în cazul personajul hermafrodit din izvoarele arabe și grecești suntem nevoiți să presupunem existența unei tradiții păgâne. Simbolismul bisericesc - sponsus și sponsa - conduce la unitatea mistică a celor două elemente, și anume la anima Christi, care trăiește în corpus mysticum al bisericii. Această unitate este fundamentul androginiei lui Christos, pe care o exploatează alchimia medievală conform propriilor scopuri. Figura mult mai veche a hermafroditului - a cărei formă exterioară derivă de bună seamă de la o Venus bărbată din Cipru - s-a ciocnit de reprezentarea elaborată deja în biserica orientală o unui Christos androgin, reprezentare care, probabil, nu este la rândul ei străină de ideea platonică a omului primordial bisexuat. Christos este doar însuși Anthropos-ul.

Denarius formează totius operis summa, punctul culminant ce nu mai poate fi depășit decât de către așa-numita multiplicatio. Cu toate că denarius reprezintă unitatea pe o treaptă superioară, rămâne în continuare un multiplu de unu și deține de aceea capacitatea de a se înmulți nelimitat, așa cum corpus mysticum al bisericii se compune dintr-un număr arbitrar de mare de credincioși și este capabil de multiplicarea nelimitată a acestei cifre. De aici se trag denumirile Rebis-ului ca cibus sempiternus, lumen indeficiens [hrana veșnică, lumina imuabilă] etc., precum și ipoteza conform căreia Tinctura se completează singură și că opera nu trebuie

performată decât *o singură dată*, ceea ce este suficient pentru totdeauna[6]. Multiplicatio nu este mai mult decât o proprietate a lui denarius, drept pentru care 100 nu înseamnă altceva sau ceva superior lui 10[7].

Lapis-ul ca om primordial este, așa cum se spune în *Rosarium*, radix ipsius [propria sa rădăcină]. Din acesta, unul, și prin acesta s-a născut totul[8]. El este Ouroboros, cel care se autofecundează și se naște pe sine însuși, un increatum per definitionem. Există totuși un pasaj în *Rosarium* în care Mercurius nostre nobilissimus a fost creat de către Dumnezeu ca un res nobilis.

Acest creatum increatum nu poate fi înregistrat decât ca un al doilea paradox. Este inutil să ne batem capul încercând să înțelegem această stranie stare de spirit. Acest lucru poate fi făcut atât timp cât se presupune că paradoxalitatea nu este în cazul alchimistului o intenționalitate conștientă. Cred că aceștia aveau în mod firesc convingerea că incognoscibilul poate fi descris cel mai bine cu ajutorul contradicțiilor[9]. Iată cum este explicată natura hermafroditului într-o poezie[9a] germană scrisă probabil abia în epoca apariției tiparului (1550):

„Hie ist geboren die eddele Keyserin reich/
Die meister nennen sie jhrer dochter gleich.
Die vermeret sich/ gebiert Kinder oohn zal/
Sein undötlich rein/ und ohn allles mahl.
Die Königin hasset den todt und armuth
Sie übertrifftet goldt silber eddel gesteyn/
Alle Arztneie/ groß und klein.
Nichts ist auff erden jhr gleich/
Des sagen wir danck Gott vom Himmelreich.
O gewalt zwingt mich nackendes weib/
Dann unsälig was mein erster leib.
Unnd noch nie mutter was ich worden/
Biß ich zum andern mahl ward geboren.
Da gewan ich aller wurtz unnd kreutter krafft/
Inn aller kranckheyt ward ich sigkhaft
Meines Sones nam ich da wahr/
Unnd kam mit jhm selbannder dar.
Da ich seiner wardt schwanger/

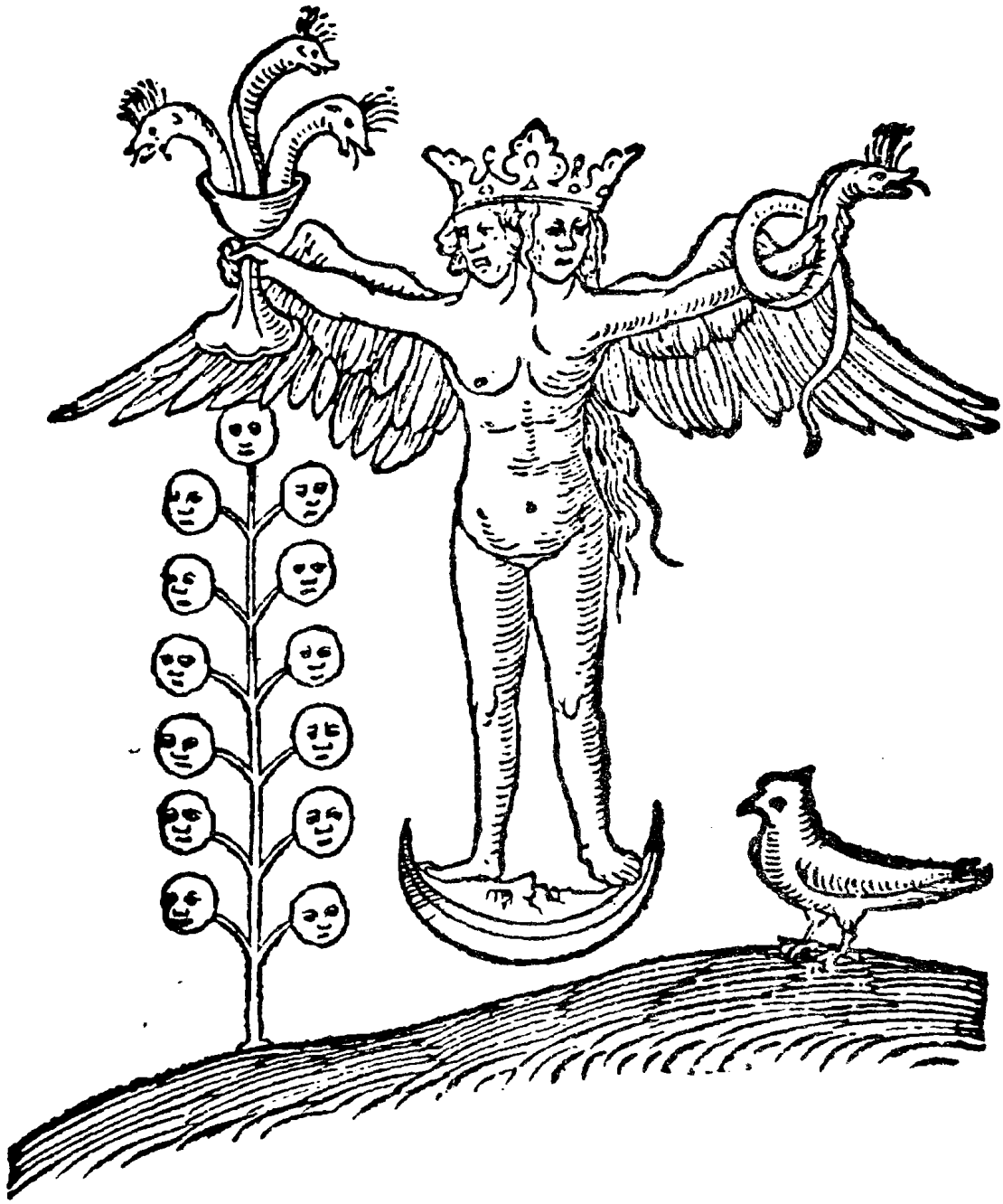

Hie iſt geboren die eddele Keyſerin reich/
Die meiſter nennen ſie jhrer dochter gleich.
Die vermeret ſich/gebiert kinder ohn zal/
Sain vndötlich rein/vnnd ohn alles wahl.

Unnd gebäret uff ein unfruchtbarn anger.
Ich wardt Mutter/ unnd bleib doch Magd/
Unnd wardt în meinem wesen angelangt.
Das mein Son main Vatter wardt/
Wie das Gott geschickt hat wesentlicher art.
Die Mutter die mich hat gebäret/
Durch mich wardt sie geboren auff erdt.
Eins zu betrachten/ natürlich verbunden/
Das hat das gebirg meisterlich verschlunden[10].
Darauß kommen vier inn eyn/
Inn unserm meisterlichen stein.
Unnd Sechs/ inn dreifalt bedacht/
Unnd în ein wesentlich arth gebracht.
Wer das bedencken kann eben/
Dem ist von Gott der gewalt gegeben/
Das ehr alle kranckheyt thut verdreiben/
An metallen/ und menschen leyben.
On gottes hülff das niemand mag bawen/
Dan der sich selbs kan durch schawen.
Aus meyner erd entspringt eyn brun/
Darauß rinnen zween sträum
Der eyn fleust gen Orient/
Und der ander gen Occident.
Darauß zwen Adler flygen und verbrennen jr gefider/
Und fallen bloß în die erd nider.
Und werden hin wider gefidert schon/
Ihm sein untherdenig Son und Mon.
O Herre Jhesu Christ:
Du der die gaben geben bist.
Durch deinen Heilygen geyst so gut/
Der hat es als în seiner hut.
Wem er es gibt furwar/
Der vernimmt der Meyster sprüch gar.
Das er bedenck das künfftig leben/
Als leib und Seel gefügt werden eben.
Das sie schweben în jhres vatters reich/
Also heilt sich die kunst auff erdtreich."

Poezia este de mare extrem de relevanță din punct de vedere psihologic. Am amintit deja natura animică a androginului. „Neizbăvirea" primului trup corespunde formei animice defavorabile, demonice (inconștiente) despre care s-a discutat mai sus. La a doua sa naștere, adică în urma opus-ului, aceasta a devenit fertilă și s-a născut deodată cu fiul ei, ca hermafrodit rezultat din incestul consumat între mamă și fiu. Virginitatea sa nu este afectată nici de fecundare, nici de naștere[11]. Acest paradox creștin se leagă printre altele de ciudata *atemporalitate a inconștientului*: totul s-a întâmplat deja și nu s-a întâmplat încă, totul a murit deja și, în același timp, nu s-a născut încă[12]. Aceste afirmații la fel de paradoxale ilustrează potențialitatea conținuturilor inconștiente. Este pe de o parte obiect al cunoașterii noastre, în măsura în care este vorba despre ceva comparabil, și deci un lucru trecut: vorbim atunci despre „resturile unor străvechi viziuni mitice"; pe de altă parte - în măsura în care se manifestă ca o apariție neașteptată și inexplicabilă - este vorba despre un lucru ce „n-a existat niciodată", ceva cu totul „deosebit, nou și viitor". De aceea inconștientul este atât mamă, cât și fiică, iar mama și-a născut propria mamă (increatum) și fiul ei i-a fost tată[13]. Alchimistul bănuiește că acestă paradoxalitate monstruoasă are de a face cu Sinele său, căci această artă nu poate fi exercitată decât cu ajutorul lui Dumnezeu și după înțelegerea propriei individualități. Vechii maeștrii știau acest lucru, așa cum putem afla, de exemplu, din convorbirile lui MORENIUS cu regele KALID, pentru a cita o autoritate a domeniului. MORENIUS povestește că Hercule (împăratul bizantin Herakleios) le-ar fi spus discipolilor săi următoarele: „O, fii ai înțelepciunii, aflați că Dumnezeu, supremul și slăvitul creator, a creat lumea din patru elemente diferite și a așezat omul între ele ca o podoabă (ornamentum)." Regele îi cere lămuriri suplimentare, iar MORENIUS îi răspunde astfel: „Ce să îți mai povestesc? Acest lucru (acest Arcanum) este extras din tine (a te extrahitur în sensul de ex te), tu ești Mineralul său, în tine găsesc ei (filozofii) pe acesta (adică res = arcanum) și, ca să o spun mai răspicat, din tine (îl) scot ei. Dacă vei experimenta acest lucru, atunci dragostea față de acesta și respectul vor spori (și mai mult). Și să știi că va rămâne un lucru adevărat și neîndoielnic ... În această piatră se află ținute

laolaltă cele patru elemente, iar ea este asemuită lumii și structurii (compositioni) ei etc.[14].".

Se vede din această povață că, datorită poziționării sale între cele patru principii ale lumii, omul conține un echivalent al acestora, un echivalent în care sunt reunite cele patru elemente. Acesta este microcosmosul din om, ce corespunde „firmamentului" sau „Olimpului" lui PARACELSUS, acel ceva dinlăuntrul ființei omenești ce este atât de general și atât de larg precum lumea și se află în mod natural în interiorul său și nu este un dobândit. Din punct de vedere psihologic acest lucru corespunde inconștientului colectiv, ale cărui proiecții le întâlnim pretutindeni în alchimie. Nu vreau să dovedesc aici din nou cu alte exemple concluziile psihologice ale alchimiștilor, căci am făcut deja acest lucru în altă parte[15]. Sfârșitul trimite la ideea nemuririi care reprezintă marea speranță a alchimiștilor (Elixir vitae!). Nemurirea, ca idee transcendentă, nu poate fi obiect al experienței și de aceea nu poate fi argumentată. Alta este situația dacă privim nemurirea ca *experiență afectivă*. O emoție este la fel de indiscutabilă ca și existența unui gând, iar cea dintâi poate fi experimentată ca și cel din urmă. Am constatat de multe ori că manifestările spontane ale Sinelui, adică apariția anumitor simboluri ale Sinelui poartă cu sine ceva din atemporalitatea inconștientului, fapt ce se exprimă printr-un sentiment al veșniciei sau nemuririi. Ideea acelei aqua permanens, a incorruptibilitas lapidis, a elixir vitae, a cibus mortalis etc., nu este de aceea surprinzătoare, ci aparține fenomenologiei inconștientului colectiv[16]. Faptul că alchimistul își imaginează că poate fabrica, chiar și cu ajutorul lui Dumnezeu, o substanță veșnică poate să pară o aroganță intolerabilă în ochii unora. Această pretenție a alchimistului conferă atâtor tratate un caracter de fanfaronadă și șarlatanie ce explică disprețul manifestat față de ele și uitarea căreia i-au căzut pradă. Dar să nu aruncăm copilul cu apa din copaie. Există și o înțelegere mai profundă a esenței opus-ului care ne arată și o altă față a alchimiei. Astfel, iată ce ne spune autorul anonim al *Rosarium*-ului: „Este deci limpede că Stăpânul Filozofilor este Piatra, căci el (filozoful) spune că face, în mod firesc, și singur ceea ce este obligat să facă și astfel Filozoful nu este Stăpânul Pietrei, ci mai curând slujitorul ei. Deci cel care va

încerca din afara naturii cu ajutorul Artei și a metodelor ei să introducă în Arcanum ceva ce nu-i aparține în mod firesc, acela se va rătăci și își va regreta greșeala[17]." Reiese de aici cu claritate faptul că artista nu procedează mânat de propriul instinct creator, ci este determinat de Piatră să performeze opera, iar acest dascăl căruia îi este subordonat nu este altul decât *Sinele*. Sinele dorește să apară în operă și opus-ul reprezintă de aceea un proces de individuație sau de sineificare. Sinele, ca simbol al omului mai vast și al celui ce se înalță în atemporalitate corespunde ideii omului primordial, care deține perfecțiunea sferei[18] și este bisexuat datorită faptului ca reprezintă o integrare reciprocă a elementului conștient și inconștient.

Cele spuse arătă că perfectio operis duce la ideea unei ființe paradoxale care sfidează orice abordare rațională. Această concluzie a operei este cu toate acestea inevitabilă, căci complexio oppositorum nu poate să ducă decât la o paradoxalitate incomprehensibilă. Psihologic vorbind, acest lucru înseamnă că totalitatea omului nu poate fi descrisă decât prin antinomii, ceea ce se întâmplă de fiecare dată când este vorba despre o idee transcendentă. Acest rezultat poate fi comparat cu natura corpusculară și ondulatorie a luminii care pare la fel de paradoxală purei observații. În orice caz, avem aici posibilitatea unei sinteze matematice, absentă, firește, în cazul ideii psihologice. Cea din urmă oferă însă *posibilitatea trăirii intuitive și afective*. Sinele iradiază unitatea sa incognoscibilă și incomprehensibilă și în sfera conștiinței discriminatorii și de aceea neunitare, capacitate pe care conținuturile inconștiente o aplică într-un mod extrem de eficient, după cum se știe. Expresiile cele mai intensive ale unității interioare sau ale sentimentului unității (ale unio mystica) pot fi găsite la misticii noștri și, înainte de toate, în filozofia și religia indiană, precum și în filozofia taoistă și în filozofia Zen. Denumirile date Sinelui sunt irelevante din perspectiva psihologică, ca și așa-numita interogație a adevărului. Factualitatea psihică este suficientă. Intelectul este oricum incapabil să cunoască ceva dincolo de aceasta și astfel interogația să devină superfluă.

Să ne întoarcem însă la imaginea noastră! Este vorba despre o apoteoză a Rebis-ului, care este masculin în dreapta și feminin în

stânga. El stă pe Lună, care corespunde aici recipientului feminin, lunar, lui vas Hermeticum. Aripile sale semnifică volatilitate, deci spiritualitate. El ține într-o mână potirul de împărtășanie cu trei șerpi, sau cu un șarpe tricefal., în celalaltă *un* șarpe, ceea ce constituie o referire evidentă pe de o parte la *Axioma Mariei* și la frecventa dilemă a lui trei și patru[19], iar pe de alta la misterul Trinității. Cei trei șerpi în potir reprezintă perechea chtoniană a Trinității și șarpele izolat simbolizează, pe de o parte Unitatea celor Trei după Maria Prophetissa, pe de alta însă, ca opoziție stânga-dreapta, este un simbol al lui serpens mercurialis cu toate conotațiile acestuia[20]. Legătura dintre astfel de imagini și Bafometul[21] Templierilor este încă o problemă incertă, însă simbolismul șarpelui[22] semnalizează el însuși problema Răului care este exterioară Trinității, dar participă totuși la opera salvării. La stânga Rebis-ului stă corbul, un sinonim al Diavolului[23]. Pasărea încă incapabilă să zboare lipsește: locul său este luat acum de înaripatul Rebis. La dreapta acestuia se afla „Copacul Soarelui și al Lunii", arbor philosophica, echivalentul conștient al procesului inconștient de devenire schițat în partea opusă. Imaginea Rebis-ului din a doua versiune[24] conține în locul corbului figura pelicanului care își zgârie pieptul pentru puii săi, o cunoscută alegorie a lui Christos. Apare în schimb leul care pândește în spatele Rebis-ului, iar dedesubtul dealului se află șarpele tricefal[25]. Hermafroditul alchimic este o problemă în sine care ar avea nevoie de o descriere separată. În acest context aș dori spun doar câteva cuvinte despre faptul izbitor că țelul atât de dorit al efortului alchimiștilor este subsumat unui simbol atât de monstruos și de înspăimântător. Am văzut deja că natura contradictorie a scopului este în primul rând cea care motivează monstruozitatea expresiei sale simbolice. Această motivație rațională nu schimbă însă cu nimic faptul că monstrul reprezintă o stârpitură repulsivă și o aberație a naturii. Acest rezultat nu este nicidecum o coincidență nesemnificativă, care nu merită o atenție deosebită, ci o consecință importantă a realităților psihice ce se află la baza alchimiei. Trebuie însă desigur să luăm în considerare și faptul că simbolul hermafroditului este unul din numeroasele simboluri ce denumesc finalitatea operei. Pentru a nu repeta lucruri deja expuse, trimit aici la lista din

volumul *Psihologie și alchimie* [Opera fundamentală 5 și 6] și, înainte de toate, la paralela lapis-Christos căreia trebuie să i se alăture comparația ceva mai puțin frecventă și evident oarecum evitată dintre materia primă și Dumnezeu[26]. În ciuda proximității analogice, lapis-ul nu este pur și simplu Christos cel înviat, iar materia originară nu este Dumnezeu. Secretul alchimic reprezintă, conform interpretării din *Tabula Smaragdina*, corespondentul *inferior* al misterelor *superioare*, nu un sacramentum al spiritului patern, ci al substanței materne. Reducerea simbolurilor teriomorfe în creștinism este compensată aici prin bogăția figurilor animale concepute alegoric și adecvate față de mater natura. În timp ce sursa figurilor creștine este Spirtul, Lumina și Binele, cele alchimice se nasc din Noapte, Negru, Venin și Rău. Această origine obscură explică în parte făptura deformată a hermafroditului, dar nu în întregime. Caracterul imatur, embrionar al acestui simbol este expresia imaturității spiritului alchimic, a cărui dezvoltare nu a făcut față dificultății misiunii sale. Nu a fost identificată natura chimică a combinațiilor și nu a fost înțeleasă de loc problema psihologică a proiecției și cea a inconștientului. Toate acestea avea să le aducă trecerea timpului. Dezvoltarea științelor naturii a astupat cel dintâi gol, iar psihologia inconștientului se străduie să îl umple pe cel de-al doilea. Dacă problema psihologică ar fi fost înțeleasă de către alchimiști, aceștia ar fi fost capabili să elibere simbolul lor unificator din captivitatea sexualismului instinctual, cu care a trebuit să se mulțumească natura nesusținută de rațiunea critică. Natura nu fost capabilă să afirme altceva decât că unificarea contrariilor supreme este un androgin. Afirmația rămânea astfel blocată în sexualism, așa cum se întâmplă întotdeauna când posibilitățile conștiinței nu vin în sprijinul naturii - fapt inevitabil în condițiile absenței totale a problematicii psihologice în perioada medievală[27]. Lucrurile au rămas așa până în secolul al XIX-lea, până când FREUD a dezgropat-o din nou. Atunci s-a produs un lucru ce se întâmplă adesea atunci când conștiința descoperă inconștientul: cea dintâi, chiar dacă nu este de-a dreptul copleșită, este totuși puternic prejudiciată și influențată. Problema unificării contrariilor era pregătită de secole într-o formă marcată sexualist, însă a trebuit să aștepte ziua în care mentalitatea și obiectivitatea științifică au

atins stadiul în care sexualitatea putea fi abordată în discursul științific. Sexualismul inconștientului a fost deîndată tratat cu seriozitate și a devenit un fel de dogmă religioasă, apărată cu fanatism până în ziua de azi. Iată cât de fascinante s-au dovedit a fi conținuturile tratate de către alchimiști! Arhetipurile naturale care se află la baza mitologemului incestual, al hierogamiei, al Copilului Divin etc. au dat naștere în cele din urmă - în epoca științei - unei teorii a sexualității infantile și a perversiunilor. Coniunctio a fost redescoperită în nevroza de transfer[28].

Sexualismul simbolului hermafroditului a copleșit la început conștiința și a dat naștere unei concepții la fel de lipsită de gust ca și simbolismul androginului. Sarcina nerezolvată de alchimiști își face din nou apariția: cum trebuie interpretată profunda sciziune între om și lume, ce fel de replică poate fi dată acesteia și, eventual, cum ar putea fi anulată? Aceasta este întrebarea eliberată de simbolismul ei sexual și instinctual, în care era prinsă doar fiindcă problema nu a putut depăși pragul inconștientului. Caracterul sexual al acestor conținuturi semnifică întotdeauna o identitate inconștientă între Eu și o figură inconștientă (anima sau animus), datorită căreia Eul pe de o parte dorește, iar pe de alta este forțat să participe la hierogamie, sau să creadă cel puțin că nu este vorba decât despre o realizare erotică. Firește că această convingere este cu atât mai solidă, cu cât se crede mai mult în ea, cu cât concentrarea asupra ei devine mai exclusivă și cu cât mai puțin sunt luate în calcul modelele arhetipale. După cum am văzut, acest lucru invită de-a dreptul la o atitudine fanatică, căci altfel ar deveni evident că este vorba despre o eroare. Dacă, dimpotrivă, nu este elogiată opinia conform căreia orice fascinație demonstrează neapărat adevărul, atunci există șansa clasificării seducătorului aspect sexual drept unul între altele, și anume cel care întunecă cel mai mult judecata. El pare să transfere asupra noastră un Tu ce constă aparent din toate însușirile pe care nu le-am realizat drept ale noastre. Cel care nu dorește să fie păcălit de propriile iluzii va trebui să extragă din analiza minuțioasă a oricărei fascinații un fragment al propriei personalități. Suntem noi înșine cel pe care îl întâlnim sub mii de chipuri de-alungul vieții - un adevăr util doar

celui care este convins de realitatea individuală și ireductibilă a semenilor săi.

Inconștientul produce, după cum se știe, în cursul confruntării dialectice anumite imagini ale *țintei*. Am prezentat în cartea mea *Psihologie și alchimie* o serie mai lungă de vise ce conțin astfel de „imagini-țintă" (chiar și sub forma unor ținte adevărate!). Era vorba acolo în special despre reprezentări cu caracter mandalic, adică despre *cerc* și *cuaternitate*. Acestea constituie caracteristicile cele mai frecvente și mai evidente ale reprezentării finaliste. Astfel de imagini unifică contrariile formând un quaternio, o legătură prin cruce, sau exprimă prin forma circulară sau sferică totalitatea în general. Mult mai rară este figura personalității superioare ca imagine a scopului. Uneori este subliniat în mod deosebit *caracterul luminos* al centrului. Nu am notat nici o apariție a Hermafroditului ca figură a scopului. Acesta apare însă ca simbol al stadiului originar, ca expresie a unei identificări cu anima sau animus.

Aceste imagini sunt desigur anticipările unei totalități incomplet accesibile. Ele nu trebuie interpretate nici ca o disponibilitate subliminală de a efectua desăvârșirea ulterioară și conștientă a totalității, ci mai curând adesea doar ca o compensare tranzitorie a haosului și debusolării. În fond ele semnifică mereu o trimitere la *Sine*, care conține și structurează toate contradicțiile. Dar în imediat ele nu exprimă decât o schițare a unei ordini posibile a totalității.

Ceea ce alchimistul vrea să exprime cu ajutorul Rebis-ului și a cvadraturii cercului, iar omul modern cu ajutorul unor structuri circulare și cuaternare, semnifică o totalitate ce reunește în sine contradicțiile, atenuând astfel intensitatea conflictului, chiar dacă nu îl anulează elimină. Simbolul este o coincidentia oppositorum pe care CUSANUS o identifică, după cum se știe, cu Dumnezeu. Nu doresc nicidecum să-l bruiez pe acest mare bărbat. Mă ocup doar de știința sufletului și sunt preocupat în primul rând de constatarea faptelor. Deși denumirea și interpretarea acestui material faptic nu sunt irelevante, acest lucru are totuși o importanță secundară. Știința naturii nu este una a cuvintelor și conceptelor, ci una a faptelor. Refuz să mă blochez într-o terminologie; este irelevant dacă simbolurile ce apar vor primi denumiri ca: „totalitate", „Sine",

„conștiință", „Eu superior" sau altele de acest fel. Încerc doar să nu dau nume greșite sau care ar putea să inducă în eroare. Însă toate aceste concepte sunt și rămân simple nume ale unor fapte, care doar ele sunt importante. Terminologia mea nu exprimă o filozofie, cu toate că nu pot împiedica pe nimeni să certe aceste scheme terminologice de parcă ar fi vorba despre niște valori normative. Faptele ca atare sunt suficiente. Interpretarea lor revine aprecierii subiective a fiecăruia. „Elementul suprem este cel căruia nu i se opune decât contradicția, acolo unde chiar și elementul insignifiant este cel suprem[29]." Dumnezeu este însă în același timp și deasupra contradicțiilor: „Dincolo de această coincidență a contrariilor creației și devenirii creatului te afli Tu, Dumnezeu[30]." Omul este o analogie a lui Dumnezeu: „Omul este Dumnezeu, dar nu în absolut, căci este om. El este deci Dumnezeu într-un fel omenesc. Omul este și cosmosul, dar nu în toate privințele, căci el este om. El este de aceea un microcosmos[31]." De aici derivă complexio oppositorum atât ca posibilitate, cât și ca responsabilitate etică: „În această zonă inferioară însă, imboldul spiritului nostru omenesc trebuie să tindă către acea simplitate în care contradicțiile se întrepătrund[32]." Alchimiștii sunt, ca să spunem așa, empiriștii și experimentatorii marii probleme a unificării contrariilor, în timp ce CUSANUS este filozoful ei.

Încheiere

Prezentarea fenomenelor de transfer constituie o sarcină dificilă și delicată a cărei abordare am încercat-o recurgând la simbolismul opus-ului alchimic. „Theoria" alchimiei nu este în fond, după cum cred că am demonstrat, nimic altceva decât proiecția unor conținuturi inconștiente, a formelor arhetipale specifice tuturor configurațiilor imaginare pe care le întâlnim pe de o parte în mituri și basme, iar pe de alta în visele, viziunile și demența individului. Rolul istoric important pe care îl joacă atât hierogamia și nunta mistică, cât și fenomenul alchimic al coniunctio corespunde semnificației centrale a transferului în cadrul procesului psihoterapeutic, pe de o parte, și în cadrul relațiilor interpersonale normale, pe de alta. Nu mi s-a părut de aceea o întreprindere hazardată să fac dintr-un document istoric, care își datorează conținutul unui efort spiritual preliminar de câteva secole, temelia și firul călăuzitor al prezentării mele. Peripețiile dramei simbolice au favorizat, după cum se vede din cele expuse mai sus, înșiruirea tuturor experiențelor individuale pe care le-am acumulat în câteva decenii de studiu legat de această temă și constituie singurul mod de structurare accesibil mie, după cum sunt nevoit să recunosc. Întreprinderea de față trebuie de aceea să fie considerată o simplă tentativă căreia nu doresc să-i confer o valoare definitivă. Problematica transferului este atât de complexă și de multilaterală, încât mi-au lipsit categoriile necesare unei prezentări sistematice. Tendința de simplificare ce se manifestă în asemenea situații este periculoasă căci ea violează cu mare ușurință faptele încercând să aducă la un numitor comun lucruri incompatibile. Am rezistat după puteri acestei tentații și sper de aceea ca cititorul să nu rămână cu impresia că procesul descris aici reprezintă schema standardizată a evenimentelor aflate în derulare. Experiența ne demonstrează că nu doar alchimiștii erau nesiguri în ceea ce privește succesiunea diferitelor stadii. Observația individuală arată la rândul ei existența unei multitudini incontrolabile de variațiuni, precum și a unei

arbitrarități a succesiunii fazelor, în ciuda tuturor concordanțelor de principiu a faptelor fundamentale. O structurare logică sau cel puțin posibilitatea ordonării pare deocamdată puțin realizabilă. Ne mișcăm aici în domeniul unor singularități incomparabile și individuale. Un astfel de proces, deși poate fi circumscris sau cel puțin schițat într-o anumită măsură cu ajutorul anumitor concepte îndeajuns de largi și a unor analogii, esența internă aparține însă singularității experiențelor vieții trăite, inaccesibile unei abordări venind din exterior și care îl acaparează totuși pe cel care le parcurge. Seria de ilustrații care ne-a servit drept fir al Ariadnei este doar una printre altele [cf. ilustrațiile următoare], ceea ce înseamnă că ar putea fi elaborate multe alte scheme care ar descrie procesul de transferențial în tot atâtea moduri diferite. Însă niciuna dintre scheme nu ar fi capabilă să exprime fără rest mulțimea infinită a variantelor individuale care au toate o rațiune de a fi. Îmi este limpede faptul că, având în vedere aceasta situație, chiar și tentativa unei descrieri cuprinzătoare reprezintă o întreprindere hazardată. Importanța practică a fenomenului este însă atât de mare, încât tentativa se justifică, chiar dacă caracterului ei incomplet ar putea crea confuzii.

Timpul în care trăim este o epocă a confuziei și descompunerii. Totul a devenit îndoielnic și așa cum se întâmplă în asemenea cazuri, conținuturile inconștientului presează barierele conștiinței cu scopul de a compensa starea ei precară. Merită de aceea să cercetăm toate fenomenele limită, oricât ar părea de obscure pentru a decoperi în ele germenii unei noi ordini posibile. Fenomenul transferului este fără îndoială unul din cele mai importante și mai semnificative sindromuri ale procesului de individuație și exprimă mai mult decât o simplă simpatie sau aversiune. Semnificația sa depășește cu mult persoana, datorită conținuturilor și simbolurilor sale colective, și pătrunde în sfera socialului, amintind de acea coerență superioară a cărei absență din cadrul ordinii sau, mai bine zis, dezordinii sociale contemporane o resimțim atât de dureros. Simboluri atât de caracteristice individuației cum ar fi cercul și cuaternitatea trimit pe de o parte înapoi la ordinea originară, primitivă a societății umane, iar pe de alta către viitor, către o ordine interioară a sufletului. Ca

și cum aceasta ar fi instrumentul indispensabil al reorganizării comunității culturale, în opoziție cu organizațiile colective atât de populare în ziua de azi care îngrămădesc doar niște barbari nematurizați. Existența unor astfel de organizații are sens doar dacă materialul pe care vor să îl organizeze valorează ceva. Individul din masă nu valorează însă nimic, ci este doar o simplă particulă care a pierdut sensul existenței sale omenești și astfel sufletul. Ceea ce îi lipsește lumii de azi este coerența psihică pe care nu o poate substitui nici o asociație profesională, un grup de interese, un partid politic, sau vreun stat. Nu este de aceea de mirare că nu sociologii, ci medicii sunt cei care percep cel mai curând și cel mai limpede nevoile autentice ale oamenilor, căci ei sunt cei care au de a face în calitate de psihoterapeuți în mod direct cu suferințele psihicului uman. De aceea, faptul că concluziile mele coincicid uneori literal cu cele ale lui PESTALOZZI se explică nu prin familiarizarea cu textele acestui mare pedagog, ci prin natura problemei, și anume prin înțelegerea naturii umane.

Observații la figurile 11-13

Aș dori să evidențiez doar seria din *Mutus Liber*[33]. Opus-ul este performat împreună de către adept și soror mystica. Tabloul 1 (fig.11) arată cum un personaj adormit este trezit de un înger purtând o trâmbiță. Tabloul 2 (fig.12) înfățișează în josul ei o pereche de alchimiști cu un athanor (cuptor) având înlăuntrul său fiola topită. Deasupra se află doi îngeri care poartă aceeași fiola în care se află Sol și Luna, corespondenții celor doi adepți din josul imaginii. Tabloul 3 (fig.13) înfățisează printre altele cum soror prinde cu năvodul o pasăre, în timp ce celălalt pescuiește cu undița o sirenă. (Pasărea ca Volatilia = gânduri = animus pluralist. Sirena = anima) Caracterul psihic necamuflat al acestei descrieri a opus-ului este legată probabil de redactarea relativ târzie - 1677 - a cărții.

Figura 11

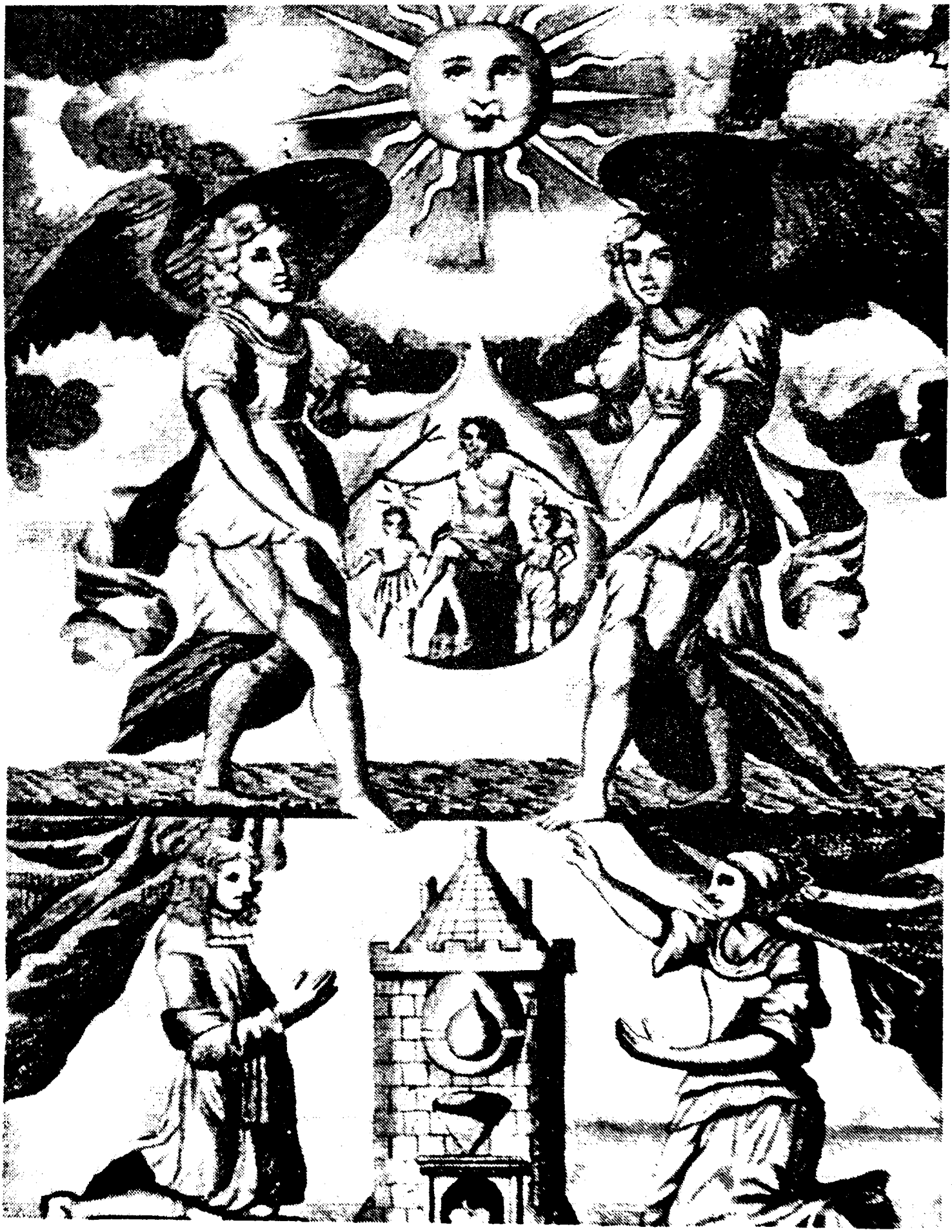

Figura 13

Note

RELAȚIILE DINTRE EU ȘI INCONȘTIENT
GW 7

Prefață la ediția a doua

[1] Cf. *Die Struktur des Unbewußten, GW 7, anexă.*

[2] Ediția II-a, 1920.

[3] Cf. *Zur Psychologie und Pathologie sogenannter occulter Phänomene,* Leipzig. 1902, *Opera fundamentală 1.*

[4] Apărută în 1908, *GW 3.*

[5] În: *Wandlungen und Symbole der Libido,* 1902. Ediție nouă: *Symbole der Wandlung.* 1952, *GW 5, Opera fundamentală 7 și 8.*

[6] Cf. comentariul la *Das Geheimnis der goldenen Blüte.* 1952. ediția a 6-a 1957. *GW 13.*

Inconștientul personal și cel colectiv

[1] Această lucrare a fost publicată inițial având titlul: *La Structure de l'Inconscient.* în *Archives de Psychologie.* Studiul de față este o variantă mult extinsă și puternic modificată a textului original, care a apărut în varianta germană pentru prima oară în GW, vol 7. Cf. *Die Struktur des Unbewußten. GW 7. anexa.*

[2] Cf. *"Transzendente Funktion"*, în: *Psychologische Typen.* 1950. pag.651. *GW 6.* paragraful 908. Definiții, vezi "Symbol".

[3] Un bogat material argumentativ se găsește în: *Wandlungen und Symbole der Libido.* 1912. Ediție nouă: *Symbole der Wandlung.* 1952. *Opera fundamentală 7 și 8.* Cf. Index: "Wind".

[4] Cf. THÉODORE FLOURNOY, *Des Indes à la Planète Mars.* Étude sur un cas de somnambulisme avec glossolalie, Paris și Geneva, 1900; și JUNG, *Zur Psychologie und Pathologie sogenannter occulter Phänomene,* 1902, pag.110 și urm., *Opera fundamentală 1,* paragraful 138 și urm..

[5] Cf. *Psychologische Typen,* 1950. *Opera fundamentală 6.* Definiții, vezi "Bild".

[6] Obiecția "fantasticului mistic" adus concepției mele este astfel fragilă.

[7] H.HUBERT et M.MAUSS, *Mélanges d'Historire des Religions,* 1909, pag. XXIX.

Consecințele asimilării inconștientului

[1] "Eritis sicut Deus, scientes bonum et malum."

[1a] *Faust* I, scena 4.

[1b] A. MAEDER. *Psychologische Untersuchungen an Dementia-Praecox-Kranken,* în : *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen,* Leipzig și Viena, 1910, II. pag. 209.

[2] Pe când lucram ca medic în clinica de psihiatrie din Zürich am condus odată un profan inteligent prin secțiile spitalului. Acesta nu vizitase încă niciodată un spital de boli mentale. După ce ne-am terminat rondul, l-am auzit exclamând: "Păi, domnule! Asta este Zürichul în miniatură! O chintesență a populației! E ca și cum s-ar fi adunat aici câte un

exemplar clasic din fiecare tip de indivizi pe care îl întâlnim zilnic pe stradă.". Deși nu am privit niciodată lucrurile din această perspectivă, trebuie însă să recunosc că omul avea în mare parte dreptate.

[3] Cf. *Psychologische Typen*, 1950, *GW 6*: definiții, vezi "Bild". LEON DAUDET, în cartea sa *L'Hérédo*, Paris, 1916, numește acest proces "autofécondation intérieure" și înțelege prin aceasta reînvierea sufletului unui strămoș.

[4] EUGEN BLEULER, *Dementia Praecox oder Gruppe der Schizophrenie*, în: *Handbuch der Psychiatrie*, Leipzig și Viena, 1911.

[5] P.JANET, *Les Névroses*, 1909.

[6] FREUD, *Totem und Tabu*, Opere complete, vol. 10.

[7] A considera că rezultatele unei psihologii iudaice au o valabilitate generală este de aceea o greșeală de neiertat! Nimănui nu i-ar trece prin cap să considere psihologia chineză sau indiană drept obligatorie pentru noi. Acuzația de antisemitism cu care a fost întâmpinată critica mea este la fel de neinteligentă ca și cum aș fi acuzat de prejudecăți antichineze. Desigur că toate rasele umane au un psihic colectiv comun pe o anumită treaptă a evoluției psihice în care este imposibilă distincția între mentalitatea ariană, semită și mongolă. Însă o dată cu manifestarea diferențelor rasiale apar și deosebiri esențiale în ceea ce privește psihicul colectiv. Nu putem de aceea să adaptăm in globo spiritul unor alte rase mentalității noastre, fără a-l deteriora sensibil, fapt ce nu împiedică totuși atâtea naturi slabe să mimeze afectate exercițiul filozofiei indice și altele de același fel.

[8] Pentru "ajustare" ["Einpassung"] și "adaptare" ["Anpassung"] vezi *Psychologische Typen*, 1950, p.457 ș.u., *GW 6*, paragraful 630 și *Opera fundamentală 1*, descriere generală a tipurilor 2a), alin. 3.

[9] Cf. *Psychologische Typen*, 1950 *GW 6*. Pentru definiții vezi "Individuation": "Individuația este ... un proces de diferențiere al cărui scop este dezvoltarea personalității individuale. ... Deoarece individul nu este doar o ființă izolată, ci presupune și existența unui raport colectiv, procesul individuației nu duce la izolare, ci introduce individul într-un context mai activ și mai vast."

Persona ca fragment al psihicului colectiv

[1] Această consecință a gradului sporit de conștiență nu este nicidecum specifică terapiei analitice. Ea apare peste tot acolo unde omul este copleșit de un adevăr. "Cunoașterea semețește", scrie Pavel către corintieni, căci noua cunoaștere a sucit capul unora, așa cum se întâmplă de obicei. Inflația nu are nimic de-a face cu *tipul* cunoașterii, ci doar cu faptul că un nou adevăr poate aservi într-atât o minte slabă încât aceasta nu mai vede și nu mai aude nimic altceva. Individul este hipnotizat și este convins că tocmai a găsit dezlegarea enigmei universului. Prezumția este aici evidentă. Acest proces constituie o reacție atât de tipică, încât până și Cartea Genezei (2.17) înfățișează înfruptarea din pomul cunoașterii drept păcatul originar ce duce la moarte. Nu este însă foarte limpede de ce o conștiență sporită, urmată de instalarea aroganței, este un lucru atât de periculos. Cartea Genezei prezintă devenirea conștientă drept o violare a unui tabu, de parcă prin cunoaștere s-ar depăși în mod fraudulos o graniță sacrosanctă. Cred că Geneza are aici dreptate în măsura în care fiecare pas făcut către o conștiință superioară reprezintă un fel de *păcat prometeic*. Prin cunoaștere se comite un fel de furt prometeic. Ceva ce se află în posesia forțelor inconștiente a fost smuls din contextul său natural și lăsat la discreția conștiinței. Omul care a uzurpat noua cunoaștere suferă însă o modificare sau o lărgire a

conștiinței prin care aceasta devine diferită de cea a semenilor săi. Deși s-a ridicat deasupra omenescului ("veți fi precum Dumnezeu"), el s-a și îndepărtat astfel de om. Chinurile acestei singurătăți reprezintă răzbunarea zeilor: el nu se mai poate întoarce în mijlocul oamenilor. El este, așa cum relatează mitul, înlănțuit pe piscurile singuratice ale Caucazului, părăsit de zei și de oameni.

[2] Nu este probabil inutil să remarcăm că elementele colective nu se manifestă în vise doar în această fază a terapiei analitice. Există diferite situații psihologice în care activitatea inconștientului colectiv devine manifestă. Însă nu acesta este locul potrivit pentru a intra în discutarea acestor condiții.

[3] THEODORE FLOURNOY, *Automatisme téléologique antisuicide: un cas de suicide empeché par une hallucination*, în: *Archives de Psychologie*, VII, 1908, p.113-137; și JUNG, *Psychologie der Dementiae praecox*, 1907, p.147 ș.u., *GW 3*, paragr. 304 ș.u..

Încercările de eliberare a individualității din psihicul colectiv

[1] ADLER, *Über den nervösen Charakter*, Wiesbaden, 1912.

[2] Cf. exemplul unui astfel de caz în: *Über die Psychologie des Unbewußten*, *GW 7*, paragr. 44 ș.u..

[3] *Faust* II, actul 5, scena 4.

[4] Ibid.

[5] Ibid.

[6] *Faust* I, scena 6.

[7] Aș dori să amintesc aici o observație interesantă a lui KANT care, în *Vorlesungen über Psychologie* (Leipzig 1889), atrage atenția asupra "comorii ce zace în tărâmul reprezentărilor obscure, care constituie abisul cunoașterii umane și care va rămâne pentru totdeauna inaccesibil nouă". Acest tezaur formează, după cum am arătat pe larg în cartea mea *Wandlungen und Symbole der Libido* (Ediția nouă: *Symbole der Wandlung*, 1952, *GW 5*, *Opera fundamentală 7*), suma imaginilor arhaice în care este investit libidoul, sau care, mai clar exprimat, alcătuiesc autoportretul libidoului.

Funcția inconștientului

[1] Londra și New York, 1925.

[2] Paris, 1916.

[3] Londra și Cambridge, 1902.

[4] Cf. *Über die Archetypen des kollektiven Unbewußten*, în: *Von den Wurzeln des Bewußtseins*, 1954, p.46 ș.u., *Opera fundamentală 2*, p.214 ș.u.; *Psychologie und Erziehung*, 1950, p.96 ș.u., *GW 17*, paragr. 208 ș.u..

[5] În cazul relatărilor negative trebuie să avem în vedere că teama față de spirite este uneori atât de puternică încât oamenii o neagă uneori. Am constatat acest lucru chiar în cazul elgonilor.

[6] JOHANN WARNECK, *Die Religion der Batak*, în: *Religionsurkunden der Völker*, vol. 1, ediție îngrijită de J.Böhmer, Leipzig 1909.

[7] Cf. *Die psychologischen Grundlagen des Geisterglaubens*, în: *Über psychische Energetik und das Wesen der Träume*, ed. a 2-a, 1948, *GW 8*; *Vom Wesen der Träume: Opera fundamentală 1*; vezi și A. JAFFÉ, *Geistererscheinungen und Vorzeichen*, 1958, Olten și Freiburg, 1978.

[8] (Această expresie a fost preluată de psihanaliză, în timp ce în psihologia analitică a fost substituită prin termenii: "imagine originară"["Urbil"] și "arhetip al părinților"["Eltern-Archetypus"].)

Anima și animus

[1] Cf. TACITUS, *Germania*, paragr. 18,19.
[2] Cf. RIDER HAGGARD, *She*, Leipzig, 1887, și PIERRE BENOIT, *L'Atlantide*, Paris, 1919.
[3] Pentru definiția acestui concept cf. *Psychologische Typen*, 1950, *Opera fundamentală 6*. Vezi definițiile pentru "Seele" și "Seelenbild"
[4] Cf. CARL SPITTELER, *Prometheus und Epimetheus*, Jena, 1915; și JUNG, *Psychologische Typen*, 1950, p.227 ș.u., *GW 6*, paragr. 261 ș.u..

Tehnica diferențierii între Eu și figurile inconștientului

[1] *Wandlungen und Symbole der Libido*, 1912. Ediția nouă: *Symbole der Wandlung*, 1952. *GW 5=Opera fundamentală 7 și 8*.
[2] München, 1908.
[3] *Die Probleme der Mystik und ihrer Symbolik*, ediția a 2-a, Darmstadt, 1961.
[4] Cf. *Psychologie und Alchemie*, ediția a 2-a, 1952. *GW 12=Opera fundamentală 5 și 6*.
[5] (Această metodă a fost numită în alt loc *imaginație activă*. Cf. *Psychologie und Religion*, ediția a 4-a, 1962, p.96. *GW 11*, paragr.137 ș.u.: *Opera fundamentală 4*, vezi index.
[6] Cf. *Psychologische Typen*, 1950, *GW 6*.

Personalitatea-mana

[1] GOETHE, *Die Geheimnisse*. Ein Fragment, vol VI al "Operelor în 10 volume", Zürich, 1962.
[2] *Faust* II, actul 5, scena 4.
[3] Cf. H.WEBSTER, *Primitive Secret Societies*, New York, 1908.
[4] F.R. LEHMANN, *Mana*, Leipzig, 1922.
[5] Cel mai creștin dintre regi avea, conform credinței populare, capacitatea de a vindeca cu mâna sa epilepsia.
[6] "Absolut" însemnă "desprins (din contingență)" ["losgelöst"]. A-l declara pe Dumnezeu ca fiind absolut este ca și cum L-am exclude din orice fel de conexiune cu omul. Omul nu poate acționa asupra Lui, iar El nu poate acționa asupra omului. Un astfel de Dumnezeu ar fi un lucru complet lipsit de semnificație. Se poate deci vorbi pe bună dreptate numai despre un Dumnezeu care întreține o relație cu omul, așa cum acesta se află în relație cu Dumnezeu. Viziunea creștină a lui Dumnezeu ca "Tată ceresc" exprimă excelent relativitatea lui Dumnezeu. Lăsând cu totul la o parte faptul că omul poate cunoaște despre Dumnezeu mai puține decât o furnică despre cele expuse la British Museum, observăm că acest imbold de a-L declara "absolut" derivă numai din teama că acesta s-ar putea "psihologiza", că ar putea deveni o mărime psihologică. Ceea ce ar fi bineînțeles un pericol. În schimb, un Dumnezeu absolut nu ne privește deloc, pe când un Dumnezeu "psihologizat" ar fi unul *real*. Acest Dumnezeu ar putea ajunge până la om. Biserica pare a fi un instrument magic cu ajutorul căruia omul este protejat în fața unei asemenea eventualități, căci se spune că "este îngrozitor să cazi în mâinile Dumnezeului Celui viu".

PSIHOLOGIA TRANSFERULUI

Cifrele care apar după numele autorului şi titlului se referă la lista bibliografică

Prefaţă

[1] Apărută sub formă de volum în Zürich, 1946. *GW 16.*

Ceea ce nu înseamnă că transferul nu se produce deloc în astfel de cazuri. Forma negativă a transferului care se manifestă prin rezistenţă, repulsie şi ură conferă de la început acelui Tu o semnificaţie majoră, însă una negativă şi încearcă prin toate mijloacele să zădărnicească şansa unui transfer pozitiv. În consecinţă, simbolismul tipic al sintezei contrariilor - caracteristic transferului pozitiv - nu se poate dezvolta.

Introducere

[1] "La un dulău şi o căţea armeană" (pentru textul latin vezi GW). HOGHELANDE, **5**.*I*, p.163. Un citat al lui KALID din *Rosarium Philosophorum*, 2, *XIII*, p.248 sună în felul următor: "La un dulău şi o căţea armeană." (pentru textul latin vezi GW). În papirusurile magice Selene (Luna) este numită κυων (căţea). Papirusul magic din Paris, 2280, în: PREISENDANZ, **135**, I, p.142. La ZOSIMOS sunt amintiţi un lup şi o căţea, vezi BERTHELOT, **26**, **III**, XII, 9.

[2] BERTHELOT, **26**, l.c.

[3] Pasajul clasic din SENIOR, **160**, p.8: "Ai nevoie de mine precum cocoşul are nevoie de găină." (pentru textul latin vezi GW).

[4] Literatura de specialitate conţine numeroase imagini ale acestuia.

[5] ANSCHÜTZ, 14, **I**, p.624 ş.u. şi FIERZ-DAVID, **41**, p.235 ş.u..

[6] DIONYSIUS ZACHARIUS, **5**, V, p.826.

[7] *Consilium Coniugii*, **1**, *II*, p.259. Cf. şi *Aurora Consurgens*, **34**, I, cap. 2: "Căci este un dar şi o taină a Domnului şi un lucru dumnezeiesc." (pentru textul latin vezi GW).

[8] Aici nu este contrazis faptul că motivul coniunctio este un fascinosum în primul rând datorită caracterului său arhetipal.

[9] Cf. aici prezentarea cuprinzătoare a lui HUGO RAHNER, **138**.

[10] Izvoarele clasice referitoare la acest punct sunt reunite la A.KLINZ, **98**.

[11] BOUSSET, **27**, p.69 ş.u.,263 ş.u., 315 ş.u., LEISEGANG, **107**, p.235.

[12] Numesc procesele inconştiente "ipotetice" deoarece inconştientul nu este per definitionem accesibil observaţiei directe şi nu poate fi decât "descifrat".

[13] Fac abstracţie aşa-numitele forme homosexuale, cum ar fi perechile tată-fiu, mamă-fiică etc.. Din câte ştiu, în alchimie nu se face decât o singură dată aluzie la această formă aberantă, şi anume în viziunea lui ARISLEUS (**2**, *I*, p.147): "O, Doamne, deşi eşti rege, domneşti rău; căci ai unit bărbaţi cu bărbaţi, cu toate că ştii că bărbaţii nu nasc." (pentru textul latin vezi GW).

[14] FREUD (**50**, p.472) afirmă urmatoarele referitor la acest lucru: "Efortul decisiv constă în crearea, în relaţia cu medicul stabilită prin 'transfer', a acelor conflicte vechi care îi permit pacientului să se comporte aşa cum a făcut-o la vremea sa ... În locul bolii pacientului îşi face apariţia cea produsă artificial, a transferului, boala de transfer, iar variatele obiecte ale libidoului sunt substituite de obiectul fantasmatic al persoanei medicului." Faptul că

transferul este produs întotdeauna în mod artificial poate fi pus pe drept cuvânt la îndoială, căci acest fenomen se manifestă și în afara oricărui context terapeutic, de altminteri și ca un fenomen natural, ca să spunem așa. Nu există aproape nici o relație mai intimă între doi oameni fără ca transferul să nu intervină într-un mod constructiv sau ca factor perturbator.

[15] "Dacă pacientul arată fie doar și atâta disponibilitate încât să respecte condițiile terapiei, reușim în mod regulat să conferim tuturor simptomelor bolii o semnificație transferențială nouă, să substituim nevroza obișnuită prin una de transfer..." (FREUD, **46**, p.117 ș.u.). Autorul își atribuie aici merite exagerate. Transferul nu este provocat nici pe departe întotdeauna de către medic. Acesta se manifestă deseori cu toată forța încă înainte ca medicul să fi rostit un singur cuvânt. Concepția lui FREUD asupra transferului ca "boală artificială", ca "nevroză nou creată și transformată", "noua nevroză artificială" (**50**, p.462) este valabilă în măsura în care transferul efectuat de către un pacient nevrotic are la rândul său un caracter nevrotic, însă această nevroză nu este nici "nouă", nici "artificială", nici "creată", ci este aceeași veche nevroză. Singura noutate este că de acum medicul este implicat în proces, și anume mai mult ca victimă decât ca inițiator.

[16] FREUD a descoperit deja fenomenul așa-numitului "contratransfer". Cei familiarizați cu metoda știu cât de mult tinde aceasta să mențină persoana medicului în afara razei de acțiune a acestui efect. Astfel de exemplu, medicul se așează în spatele pacientului și lasă impresia că transferul este rezultatul tehnicii sale, deși este vorba în realitate despre un fenomen firesc care poate să-l afecteze la fel de bine cum ar putea afecta un profesor, un preot, medicul care se ocupă de tratarea bolilor somatice, și - last but not least - soțul cuiva. FREUD (l.c.) folosește expresia "nevroză de transfer" și ca termen generic pentru isterie, isteria de angoasă și nevroza obsesională.

[17] Aceste acțiuni asupra medicului sau îngrijitoarei pot avea uneori consecințe majore. Cunosc cazuri în care stări schizofrenice extreme au fost "preluate" prin scurte intervaluri psihotice. Și există posibilitatea ca un asemenea moment să coincidă cu o fază în care pacientul se simte deosebit de bine. Am constatat chiar un caz de paranoia indusă la un medic care trata o pacientă suferind de mania persecuției, latentă inițial. Acest fapt nu trebuie să uimească dacă ne gândim că unele tulburări psihice pot fi extrem de contagioase în cazul în care medicul însuși dispune de o predispoziție latentă.

[18] Iată ce afirmă FREUD (**47**, p.123) despre această pretenție: "Nu pot să-mi imaginez o tehnică mai absurdă. Fenomenul este lipsit astfel de convingătoarea sa spontaneitate și nu facem decât să ne îngreunăm situația prin dificultăți greu de depășit.". FREUD însuși subliniază aici "spontaneitatea" transferului în contradicție cu opiniile sale citate mai sus. În orice caz, cei care "pretind" transferul pot apela la următoarea propoziție ambiguă a maestrului lor: "Cel care va adopta tehnica analitică își va da seama că transferul este ceva provocat în mod necesar." (**48**, p.120).

[19] Sugestionările se produc eo ipso, fără ca medicul să le poată împiedica și fără ca acesta să fie nevoit să facă cel mai mic efort pentru a le provoca.

[20] "Sfaturile bune" sunt deseori niște mijloace cu care trebuie să fim precauți, însă de cele mai multe ori inofensive datorită relativei lor ineficiențe. Ele aparțin de acea "persona medici" care corespunde expectanțelor publicului.

[21] Un exemplu excelent este Elena (Selene) a lui SIMON MAGUL.

[22] După cum se știe, eu nu concep libidoul în sensul său originar FREUDian, ca appetitus sexualis, ci în sensul unui appetitus ce poate fi definit ca *energie psihică*. Vezi expunerea

mea din *Über psychische Energetik und das Wesen der Träume*, ed. adăugită, 1948, *GW 8*, p.51.

[23] O interpretare pe care am propus-o ca explicație a anumitor procese. Vezi *Versuch einer Darstellung der psychoanalitischen Theorie, GW 4.*

[24] Trimit aici la FRASER, **44**, p.54 ș.u..

[25] Fenomenul poate fi observat la o scară mai redusă, dar la fel de limpede, sub forma aprehensiunii și depresiunii înaintea unor solicitări psihice deosebite cum ar fi: un examen, o prelegere sau o întrevedere importantă etc..

[26] Acolo unde nigredo este identificat cu putrefactio, ea nu se află la început, cum se întâmplă, de exemplu, în seria de imagini cuprinse în *Rosarium Philosophorum* (**2**, *XIII*, p.254). Nigredo apare la MYLIUS (**121**, p.116) abia în faza a V-a a operei, și anume atunci când are loc "putrefactio, quae in umbra purgatorii celebratur" (putrezirea ce este sărbătorită în bezna purgatoriului), iar mai departe se spune dimpotrivă: "Et haec denigratio est operis initium, putrefactionis indicium" (Și această nigredo este începutul operei, semnul prevestitor al putrezirii) etc..

[27] Identificarea inconștientă este aceeași cu fenomenul de "participation mystique" descris de LÉVY-BRUHL, **108**.

[28] O prezentare grafică a acestui moment sub forma unei fulgerări, a unui trăznet se găsește în *Zur Empirie des Individuationsprozesses, GW 9/I*, fig.2.

[29] Este vorba despre motivul gnostic al "tatălui necunoscut". Vezi BOUSSET, **27**, cap.II, p.58-91.

[30] Cf. viziunea izvorului triplu a lui Nikolaus von der Flüe care țâșnește dintr-un recipient în formă de pătrat, (LAVAUD, **104**, p.67 și STOECKLI, **152**, p.19). Într-un tratat gnostic se spune: "In the second Father(hood) the five trees are standing and in their midst is a trapeza (τραπεζα). Standing on the trapeza is an Only-begotten word (λογος μονογενης)." (Vezi BAYNES, **22**, p.70.) Trapeza este tăiată dintr-o masă sau o platformă cu patru picioare = τετραπεξα (l.c., p.71). Cf. IRENAEUS, **70**, III, 11, unde "Tetraevanghelia" este comparată cu cei 4 heruvimi din viziunea lui Ezechiel, cu cele 4 colțuri ale lumii și cele 4 vânturi: "De unde se vede că El, Creatorul tuturor lucrurilor, Logos-ul ce tronează deasupra heruvimului și cuprinde totul, ne-a dat Tetraevanghelia cea care pătrunsă de un singur spirit." (pentru textul latin vezi GW). Referitor la imaginea bucătăriei cf. LAVAUD, **104**, p.66, și STOECKLI, **152**, p.18.

[31] Aceasta nu este o afirmație metafizică, ci o constatare psihologică.

[32] Referitor la această părere ce poartă ramura înflorită vezi *infra* imaginile cuprinse în *Rosarium*.

[33] AVALON, **11**, p.345 ș.u..

[34] După cum se știe, FREUD privește problema transferului din perspectiva unei psihologii personaliste și ignoră conținuturile colective de natură arhetipală caracteristice transferului. Acest lucru se explică prin atitudinea sa negativă arhicunoscută față de realitatea psihică a structurilor arhetipale pe care le respinge considerându-le "iluzii". Această prejudecată ideologică nu îi permite aplicarea riguroasă a principiului fenomenologic fără de care o cercetare obiectivă a psihicului este imposibilă. Abordarea mea include, spre deosebire de FREUD, aspectul arhetipal al problematicii transferului, ceea ce produce o cu totul altă imagine a fenomenului. Abordarea rațională a problemei pe care o preferă FREUD este cât se poate de logică, cât timp se menține premisa unei orientări pur personaliste. Ea se dovedește însă insuficientă atât din punct de vedere

practic, cât și teoretic, deoarece nu ține seama de implicarea evidentă a unor elemente arhetipale.

[35] Raportul numeric dintre psihoza latentă și cea manifestă este similară celui dintre cazurile de tuberculoză latentă și cele manifestate.

[36] Rezistența puternică, amintită de FREUD, împotriva anulării pe cale rațională a relației de transfer derivă adesea din faptul că o formă de transfer cu puternice accente sexuale ascunde conținuturi ale inconștientului colectiv, care se opun oricărei tentative raționale de anulare. Sau - în cazul în care anularea reușește - apare o sciziune, resimțită în timp ca pierdere, a inconștientului colectiv.

[37] Cf. LULLIUS, **3**,*II*, p.790 ș.u. și MAJER, **113**, p.379 ș.u..

[38] 82, p335 ș.u., *Psychologie und Alchemie. GW 12*, paragr. 342 ș.u.. *Opera fundamentală 6, 2.*

[39] Cf. *Der Geist Mercurius, GW 13.*

[40] Astfel, cea de-a doua parte a *Aurora Consurgens*, **2**, *II*, p.246, se încheie cu următoarele cuvinte:" Toate acestea le cuprinde gloriosul nostru leac. Fie ca atotputernicul Dumnezeu și fiul lui Dumnezeu, Domnul nostru, Isus Christos, cel care trăiește și domnește în veciul vecilor alături de Tatăl și Sfântul Duh, să-l dea celor care îl caută cu credință și pioșenie. Amin." (pentru textul latin vezi GW). Această încheiere face parte probabil din offertorium (rugăciunea de commixtio). Iată ce se spune acolo: "...Cel care s-a făcut părtaș existenței noastre omenești, Isus Christos, Fiul Tău, Domnul nostru: cel care trăiește și domnește alături de Tine în unitatea Sfântului Duh, Dumnezeu în veci vecilor. Amin." (pentru textul latin vezi GW).

[41] KIRCHER, **97**, II, cap. V, p.414. Există o legătură între acest text și *Tabula Smaragdina.* Cf. J.RUSKA, **147**, p.217.

[42] *Rosarium Phil.*, **2**, *XIII*, p. 230 se spune: "Și află că acesta este un drum lung, iar de aceea răbdarea, stăruința sunt necesare operei noastre." (pentru textul latin vezi GW). Cf. *Aurora Consurgens*, **34**, I, cap. 10 (Kalid minor): "Trei lucruri sunt necesare, și anume răbdarea, stăruința și mânuirea potrivită a instrumentelor." (pentru textul latin vezi GW).

[43] *Ros. Phil.*, **2**, *XII*, p. 231 (pentru textul latin vezi GW). Ceea ce îi apare alchimistului în "formă metalică" este ceea ce i se arată psihoterapeutului înlăuntrul omului.

[44] Trebuie să subliniez apăsat că nu mă ocup de metafizică și nici nu discut chestiuni ale credinței, ci fac psihologie. Orice ar însemna adevărul metafizic și experiența religioasă, luate în sine, ele sunt din punct de vedere empiric în primul rând fenomene psihice, adică se manifestă ca atare și trebuie de aceea supuse unui examen critic, valorizate și cercetate din punct de vedere psihologic. Știința se oprește înaintea propriilor limite.

[45] Cf. *Geist Mercurius, GW 13.*

[46] Alchimiștii îl compară și cu Lucifer ("Aducătorul luminii"), îngerul căzut al lui Dumnezeu. Cf. MYLIUS, **121**, p.18.

[47] Cf. *Psychologie und Religion, GW 11, Opera fundamentală 4.*

[48] Utilizez pentru "religio" etimologia clasică și nu cea a părinților bisericii.

[49] Cf. M.MAJER, **113**, p.386.

[50] *Epistula* LV, **18**, V, 8.

[51] *Hom. în Leviticum*, **127**, 5, 2 (pentru textul latin vezi GW).

[52] l.c. (pentru textul latin vezi GW).

[53] *Hom. în librum regnorum*, **128**, 1,4.

[54] "Von einem Brautgemacht ins andere gequält" (Faust I)

[55] **Același** proces în psihicul individual. Vezi *Psychologie und Alchemie*, 1944, ed. a 2-a 1952. *GW 12*, p.69 ș.u., *Opera fundamentală* 5, vise inițiale, visul al 4-lea.

[56] Cf. *Turba philosophorum*, ediție îngrijită de J.RUSKA, **148**. p.129, Sermo XIX. Conceptul provine din cartea *al-Hbib* (l.c., p.43).

[57] *Hymnus in die Pentecostes*, **125**. a călugărului din St.Gallen NOTKER BALBULUS († 912). (Pentru textul latin vezi GW.)

[58] Hoghelande, **2**. *1*, p. 139.

[59] "Căci la armonia înțelepciunii participă forțe malefice și benefice." Acta S. Joannis, 7, § 98, p. 200 (pentru textul grecesc vezi GW).

[60] Un exemplu potrivit privitor la observarea propriilor vise este HIERONYMUS CARDANUS, **29**.

[61] În ceea ce privește travaliul de reinterpretare cf. studiul meu *Bruder Klaus*, *GW 11*, precum și LAVAUD, **104**, cap. III. "La Grande Vision".

Seria de ilustrații din Rosarium Philosophorum ... Fântâna mercurială

[1] Imaginile sunt extrase din prima ediție din Framkfurt a *Ros. Phil.*, din 1550. **142**. Cum în această ediție lipsește paginarea obișnuită, trimitem aici la imaginile corespondente din *Rosarium Philosophorum* în Artis Auriferae (1593), **2**. *XIII*. Toate citatele provin din această ediție, cu excepția poeziei de la p.247 (ediția originală) (Editorii).

[2] Astfel în *Consilium Coniugii* (1, *II*. p.147) se spune: "Deși locul nașterii este unul artificial, el îl imită pe cel natural, căci este concav și închis."; iar la p.204 se spune: "Prin matrix el numește fundul vasului rotund." (pentru textul latin vezi GW).

[3] Cf. *Turba philos.*, ediția RUSKA, **148**, p.163.

[4] Cf. HORTULANUS (RUSKA: *Tabula Smaragdina*, **147**, p.186): "De aceea există domenii infinite ale universului pe care filozoful le împarte în trei împărății, cel mineral, cel vegetal și cel animal ... și de aceea spune el [Hermes] că ar poseda toate cele trei părți ale înțelepciunii întregii lumi, părți ce sunt cuprinse în acea unică piatră și anume Mercurul filozofilor." Cap. 13: "Și astfel fiecare piatră este numită desăvârșită, căci el conține în sine natura mineralelor, a plantelor și animalelor. Piatra este trinitară și una, pentru că posedă cele patru naturi." (pentru textul latin vezi GW).

[5] Cf. teoria despre increatum în *Psychologie und Alchemie*, *GW 12*, paragr. 430 ș.u., *Opera fundamentală 6*, 4B.

[6] Conform unui citat din ROSINUS în *Ros. Phil.* (**2**. *XII*, p.249): "Triplex în nomine, unus în esse." Cf. aici tripla fântână divină din viziunea fratelui Klaus (LAVAUD, **104**, p. 66). Pasajul de ROSINUS (care este însă un citat din RHASES) sună în felul următor: "Piatra noastră și Creatorul lumii au același nume, care este trinitar și unul." (*2*. IV, p.300). SENIOR (**160**, p.45) spune: "Mineralul nostru este precum omul, având spirit, suflet și corp. De aceea spun înțelepții: trei și trei sunt unul. Și mai spun aceștia: într-unul se află cele trei." (pentru textul latin vezi GW). Vezi și ZOSIMOS în BERTHELOT, **26**, III, VI, 8. Fântâna mercurială amintește de πεγη μεγαλη (HIPPOLYTUS, **65**.V, 12, 2) care formează o parte a universului divizat în trei. Căci celor trei părți le corespund trei zei (λογοι), trei spirite (νοι), trei oameni. În fața acestei triade apare Christos ce deține toate proprietățile triadei și care are la rândul său o natură triadică, venind de sus , de la αγεννησια, înaintea divizării. (Prefer aici versiunea mai fidelă ca sens a lui Bernays, προ της.) Cf. **65**, p.105.)

[7] AL-IRAQI numește lapis-ul direct "al-schaitan", Diavolul. (HOLMYARD, **67**, p.417 ș.u.)

[8] De asemenea "triplex nomine", după cum indică inscripția "animalis, vegetabilis, mineralis".

[9] *Psychologie und Alchemie, GW 12, Opera fundamentală 5 și 6.*

[10] "Acestea sunt cele două coloane de fum care învăluie cele două planete." (pentru textul latin vezi GW), **2**. *V*, p.321.

[11] Același motiv apare în imaginea frunzelor ce cad veștejite din copacul ce își are rădăcinile în foc, în frontispiciul din Pholipile. Vezi fig.4 în *Psychologie und Alchemie, GW 12, Opera fundamentală 5.*

[12] Cf. *Aurora Consurgens*, **34**. I, cap. 4: "Miasme și vapori grei ce otrăvesc spiritul adeptului." De asemenea MORENIUS, **2**, *XII*, p.34: "Acesta este mirosul ce se aseamănă duhorii mormântului ..." (pentru textul latin vezi GW).

[13] Interpretarea conform căreia numărul impar este unul masculin, iar cel par unul feminin este o achiziție achimică cu originea în antichitate.

[14] Cf. *Psychologische Typen, GW 6* și parțial *Opera fundamentală 1.* Diagrame corespunzătoare se găsesc în J. JACOBI, **72**. pp. 19. 24, 28. 30.

[15] Sufletul ca pătrat și cerc, respectiv sferă, vezi *Psychologie und Alchemie, GW 12*, paragr. 109 și 439. note: 47. *Opera fundamentală 6, Die materia prima*, note: 47.

[16] Cele afirmate mai sus trebuie interpretate nu din punct de vedere moral, ci doar psihologic. "Fapta" nu este eo ipso esența procesului vital psihic, ci doar un element, deși important, al acestuia.

[17] JOHANN VALENTIN ANDREAE, cel care a scris *Chymische Hochzeit*, a scris de asemenea și o dramă faustică în limba latină, purtând titlul *"Turbo, sive moleste et frustra per cuncta divagans ingenium"*. **145**, în care se relatează povestea unui spirit enciclopedic dezamăgit în cele din urmă și care își găsește mântuirea în contemplatio Christi. Autorul fusese teolog în Württemberg și a trăit între anii 1586 și 1654.

[18] Am discutat detaliat acest proces psihologic în lucrarea *Die Beziehungen zwischen dem Ich und den Unbewußten, GW 7*, paragr. 224 ș.u. și 380 ș.u..; în acest volum la p. 24 ș.u. și 62 ș.u.

[19] Indică nebunia. Afflictio animae este amintită la OLYMPIODOR (BERTHELOT. **26**. II. IV. 75), MORENIUS (**2**. *XII*, p.18), MICHAEL MAIER (**113**. p.568) și în alchimia chineză (WEI PO-YANG.**158** p. 241 ș.u.).

[20] Dumnezeu este izvorul, fluviul și marea în care se varsă aceeași apă. Trinitatea este o existență "qui va de meme au meme, en passant par le meme". E.VANSTEENBERGHE. **154**. p.296 ș.u..

Regele și regina

[1] "Debita materia" se referă la prima materie a procesului.

[2] *Ros. Phil.* **3**. *XIII*. p.219 (pentru textul latin vezi GW).

[3] Cf. RUSKA, *Turba*, **148** , Sermo XXIX. p. 137.

[4] **17**. X. VIII. (Pentru textul latin vezi GW.)

[5] Cf. *Aurora Cons.*, **34**. unde după parabola "Despre pământul negru ...", "Despre potop și moarte ...", "despre captivitatea babilonică .." urmează parabola despre "credința filozofică" însoțită de crezul în lumen de lumine. Cf. AVICENNA. **5**. *XIII*. p. 990.

[6] O deformare a termenului "Alchymia".

[7] *De incertitudine et vanitate scientiarum*. **10**. cap.XC. p.422. (Pentru textul latin vezi GW.)

[7] AGRIPPA (l.c) adaugă ulterior și altele referitoare la lapis: "Voi vorbi totuși în aluzii obscure despre acel Subjectum unic, binecuvântat, în afara căruia nu există altceva,deși se găsește peste tot, despre acea piatră sfântă a filozofilor - iată că era să dezvălui numele lucrului ca un profanator al templului, călcându-mi jurământul. Voi vorbi astfel încât să mă înțeleagă doar Fii Artei și cei inițiați în acest mister. Lucrul este ceea care are substanța nici prea înfocată, nici prea pământeană (urmează o înșiruire a calităților paradoxale ale substanței arcanice). Nu îmi este îngăduit să spun mai multe și totuși există lucruri mai înalte decât acestea [calitățile amintite mai sus]. Consider însă această artă care mi-a fost încredințată drept vrednică de onoarea pe care o conferă Tucidide femeii cinstite, despre care spune că cea mai bună este cea care este cel mai puțin lăudată ori dojenită.". Cf. pentru un legământ de păstrare a secretului și SENIOR, **160**, p.92: "Acesta este secretul despre care au jurat să nu-l dezvăluie în vreo carte." (Pentru textul latin vezi GW.)

[8] Ambele scrieri au fost probabil răspândite prin manuscrise începând cu anul 1660. Vezi **143**, pp.47-84.

[9] Un fel de coroană de roze apare și în blazonul lui LUTHER.

[10] Cf. *Psychologie und Alchimie*, *GW 12*, paragr. 456. *Opera fundamentală* 6, 5c, precum și REITZENSTEIN și SCAEDER, **140**.

[11] A.E. WAITE, **157**.

[12] WEI PO-YANG, **158**, p. 241 ș.u..

[13] SENIOR, **160**, p.92 (*Ros. Phil.*, **2**,*XIII*, p.220).

[14] Unificare a "similarului" sub forma unor legături homosexuale se găsește în *viziunea lui Arisleus* ca etapă preliminară a incestului frate-soră.

[15] Conform concepției lui FREUD, în cazul unor astfel de proiecții este vorba despre o fantasmă-dorință infantilă. Cercetarea mai atentă a nevrozelor infantile arată însă că astfel de structuri fantasmatice sunt determinate în mare măsură și de psihologia părinților, adică sunt scoase la iveală de către atitudinea incorectă a acestora. (Cf. *Psychologie und Erziehung*, *GW 17*, paragr. 216 ș.u..)

[16] În *Aurora Consurgens*, **34**, I. cap. 6 se spune astfel citându-se un pasaj biblic: " ... fărădelegile mele au covârșit capul meu, ca o sarcină grea apăsat-au peste mine." (Psalmii 38, 4).

[17] Trimit în legatură cu acest concept la *Relațiile dintre Eu și inconștient*, capitolul: *Anima și animus*, în acest volum la p.71 ș.u..

[18] Ar fi poate util cititorului să reamintesc faptul că romanul *She*, **57** al lui RIDER HAGGARD conține o descriere a acestor personaje "regale": Leo Vincey, personajul principal, este tânăr și frumos și reprezintă o sumă a perfecțiunii și reprezintă un adevărat Apollo. Alături de el stă protectorul său patern, Holly, a cărui asemănare cu o maimuță este descrisă detaliat. În interior însă el este un model de înțelepciune și desăvârșire morală. Numele său trimite la englezescul *holy* (sfânt). Ambii au în ciuda banalității lor trăsături supraomenești, atât Leo cât și credinciosul "babuin", antropoidul. (Ei sunt corespondenții pentru sol et umbra eius.) Cel de-al treilea personaj este credinciosul servitor al celor doi care poartă numele simptomatic Job (Iov). El este corespondentul omului aflat în suferință dar credincios care trebuie să suporte supraomenescul ipostaziat în figura omului desăvârșit și a antropoidului. Leo (sediul soarelui) ca zeu solar se află în căutarea lui "She", ce "locuiește în morminte" și despre care se povestește că își ucide iubiții (această însușire o conferă și BENOIT *Atlantidei*, **23**, sale!) și întinerește aruncându-se într-

un foc magic. Ea simbolizează Luna, în special periculoasa lună plină. Derularea ulterioară a narațiunii conduce (în *Ayesha*, **58**) la hierogamia mistică.

[20] Perechile de contradicții sunt ordonate adesea în alchimie în forma unor asemenea quaternio. Cf. *Aion, GW 9/II*, precum și *Mysterium Coniunctionis, GW 14, I-III.*

[21] **114a**, nr.8, p.47 ș.u..

[22] **9**, p.86 ș.u..

[23] Vrăjitoarea rusă par excellence.

[23a] **105**.

[24] **69**. p.157. Cf. FRAZER, **45**.I, p.306.

[25] Vezi JOHN LAYARD. **106**. p.62 ș.u..

[26] A.M. HOCART, **66**. p.265.

[27] Ibidem. l.c., p.157. 193.

[28] Cf. J. LAYARD. **106**, p.85 ș.u..

[29] A.M. HOCART, **66**, p.244 ș.u.l.c., p.250.

[30] l.c., p.250.

[31] J. LAYARD. **105**. p.270 ș.u..

[32] Amintesc cititorului că Rex și Regina sunt de regulă frate și soră sau. uneori fiu și mamă. Cf. *Aion. GW 9/II*, precum și *Mysterium Coniunctionis. GW 14/I-III.*

[33] Dacă este totuși vorba despre o formă de gândire. atunci trebuie să fie vorba despre un act cognitiv preconștient, respectiv inconștient. Explicația psihologică nu poate evita această premisă.

[34] SPENCER and GILLEN. **150**. p.74.

[35] LAYARD. **105**. p. 284.

[36] l.c., p. 293.

[37] În acest sistem are loc căsătoria cu fiica-mamei-mamei-fratelui-fiicei.

[38] Vezi HOCART. **66**. p.259.

[39] Astfel în China se găsesc rămășițe ale celui de-al doisprezecelea sistem.

[40] LAYARD. **105**, p.281 ș.u..

[41] p. 284. Doresc să reamintesc aici expunerea mea similară în principiu din *Wandlungen und Symbole der Libido*. Ediția nouă: *Symbole der Wandlung. GW 5*. partea a II-a. cap. VII: Das Opfer. *Opera fundamentală 8.*

[42] Cf. *Psychologie und Religion. GW 11, Opera fundamentală 4.*

Adevărul gol-golut

[1] O scriere arabă a cărei paternitate este încă necunoscută. Ea se găsește în *Ars Chemica*. **1**. p.7 ș.u. și (cu scolii) în *Bibliotheca chemica curiosa*. **3**. p.400 ș.u..

[2] Acest fragment este puțin diferit în textul de origine (**1**. I. p.14): "în quo est nisus tuae dispositionis. et adunatio cuiuslibet sequestrati". Cf. *Psychologie und Alchemie. GW 12.* paragr. 385 și note: *Opera fundamentală 6.* 2. not: 86.

[3] **2**. *XIII.* p.227 ș.u..

[4] Pornind de la Cantic. V. 3: "Exspoliavi me tunica mea.".

[5] Indescifrabil în original: vgan?

[6] Această variantă se găsește în ediția din 1953. Ediția princeps conține forma "vificat".

[7] Porumbelul este și un atribut al zeiței iubirii și. deja din antichitate. un simbol al lui amor coniugalis.

[1] Cf. JOHANNES LYDUS (**109**. II. 11): "A șasea zi o dedică lui Philosophorus (Luceafărul-de-dimineață), cel care încălzește și umezește fecundator (γονιμως υγραινοντι). Acesta poate fi fiul Afroditei, sau Hesperos (Luceafărul-de-seară), cum cred elenii. Afrodita ar putea fi numită natura universului sensibil, adică Hyle cea dintâi născută, pe care oracolul o numește atât Cea-asemănătoare-stelelor (Αστερια), cât și Cea-divină. Căci cifra sa este cea mai potrivită zămislirii (γεννητικωτατος) ca număr par-impar, participând atât la ființa activă, corespunzătoare celui impar (περιττον, care înseamnă și inutil și peste măsură!), cât și la ființa hylică datorită celui par, motiv pentru care anticii o numeau și matrimoniu (γαμος) și armonie. Căci ea este singurul număr perfect după unu prin părțile sale, compunându-se din acestea, pe jumătate din treime, o treime din dublu, o șesime din întreg (6 = 3+2+1). Iar aceștia spun pur și simplu că el este atât masculin cât și feminin, precum însăși Afrodita este masculină și feminină și este numită de aceea de către teologi bărbat-femeiască. Iar un altul spune: Numărul șase naște suflete (respectiv aparține de ψυχογονια ψυχογονικος) multiplicându-se până la sfera universului (επιπεδουμενος = πολλαπλασιασμος), iar contrariile se amestecă (în ea). Ea duce la concordie (ομονοια) și prietenie căci dăruiește corpului sănătate, armonie melodiilor și muzicii, sufletului virtute, statului înflorire".

Scufundarea în baie

[1] "Descompunerea chimică poate fi asemuită studiului filozofilor ... precum solventul duce la disoluția mineralelor, astfel se evaporă și îndoielile filozofilor prin cunoaștere." (pentru textul latin vezi GW). DORNEUS. **5**, *II.* p.303.

[2] În locul variantei lipsite de sens "aqua foetum" voi citi "aqua foetida" (*Ros. Phil.* **2**. *XIII.* p. 241). Cf. *Consilium Coniugii.* **1**, *II.* p.64: "Leul cel verde, acesta este ... apa duhnitoare care este mama tuturor lucrurilor, din care, prin care și cu care își fac pregătirile ...". (Pentru textul latin vezi GW.)

[3] *Ros. Phil.*, **2**, *XIII.* p.214 (pentru textul latin vezi GW). Cf. *Aurora Cons.*, **34**. I. cap. 12, unde mireasa rostește cuvintele lui Dumnezeu (Deuteronomul 32. 39): "... eu omor și înviez ... și nimeni nu poate scăpa din mâna mea.". (Pentru textul latin vezi GW.)

[4] *Ros. Phil.*, **2**, *XIII.* p.213.

[5] J.RUSKA. **147**. p.114. (Pentru textul latin vezi GW.)

[6] *Ros. Phil.*, **2**, *XIII.* p.237 (pentru textul latin vezi GW). Provine din SENIOR. **160**. p.19, 31, 33.

[7] Ulei, lubrifiant, vascozitate.

[8] **33**. cf. *Psychologie und Alchemie, GW 12, Opera fundamentală 6*, fig. 159.

[9] **5**.*XI.* p.853 ș.u..

[10] Cf. și *Aurora Consurgens*, **34**, I. cap. 9: "Precum e Tatăl așa e și Fiul și Sfântul Duh, iar aceștia trei sunt una, trup, spirit și suflet, căci întreaga desăvârșire este cuprinsă în cifra trei, adică este desăvârșită ca proporție, număr și greutate." (pentru textul latin, vezi GW).

[11] *Ros. Phil.*, **2**, *XIII.* p. 239.

[12] "Anima vocatur Rebis.", **2**, *II.* p.180. [Rebis = făcu din două părți]

[13] După FIRMICUS MATERNUS, **42**. p.3. Luna este "humanorum corporum mater".

[14] Uneori și spiritul este vinculum, sau acesta din urmă este o natură ignea. NICOL. FLAMELLI. *Annotationes*. **5**, *VI*, p.887.

[15] spiritus ar putea fi substituit din punct de vedere psihologic prin "mens".

[16] Cf. *De Arte Chimica*, **2**, *XI*, p.584 ș.u. și MYLIUS, **121**, p.9.

[17] "... spirit și corp sunt una prin intermedierea sufletului, care este apropiat spiritului și corpului. Dacă nu ar exista sufletul, atunci spiritul și sufletul ar fi despărțite prin foc; dacă însă sufletul este atașat spiritului și corpului, atunci întregul nu va fi afectat nici de foc și nici de alt lucru." (pentru textul latin vezi GW), **2**, *II*, p. 180.

[18] Cf. observațiile din WINTHUIS, **159**.

[19] Nu este vorba, bineînțeles, despre sinteză, respectiv identificarea a două individualități, ci combinarea conștientă a Eului cu tot ceea ce se ascunde ca proiecție în "Tu". Aceasta înseamnă deci că, construcția totalității este un proces intrapsihic dependent în mod esențial de raportarea individului față de o altă persoană umană. Relaționarea în sine este o treaptă preliminară și o șansă a individuației, nu demonstrează însă existența totalității. Proiecția asupra oponentului feminin conține anima și uneori Sinele.

[20] Cf. *Psychologie und Alchemie*, *GW 12*, paragr. 430 ș.u., *Opera fundamentală 5 și 6*, index.

[21] *Ros. Phil.*, **2**, *XIII*, p. 369 (pentru textul latin, vezi GW).

[22] Cf. *Psychologie und Alchemie*, *GW 12*, paragr. 430 ș.u., *Opera fundamentală 6*, 4B.

[23] Cf. FROBENIUS, **52**.

[24] "Rămânem în întunericul valurilor și în dogoarea verii și în marea furtunoasă." (pentru textul latin, vezi GW), **2**, I, p.148.

[25] Cf. aici nașterea lui Mithra "de solo aestu libidinis". (HIERONYMUS, **64**, col. 229.) Și în alchimia arabă focul ce intermediază apare sub forma de "libido". Cf. *Turba philosophorum*, **2**, *II*, Exercitatio XV, p.181: "Între cele trei elemente amintite [corp, suflet, spirit] sălășluiește o dorință [libidoul].". (Pentru textul latin, vezi GW.)

[26] Cf. și inscripția din fig. 5a din *Rosarium*, **2**, *XIII*, p.303 unde se spune:

"Aici este Sol încuiată, iar peste ea
Mercurio Philosophorum se va turna."

Aceeași semnificație o are și Soarele care se scufundă în fântâna mercurială (p.315) și Leul ce înghite Soarele (p. 366), cu ajutorul căruia se face aluzie la "ignea natura" a lui Mercur (Leo = domicilium Solis). Pentru această latură a lui Mercur cf. *Der Geist Mercurius*, *GW 13*, paragr. 113 ș.u..

Conjuncția

[1] Cf. VI: Moartea, note: 13 în acest volum.

[2] *Ros. Phil.*, **2**, *XIII*, p. 248. Citat din *Secretum Secretorum* de KALID, **2**, *VI*, p.340. Cf. Introducere, note: 1, precum și nota următoare.

[3] KALID, **2**, *VI*, p. 340: "Și Hermes zis-a către tatăl său: Tată, mi-e teamă de dușman în casa mea. Iar el îi spuse: Fiul meu, să iei un dulău și o cățea arneană, fă-i să se împerecheze și aceștia îți vor naște un cățel de culoarea cerului și adapă-l cu apă de mare dacă îi e sete: căci el îți va păzi prietenii și te va apăra de dușman, și va sta alături de tine oriunde ai fi, fiind mereu cu tine în lumea aceasta și în cealaltă.". (Pentru textul latin, vezi GW.)

[4] *Ros. Phil.*, **2**, *XIII*, P. 248. Calitatea strălucitoare îi este proprie lui Mercur (στιλβων!), ca și omului primordial Gayomart și Adam. Cf. A. CHRISTENSEN, **30**, p.22 ș.u. și KOHUT, **100**, p. 68, 72, 87.

[5] *Practica Mariae* face din binaritate o caternitate: "(Kibrich et Zubech) ... aceștia sunt cele două coloane de fum ce învăluie cele două planete.". Acestea patru corespund

evident celor 4 elemente, așa cum se spune la p.320: "... atunci când în om sunt continute toate cele patru elemente, spune el, atunci coloanele de fum se pot întregi, se pot cuprinde și să se contopească una cu cealaltă." (pentru textul latin, vezi GW).

[6] Cf. simbolurile LAMBSPRINGKiene, **4**, *III*, p. 337 ș.u..

[7] Frontispiciul din *Poliphile*, **35**. Vezi: *Psychologie und Alchemie, GW 12*, p.66. *Opera fundamentală 5*, cap. *Die Initialträume*.

[8] De aici propoziția ambiguă: "Pentru cei care posedă simbolul trecerea este ușoară." (pentru textul latin, vezi GW). (MYLIUS, **121**, p.182.)

[9] Cf. KALID, **2**, *VII*, p.355 ș.u..

[10] "Nu mai stai cuprins de umbră,/ Un îndemn mai nou te saltă/ De la joasa zămislire/ Spre unirea mai înaltă.", GOETHE: *Divanul occidental-oriental*. Dor ferice [nota trad: traducere de L. BLAGA].

[11] LÉVY-BRUHL, care a consacrat acest termen fericit, a evitat termenul "mystique" în lucrările sale ulterioare.

Moartea

[1] AVICENNA, **2**,X, p. 426 (pentru textul latin, vezi GW).

[2] Cf. *Aurora consurgens*, **34**, I, cap. 12 (după Ioan 22, 24). HORTULANUS (RUSKA: *Tabula Smaragdina*, **147**, p.186): "Ea [piatra] este numită și sămânța ce rămâne singură, dacă nu piere.". La fel de nefericită este și cea de-a doua comparație, răspândită și ea: "Oul ne oferă un exemplu: mai întâi putrezește, apoi apare puiul care se naște ca ființă vie din descompunerea totală." (pentru textul latin, vezi GW). *Ros. Phil.*, **2**, *XIII*, p. 255.

[3] Pentru textul latin, vezi GW.

[4] Cf. RUSKA, *Turba*, **148**, p.139, Sermo XXXII: " Acum însă, adeptilor, această substanță are nevoie de foc până când spiritul corpului ei se metamorfozează și ea trebuie lăsată să stea vreme de nopți, precum un om în mormântul său, până se face pulbere. Când s-a întâmplat aceasta, atunci Dumnezeu îi va reda sufletul și spiritul, iar substanța va fi atunci vindecată de toate slăbiciunile ... așa cum omul va fi întărit după înviere." (pentru textul latin, vezi GW).

[5] **2**, *XIII*, p. 291. [Rebis-ul este hermafroditul făcut din cele două.]

[6] Cf. SENIOR, **160**, p. 16: "... ceea ce a fost hărăzit morții se întoarce la viață după mari suferințe." (pentru textul latin, vezi GW).

[7] Cf. supra ψυχογονια din Hexas la Joh. LYDUS.

[8] Textul original de la care au plecat alchimiștii este Gen. II, 17: "... căci în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit!". Păcatul adamic aparține dramei creației. "Atunci când Adam a păcătuit, sufletul lui a murit.", spune GRIGORE CEL MARE, **55**, Epistola CXIV.

[9] *Ros. Phil.*, **2**, *XIII*, p. 324.

[10] Nigredo nu apare aici ca stadiu inițial, ci ca produsul unui proces anterior. Succesiunea temporală a fazelor opus-ului este un lucru incert. Întâlnim aceeași incertitudine și în cazul procesului de individuați, unde identificarea unei succesiuni tipice este posibilă doar la un nivel foarte general. Cauza adâncă a acestei "dezordini" este de bună seamă "atemporalitatea" inconștientului, succesiunea fiind acolo o concomitență, o aglomerare, fenomen pe care l-am numit *sincronicitate*. Cf. *Synchronizität als ein Prinzip akausaler Zusammenhänge, GW 8* [și *Über Synchronizität, Opera fundamentală 2*]. Dintr-o altă perspectivă este justificată și formula "elasticității timpului inconștient" (analogă cu

"elasticitatea spațiului" prezentă și ea). Referitor la relația dintre psihologie și fizica atomică trimit aici la C.A. MEIER: *Moderne Physik - moderne Psychologie.* **115**.

[11] Iez. VIII, 14: "... și iată acolo ședeau niște femei, care plângeau pe Tamuz."

[12] Ἡ φυσις τη φυσει τερπεται, και την φυσιν νικα. και η φυσις την φυσιν κρατει, BERTHELOT, **26**, II, I. 3.

[13] Merlinus are de a face cu Merlin, magul, probabil la fel de puțin ca și "Regele Artus" cu regele Arthur. Merlinus este probabil Merculinus, o forma diminutivală a lui Mercurius și pseudonimul unui filozof hermetic. Artus este numele elenisto-egiptean al lui Horos. În arabă este atestată forma Merqulius și Marqulius pentru Mercurius. Junan la Marqulius este Jon (Ιων) din Hellas, care este, conform mitologiei bizantine, un fiu al lui Mercur. (D. CHWOLSOHN, **31**, I, p.796.) El-Maqrîzi spune: "Merqulienii ... aceștia sunt locuitorii din Edessa, din zona Harranului". (l.c., II, p. 615) Jon la ZOSIMOS (BERTHELOT, **26**, III, I. 2) corespunde probabil celui amintit mai sus.

[14] MERLINUS, **2**, *IX*, p.393: "Dar regele bea și bea mai departe, până când toate mădularele lui sunt pline iar venele umflate.". (Pentru textul latin, vezi GW.)

[15] În *Tractatus Aureus de lapide Phil.* (**4**, *I*, p.51) regele bea aqua pernigra, care este numită aici pretiosa et sana, pentru a se însănătoși și a se întări. Regele este aici deja noua naștere, Sinele, care asimilează "apa neagră". Sinele. Apa neagră semnifică păcatul lui Adam, venirea lui Messia și Apocalipsa în *Baruchapokalypse*, 92.

[16] *Aurora Consurgens*, **2**, *III*, p. 196.

[17] Din această cauză apare următorul averstisment: "Cave ab hydropisi et diluvio Noe." (Ferestete de hidropizie și potopul lui Noe.). RIPLAEUS, **141**, p.69.

[18] Cf. dovezile aduse în *Psychologie und Alchemie*, *GW 12*, paragr. 456 ș.u., *Opera fundamentale* 6, 5c.

[19] Aceasta este una dintre versiuni.

[20] Paralela este bineînțeles una psihologică și nu una metafizică.

[21] Cf. cele expuse în *Psychologische Typen*, *GW* 6, și parțial în *Opera fundamentală 1*.

Ascensiunea sufletului

[1] *Tractatus aureus*, **4**, *I*, p. 47.

[2] Un citat dintr-o sursă necunoscută mie, numită prin Sorin, *Ros. Phil.*, **2**, *XIII*, p.264.

[3] Un asemenea caz se găsește la C.A. MEIER: *Spontanmanifestationen des kollektiven Unbewußten*, **116**, p.290

[4] **2**, *XIII*, p.264 (pentru textul latin, vezi GW).

[5] Reamintind regula conform căreia orice lege a psihologiei poate fi răsturnată, trebuie observat faptul că accentuarea conștiinței este eronată peste tot acolo unde aceasta se dovedește oricum prea puternică și refulează cu disperare inconștientul.

[6] **2**, *XIII*, p. 264 (pentru textul latin, vezi GW).

[7] LAURENTIUS VENTURA, **5**, *X*, p.260. Aurul conține "quiddam essentiale Divinum" (o anumită substanță divină). *Tractatus Aristotelis*, **5**, *XVII*, P.892: "Natura este o forță anume intrinsecă lucrurilor ... Dumnezeu este natura și natura este Dumnezeu, iar de la Dumnezeu vine ceva ce îi este foarte apropiat." (pentru textul latin, vezi GW). La PENOTUS, **5**, *VIII*, P. 153. Dumnezeu este recunoscut în linia în se reducta a aurului. M. MAJER, **111**,p. 16.

[8] HIPPOLYTUS, **65**, VII. 26, 10.

[9] ANGELUS SILESIUS, **13**, Cartea a IV-a, p. 194:

"Opera cea mai de preț a Domnului,
E nașterea-n tine a Fiului."
II, p. 103:
"Al Domnului duh cu-a Sa înțelepciune de te-atinge,
Al veșniciei copil în tine viața va prinde."

Purificarea

[1] Richt. 6, 36 ș.u.

[2] Cf. *Der Geist Mercurius, GW 13*, paragr. 89 ș.u..

[3] arenam: "nisip" în sens propriu, aici probabil mai adecvat ca "pământ".

[4] **2**. *XIII*, p. 275 ș.u.. Cf. SENIOR, **160**. p.17 ș.u. (pentru textul latin, vezi GW). Ultimul termen este în arabă și Alkia: al-kian = vital principle. (STAPLETON, **151**. p. 152, note: 5) Alkian cu sensul de libido sau principiu vital în *Liber Platonis Quartorum*, **5**, *XIV* p.152.

[5] Azotul este substanța arcanică. Cf. SENIOR, **160**. p.95.

[6] Materia neagră. Lato = o combinație între cupru, cadmeia și orichalum. Gr.: ελατρον. (DU CANGE. **39**.)

[7] *Ros. Phil.*, **2**, *XIII*. p. 277 (pentru textul latin, vezi GW). Acest citat adesea reluat - despre care se presupune că ar fi fost tradus de către ROBERT DE CHARTRES în secolul al XII- lea din arabă - este atribuit în tratatul lui MORENIUS (**2**. *XII*, p.7 ș.u.) unui autor căzut în uitare, ELBO INTERFECTOR. Citatul este databil într-o perioadă timpurie, dar este puțin probabil să aparțină unei perioade de dinaintea secolului al VII-lea.

[8] Referire la *Tabula Smaragdina*. **147**. p.185. unde se afirmă: "De aceea sunt numit Hermes Trismegistul, pentru că dețin toate cele trei părți ale întregii înțelepciuni a acestei lumi." (pentru textul latin, vezi GW).

[9] Una din autoritățile clasice de proveniență arabă. Redactare: secolele XI până la XII. Citatul din *Rosarium* provine din *Rosinus ad Sarratantam*. **2**. *IV*. p. 284 ș.u.. În *Turba* (ediția RUSKA. **148**. p. 158) se spun doar următoarele: "Amestecați deci Uscatul și Umedul, uscându-se astfel spiritul și sufletul." (pentru textul latin, vezi GW).

[10] Se referă la formula (din MORENIUS, **2**, *XII*. p. 21): "... graba vine de la Diavol.". De aceea se spune în *Rosarium*. **2**. *XIII*. p. 352: "Cel care nu are răbdare să nu se apuce de lucru, căci îl împiedică credulitatea sa ce vine din grabă.". (Pentru textul latin, vezi GW.)

[11] *Ros. Phil.*, **2**, *XIII*. p.277. Cf. *Aurora Consurgens*. **34**. II. cap. 1.

[12] Ioan 4, 13-14: "Oricine bea din apa aceasta va înseta iarăși; Dar cel ce va bea din apa pe care i-o voi da *Eu* nu va mai înseta în veac, căci apa pe care i-o voi da Eu se va face în el izvor de apă curgătoare spre viața veșnică.".

[13] Pentru textul latin, vezi GW.

[14] "Qui bibit spiritum, bibit fontem scaturientem."

[15] Pentru textul latin, vezi GW. Pentru acest pasaj, vezi J.KOCH. **99**, p.124, 132 și 134.

[16] CARDANUS, **29**: "Fiecare vis trebuie redus la numitorul său." (pentru textul latin, vezi GW).

[17] "A se rafina piatra până va atinge limita rafinării maxime și se volatilizează în cele din urmă.". *Ros. Phil.*, **2**, *XIII*, p. 351. În alt loc se pot citi următoarele: "Sublimarea este dublă. Mai întâi are loc îndepărtarea surplusului astfel încât să rămână doar cele mai curate părți, separate de reziduurile elementare, și care posedă astfel eficiența chintesenței. Cealaltă sublimare este readucerea corpurilor în spirit, prin trecerea

materialității corpului în subtilitatea spiritului." (pentru textul latin, vezi GW), *Ros. Phil.*, **2**, *XIII*, p. 285.

[18] Pentru aceste concepte cf. *Psychologische Typen, GW 6*, Definiții.

Întoarcerea sufletului

[1] Cf. figura în simbolurile LAMBSPRINGKiene, **4**, *III*, p. 335. Textul aferent sună în felul următor:

"Este un cuib în pădure./În care Hermes își are puii./
Unul încearcă mereu să zboare de-acolo,/
Celuilalt îi place se rămână în cuib./
Iar altul nu vrea să-l lase pe celalalt să plece."

Această parabolă provine din SENIOR, **160**, p. 15: "Aripile și penele sale sunt retezate și rămâne pe loc și nu mai evadează în înălțimi.". Similar la STOLCIUS, **153**, fig XXXIII. La M. MAJER opoziția se regăsește în imaginea "vulturului ce stă pe vârful muntelui și a corbului fără aripi" (pentru textul latin, vezi GW). Cf. **1**, *I*, p.11 ș.u. și **2**, *IV*, p.316.

[2] *Ros. Phil.*, p.283. (Pentru textul latin, vezi GW.)

[3] Cf. *Paracelsus als geistige Erscheinung, GW 13*, paragr. 238.

[4] Vezi. *Psychologie und Alchemie, GW 12. Opera fundamentală 6*, fig. 235; cf. GOODENOUGH, **53**, și nota 14 în textul de față.

[5] *Ros. Phil.*, **2**, *XIII*, p. 377 (pentru textul latin, vezi GW). Cf. și *Consilium Coniugii*, **1**, *II*, p.129 și *Rosinus ad Serratantam*, **2**, *IV*, p. 291 ș.u..

[6] Din punct de vedere stilistic, imaginile provin din secolul al XVI-lea. Textul, însă, este probabil cu 100 de ani mai vechi. RUSKA, **147**, p.193, plasează textul în secolul al XVI-lea. Datarea ulterioară, secolul al XV-lea (RUSKA, **148**, p. 342) este probabil cea corectă.

[7] Cf. *Psychologie und Alchemie, GW 12*, paragr. 500 și 462, *Opera fundamentală 6*, fig. 231 și 200.

[8] Cf. fig. 220 în *Psychologie und Alchemie, GW 12, Opera fundamentală 6*.

[9] GRIGORE CEL MARE comentează acest pasaj - Cant. III, 11: "...iese și îl privește pe rege cu coroana sa cu care l-a încoronat mama sa în ziua nunții sale, în ziua marii sale bucurii" etc. după cum urmează: mama este Maria "care l-a încoronat cu coroana pentru că el a primit de la ea natura noastră omenească ... și acest lucru s-a întâmplat în ziua nunții sale: când Fiul lui Dumnezeu a vrut să lege dumnezeirea lui de umanitatea noastră și-a dorit drept mireasă biserica. Atunci a hotărât să primească trupul nostru de la a sa mamă." (*Expos. în Cantica Cant.*, **56**, cap. III.) (Pentru textul latin, vezi GW.)

[10] *Gloria mundi*, **4**, *II*, p.213.

[11] 71. XIII, 14.

[12] *Psychologie und Alchemie, GW 12*, paragr. 92, *Opera fundamentală 5*, 2, 15. Vis.

[13] PHILALETHES, **4**, *IV*, p.654.

[14] Un citat aparținând Mariei Prophetissa. SENIOR, **160**, p.17.

[15] Nu este exclus ca, concepția despre "diadema" să aibă o legătură cu conceptul cabalistic al lui Kether (corona). Diadema purpureum este Malchuth, Femininul, Mireasa. Culoarea purpurie trimite la vestimentum care este un atribut al lui Schechinah (prezența divină). Cea din urmă "este veșmânt și palat pentru Sephira Tipheter, căci numele tetragramei, care este Adonai, poate fi rostit doar în palatul său. Iar ea este numită Diadema, pentru că ea este coroana de pe capul bărbatului ei." (*Kabbala Denudata*, **91**, T.I, Pars I, p.131) "Malchuth se numește Kether, adică Coroana Legii" etc., "Cea de-a

zecea Sephira se numește Coroana, căci ea este lumea legăturilor de iubire ce înconjoară toate lucrurile" etc (l.c. p. 487). "Așa cum Malchuth este numit Coroana când se înalță până la Kether; acolo se află coroana deasupra capului bărbatului ei." (l.c. p. 641, pentru textul latin, vezi GW).

[16] NORTON, *Ordinall* (**6**, *I*, p. 40), spune:

> "For greatly doubted evermore all suche,
> That of this Scyence they may write too muche:
> Every each of them tought but one pointe or twayne,
> Whereby his fellowes were made certayne;
> How that he was to them a Brother,
> For every of them understoode each other;
> Alsoe they wrote not every man to teache,
> But to shew themselves by a secret speache:
> Trust not therefore to reading of one Boke,
> But în many Auctors works ye may looke:
> Liber librum apperit saith Arnolde the greate Clerke" etc.

În *Buch des Krates* (BERTHELOT, **25**, III, p.52) se spune: "Tes intentions sont excellentes, mais ton âme ne se résoudra jamais à divulger la vérité, à cause des diversités des opinions et des misères de l'orgueil." - THEOBALD VAN HOGHELANDE (**5**, *I*, p.155) spune: " Această știință își transmite meșteșugul amestecând eroarea cu adevărul și adevărul cu eroarea, spunând câteodată prea puține, alteori prea digresiv, fără o ordine și deseori în ordine inversă. Se străduie să transmită opus-ul doar în taină și să-l ascundă cât se poate de bine." - LA SENIOR, **160**, p.55, se afirmă următoarele: "Ei spuneau peste tot adevărul, însă oamenii nu le înțelegeau cuvintele ... și de aceea opiniile lor falsifică plauzibilul și fac adevărat neadevărul ... Eroarea se naște din faptul că nu este înțeleasă intenția dacă sunt rostite cuvinte necunoscute minții lor și care au un înțeles ascuns." SENIOR spune despre secretul ascuns în cuvintele înțelepților că: "Acesta aparține celui care îl zărește și îl descoperă în interior.". În *Rosarium*, **2**, *XIII*, p. 230) se declară: "Nu am explicat tot ceea ce apare și este necesar în această operă, căci există lucruri despre care nu trebuie să-i vorbim unui om.". "Astfel de lucruri trebuie să fie transmise pe cale mistică, așa precum poezia vorbește în parabole și fabule." (l.c., p.274, pentru textul latin, vezi GW) - HEINRICUS KHUNRATH, **96**, p.21, amintește principiul: "Arcana publicata vilescunt.". ANDREAE a folosit cuvintele acestea drept motto la *Chymische Hochzeit*, **143**. ABU'L QASIM MUHAMMAD IBN AHMAD AL-SIMAWI, cunoscut sub numele de AL-JRAQI, spune în cartea sa *Book of the Seven Climes*, **67**, p.410, următoarele despre metoda pedagogică a lui Jäbir Ibn Hayyan: "Then he spoke enigmatically concerning the composition of the External and the Internal ... Then he spoke darkly ... that în the External there is no complete tincture and that the complete tincture is to be found only în the Internal ... that the Internal is like this and like that and that he did no cease from this kind of behaviour until he had completely confused all except the most quick-witted of his pupils ..." - WEI PO-YANG (circa 142 e.n.) spune: "It would be a great sin on my part not to transmit the Tao which would otherwise be lost to the world forever. I shall not write on silk lest the divine secret be unwittimgly spread abroad. In hesitation I sigh ..." (**158**, p. 243).

[17] **2**, *XIII*, p. 205.

[18] Paralela la acest lucru este relația ciudată dintre Malchuth, cel mai de jos, cu Kether, cel mai înalt, așa cum s-a amintit mai sus.

[19] Este probabil identic cu JOANNES DE GARLANDA (a doua jum. a sec. al XII-lea și începutul sec. al XIII). De la el avem *Commentariolus în Tabulam Smaragdinam*, în *De Alchemie*, **68**, p. 364.

[20] **2**, *XIII*, p. 270. (Pentru textul latin, vezi GW.)

[21] **68**, p. 365 (pentru textul latin, vezi GW). Deoarece alchimiștii sunt în calitate de "filozofi" niște empiriști ai sufletului, terminologia lor are un rol secundar în fața experienței. Descoperitorul este arareori un taxonomist.

[22] Iată ce spune DORNEUS : "Nașterea pământeană, spagirică trebuie că va primi, prin ascensiune, o natură cerească, iar apoi, prin coborâre, natura centrului Pământului." (**5**, *III*, p.409; pentru textul latin, vezi GW).

[23] Această circumstanță explică de ce proiecția nu are de obicei efect asupra purtătorului ei. Iar faptul acesta explică la rândul său de ce alchimiștii se așteptau ca "proiecția" pietrei să provoace o modificare a materiei comune.

[24] Locul acestuia este ocupat la alchimiști de către "telum passionis".

[25] CHRISTIAN ROSENCREUTZ, *Chymische Hochzeit*, **143**, Anno 1459. Arcana publicata vilescunt et gratiam prophanata amittunt. Straßburg, Zetzner, 1616. Datarea "anno 1459" este o manevră conștientă de inducere în eroare.

[26] A.E. WAITE, **156**.

[27] O cauză declanșatoare pot fi și intoxicațiile ce determină stări delirante. În ritualele primitive se folosesc în asemenea cazuri mai ales Datura și peyotl (Anhalonia Lewinii). Vezi HASTINGS, **62**, IV, p. 735 ș.u..

[28] Deoarece această scriere a fost redactată în 1943, păstrez varianta sa originală în speranța unei lumi mai bune.

[29] Lucrarea mea, *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewußten (Opera fundamentală 3)*, se ocupă cu acest proces de diferențiere.

[30] Cf. *Tractatus Aristotelis*, **2**, *VIII*, p. 371.

[31] Un bun exemplu se găsește la ANGELUS SILESIUS, **13**, Cartea a III-a, N. 238:

> "O, bucurie! Dumnezeu devine om și se naște!
> Unde? În mine; mamă m-a ales să-i fiu.
> Urmează ce apoi? Maria sufletul este,
> Inima mea e leagăn, trupul, el e lăcașul lui", etc..

[32] Și animusul femeilor are o capacitate similară de a crea iluzii, cu deosebirea că acesta se compune din dogme și prejudecăți ce nu sunt concepute individual, ci au fost preluate de aiurea.

[33] Euthicia din Tratatul *Rosinus ad Sarratantam*, **2**, *VI*.

[34] *Mutus Liber*, **120**, este reprodus ca anexă la MANGETUS, *Bibliotheca Chemica Curiosa*, 1702, **3**, *III*. (Pentru ilustrații, vezi *Opera fundamentală 5*, fig.2.) Există și o ediție modernă. O altă pereche de alchimiști ar fi: JOHN PORDAGE și JANE LEADE (sec. al XVII-lea).

[35] A trăit între anii 1817-1910.

[36] M.A. ATWOOD, **15**.

[37] JOHN PORDAGE (1607-1681) a studiat medicina și teologia la Oxford. A fost un adept al lui JAKOB BOEHME și al filozofiei acestuia cu nuanțe alchimice și a dobândit cunoștințe de astrologie și alchimie. Un rol esențial în filozofia sa mistică îl joacă Sophia. ("Ea este

independența mea divină, veșnică și esențială. Ea este roată cuprinsă în roata mea." etc., *Sophia*, **134**, p. 21.)

[38] Scrisoare este publicată în ROTH-SCHOLTZ, **146**, I, p.569 ș.u.. Prima ediție germană (*Philosophisches Send-Schreiben vom Stein der Weißheit*) pare să fi fost publicată la Amsterdam, în 1698.

[39] Una din aluziile răspândite la *Cântarea Cântărilor*. Cant. VII, 3: "Sânul tău e cupă rotunjită pururea de vin tămâios plină ...". Cf. și *Aurora Consurgens*, **34**, I, cap. 12.

[40] Ultimele propoziții amintesc de dogmele "secta liberi spiritus", care se trage încă din secolul al XIII-lea de la beguini și beguarzi.

[41] Concepția lui PORDAGE corespunde într-o oarecare măsură psihologiei feminine conștiente, nu însă și celei inconștiente.

[42] PORDAGE, *Sophia*, **134**, cap. 1 ș.u..

[43] Există însă o lucrare modernă care înfățișează foarte bine universul simbolic feminin: ESTHER HARDING, *Woman's Mysteries*, **61**.

[44] **32**, fig. 131 și 135 în *Opera fundamentală 5*.

[45] Săgeata trimisă la "telum passionis" a lui Mercur. (vezi *Cantilena* RIPLAEI, **141**, p.423.) Cf. *Der Geist Mercurius*, *GW 13*, paragr. 113 ș.u.. Vezi și BERNARD DE CLAIRVAUX, **24**, XXIX, 8: "Cuvântul lui Dumnezeu este o săgeată; este mai puternic și mai pătrunzător decât o spadă cu două tăișuri ... Și iubirea lui Christos este o săgeată aleasă, care nu a nimerit doar sufletul Mariei, ci l-a străpuns astfel încât nici o părticică a inimii ei feciorelnice nu a rămas necuprinsă de dragoste." (pentru textul latin, vezi GW).

[46] Cf. aici, de exemplu, basmul "despre femeia care s-a prefăcut în păianjen" în K. RASMUSSEN, **139**, p.121 ș.u., precum și basmul siberian, **114b**, nr. 31: "Fata și căpățâna", în care o femeie se căsătorește cu o căpățână.

[47] **54**, II, lib. I, p. 35. Cf. BERNARD DE CLAIRVAUX, **24**, XXIX, 8: despre Maria: "Iar ea primi în adâncul ei o mare și dulce rană de iubire ..." (pentru textul latin, vezi GW).

Noua naștere

[1] "Numerus perfectus este denarius." (MYLIUS, **121**, p.134.). La pitagoreici este δεκας al τελειος αριθμος. (HIPPOLYTUS, **65**, I, 2, 8.) cF. J. LYDUS, **109**, 3, 4 și PROCLUS, **136**, 21, AB. Această concepție a pătruns în alchimie prin *Turba*. (*Sermo Pytagorae*, ediția RUSKA, **148**, p.300 ș.u..) Același lucru la SENIOR, **160**, p.29 ș.u.. DORNEUS, **5**, *IV*, p.622, afirmă: "Dacă numerele trei și patru urcă la zece, are loc o revenire la unitate. În această taină este cuprinsă întreaga înțelepciune secretă a naturii.". El contestă însă (l.c., p. 545) că prin 1+2+3+4 se ajunge la 10, căci 1 nu este încă un număr. Denarius-ul s-ar obține mai curând din 2+3+4 = 9+1. El insistă asupra eliminarea diabolicului binarius (l.c., p.542 ș.u.). JOHN DEE (**5**, *IX*, p. 220) deduce denarius în mod tradițional. Antiquissimi Latini Philosophi au presupus că crux rectilinea simbolizează denarius-ul. Un autor antic, probabil arab, ARTEFIUS (**5**, *XII*, p. 222) deduce denarius inițial tot prin suma primelor patru numere. Apoi amintește că 2 este primul număr și efectuează următoarea operație: 2+1=3, 2+2=4, 4+1=5, 4+3=7, 7+1=8, 8+1=9, 9+1=10. "În același fel se obțin sutele din zeci și miile din sute" (pentru textul latin, vezi GW). Operație este fie enigmatică, fie copilărească.

[2] Conform lui HIPPOLYTUS, **65**, IV, 43, 4, egiptenii spun că Dumnezeu este μονας αδιαιρετος (o unitate indivizibilă), și cum numărul zece este o monadă, începutul și sfârșitul numerelor.

[3] Vezi "denarius" ca allegoria Christi la RABANUS MAURUS, **137**.

[4] "Ascultă și nu uita: Sarea este cel mai vechi mister. Sâmburele ei este ascuns harpocratic în cifra zece!" (H.KHUNRATH. **95**. p.194; pentru textul latin, vezi GW). Sarea este cea a sapienței. Harpocrate este geniul secretului mistic.

[5] O paralelă la aceasta se găsește în sistemul lui Monoimos (HIPPOLYTUS, **65**, VIII, 12, 2 ș.u.) Fiul lui Okeanos (Anthropos-ul) este o monadă indivizibilă care este și o decadă. "Din decarul divin vei putea construi unitatea." (pentru textul latin, vezi GW). (Citat din JOH. DAUSTIN apud. AEGIDIUS DE VADIS, **5**, *VII*, p.115 ș.u.) Dausten, Dastyne etc., probabil un englez, care este situat de unii la începutul secolului al XIV-lea, de alții însă mult mai târziu. Vezi FERGUSON, **40**.

[6] În NORTON, *Ordinall.* **6**, *I.* p.48. se spun următoarele: "Cel care a obținut aceasta o dată, a ajuns la vremea culesului fructelor eforturilor sale."(pentru textul latin, vezi GW). Un citat din JOH. PONTANUS. Acesta a trăit în jurul anului 1550 și a fost medic și profesor de filozofie în Königsberg. Cf. FERGUSON, **40**, II. p.212.

[7] Este remarcabil faptul că ascensiunea spirituală parcurge și la JUAN DE LA CRUZ zece trepte.

[8] **2**, *XIII.* p. 369: "Toate acestea vin dintr-unul, de la unul și cu unul, care își este propria rădăcină.". Cf. p.195 în acest volum.

[9] Privitor la antinomie ca treapta cea mai înaltă de ratio vezi "Docta Ignorantia", **123**, a lui NICOLAUS CUSANUS.

[9a] Cf. *Ros. Phil.*, **142**.

[10] Înseamnă probabil: Înghițit, ascuns în abis.

[11] Cf. *Rosinus ad Sarratantam.* **2**, *IV.* p.309: "Mama [a pietrei] este o fecioară, iar tatăl nu s-a împreunat cu ea." (pentru textul latin, vezi GW).

[12] Cf. PETRUS BONUS. **5**, *XVI.* p. 649: "Mama este o fecioară și tatăl nu și-a cunoscut soția. Știau deja că Dumnezeu urma să devină om, căci în ultima zi, când această operă se va împlini, Creatorul și creatul se vor contopi într-unul singur: Astfel se va înnoi tot ceea ce este vechi." (pentru textul latin, vezi GW).

[13] DANTE, *Paradiso*, XXXIII, I: "O, Maică Fecioară, fiică a fiului tău.".

[14] **2**, *XII.* p. 37.

[15] Cf. *Psychologie und Religion, GW 11*, paragr. 95 ș.u. și 153 ș.u.; *Opera fundamentală 4*, note: 38 ș.u. și 49 ș.u.; *Paracelsus als Arzt, GW 15; Psychologie und Alchemie, Opera fundamentală 5, III.* note: 20.

[16] Astfel de afirmații nu rezolvă desigur nici o problemă metafizică. Astfel nu se afirmă și nici nu se infirmă cu nimic nemurirea sufletului.

[17] **2**, *XIII*, p. 356 (pentru textul latin, vezi GW). Cf. *Psychologie und Alchemie, Opera fundamentală 5, III.* note: 20.

[18] Gayomart este la fel de lung pe cât este de lat, deci sferic, precum sufletul lumii al lui Timaios. El sălășluiește în fiecare suflet omenesc și se întoarce prin acesta la Dumnezeu. REITZENSTEIN și SCHAEDER, **140**, p.25.

[19] Vezi *Psychologie und Alchemie, Opera fundamentală 5, III.* A.

[20] Cf. *Der Geist Mercurius, GW 13.*

[21] De la βαφη = tinctura și μητις = inteligență, gândire, reflecție, sinonim craterului lui Hermes umplut cu νους ? Cf. FR. NICOLAI, **124**, p.120 și J. VON HAMMER, **60**. Cf. aici fig. 70 în *Opera fundamentală 5*, unde se înfățișează un mister al șarpelui. O conexiune cu templierii este incertă. (J.v. HAMMER, **59**.)

[22] Cf. aici fig. 70 în *Opera fundamentală* 5, unde este înfățișat un mister al șarpelui. O conexiune cu templierii este incertă. (J.v. HAMMER, **59**.)

[23] ANASTASIUS SINAITA. **12**. Lib. XII: "Și cand Corbul Negru, Satana, a fost înnăbușit, sau a pierit ...". S. AMBROSIUS, **11**. Lib. I, cap. XVIII: "Deoarece nerușinarea și vina sunt lucruri întunecate și se hrănesc din cadavre precum corbii ...". Corbul poate fi și un simbol al peccatores. AUGUSTINUS, **16**. Lib. I, cap. 38: "Corbii negri simbolizează păcătoșii ce n-au fost încă purificați prin iertarea păcatelor.". PAULINUS AQUILEIENSIS, **131**: "Sufletul unui păcătos .... care este mai negru decât corbul." (pentru textul latin, vezi GW).

[24] *Ros. Phil.*, **2**, *XIII*, p. 359. Vezi fig. 54 în *Opera fundamentală 5*.

[25] Alte reprezentări ale Rebis-ului l.c. Index, vezi Hermaphroditus.

[26] Identitatea dintre prima materia și Dumnezeu se regăsește nu numai în alchimie, ci și în alte părți în filozofia medievală. Ea apare deja la ARISTOTEL, iar în alchimie apare pentru prima dată în *Traktat der Platonischen Tetralogien* (**5**, *XIV*, p. 142 ș.u.). J.MENNENS (**5**, XV, p. 334) spune: "Numele alcătuit din patru litere al lui Dumnezeu semnifică cea mai sfântă Trinitate și materia care este numită umbra sa și pe care Moise o numește reversul lui Dumnezeu." Această idee apare ulterior în filozofie la DAVID DIN DINANT, combătut mai ales de către ALBERTUS MAGNUS. "Există anumiți eretici care afirmă că Dumnezeu, Prima Materia și Nous, respectiv spiritul lumii sunt unul și același lucru." (pentru textul latin, vezi GW). *Summa Theol.* I, 6 quaest. 39; pentru amănunte vezi KROENLEIN, **103**, p.303 ș.u..

[27] Ideea hermafroditului se întâlnește, după câte se pare, și ulterior în mistica creștină. Astfel, lui PIERRE POIRET (1646-1719), apropiat al lui Madame de la Motte Guyon, i s-a reproșat credința că în Imperiul Milenar reproducerea va avea loc pe cale hermafrodită. Acest lucru este contestat de CRAMER, care observă că operele lui POIRET nu conțin nici o astfel de afirmație. (Cf. HAUCK, **63**, XV, p. 496.)

[28] Este interesant de urmărit modul în care această teorie se reîntâlnește cu alchimia în cartea lui HERBERT SILBERER: *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik*, **149**.

[29] *De docta ignorantia*, **123**, II, 3 (pentru textul latin, vezi GW).

[30] l.c., XII (pentru textul latin, vezi GW).

[31] *De conjecturis*, **122**, II, 14 (pentru textul latin, vezi GW).

[32] **123**, I, cap. X (pentru textul latin, vezi GW). (Citat din VANSTEENBERGHE, **154**, pp. 283, 310, 346.)

BIBLIOGRAFIE

Bibliografia este ordonată alfabetic și cuprinde două secțiuni:
A. Vechi antologii de tratate alchimice de diferiți autori.
B. Bibliografie generală cu trimiteri la materialul secțiunii A.
Numerotarea este identică cu cea din GW.

A. Vechi antologii de tratate alchimice de diferiți autori

1 ARS CHEMICA, quod sit licita recte exercentibus, probationes doctissimorum iurisconsultorum .... Argentorati (Strasbourg), 1566.

2 Septem tractatus seu capitula Hermetis Trismegisti aurei (pp. 7-31, de obicei citat ca "Tractatus aureus").

// Studium Consilii congiuii de massa solis et lunae (pp. 48-265. de obicei citat ca "Consilium congiuii").

2 ARTIS AURIFERAE quam chemiam vocant ... Basilea, 1593, 2 vol.

Tratatele cuprinse în acest volum:

Vol. I

I Aenigmata ex visione Arislei philosophi et alegoriis sapientum (pp. 146-154. de obicei citat ca "Visio Arislei").

II In Turbam philosophorum exercitationes (pp.154-182).

III Aurora consurgens, quae dicitur Aurea hora (pp. 185-246).

IV (Zosimos) Rosinus ad Sarrantantam episcopum (pp. 277-319).

V Maria Prophetissa: Practica ... in artem alchemicam (pp. 319-324).

VI (Kallid) Liber secretorum alchemiae compositus per Calid filium Iazichi (pp. 325-351. vezi si 20. BACON).

VII Tractatulus Aristotelis de practica lapidis philosophici (pp.361-373).

IX Merlinus: Allegoria de arcano lapidis (pp. 392-396).

X Tractatulus Avicennae (pp.405-437).

XI Liber de arte chimica (pp. 575-631).

Vol. II

XII Morienus Romanus: Sermo de transmutatione metallica (pp. 7-54).

XIII Rosarium philosophorum (pp. 204-383).

3 MANGETUS, JOANNES JACOBUS (ed.): BIBLIOTHECA CHEMICA CURIOSA, seu Rerum ad alchemiam pertinentium thesaurus instructissimus ... Geneva (Colonia Allobrogum), 1702. 2 vol.

Tratatele cuprinse în acest volum:

Vol. I

I Hermes Trismegistus: Tractatus aureus de lapidis physici secreto (pp.400-445).

II Lullius: Testamentum novissimum, regi Carolo dicatum (pp. 790-806)

III Mutus Liber in quo tamen tota Philosophia hermetica figuris hieroglyphicis depingitur (fără paginație, urmează după p. 938).

4 MUSAEUM HERMETICUM reformatum et amplificatum ... continens tractatus chimicos XXI praestantissimos ... Francofurti, 1678. Vezi și 155 (WAITE).

Tratatele cuprinse în acest volum:

I Hermes Trismegistus: Tractatus aureus de philosophorum lapide (pp.8-52).

II Barcius (F. von Sternberg): Gloria mundi, alias Paradysi tabula (pp. 203-304).

III Lambspringk: De lapide philosophico figurae et emblemata (pp.337-371).

IV Philalethes: Introitus apertus ad occlusum regis palatium (pp. 647-700).

V Philalethes: Fons chemicae philosophiae (pp. 799-814).

5 THEATRUM CHEMICUM, praecipuos selectorum auctorum tractatus ... continens. Ursellis, 1602. 5 vol. (vol. IV, Argentorati (Strasbourg), 1613; vol. V, Argentorati, 1622).

Tratatele cuprinse în acest volum:

Vol. I

I Hoghelande: Liber de alchemiae difficultatibus (pp. 121-215).

II Dorneus: Speculativae philosophiae, gradus septem vel decem continens (pp. 255-310).

III Dorneus: Physica Trismegisti (pp. 405-437).

IV Dorneus: Congeries Paracelsicae chemiae de transmutationibus metallorum (pp. 557-646).

V Zacharius: Opusculum philosophiae naturalis metallorum (pp. 804-848).

VI Flamel: Annotata quaedam (pp. 848-901).

Vol. II

VII Aegidius de Vadis: Dialogus inter naturam et filium philosophiae (pp. 95-123).

VIII Penotus: Quinquaginta septem canones de opere physico (pp. 150-154).

IX Dee: Monas hieroglyphica (pp. 218-243).

X Ventura: De ratione conficiendi lapidis (pp. 244-356).

Vol. III

XI Melchior: Addam et processum sub forma missae, a Nicolao (Melchiori) Cibinensi, Transilvano, ad Ladislaum Ungariae et Bohemiae regem olim missum (pp. 853-860).

Vol. IV

XII Artefius: Clavis majoris sapientiae (pp. 221-240).

XIII Avicenna: Declaratio lapidis physici filio suo Aboali (pp. 986-994).

Vol. V

XIV Liber Platonis quartorum [illegible] (pp. 114-208).

XV Mennens: Aurei velleris [illegible] libri tres (pp. 267-470).

XVI Bonus: Preciosa margarita novella (pp. 589-794).

XVII Tractatus Aristotelis alchymistae ad Alexandrum Magnum, de lapide philosophico (pp. 880-892).

6 THEATRUM CHEMICUM BRITANNICUM. Containing Several Poeticall Pieces of Our Famous English Philosophers, Who Have Written the Hermetique Mysteries in Their Owne Ancient Language. Collected with annotations by Elias Ashmole. London, 1652.

Tratatele cuprinse în acest volum:

I Norton: The Ordinall of Alchimy (pp. 13-106). Cf. ediției cu facsimile:

I-a Thomas Norton of Bristoll. The Ordinall of Alchimy. Whit an introduction by E. J. HOLMYARD. London, 1928. Baltimore, 1929.

B. BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

ABUL KASIM, vezi **67** (HOLMYARD).

9 AFANASSIEW, N. ALEXANDER: Russische Volksmärchen. Wien, 1906.

10 AGRIPPA VON NETTESHEIM, Heinr. Cornelius: De incertitudine et vanitate omnium scientarium. Coloniae. 1584.

ALBERTUS MAGNUS, vezi **103** (KROENLEIN).

Allegoria merlini, vezi **2** (Artis auriferae), IX.

11 AMBROSIUS: De Noe et Arca. Vezi **117** (MIGNE, Patr. Lat.), vol. 14, col. 411 ș.u..

12 ANASTASIUS SINAITA: Anagogicae contemplationes in hexaemeron ad Theophilum. Vezi **118** (MIGNE, Patr. Graec.), vol 89, col 851-1078.

ANDREAE, Johann Valentin, vezi **143, 145** (ROSENCREUTZ).

13 ANGELUS SILESIUS (Johann SCHEFFLER): Cherubinischer Wandersmann. În : Sämtliche poetische Werke. Ediție îngrijită de H.L. HELD. München. 1924.

14 ANSCHUETZ, Richard: August Kékulé, Berlin, 1929.

ARISTOTELES (pseudo-), vezi **2** (Artis auriferae), VIII. cât și **5** (Theatrum chemicum), XVII.

ARTEFIUS, vezi **5** (Theatrum chemicum), XII.

ASHMOLE, Elias, vezi **6** (Theatrum chemicum Britannicum).

15 ATWOOD, Mary Anne: A Suggestive Inquiry into the Hermetic Mystery. Belfast. 1920. (prima ediție tipărită 1850).

16 AUGUSTINUS, Aurelius: Annotationes in Job. Vezi **117** (MIGNE, Patr. Lat.), vol. 34, col 880 ș.u..

17 AUGUSTINUS, Aurelius: Confessiones. Vezi **117** (MIGNE, Patr. Lat.), vol 32, col 784 ș.u..

AUGUSTINUS, Aurelius: Bekenntnisse. Tradus de Alfr. Hoffmann. Biblioteca presbiteriană. Bd. 18. Kempten u. München, 1914.

18 AUGUSTINUS, Aurelius: Epistulae LV. Vezi **117** (MIGNE, Patr. Lat.), vol. 33, col. 208 ș.u..

AUGUSTINUS, Aurelius: Ausgewählte Briefe. Traduse de Alfr. Hoffmann. Biblioteca presbiteriană. Bd. 29. Kempten u. München, 1917.

Aurora Consurgens, partea I. Vezi **34** (Codex Rhenovacensis 172), cf. 80 (C.G. JUNG si M.-L. v. FRANZ).

Aurora Consurgens, partea a II-a. Vezi **2** (Artis auriferae), III.

19 AVALON, ARTHUR (Sir John WOODROFFE): The Serpent Power. Translated from the Sanskrit. 3-rd revised edition. Madras and London, 1931.

AVALON, Arthur (Sir John WOODROFFE): Die Schlange. Tradus de E. Fuhrmann. Lahn. 1928.

22 BAYNES, Charlotte Augusta: A Coptic Gnostic Treatise Contained in the Codex Brucianus-Bruce MS: 96; Bodleian Library, Oxford. Cambridge. 1933.

23 BENOIT, Pierre: L'Atlantide. Paris, 1920.

24 BERNARD DE CLAIRVAUX: Sermo in Cantica canticorum. Vezi **117** (MIGNE, Patr. Lat.), vol 183, col 932 ș.u..

BEROALDE DE VERVILLE, François, vezi **36**.

25 BERTHELOT, Marcellin: La Chimie au moyen age. (Histoire des sciences) Paris, 1893. 3 vol.

26 BERTHELOT, Marcellin: Collection des anciens alchimistes grecs. Paris, 1887-1888. 3 vol.

BONUS, Petrus. Vezi **5** (Theatrum chemicum), XVI.

27 BOUSSET, Wilhelm: Hauptprobleme der Gnosis. Göttingen, 1907.

29 CARDANUS, Hieronymus: Somniorum synesiorum omnis generis insomnia explicantes libri IV. Basilae, 1585.

30 CHRISTENSEN, Arthur: Les types du premier homme et du premier roi dans l'histoire légendaire des Iraniens. (Archives d'études orientales, Lundell. XIV, 2p.) Stockholm, 1917.

31 CHWOLSOHN, Daniel Abramowitch: Die Ssabier und der Ssabismus. St. Petersburg, 1856. 2 vol.

32 Codex Ashburnham 1166. Miscellanea d'alchimia. sec. 14. Florenz, Biblioteca Medicae-Laurenziana. MS.

33 Les Grandes Heures du Duc de Berry. 1413. Paris. Bibliotheque nationale. MS. (Latin 919).

34 Codex Rhenovacensis 172. sec.15. Abh. 1: Aurora Consurgens. partea I. Zürich. Biblioteca centrală.

35 COLONNA, Francesco: Hypnerotomachia Poliphili ... Venezia. 1499.

36 COLONNA, Francesco: Le Songe de Poliphile. Traduit par Francois Béroalde de Verville, Paris. 1600.

39 DU CANGE, Charles du Fresne, Sieur: Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis. Lyon. 1688. 2 vol.

40 FERGUSON, John: Bibliotheca Chemica. Glasgow. 1906. 2 vol.

41 FIERZ-DAVID, Hans Eduard: Die Entwicklungsgeschichte der Chemie. Basel, 1945.

42 FIRMICUS MATERNUS, Julius: Mathesis V. Praefat. in: Julii Firmici Materni Matheseos Libri VIII. ed. W. KROLL et F. SKUTSCH. Leipzig. 1897-1913. partea a doua. II. pp. 1-66.

FLAMEL, Nicholas. vezi **5** (Theatrum chemicum). VI.

44 FRAZER, Sir James George: Taboo and the Perils of the Soul. (The Golden Bough. 3-rd edition, vol. III). London, 1911.

(Der Goldene Zweig. das Geheimnis von Glauben und Sitten der Völker. Abgekürzte Ausgabe. 1928.)

45 FRAZER, Sir James George: Totemism and Exogamy. London. 1910. 4 vol.

46 FREUD, Sigmund: Zur Technik. Erinnern, Wiederholen u. Durcharbeiten. Ges. Werke, vol. VI. Wien. 1925.

47 FREUD, Sigmund: Zur Technik. Bemerkungen über die Übertragungsliebe. Ges. Werke. vol VI. Wien, 1925.

48 FREUD, Sigmund:Krankengeschichten. Bruchstücke einer Hysterie-Analyse. Ges. Werke, vol. VIII. Wien, 1924.

49 FREUD, Sigmund: Die Traumdeutung. Ges. Werke. vol. II. Wien, 1925.

50 FREUD, Sigmund: Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse. Ges. Werke, vol. VII. Wien, 1924.

51 FREUD, Sigmund: Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci. Ges. Werke, vol. IX. Wien, 1925.

52 FROBENIUS, Leo: Das Zeitalter des Sonnengottes. Berlin, 1904.

53 GODENOUGH, Erwin R.: The Crown of Victory in Judaism. Art Bulletin, Sepentru 1946, vol. XXVIII, 3.
54 GOWER, John: Confessio amantis. In: The Complete Works of John Gower. Edited by G.C.MACAULAY. Oxford, 1899/1902.
55 GREGORIUS MAGNUS: Epistolae. In: Opera. Paris, 1586, p.575 ș.u.. Vezi si **117** (MIGNE, Patr. Lat.), vol. 77, col 806 ș.u.
56 GREGORIUS MAGNUS: Super Cantica Canticorum expositio. In: Opera. Paris, 1586, p.6 ș.u. Vezi și **117** (MIGNE, Patr. Lat.), vol. 79, col. 507 ș.u.
57 HAGGARD, Sir Henry Rider: She. London, 1887.
58 HAGGARD, Sir Henry Rider: Ayesha, or The Return of She. London, 1905.
59 HAMMER-PURGSTALL Joseph von: Mémoire sur deux coffrets gnostiques du moyen age. Paris, 1835.
60 HAMMER-PURGSTALL, Joseph von: Mysterium Baphometis revelatum seu Fratres militiae Templi etc. Fundgruben des Orients. Wien, 1818. vol.VI.
61 HARDING, M. Esther: Woman`s Mysteries ... London and New York, 1935.
HARDING, M. Esther: Frauenmysterien, einst und jetzt. Zürich, 1949.
62 HASTINGS, James (ed.): Encyklopedia of Religion and Ethics. Edinburgh and New York, 1908-1927.
63 HAUCK, Albert (ed.): Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche. Leipzig, 1896-1913.
HENNECKE, E., vezi **7**.
64 HIERONYMUS, Eusebius: Adversus Jovinianum liber primus. Vezi **117** (MIGNE, Patr. Lat.), vol. 23, col 219 ș.u.
65 HIPPOLYTUS: Elenchos. In: Hippolytus` Werke. vol III, ed. P. WENDLAND. Leipzig. 1916.
66 HOCART, Arthur Maurice: Kings and Councillors. Cairo. 1936.
HOGHELANDE, Theobald von, vezi **5** (Theatrum chemicum), I.
67 HOLMYARD, Eric John: Abu`l-Qasim al-Iraqi. Isis (Bruges), VIII, 1926, 3, p. 403/26.
HOLMYARD, Eric John: vezi și **6**, I-a.
68 HORTULANUS (JOHANNES DE CARLANDIA): Commentariolus in Tabulam smaragdinam Hermetis Trismegisti. In: De Alchemia. Noribergae, 1541. Vezi și **147** (RUSKA), p. 180 ș.u. Cf. și **20** (BACON).
69 HOWITT, Alfred William: The Native Tribes of South-East Australia. London and New York. 1904.
HUERLIMANN, Martin, vezi **132.**
70 IRENAEUS: Contra haereses. Vezi **118** (MIGNE, Patr. Gr.), vol 7, col 879 ș.u. Vezi și:
IRENAEUS. Tradus de E. Klebba. Biblioteca presbiteriană, vol. 3 Kempten și München. 1912.
71 ISIDOR VON SEVILLA: Liber etymologiarum Isidori Hyspalensis episcopi. Basilae. 1489. Vezi și **117** (MIGNE, Patr. Lat.), vol 82, col. 73 ș.u.
72 JACOBI, Jolande: Die Psychologie von C.G. Jung. Zürich, 1940, editia a treia, 1949.
91 *Kabbala Denudata seu Doctrina Hebraeorum* . . Sulzbach, 1677. KAUD, vezi **2** (Artis auriferae), VI-VII.
92 KAUTZSCH, Emil: Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments. Tradus în limba germană de E.K. 1921.
95 KHUNRATH, Heinrich Conrad: Amphitheatrum sapientiae aeternae solius verae. Christiano-kabalisticum, divino-magicum ... Tertiunum. Catholicon. Hanau, 1604.

96 KHUNRATH, Heinrich Conrad: Von hylealischen, das ist, pri-materialischen catholischen, oder algemeinen natürlichen Chaos. Magdeburg, 1597.
97 KIRCHER, Athanasius: Oeodipus Aegyptiacus. Romae, 1652.
98 KLINZ, Albert: Ἱερος γαμος : Quaestiones selectae ad sacras nuptias Graecorum religionis et poeseos pertinentes. Halle, 1933.
KNORR VON ROSENROTH vezi **91**.
99 KOCH, Joseph (ed.): Cusanus-Texte. Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, 1936/37, Abh. 2. Vezi și **122-123.**
100 KOHUT, Alexander: Die talmudisch-miradische Adamssage in ihrer Rückbeziehung auf die persische Yima- und Meshiasage. Zeitschrift der Deutschen morgenländischen Gesellschaft. Leipzig, 1871, vol. XXV, 59/94.
103 KROENLEIN, J.H.: Amalrich von Bena und David von Dinant. Theologische Studien und Kritiken. Hamburg, 1847, vol. 1, p. 271 ș.u.
104 LAVAUD, M.B.: Vie profonde de Nicolas de Flue. Fribourg, 1942.
105 LAYARD, John: The Incest Taboo and the Virgin Archetype. Eranos-Jahrbuch 1944/45, p.253 ș.u.
106 LAYARD, John: Stone Men of Malekula. London, 1942.
107 LEISEGANG, Hans: Der heilige Geist. Leipzig, 1919.
108 LÉVY-BRUHL. Les Fonctions mentales dans les sociétés inférieures. Paris, 1912.
LULLIUS, Raymundus. Vezi **3** (Bibliotheca chemica curiosa). II.
109 LYDUS, Johannes (JOHANNES LAURENTIUS): De mensibus, ed. Rich. WUENSCH. Leipzig, 1898.
111 MAJER, Michael: De circulo physico quadrato. Oppenheimii 1616.
113 MAJER, Michael: Symbola aurae mensae duodecim nationum. Francofurti, 1617.
MANGET, Jean Jaques, vezi **3** (Bibliotheca chemica curiosa).
114 Basme din literatura universală:
a) Isländische Volksmärchen. Traduse de Ida și Hans NAUMANN. Jena 1923.
b) Märchen aus Sibirien. Herausg. Hugo KUENIKE. Jena 1940. Russische Volksmärchen. vezi **9.**
Vezi și **139** (RASMUSSEN).
115 MEIER, C.A.: Moderne Physik - Moderne Psychologie. În: Die kulturelle Bedeutung der komplexen Psychologie. Berlin, 1935, p.349 ș.u.
116 MEIER, C.A.: Spontanmanifestationen des kollektiven Unbewußten. Zentralblatt für Psychotherapie. Leipzig, XI, 1939, p.284 ș.u.
117 MIGNE, Jaques Paul (ed.): Patrologiae cursus completus. Series latina. Paris, 1844/80.
118 MIGNE, Jaques Paul (ed.): Patrologiae ... Series graeca, Paris, 1857/66.
120 *Mutus Liber* in quo tamen tota philosophia hermetica, figuris hieroglyphicis depingitur ... Rupellae. 1677. Vezi și **3** (Bibliotheca chemica curiosa), III.
121 MYLIUS, Johann Daniel: Philosophia reformata. Francofurti, 1622.
122 NICHOLAS (Khrypffs) VON CUSA (NICOLAUS CUSANUS): De conjecturis novissimorum temporum. În: Opera. Basel, 1565.
123 NICHOLAS (Khrypffs) VON CUSA (NICOLAUS CUSANUS): De docta ignorantia. În: Opera. Basel, 1565.
124 NICOLAI, Christoph Friedrich: Versuch über die Beschuldigungen, welche dem Tempelherrenorden gemacht wurden. Berlin și Stettin, 1782.
125 NOTKER (balbulus): Hymnus in die Pentecostes. Vezi **117** (MIGNE, Patr. Lat.), vol. 131, col. 1012 ș.u.

127 ORIGENES: Homiliae in Leviticum. Vezi **118** (MIGNE, Patr. Gr.), vol. 12, col. 405-475.
128 ORIGENES: Homiliae in Librum Regnorum. Vezi **118** (MIGNE, Patr. Gr.), vol. 12, col. 995-1028.
131 PAULINUS AQUILEIENSIS: Liber exhortationis ad Henricum Forojuliensem. Vezi **117** (MIGNE, Patr. Lat.), vol. 99, col. 253.
132 PESTALOZZI, Johann Heinrich: Ideen. Ed. Martin HUERLIMANN. vol. II, Zürich, 1927.
134 PORDAGE, John: Sophia: das ist die holdseelige ewige Jungfrau der gottlichen Weisheit ..., Amsterdam, 1699.
135 PREISENDANZ, Karl (ed.): Papyri graecae magicae: die Griechischen Zauberpapyri. Leipzig şi Berlin, 1928-1931, 2 vol.
136 PROCLUS DIADOCHUS: In Platonis Timaeum Commentaria. ed. E. DIEHL, Leipzig. 1903-1906. 3 vol.
137 RUBANUS MAURUS: Allegoriae in universam sacram scripturam. Vezi **117** (MIGNE, Patr. Lat.), vol 112, col. 907.
138 RAHNER, Hugo: Mysterium lunae. Ein Beitrag zur Kirchentheologie der Väterzeit. Zeitschrift für katholische Theologie. Würzburg. anul 63. 1939. p.311 ş.u. şi 428 ş.u., anul 64. 1940. p. 61 ş.u. şi 121 ş.u.
139 RASMUSSEN. Knud: Die Gabe des Adlers. Frankfurt pe Main. 1937.
140 REITZENSTEIN. Richard si SCHAEDER, Hans Heinrich: Studien zum antiken Synkretismus aus Iran und Griechenland. (Studien der Bibliothek Warburg, VII). Leipzig. 1926.
141 RIPLEY. George: Omnia opera chemica. Casseliis, 1649.
142 *Rosarium philosophorum.* Secunda pars alchemiae de lapide philosophico vero modo praeparandi ... Cum figuris rei perfectionem ostendentibus. Francofurti 1550. Vezi şi **2** (Artis auriferae), XIII.
143 ROSENCREUTZ. Christian (Johann Valentin ANDREAE): Chymische Hochzeit ... Anno 1459. Dintr-o ediţie din Straßburg. 1616. Ed. Ferdinand MAAK. Berlin. 1913.
145 ROSENCREUTZ. Christian (Johann Valentin ANDREAE): Turbo, sive moleste et frustra per cuncta divagans ingenium. Helicon. 1616.
146 ROTH-SCHOLTZ. Friedrich: Deutsches Theatrum chemicum. Nürnberg. 1728-1732. 3 vol.
147 RUSKA. Julius Ferdinand: Tabula smaragdina: ein Beitrag zur Geschichte der hermetischen Literatur. Heidelberg. 1926.
148 RUSKA.Julius Ferdinand: Turba Philosophorum: ein Beitrag zur Geschichte der Alchemie. (Quellen und Studien der Geschichte der Naturwissenschaften und der und der Medizin. Bd.1) Berlin. 1931.
SENIOR. vezi **160** (ZADITH).
149 SILBERER. Herbert: Probleme der Mystik und ihre Symbolik. Wien. 1914.
150 SPENCER, Sir Baldwin, and GILLEN, Francis James: The Northern Tribes of Central Australia. London and New York. 1904.
152 STOECKLI. Alban: Die Visionen des seligen Bruder Klaus. Einsiedeln. 1933.
153 TOLCIUS DE STOLCENBERG. Daniel: Viridarium chymicum figuris cupro incisis adornatum et poeticis picturis illustratum ... Francofurti. 1624.
154 VANSTEENBERGHE. Edmond: Le Cardinal Nicolas de Cues. Paris. 1920.
156 WAITE. Arthur Edward: The Real History of the Rosicrucians. London. 1887.
157 WAITE. Arthur Edward: The Secret Tradition in Alchemy: Its Development and Records. London. 1926.

158 WEI PO-YANG: An Ancient Chinese Treatise on Alchemy Entitled Ts`an T`ung Ch`i. Written by WEI-PO YANG about 142 a.d., translated by LU-CH`IANG WU, Isis, Briges, vol. XVIII, 53. Oct. 1932,p. 210-289.
159 WINTHUIS, Josef: Das Zweigeschlechterwesen.Leipzig. 1928. WOODROFFE, John, vezi **19** (AVALON)
160 ZADITH SENIOR (ZADITH BEN HAMUEL): De chemia Senioris antiquissimi philosophi libellus ... Straßburg, 1566.

Index

«abaissement du niveau mental» 98, 134, 141, 214
a acționa, acțiune 24, 59, 110, 118, 121
a înțelege, înțelegere 82, 96, 98, 123, 134, 213, 221, 223 sq.
abstractizare 19, 28, 216
adaptare 33, 44, 82, 88, 93, 133, 191, 202
adept și soror mystica 174, 178 sq.
adevăr etern 151, 153, 165
Adler, Alfred 24, 48, 134, 140
afect 59, 61, 77, 85 sq., 110, 166, 214, 223
afinitate 130, 192
agresiune 164
alb, albire (albedo) 219, 225, 226, 240
albedo - vezi Albul
alchimie 103, 106 sq., 125, 128 sq., 130 sqq., 143 sqq., 155 sqq., 169 sqq., 194 sqq., 197 sqq., 206 sqq., 214, 217 sq., 221 sqq., 226 sqq., 245 sqq., 257 f., 260
- cu conținut psihologic 103
alteritate 75, 104
altruism 77
amintire 21, 248 sq.
analiză 11 sq., 21, 23 sqq., 32 sq., 36, 38, 39 sqq., 47, 95, 98, 116, 214
- practică 133
androginie 245, 248
anima 70, 71 sqq., 95, 102, 108, 113 sqq., 135, 162, 174 sq., 178 sqq., 195, 208 sqq., 223, 234 sq., 241 sq., 248, 254 sq., 260
- autonomie a 108
- confruntare cu 84, 111
- depășire a/ înfrângere a 110 sqq.
- disoluție a 177
- educarea animei 86
- feminină 72, 89
- frica de 86
- imagine animică 135
- inconștientă 235
- o figură compensatoare a conștiinței masculine 89
- obiectivarea animei 84, 88
- personalitate unică a 93
- simbol al animei 102
- și persona 75, 77 sqq.
animal 113, 120, 156, 252 sq.
animus 71 sqq., 89 sqq., 95, 108, 113 sqq., 174 sq., 178 sqq., 208 sqq., 235, 241 sq., 254 sq., 260
- autonomie a 108
- ca multiplu 91, 93, 260
- extravertirea 92
- o figură compensatoare a conștiinței feminine 89
- proiecție a 91
- psihologie a 89
anormalitate psihică 108
anthropos 162, 218, 245
anticreștinism 155
apa (aqua) 160, 165, 194 sqq., 199, 212, 216, 219, 221 sq., 226, 228, 237, 240, 250
apa sfințită 194
apa vieții 162
arbore 241 sq.
- filozofic 165
argint 219, 240, 247
arhaism 19, 36, 48, 54, 131, 159, 192
arhetip 22, 74, 111 sq., 116 sqq., 131, 139, 146, 163, 171, 174 sq., 178, 181, 185, 192, 208 sq., 213, 218, 218, 229, 232, 235, 241, 253 sq., 257
asemănarea cu Dumnezeu ["Gottesähnlichkeit"], 24 sqq., 36
asimilare 20 sq., 22 sqq., 33, 46, 103, 233
astrologie 43
atavism 188
atitudine 189
- arogantă 99
- colectivă 36
- conștientă 46, 93, 103, 108, 117, 139
- modificare a 44, 102
- nevrotică 23
- spirituală 135
- unilaterală 103
Atman 212
aur 131, 165, 171, 219, 241, 247
autoerotism 214
autoironie 73
autoritate 116, 122, 134, 137, 242
autosugestie 56, 97
axioma Mariei 163 sq., 191, 201, 244, 251

baie 192 sqq.
bărbat 42, 108, 118, 130, 189 sqq., 208 sqq., 235 sq., 242
- imaginea ideală a 77
basm 175 sqq., 257
Biblie 21, 135, 199
bine și rău 24, 32 sqq., 65 sq., 150 sq., 173, 184
Binele 78, 253
biserica 108, 132, 150, 152, 156, 182, 245
- autoritatea bisericii 233
boală 79, 149
boală psihică 30, 45, 58 sq., 80, 114, 142
botez (apa de botez) 114, 118, 194, 212
budism 74
bun simț 14 sq., 17, 91

cadrul personal 12, 22, 38, 71, 93
căpetenie 34, 61, 111
căsnicie 81, 150, 173, 178, 184
categorie aprioric 73
- moștenită 22
catolicism 152 sq.
ceea ce există în mod absolut 101
celălalt 157, 180
centru 105 sq.
cer 19, 219, 226, 229 sq.
cerc 106 sq., 163, 255, 259
cercul 195
chimie 103, 131, 189, 230
chintesență 160, 166, 195, 230, 254
Christos 105, 120, 147, 158, 210, 212, 221, 245, 248, 252
- androgin 245
- corpus - 152
- înviat 244, 252
- passio 153
- viziune 171
- și biserica 132, 182
circumcizie 113
șirul strămoșilor 73
civilizație 52, 78, 88, 153, 181, 211
- om 141 sq.
- popor 114

clase maritale 14, 33, 51, 133, 164, 224
combinație 183, 196
- chimică 130 sq., 134, 253
complex de inferioritate 128
complexului psihic, autonomia 71
conținut 40, 58, 73, 223
- colectiv 22, 30, 38, 258
- compensator 141
- conștient 12, 17, 67, 95
- integrare a conținuturilor 212
- nediferențiat 150
- personal 12, 20, 39
- proiectat 211
- psihic 29, 70, 121 sq., 159
- sexual 169
- simbolic 224
concepție (vezi și conceptio) 145, 201, 228
concept 216, 222, 255
conceptio 206, 212, 213
conceptul creștin al sufletului 108
conciliere 145, 164, 166
conștientizare 11, 20 sq., 24, 40, 44, 69, 94, 102 sq., 155, 118 sqq., 137, 211, 222
constientizare 32, 173, 191, 211
conștiință (morală) colectivă 91
conștiință 11 sqq., 28 sq., 43, 49, 52, 58, 61, 71, 76 sqq., 115 sqq., 137, 143, 149 sq., 163 sq., 182 sqq., 201, 208, 211 sqq., 223, 232, 242, 251 sqq.
- asimilare a 39, 103
- atitudine a 85, 97, 103, 139, 139, 232
- și Eu 105, 212
- și inconștientul 12, 21, 31, 44 sqq, 60 sq., 65 sqq., 76, 94, 96, 98 sqq., 110 sqq., 138 sqq., 146, 150, 154, 158, 175, 178 sqq., 196, 214, 217, 233, 235, 243, 250 sqq, 258
- colectivă 28 sq.
- conținuturi ale 99, 141
- controlul 115
- cultură a 184
- de tip rationalist 10
- deficit energetic al 98, 141 sq.
- dezorientare a 214 sqq.
- dezvoltată unilateral 67
- diferențierea 150, 153
- disolutie a 208
- echilibru al 78
- evoluția 68
- extravertită 21, 173
- funcția de orientare a 163
- imersiune 157, 214
- inflatie a 111
- îngustime a 98, 141 sq.
- integrarea în 94
- lărgire a 153, 155
- *libido* al 102
- lume a 101
- masculină și feminină 90
- modernă 155
- modificare a 154
- morală 21
- obsesie a 13, 121
- prag al 11 sq.
- procese ale 132
- psihologia 66, 89, 124
- slăbiciune a 142, 146
- superioară, cea mai înaltă 150, 211
- superioritate a 233
conștiință 73, 96
- absolută 68
- superioară 67
conștiința morală 79, 119, 122, 151, 234
concupiscentia 134
conflict al umanității 25
coniunctio 130 sqq., 156, 158, 165, 169, 191, 194 sq., 197 sqq., 206, 208 sq., 230, 232, 254, 257
contaminare psihică 137 sq.
contemplație a divinității 19
contemplare/ viziune 19, 24, 28, 73 sq., 230
contradicție/ opoziție 34, 106, 196, 244, 247, 252, 256
- pereche de 33, 157 sq., 199, 226
- tensiune a contrariilor 79, 147
- unificare/ conciliere a contrariilor 24, 88, 107, 113, 129, 131, 145, 165, 195, 199, 206, 212, 226, 232 sq., 242, 251, 253, 255 sq.
convertire 58
copacul Lunii 252
copil 70, 140, 237 sq.
- de aur 144
- divin 144, 218, 253
- teamă de 86 sq.
copil divin 144, 221
copilărie 11, 19, 47, 59, 122, 133
copilul sufletului 204
corb 252
corp aerian 222
corpus mysticum 153, 245
creștin 155, 171
creștinism 65, 114, 118, 150 sqq., 158, 182, 184, 187, 189, 210
credința 65, 134, 168 sq., 243
creier 22, 31, 45
criptomnesie 21 sq.
cross-cousin-marriage 179 sq., 184 sq.
Crucificatul 25
crucifixus 210
cuaternitate 144, 160, 163, 166, 255, 259
cult al strămoșilor 71
cunoaștere 119, 153, 222, 249
cunoaștere 13, 23, 25 sqq., 49, 52, 85, 121, 132, 157, 209, 222 sqq.
cvadratura cercului 106, 255

decizie conștientă, liberă 173, 187
demnitate umană 119
demonicul 143, 148
demoralizare 46
deposedare de Eu 33
depresie 97 sqq., 202
desăvârșire 74, 218
destructivul 36
dezbinare interioară 13, 109, 163
dezechilibru 45, 54
dezorientare 44, 46
dezvoltare individuală 41
Dhyana 214
diademă 226 sqq.
Diavol 64, 119 sqq., 148, 151, 154, 162, 164, 225, 238, 243, 252
- în vise 64
diferențiere (discriminare), 89 sq., 230
diferențiere 31, 35 sq., 57, 150, 153, 224
- personală 34, 39
dificultăți de adaptare 44
dificultăți legate de credință 65
dihotomie 182, 185 sq.
dincolo 178, 196, 225
disiunctio 156
disociere 84, 135, 154, 182, 186, 212, 214
- nevrotică 191, 224
disoluție 28, 30, 33, 35, 44, 53, 117, 194, 238, 258
distincție individuală 118
divinitate 132, 148, 170, 183, 195, 245, 255
- feminină 182
divinitate revelată 171
divorț 83 sq., 187
dogmă 152, 184
dragon 53, 130, 148, 165, 199, 226, 240
dreapta și stânga 180, 251
drepturi ale omului 233

dublu, 156 sq., 164, 192

Ecclesia 156
echilibru 13, 45, 105, 112, 154
- psihic 20, 119, 135
educație 11, 80 sq., 91
eficiență deosebită 116
Eglise gnostique 114
egoism 56 sq., 61
elemente 160, 162, 166, 191, 244, 249
elgonii 61
enantiodromie 225
entități ale aerului 199
eroare 79, 184
Eros, erotică 48, 136, 139, 189, 199
erou 42 sq., 53, 78, 95, 111, 116, 164, 178, 242
estetism 233 sq.
eternitate 250
eternul feminin, 135
etică 149, 224
Eu 61, 74, 79 sq., 85, 110 sqq., 134, 154, 157 sq., 180, 186, 191, 209, 233, 244
- accentuare a 32
- conștient 60 sq., 111
- conștiința a Eului 10, 41, 214, 232, 234, 242
- copleșirea Eului 7 sqq., 95 sqq., 112, 117, 186, 232, 234 sq., 254
- ego-personalitate ["Ichpersönlichkeit"] 231
- lezare a Eului 212
- neputință a Eului 23
- superior 255
- și non-Eu 154
- și persona 76 sq.
- și Sine 121, 233
- și Tu 195
- și umbra sa 192
evoluție 9
- anormală 59
- inconștientă 19, 60
- spirituală 188
- unilaterală 191
excizie 113
exogamie 177, 179, 181 sq., 185 sqq.
experiență 72 sq., 121, 123 sq., 127 sq., 169, 233, 250
- interioară 88, 152, 218, 229
exterior și interior 79, 82, 93, 101, 122
extravertire 92, 102, 109
- și introversiune 102

fântână (vezi și fântână mercurială) 221
fantasmă 12 sq., 16 sqq., 27, 29, 38, 44, 49, 54, 59, 77, 82, 87, 95 sqq., 113, 136 sq., 196, 201, 211, 213 sq., 232, 257
- arhaică 48
- aversiune față de 100 sq.
- colectivă 41
- conținuturi
fantasmatice 136
- concretizare 100
- conștientizare a 102 sq.
- erotică (sexuală) 169, 196
- imagine fantasmatică 43, 97 sqq., 172, 223
- inconștientă 54, 97, 102
- influenta a 104
- interpretare 96, 101
- involuntară 44
- legi ale 85
- ludică 130
- personală 43
- serie fantasmatică 114 sq.
- trăire a 96
fantasmă de transfer 134
fascinație 205, 232 sq., 254
Faust 24, 49 sqq., 79, 120, 135, 164, 224 sq., 231
fecioară 241
femeie 42, 71, 73, 80 sq., 83, 89 sq., 93, 118, 130, 135, 173 sqq., 209 sq., 242
- imago al 72 sq.
- instincte de posesiune ale 81
- intelectuală 92
- posedată de anima 235
- și bărbat 42, 73, 78, 83, 90 sqq., 108, 166, 170, 173 sqq., 189, 208 sqq., 235 sqq.
femeie-bărbat 71
femininul 75
feminitatea bărbatului 72
feminizare 235
figura colectivă 111
fiică 42 sq., 133, 242, 249
filiațiune spirituală 118
filius philosophorum 151, 156, 163, 197, 212, 245
filius regius 163 sq., 218, 228
filozofie 13, 28, 63, 73, 120, 131, 151, 168, 196, 221, 224, 229, 235 sqq., 249, 251, 256
- alchimică 103, 163
- chineză 67, 251
- orientală 10
- taoistă 65
filozofie a naturii 130, 185
finalism 16 sq., 36
fiu 80, 133, 158, 172, 206, 228, 217, 219, 241, 248, 260
fixație, infantilă 53
foc 165, 192, 199, 216, 219, 226, 234, 236 sqq.
Focul-Iubire 236, 239
forma primordială 88
francmasonerie 114
frate și soră 133, 158, 166, 172, 176 sqq., 189, 194, 196, 206
fraternitate 186
Freud, Sigmund 9, 11 sqq., 42, 48, 53, 69, 127, 133, 140, 146, 170, 253
Führer 116, 184
funcție 106, 108
- diferențiatoare 103, 224
- individuală 35
- inferioară 103
- intelectuală 13
- spirituală 31
funcțiune
- inconștientă 31
- psihică 22, 33
- psihologică 94, 110

gând/ idee 46, 68, 85, 250
gândire 66, 222 sqq.
- colectivă 35
- umană 38
gândire conceptuală 230
gnoză 171, 199, 212
graviditate psihică 77 sq., 81 sq., 99, 117, 173
group-marriage 184

halucinație 232, 257
halucinație 80
haos 46, 136, 142 sqq., 160, 162, 186, 201, 210, 255
Hermes 148, 188, 216, 219
Heros 63, 76, 212
Hexas 191
hierogamie
(Hierosgasmos) 132, 158, 182, 197, 206, 231, 253, 257
Homunculus 156, 160, 218

iad 65, 208, 239 sq.
ideal 37, 46, 46, 78
idee 88, 108, 110, 216, 222
- conștientă 28
iluzie 109, 121, 147, 158, 191, 235, 254
imaginație activă 158
imagine 15, 22, 28 sq., 32, 66, 70, 73, 99, 106, 115, 123, 132, 159, 210, 228 sq., 235
- arhetipală 205
- colectivă 22, 30, 43, 63, 65
- conștientă 57
- eternă 30
- fantastică 101
- generală 108

- ideală 40
- inconștientă 73, 204
- infantilă 19
- simbolică 128, 152, 169
imagine ideală 116
imagine primordială 22, 54, 56, 64, 92, 116 sq., 155
imagine psihică 80
imaginea divinității 19, 22, 43
imago 70, 71
- și obiect 23
- proiecția 70
Înălțarea Domnului 218
incest 136, 140 sqq., 166, 170, 172, 187, 192, 212, 242, 248
- arhetip incestual 140
- dorință incestuoasă 43
- fantasmă incestuală 140
- simbolism incestual 211
- tabu incestual 25, 140, 185
inconștientă 25, 67 sq., 89, 137, 185
inconștientul 9 sq., 11 sqq., 22 sqq., 40 sqq., 46, 49 sqq., 59 sqq., 76 sqq., 95 sqq., 110 sqq., 130, 132 sqq., 165, 172 sqq., 185, 192, 199, 201, 208, 212 sq., 214 sqq., 223 sqq., 226, 228 sqq., 242, 249 sqq.
- achiziții ale 12
- activitatea 12, 45, 68, 97, 143
- analiza 36 sqq., 146
- arhetipuri ale 22
- asalt al 146
- asimilarea 20, 22 sqq., 103, 105, 233
- coborârea în 196
- colectiv 11 sqq., 29, 38, 40, 43 sqq., 46, 54, 57, 61 sq., 108, 110 sq., 115 sq., 119, 210, 213, 233 sq., 249
- compensare a 139, 158
- compensare prin 61 sqq.
- comun 139
- conținuturi ale 11 sq., 21, 46, 85, 92, 137 sqq., 146, 154, 222, 258
- conținuturi
compensatorii ale 41
- confruntarea cu 95 sqq., 103, 115, 151, 157, 188
- de sex opus 174
- definiție a 11
- figuri ale 95 sqq.
- funcțiune a 56 sqq.
- haos al 152
- ierarhie a 111
- imagini ale 204
- inducție a 136
- influența (efect) al 10, 11 sqq., 77, 120, 138
- instinctiv 66
- integrare în 217, 234, 250
- pătrundere 146
- perturbat 118
- pretențiile 72
- relația cu 115
- scufundare în 196
- teamă de 142
- trăire a 100
independență 54, 288
individ 77, 79, 109, 123, 133, 187, 188, 195, 225
- anihilarea individului 36 sq.
- colectiv 32, 36
- consolidarea
individului 186
- libertatea individului 37
- specific al individului 56 sq.
- și societate 29, 31, 38, 62
individuație 38 sq., 56 sqq., 78, 106, 123, 172, 187 sq., 209, 213, 250, 258 sq.
individualism 57
- și individuație 56
individualitate 39, 41, 43, 54, 118
- și psihicul colectiv 46 sqq.
individualul 36 sqq.
inducție psihică 157, 159
infatuare - vezi inflație
inferioritate 20, 26, 33, 78, 153
inflație 40, 44, 52, 54 sq., 111, 231, 234, 243
- psihică 26 sq.
inițiere 113 sq., 118
inspirație 58, 70
instinct 31 sq., 38, 48, 66, 134 sqq., 164, 181, 191, 199, 201, 210
instinct, 13, 18, 136, 177, 187, 211
- slăbiciune 13
intelect 42, 98, 99, 127, 218, 223, 251
intelectualism 224
inteligență 154
intenție 44, 82, 138, 247
- conștientă 15, 81
interior 79, 81, 83, 101, 122
interpretare/ tălmăcire 96, 101
introspecție 205
introversiune 102, 109
intuiție 58, 222 sqq.
irationalul 123
isterie 115
istoria religiilor 87
iubire 32, 111, 143, 155 sq., 162, 166, 172, 187, 189, 195, 197, 224, 240 sq., 243, 249
izvor/ sursă 162, 228

jos 180, 196, 218, 225, 252
judecată/ sentință 91, 150, 204

kavirondo 113 sq.

Lao-Tse 77, 105, 116
lapte de fecioară 162
leac 240
lege 119, 122
- etemă 166
lege psihologică a naturii 116
leu 252
levitație 214 sqq.
libertate 37 sq., 49, 138
- spirituală 55
- și moralitate 37
libido 50, 98 sqq., 102, 140, 177, 187, 196
libido de rudenie 187, 210
logos 199
lume 32, 61, 69, 82, 86, 88, 93, 98, 100 sqq., 119 sqq., 155, 235, 249, 254
lume a spiritelor 69 sq., 71, 80, 84, 110 sq.
lumea exterioară 80

maestru (și discipol) 54, 117
magie 34, 50, 53, 69 sq., 81, 110, 113, 142, 177 sqq.
Magul alb și negru 65
Maica Domnului 27, 228
mamă 42, 80 sq., 87, 93, 118, 135, 156 sq., 162, 173, 183, 228, 241 sq., 252
- complex matern 70
- desprinderea de 80
- dorul de 53
- imago matern 80
- marea mamă 111
- neagră 120
- și fiica 42 sq., 62 sq., 249
- și fiu 133, 158, 172, 206, 248
- și tata 42, 162
- zeita-mamă 206
mână 111 sqq.
mâna stângă/ dreaptă 166, 168, 170, 172, 191, 194
mandală 145, 158, 185, 213, 255
mântuire 158, 164, 240, 252
Mântuitorul 52, 221, 240

Maria 135, 162, 235
- încoronarea 226 sqq.
Maria Prophetissa 235, 251
mască 40, sq., 57, 75 sqq., 117
masculinitate 81
materie (materia) 163, 165, 230 sq., 236
matur (izare) 80, 87
medic 45, 52, 96, 107, 116, 127, 138, 159, 201 sqq., 213, 216, 222, 259
- autoritate a 134, 137
- ca personalitate-mana 110 sqq.
- cunoștințe ale 157
- Dumnezeu și Mântuitor 14, 17
- și pacient 14 sqq., 23, 48 sq., 96, 104, 107, 133 sq., 136 sqq., 145 sqq., 153, 157 sq., 172, 188, 202 sqq., 214, 217
mediu 11, 25 sq., 30, 36 sqq., 71
megalomanie 27, 33, 52, 211
melancolie 98
memorie 11, 60
metafizică 183, 221
metale 160 sqq., 170, 148
metamorfoză mistică 162, 165
microcosmos 155, 249, 256
Miercurea Cenușii 208
mimetism 39
mirele și mireasa (sponsus et sponsa) 156, 166, 182, 184, 214, 237, 245
mister 108, 114
misterii de metamorfozare 113
mistică 53, 132, 185, 188, 217 sq., 251
misticism 86
mit 31, 43, 53, 63, 110, 114, 196, 249, 247
mit eroic, 196
mitologem 131, 212, 217, 253
mitologie 159
moarte 69, 73 sq., 156, 206, 208, 210, 212, 213, 216 sq., 225, 232, 238, 240
moștenire 22, 73, 75
modificare caracterologică 44, 142
morala 37, 63, 66, 77, 151, 189, 203 sqq.
- creștină 151
- lege morală 20
mormânt 205, 208, 217
motiv 91
- inconștient (motivație) 138
- mitologic 43
- personal (motivație) 61, 155
- religios 43

naștere 73
- a doua 248
- divină 218
- magică 237
- nouă (renaștere) 244 sqq.
nașterea din copac 144
natură 10, 15, 33, 88, 168 sqq., 201, 206, 209 sqq., 216 sq., 221, 237 sq., 240, 253
- umană 25, 144
necredincios 149
negreală/ negru (vezi și nigredo) 203 sq.
nemurire 69, 73 sqq., 118, 218, 221, 249 sq.
neopăgânism 253, 255
neuropsihologia 211
nevoie 51, 122
- exterioară și interioară 51
nevroză 12 sq., 21, 23, 33, 44, 52, 62, 64, 67 sq., 77, 95 sq., 98 sq., 102 sq., 109, 114, 120, 132, 136, 140, 142, 146, 150, 153, 172, 187, 191, 203, 211, 224
nevroză de transfer 133, 187, 211, 254
nevroză obsesională, 64, 141
nigredo (vezi și Negrul Negreala) 143, 156, 208, 217, 225
nirdwanda 106
noțiunea divinății 19
non-Eu 154, 210, 212, 214, 213 sq.
număr 163, 168
- feminin 20, 61 , 70, 87, 111 sq.
- masculin 163
numărul doi, 162 sq., 197
numărul patru 163, 166, 168, 178 sq., 185, 191, 251
numărul zece (denarius) 244 sq.
numen 182 sqq.
nunta 130
- chimică 164, 231
- divină 131
- întâia 237
- mistică 130, 257
- regală 145, 156, 231
- religioasă 185

obiect 23 sq., 61, 66, 192
- interior 102
- uman 109
obiectivitate 85, 99, 253
obligativitate 109, 170
obscuritate 143, 226, 230
obsesie, 77

ocultare 35
om 163, 173, 191, 210, 223, 233, 249, 254 sqq., 259
- altul 110, 211
- atitudine a 149
- civilizat 218
- dependență de 87
- divin 241
- divinizare a 121
- infantil 47
- interior 213, 218
- modern 22, 151 sq., 170, 255
- natural 212
- normal 13, 108
- progrese ale 153
- real 120
- relații interumane 184
- reprezentare originară a 163
- supranatural 212
- și animal 113
- totalitate 149, 164, 170, 196, 211, 251
- unitate a 155
- universal 233
om primordial 170, 196, 211, 218, 245
omenescul 117
omul ca întreg 164
omul de masă 187, 259
omul luminii ("Lichtmensch") 197 sqq.
omul obișnuit 76, 100, 209
omul voluntar 120
omul-stăpânitor 120
optimism 23, 25
opus (opera) 195, 201, 206, 209 sqq., 219, 222, 224, 236 sqq., 245, 248, 250 sq., 257, 260
ordine 186, 210, 255
- logică 258
- socială 185, 259
ordine socială 39, 187, 259
ordine socială primordială 185
Ouroboros 194, 245

păcat 64, 206, 239
pacient 14 sqq., 23, 36, 48 sq., 96, 98 sqq., 113, 133 sq., 136 sqq., 145 sqq., 156 sqq., 172, 188, 202 sqq., 213 sq., 217, 223
- dependență a 48
pământ 219, 223
panaceu (medicina catholica) 143, 165
paradox 247 sqq.
părere 90 sqq.
părinții 73, 118, 136, 162, 172, 226
- complex al 69
- imago al 69, 71
- spirite 69 sq., 71

- și copilul 70, 71, 140
pariu divin 79
participation mystique 29, 89, 201, 234
părți inferioare et superioare 31 sq.
pasăre 199, 226, 260
pătrat 160
pelican 252
penta, numărul cinci 166, 168
persoană 18, 35, 183
- dezvoltare/ evoluție 34
- unitate a 157
persona 34, 39 sqq., 46 sqq., 54, 57, 60, 75 sqq., 94, 137
- analiză a 41
- disoluție a 53
- feminină 93
- identificarea cu 76
- psihologie a 57
- una cu 77
personalitate 10, 20, 29, 35, 47, 60, 64, 79 sq., 110 sqq., 132, 135, 158, 173 sq., 184 sqq., 234, 254
- anulare 32
- autonomă 84, 94
- conștientă 11, 38, 40, 44, 80, 111, 182, 232, 235
- dezvoltare 36, 104, 113
- diferențiere 34 sq., 39
- disociere 135, 182
- disolutie 30, 33, 35
- etică 204
- fragmentare 135
- lărgire 21, 27, 40, 48, 211
- nouă 212
personalitate fragmentară 235
personalitate-mână 110 sqq.
personalitatea totală 105 sq.
personificare 79 sq., 94, 108
perturbare a echilibrului 44 sq., 117, 133
pesimism 23, 25
Physis 170, 196, 197, 218
piatră prețioasă 219, 247
pierdere a sufletului 35, 141, 214, 259
porumbel 195 sq.
posibilitate, posibilul 51, 88, 157, 225
preconștientul 163, 191, 217
prejudecată 36, 91, 173
preot 87, 116, 205
prestigiu 34 sq., 80
prima materia 147, 149, 168, 172, 195, 242, 252
primitiv 33 sqq., 69 sq., 80, 84, 86, 110 sqq., 141 sq., 154, 179 sqq., 188, 214
proces vital psihic 15
profet 52 sqq.
proiecție 70, 80, 91 sq., 110, 133, 134, 136, 147, 163, 169, 172 sqq., 182 sqq., 192, 202, 205, 208, 211, 231 sq., 235, 249, 253, 257
- alchimică 183
- infantilă 173
- inconștientă 163
proiecție interioară 183
protestant(ism) 87, 119, 152 sq.
psihanaliză 15, 44, 47
psihiatrie 58, 138
psihic - magic 69
psihic 15, 50, 70, 74, 84 sq., 105 sq., 108, 110, 156, 160, 182, 195, 203, 226, 229 sqq., 260
- arhaic 191 sq.
- colectiv 29, 31 sqq., 39 sqq., 46 sqq., 52 sqq.
- inconștient 60, 98, 150, 155, 163, 192
- individual 31, 38, 132
- personal 31, 36, 231
- tulburare a 132
- uman/ omenesc 31, 114, 116
psihicul 11
psihicul umanității 188
psihologie 18, 52, 66, 72 sq., 89, 105, 107, 116, 127 sqq., 142, 154, 171, 201, 204, 222, 229, 229, 233 sq., 242, 248, 251 sqq.
- feminină 71, 89, 235 sq., 242
- individuală 38
- masculină 89
- medicală 132, 241
- modernă 69, 103, 183
- religioasă 18
- umană 29
psihologie religioasă 22
psihologie socială 39
psihonevroză 138
psihopatologie 172, 204
psihoterapie 23, 32 sq., 48, 96, 109, 127, 132 sqq., 146, 152, 157, 188, 204, 211, 216 sq., 223 sq., 257, 259
psihoză 45 sq., 58 sq., 108, 132, 142, 146 sq., 150, 213 sq.
psihoză a totalității 185
purificare 158, 218 sqq., 233, 240, 243
putere 112 sq., 122
- inconștientă 154
- psihologică 24
- renunțarea la 35
- voința de putere 23, 32, 34 sq., 48, 134, 140
putrezire (putrefactio) 206, 213, 217, 238

quaternio 145, 179, 255
quaternio marital 180 sqq.

rațiune 10, 49, 67, 91, 108, 127, 154, 199, 202, 221
raport 138, 146
rapprochement 145
rău 64
Râul 24, 32 sqq., 64 sqq., 148, 150 sq., 171, 173, 184, 252 sq.
realitate 255 sq.
- interioară 102
- obiectivă 90
- psihică 40, 204, 251 sqq.
realitate 28, 41, 65, 69, 82, 84, 94, 97, 100 sq., 120, 191, 223, 225, 231, 244
- adaptarea la 44
- psihică 223
reamintire 21
reanimare 196, 225, 228, 231
rebis 206, 245, 251 sq., 255
recunoaștere 35, 56
refulare 11 sq., 20, 34, 36, 40 sq., 81 sqq., 92, 121, 146, 153, 191
- personală 32, 43
Rege 212, 226 sqq.
- și Regina 165 sqq., 194 sqq., 197, 209 sqq.
regentă dublă, 180
regicid 36
Regina 247
regula onirică 222
relație 234 sq.
- conștientă 62, 92
- erotică 130
- funcțională 213, 235
- intersectată 175
- personală 90, 175
- religioasă 135
- umană 140, 184 sqq., 257
relație infantilă 133
religie 43, 64, 73, 87 sq., 151 sqq., 181, 186, 232, 251
religii de mistere 114, 118, 150
renaștere 80, 118, 196, 210
représentations collectives 29
reprezentare 103, 122
- moștenită 22
- superstițioasă 86
reprezentare a divinității 19, 21

reprezentare a sufletului 70
resemnare 23, 49, 52
responsabilitate 37, 110, 154
rit 34, 80
Rosarium Philosophorum 160 sqq.
roată 255 sq., 229, 240
Roza-Cruce(an) 114, 170, 232

sacrificiu de sine 77
sacrul 14
sapientia 135, 219, 222, 228, 242
sapientia Dei 151, 169, 218
sarcofag 205, 228
schimbare de atitudine 45
schizofrenie 30, 47, 135, 136, 214
scolastica 84, 110, 144 sq., 162, 165, 176, 240, 251 sq.
seamăn 36, 109, 234, 254
secret/ taină 34, 168, 170, 189, 218, 229 sq., 236, 240, 252
semizeu 54, 112
sens 158
sentiment de inferioritate 20, 26, 77
sentiment vital 52
sentiment, 123, 223 sq.
sex opus 133, 184
sexualism 253
sexualitate 48, 77, 134, 139, 153
- infantilă 254
Sfântul Duh 111, 216, 248
sferă 255
sfințire 151 sq., 166, 169 sq., 172, 196, 201, 219, 222, 240
simț 13, 62, 66, 71, 77, 90, 62, 97, 109, 137, 140, 223 sq., 225, 242, 250
- moral/ etic 37
simbol 87, 95, 102, 106, 135, 144, 152, 156, 158, 172, 174, 191, 195 sq., 197, 201, 211 sqq., 225, 228, 230, 252 sqq., 257
simbolism alchimic 103, 128, 160, 234, 241
- colectiv 113
- creștin 144, 211, 245
- gnostic 99
- ritual 181
Sine 20, 43, 56 sq., 60 sq., 74 sq., 90, 120 sqq., 144 sq., 158, 185 sqq., 212 sq., 236 sq., 241, 249 sqq., 255
- conștiință a 60
- inconștient 21, 41
- integrare a 213
- scop/ țel al 123
- simboluri ale 250
sineificare 56
singurătatea cu sine însuși 85
sister exchange marriage 179 sq.
slăbiciune 33, 208
Soarele 165, 189, 192, 194 sq., 197 sqq., 208, 217, 219, 241, 248, 260
soartă/ destin 15, 30, 32, 44, 47, 51, 107, 138, 158, 202 sq., 210
societate 27, 29, 31, 34, 36 sq., 41, 62, 75 sqq., 82, 188
- influența societății asupra individului 38
- moralitatea societății 37
Sophia 135, 240 sqq.
sora 145, 147, 162, 206, 208, 217, 219, 225, 238, 240, 253
speranță 49, 61, 243
spirit 107, 169 sq., 183, 188 sq., 195, 206, 212, 217, 221 sq., 230, 251 sqq.
- "ales" 107
- arhaic 19
- lene spirituală 153
- masculin 90
- modern 224
- omenesc 31, 148, 154
- primitiv 67, 87
- și pulsiune 136
- și trup/ corp 156
spiritism 69
Spiritul-Apei 237
sponsus et sponsa - vezi mirele și mireasa
spovedanie 21
stangă și dreaptă 180, 251
stat 37, 39, 93, 119, 184 sqq., 259
strămoși feminini 92
subiect 70
- și obiect 23 sq., 66
sublimare 127, 162, 230, 232
substanța arcanică (arcanum) 157, 165, 169, 194 sq., 216, 249
substanța eternă 250
- psihică 192, 216
suferință 25, 55, 82, 153, 158, 238
suflet parțial 60
suflet/ psihic (vezi și Psyche) 16 sq., 38, 69, 88, 104, 108, 120, 122, 131, 142, 146, 149, 154 sq., 163, 168, 184, 185 sq., 188, 194 sq., 229, 234, 240, 242, 248, 255, 259
- activitate 74
- amenințare, periclitare 80
- ascensiune 225 sqq.
- capacitate de metamorfozare 184
- extragere a 222
- feminitate (calitate feminină) a 103
- inconștient 9
- irațional 10
- mântuirea sufletului 152
- modificare a 154
- natura 213
- nemurire a 74
- noaptea spirituală a 217
- originar 150
- primitiv 70
- proiecție 72
- reîntoarcerea 71 sq.
- taină a 152
suflet/ psihic primordial 151
sugestie 39, 58, 96, 134, 201
superstiție 86, 100, 101, 114
supraom(enesc) 24, 26, 112, 115, 154, 164
sus și jos 180, 196, 218, 225, 252
Syzygie 145

tabu 142
- încalcare a 35
Tabula Smaragdina 194, 218, 230, 252
Tao 65, 88, 105
tată 19, 42, 80, 91, 93, 116 sq., 133, 143 sq., 162, 173, 175, 228, 231, 249
- complex patern 12, 70
- eliberarea de 118
- imago patern 112
- în ceruri 118
- tată-iubit 16 sqq., 43, 48
- și fiică 133
- și fiu 80
teamă 26, 77, 86sq., 100, 107, 134, 142 sqq., 153, 169
teolog 221
teoria freudiană asupra nevrozelor 48
teoria/ doctrina lui anthropos 171, 212
teorie (theoria) 95, 210, 223, 244, 257
teorie a traumatismelor 69
teozofie 94, 114, 236
toană, 77, 90, 99, 102, 108, 110
toleranță 24, 49
totalitate 163
totalitatea, 107, 170, 191, 195 sq., 201, 210 sq., 214, 244, 251, 255
- psihică 164
trăire 10, 47, 96, 101, 104, 218, 251

transcendentă 250 sq.
transfer 13 sqq., 43, 48 sq., 95, 127, 133 sqq., 160 sqq., 172 sqq., 184, 187 sq., 196, 257 sq.
- ca factor curativ 14
- combatere a 48
- desprinderea din 15, 44, 127, 202
- fenomenologie a 128
- psihologie a 125 sqq.
transfer patologic 46
tratarea nevrozelor 32
Treime (vezi și Trinitate) 251 sq.
Trinitate (vezi și Treime) 162, 251
triplul 162 sqq, 191, 251
Tu 128, 195, 210 sq., 254

umanitate 40, 150, 185
- progres al 188
- stadiu infantil al 122
umbră 116, 121, 157, 173, 191 sq., 201, 208, 210
umilință (și aroganță) 26, 243
umor 38, 53
unificare 186, 201
unio mystica 201
unitate 57, 155 sq., 158, 162, 164, 192, 214, 242, 244 sq., 251
- interioară 251
- simbol al 158
- transcendentă 195
univers infantil 11, 49, 54, 63, 73
unu, cifra unu 157, 163, 197, 199, 201, 244
ură 143, 162, 187
uter (Uterus) 194, 197

valoare 26, 99, 119, 149
Vas Hermeticum 160, 194, 205, 228, 251
viață 53, 233, 238, 244
- arborele/ pomul vieții 219
- nouă 206
- scop al vieții 123
- simplă 51
- stagnare a/ imobilism al 13
- tinctură 239
- transformarea vieții 52
- viitoare 75
viața comunitară 35 sq.
viață privată/ personală 76 sqq.,
viața sufletească 89
viciu 32 sq., 77, 121
vină 185, 230
vindecare 152
virtute 32 sqq... 54, 56, 149, 243
vis 12, 15 sqq., 38, 43, 59 sqq., 85, 94, 97, 144 sq., 159, 185, 201, 205, 213, 216, 223, 232, 235, 257
- "aratare" 105
- "mare" și "minor" 60
- analiza onirică 17, 21
- colectiv 62
- imagine onirică 43
- regula onirică 222
- simbol oniric 16
viu 150
- continuitate a 75
viziune 28, 30, 46, 61, 96, 105 sq., 113, 147, 171, 257
- artistică 66
viziune asupra lumii ("Weltanschauung") 28, 78, 86, 118, 168
voință 13 sq., 45, 79, 82, 110, 119, 121, 127, 154 sqq., 164, 211, 239, 241
vraci 34, 111
vrăjitoare 191
vrăjitor/ magician 244 sq.

Yang și Ying 65
Yoga 145, 214

zei primordiali 172
zei substituenți 184
zei/ divinități 88, 106, 117 sqq., 162, 182 sqq.
zeiță 235
Zen 251
zeu 14, 17, 19, 87, 119 sqq., 149, 154 sq., 157, 163, 165, 189, 202, 205, 217, 222 sq., 230, 237, 247 sqq.
- aliat al lui Dumnezeu 111
- cuvântul lui Dumnezeu 221
- dragostea lui Dumnezeu 236
- Fiul lui Dumnezeu 245
- Înțelepciunea lui Dumnezeu 169, 218, 221
- încarnare a lui Dumnezeu 145
- mânia lui Dumnezeu 168, 238 sq.
- opera lui Dumnezeu 158
- suprem 228
- și zeița 183
- voința lui Dumnezeu 241
Zwienatur (natură dublă) 150, 158